

63

K r i m i n o l ò g i a i T a n u l m á n y o k

TARTALOM

Előszó

7

KEREZSI KLÁRA – NAGY VERONIKA

Kockázati büntetéstán: az európai büntető(t)rend átalakulása

11

KORINEK LÁSZLÓ

Önjavító mechanizmusok

38

IRK FERENC

Klímaváltozás és szükséglettolerancia

57

GULA KRISZTINA

Az adóbűncselekményekkel szembeni fellépés nemzetközi
összehasonlításban, a mesterséges intelligencia hasznosítási lehetőségei

78

NAGY LÁSZLÓ TIBOR

A rendbontás bűncselekményének jogalkalmazási gyakorlata

94

WINDT SZANDRA

Az emberkereskedelem női elkövetőinek jellemzői

111

RITTER ILDIKÓ

A bizonytalanság kelepceje – A Covid-ellenes készítmények behozatala
miatt indult büntetőeljárások tanulságai

127

KISS ANNA

Az előkészítő eljárás mint a gyanú hiányában „elkallódó” ügyek
megmentésének eszköze?

149

GARAI RENÁTA – SÁRIK ESZTER

A fiatalkorú terheltek beismerése esetére tett ügyészségi
joghátrány-kiszabási indítványok gyakorlata

167

KÁRMÁN GABRIELLA – BOLYKY ORSOLYA – DERES PETRONELLA

A szakértők kirendelésének gyakorlata a testi épséget
sértő ügyekben

195

IBOLYA TIBOR

Kármán Elemér kriminalisztikai munkássága

228

Előszó

Hogyan ötvöződik a bűnözésről való tudományos gondolkodás klasszikus alapja a modern technikai vívmányokkal? Marad-e a bűnözés világának megismerése a megszokott területeken, illetve milyen kérdésfeltevési keret képes összehangolni az új módszereket a bűnözés csökkentését szolgáló hatékony megoldások feltárása érdekében? Támaszt-e kétséget a mesterséges intelligencia világa az eddig alkalmazott tudományos megközelítés és kutatás módszereivel szemben?

A közölt tanulmányok az elmélet és az empiria oldaláról is vizsgálják a feltett kérdéseket. A bűnözés emberi, testi-lelki indítékai alig változnak, miközben az emberiség által generált eszközök elképesztő rapid és kiszámíthatatlan technikai változást hoznak létre. A figyelmes olvasó számára a jelen kötetben olvasható írások alternatívákat ajánlanak a feltett kérdések megválaszolására.

KEREZSI KLÁRA és NAGY VERONIKA *Kockázati büntetéstán: az európai büntető(t)rend átalakulása* című tanulmányának középpontjában az információs társadalom és a bűnözéssel foglalkozó tudományág kapcsolata áll. A szerzők kiemelten fontosnak tartják a technológiai fejlődés büntetési rendszerekre gyakorolt hatásának vizsgálatát, és felteszik a kérdést, hogy a hagyományos büntetőjogi garanciarendszer elegendő-e az arányosság, a jogos büntetés elvének megtartásához, miközben a digitalizáció, a technikai és technológiai fejlettség átalakítja a jogi gyakorlatot. A tanulmány rámutat arra, hogy a kockázatalapú szemléleti megközelítés azt a veszélyt hordozza magában, hogy feloldja a büntetőjog hagyományos garanciáit és azt az adminisztratív szankcionálás felé mozdítja el.

KORINEK LÁSZLÓ *Önjavító mechanizmusok* című gondolatébresztő munkája a bűnözés megelőzésének és kezelésének ritkán elemzett és kevésbé ismert megoldásait mutatja be. A külső beavatkozás nélküli öngyógyítás lehetőségeit gondolja végig a szerző és veszi számba mindazokat a technikákat, amelyek a társadalomban fellelhető önjavító mechanizmusokként funkcionálhatnak. Felteszi a kérdést, hogy van-e helye önjavító mechanizmusoknak a kriminalitás elleni küzdelemben, s igenlő válaszát a rendszet területére vonatkozóan részletesen elemzi is tanulmányában.

IRK FERENC *Klímaváltozás és szükséglettolerancia* című írásában az éghajlatváltozást az intézményesített károkozás egyik formájaként vizsgálja, komplexebb megközelítéssel járulva hozzá a zöldkriminológia kritikai kutatásának erősítéséhez.

séhez. A tanulmányban a kriminológiai gondolkodás a korábbiaktól eltérő személetben kapcsolódik a szükséglettoleranciához, amely a szerző elemzése szerint alkalmas a strukturális ártalmak és a felelősség hiányainak feltárására. Az írás több szempontból mutatja be az éghajlati károk keletkezésének, hiányos kezelésének kriminológiai megközelítését, elemzi a klímaválság és a szükséglet-tolerancia szempontjait, következményi és felelősségi kereteit.

GULA KRISZTINA PETRA *Az adóbűncselekményekkel szembeni fellépés nemzetközi összehasonlításban, a mesterséges intelligencia hasznosítási lehetőségei* című tanulmánya rámutat arra, hogy az adócsalás a modern államok értékrendjében közbizalmat és pénzügyi biztonságot veszélyeztető cselekmény. A szerző a magyar jogalkotás és az európai uniós elképzelések összehangolásának lehetőségeit vizsgálva a mesterséges intelligencia, a digitális újítások és a szervezett bűnözés miatti kihívásokkal is foglalkozik. A tanulmány áttekinti több európai ország gyakorlatát, elemezve többek között a német, osztrák, francia, holland, belga és olasz jogrendszert, amelyek mintát jelenthetnek a magyar szabályozás tökéletesítéséhez.

NAGY LÁSZLÓ TIBOR *A rendbontás bűncselekményének jogalkalmazási gyakorlata* című munkája a sportrendezvények biztonságával kapcsolatos, 2019 és 2024 között végzett kutatásainak összegzése. Az ENYÜBS adattárának alapján a szerző 222 elkövető által megvalósított 90 bűncselekményt elemzett, és megjegyzi, hogy noha az esetek száma alacsonynak tűnik és az elkövetők többségében büntetlen előéletűek; a rendbontók túlfűtöttsége és alkoholfogyasztása – a tömeges részvétellel kiszámíthatatlanságának kockázata mellett – különös veszélyt jelent a rendezvények biztonságára.

WINDT SZANDRA *Az emberkereskedelem női elkövetőinek jellemzői* című tanulmánya egy, a témában ritkán kutatott csoportot, a női elkövetőket több szempontból, nagyobb összefüggésben vizsgálja, mégpedig szexuális, munkacélú és egyéb dimenziókban, áldozati és elkövetői pozícióban egyaránt. A kutatás az emberkereskedelem és kényszermunka miatt 2018 óta indult vádemelésig jutott ügyeket a női elkövetők szempontjából elemezte. Az írás ismerteti a nőelkövetők típusait és az ügyek jellemzőit, különösen a fiatal nők kortársaik sérelmére elkövetett emberkereskedelemben való részvételét, a hozzátartozóikkal közösen megvalósított emberkereskedelmet és kényszermunkát.

RITTER ILDIKÓ *A bizonytalanság kelepceje – A Covid-ellenes készítmények behozatala miatt indult büntetőeljárások tanulságai* című írásában arra keresi a választ, hogy váratlan társadalmi anomáliák – jelen esetben a Covid-járvány – hatására miként reagál a jogalkalmazási gyakorlat, illeszkedik-e a korábbi, epidémia-

mentes időszakban hatályos jogszabályi környezetbe. A szerző 46 ügyet vizsgált, alanyainak többsége felsőfokú végzettségű, akik vagy maguknak, családjuknak, betegeiknek vagy idős szüleik részére rendeltek valamilyen nem engedélyezett Covid-ellenes készítményt. A mintába 58 különböző tiltott készítmény tartozott, amelyek többségükben immunerősítő, illetve ivermectin hatóanyag-tartalmú szerek voltak. A kutatás eredményei szerint a járványtól való félelem és bizonytalanság olyan helyzetet hozott létre, amelyre az igazságszolgáltatási rendszer nem mindig volt képes választ adni.

KISS ANNA *Az előkészítő eljárás mint a gyanú hiányában „elkallódó” ügyek megmentésének eszköze?* című írása arra a kérdésre koncentrált, hogy az előkészítő eljárás megmentheti-e az elkallódottnak nevezhető ügyeket, eljuttathatja-e a gyanú meglétéig, megteremtheti-e az eljárás alapjait és közben elkerülhető-e a felesleges nyomozás. A szerző véleménye szerint az előkészítő eljárás egyik legfőbb problémája, hogy a jogszabály által kitűzött cél nincs összhangban a gyakorlati alkalmazással. A kutatás eredményei szerint az előkészítő eljárás nem képes megmenteni a gyanú hiányában „elkallódott” ügyeket.

GARAI RENÁTA és SÁRIK ESZTER *A fiatalok terhelt beismerése esetére tett ügyészégi joghátrány-kiszabási indítványok gyakorlata* című munkája eljárásjogi kérdésekre összpontosít. A kutatás apropóját a 2018 júliusában hatályba lépett törvény adta, amely egy előzmény nélküli jogintézményt hozott létre és teremtette meg az ún. mértékes indítvány jogalapját. A fiatalok elkövetők körében végzett vizsgálat 492 fiatalok vádlottát érintett, 313 aktát elemeztek, és koncentráltak a súlyos, magasabb büntetési tétellel járó, személy és vagyon elleni erőszakos, kiemelt cselekményekre. A kutatás eredményeit ismertető tanulmány felveti a legalitás kontra pragmatizmus kérdését, amelynek különösen a fiatalok eseteiben van jelentősége.

KÁRMÁN GABRIELLA, BOLYKY ORSOLYA és DERES PETRONELLA *A szakértők kirendelésének gyakorlata a testi épséget sértő ügyekben* címen empirikus kutatást folytatott a testi épség elleni bűncselekmények esetében kirendelt orvosszakértői munkáról. A tanulmányban a kutatók azokat az okokat és körülményeket vizsgálják, amelyek szakértői kirendelését eredményezték. A szerzők korábbi kutatásokon alapuló hipotézisük alapján úgy vélik, hogy az orvosszakértői igénybevétele a nyomozás során az ügyek jelentős részében indokolatlan, az eljárás elhúzódásához és a költségek növekedéséhez vezet. Ugyanakkor az is bebizonyosodott, hogy jelenleg tudatos törekvés figyelhető meg a hatóságok gyakorlatában a szakértői kirendelések észszerűsítése érdekében.

IBOLYA TIBOR Kármán Elemér kriminalisztikai munkássága címen közölt tanulmánya méltó lezárása a kötetnek. A tudományos információk frissességének követelménye – ami nem mindig jelent újdonságot – egyre gyakrabban háttérbe szorítja az elődök tudásának, írásainak megismerését. A szerző nem válogat a tudós életművéből, teljes képet kíván adni egy sokoldalú jogász-kutatóról, aki a büntetőtudományokat a jogtól a kriminalisztikán át a gyermekvédelemig megalapozott szaktudással tárja a fiatalabb tudós generáció elé. Máig érvényes az olvasó számára régiesnek ható, de megkérdőjelezhetetlen gondolat: *„A büntettes egyén megfigyelése és ismerete fogja képesíteni a törvényhozót a jobb büntető rendszer codificálására, az ítélőbírót pedig az ember helyesebb megítélésére. Ennek a módja részben a lélektani, embertani és természettudományi ismeretekben való jártasság, részben az egyes bűnesetek indító okainak, lefolyásának, megjelenésének boncolgatása.”*

Dr. Barabás A. Tünde

KEREZSI KLÁRA – NAGY VERONIKA*

Kockázati büntetéstán: az európai büntető(t)rend átalakulása

Absztrakt

A neoliberalizmus, a globalizáció és a „biztonsági állam” hármasszorításában a büntetőpolitikák középpontjába az egyének segítése helyett a kockázatos populációk kezelése került, amelyet jól szolgálnak a rizikókezelési eszközök és a korlátozásra épülő kezelőrendszer. A digitális adatok és az algoritmikus rendszerek elterjedése kockázati pontszámokká és profitforrásokká alakítják az igazságszolgáltatással kapcsolatba kerülő személyeket, és gyengítik a hagyományos jogi garanciákat (arányosság, átláthatóság, tisztességes eljárás). A felügyeleti és kontrolleszközök nem maradnak a büntető igazságszolgáltatási rendszereken belül, hanem kiterjednek a jóléti, adó- és migrációs ellenőrzésre, „rejtett büntetéseket” hoznak létre, ahol az embereket adminisztratív úton büntetik a büntetőjog védelme nélkül. A szerzők azzal érvelnek, hogy a büntetéstannak tanulmányoznia kell a technológiailag közvetített büntetőhatalmat.

Kulcsszavak: *algoritmus, rizikómenedzsment, adminisztratív szankciók, arányosság és elszámoltathatóság*

Abstract

Risk-Based Penal Theory: The Transformation of the European Penal System

Under the combined pressures of neoliberalism, globalisation, and expanding security-state thinking, crime policy has shifted from supporting individuals to managing groups labelled as ‘risky’. This shift is reinforced by risk management tools and a management system based on restrictions. The deployment of digital data and algorithmic systems turn people entering the judicial system into risk scores and profit resources, weakening long-standing legal safeguards such as proportionality, transparency, and fair procedure. These oversight and control tools no longer remain within courts or prisons: they spill into welfare systems, tax authorities, and migration control. In these settings, automated decisions can function as ‘hidden punishments’, shaping people’s lives without the protections normally guaranteed by criminal law. The authors argue that penal theory should study the *ius puniendi* mediated by these technologies.

Keywords: *algorithms, risk management, administrative sanctions, proportionality and accountability*

* Dr. Kerezi Klára, az MTA doktora, Professor Emerita, NKE Rendészettudományi Kar, ORCID: 0000-0003-1597-5831; Dr. Nagy Veronika, egyetemi adjunktus, Vrije Universiteit Amsterdam, Criminology, Faculty of Law, ORCID: 0000-0002-4522-8493.

Sir Leon Radzinowicz egy írásában van Hamelt idézi: „[A] klasszikus iskola arra ösztönözte az embereket, hogy tanulmányozzák az igazságszolgáltatást, a pozitívista iskola pedig arra buzdította az igazságszolgáltatást, hogy tanulmányozza az embereket” (RADZINOWICZ, 1965).

A tudományos megközelítésből kibontakozó determinizmus segítette az első kriminológiai iskolák létrejöttét. A kriminológiai doktrína a bűnözést vagy a társadalmi problémák következményének, vagy az egyéni cselekvések eredményének tekinti. Ha a hangsúly a társadalmi kérdéseken van, a reformjavaslatok széles körű szociálpolitikai intézkedéseket feltételeznek. Ha azonban a nyomaték az egyéni fellépéseken van, akkor a reformjavaslatok célja a büntető igazságszolgáltatási rendszer és a büntetési eljárások javítása kell legyen. Ez a két megközelítés természetesen összefügg, és mindkettő fontos a bűnözés kezelésének kérdésében (RADZINOWICZ, 1965). Az egyéni megközelítés primátusa egyre hatékonyabb személyes kezelési módszerek kidolgozását eredményezte. Ennek következtében a helyreállításra és a megelőzésre irányuló erőfeszítések azóta is a büntető igazságszolgáltatás alapvető elemeit képezik.

Büntetéstan alapvetés

Nem kétséges, hogy a *Felvilágosodás eszmerendszere tette értelmezhetővé az igazságság, a törvényesség, az arányosság, a hasznosság, az egyéniesítés és az emberiség máig érvényesülő alapelveit az európai büntető igazságszolgáltatás számára*. Az elmúlt két évszázad során a büntetőjog és a kriminológia történetében számos egyéb szemléletváltást is tapasztalhattunk. A legutóbbi fordulóponthoz az 1990-es években történt. Ekkor éledt fel újra a tettarányos, neoklasszikus büntetőjog. A megtorlás mellett azonban továbbra is folyamatosan jelen van a tettes javítását célzó intézmények fejlesztése, de a reparatív és alternatív szankciók újrágondolása is.

A *punitivitás és az ehhez kapcsolódó büntetőfordulat további hatása a kockázati szemlélet felerősödése*, amely a veszélyforrások korai felismerésével és semlegesítésével a kiszámíthatóságot ígéri. A 2000-es évek információs és technikai forradalma tehát újra megerősítette a kriminológia determinista megközelítését, azaz azt, hogy a társadalomra veszélyes emberek – immár nem atavisztikus jegyek alapján, hanem prediktív technikai algoritmusok segítségével – felismerhetők. Míg a büntető igazságszolgáltatásban alkalmazott prediktív megoldások kizárólag egyénekre vonatkozó előrejelzést tartalmaznak, addig a rendészeti tevékenység előrejelzési rendszere a bűncselekmények tér- és időjellemzőit is vizsgálja (HARMATI, 2019). A büntetés-végrehajtási intézmények gyakorlatában is megjelenő kockázati predikció pedig reintegrációs és visszaesési kockázatok elemzésére szolgál.

Azt állítjuk, hogy a büntető igazságszolgáltatás gyakorlatában korábban is jelen volt a *szakmai tapasztalaton alapuló döntéshozatal, amely korábban is egyfajta predikciós módszerként szolgált, viszont csak igen kis mértékben támaszkodott a technika segítségére.* Ma is ez a helyzet akkor, amikor a személyi szabadságot érintő kényszerintézkedésekre vonatkozó döntés meghozatala során a bíró a terhelt előre nem látható, de valószínűsíthető magatartását mérlegeli, például hogy fennáll-e a bűnismétlés veszélye (HARMATI – SZABÓ, 2020).

Tény, hogy az Egyesült Államok több államában is alkalmaznak prediktív algoritmusokon alapuló szoftvereket, az Európai Unió adatvédelmi irányelvei (GDPR) azonban nem teremtenek kedvező feltételeket az ilyen eszközök és módszerek implementálásához. Az információs technológia azonban rohamléptekkel fejlődik Európában is. *A rizikóértékelési eszközök alkalmazásánál érdemes tehát végiggondolni a büntetőjogi alapelvekhez való viszonyt,* például a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülését, a nyilvánosság elvét, a diszkrimináció tilalmát, illetve az egyenlő bánásmódhoz való jog érvényesülését (HARMATI, 2019). Az említett jogok és jogelvek, illetve az algoritmusra épülő döntéshozatal közötti ellentmondás feloldása még kezdeti állapotban van és mindössze néhány bírósági határozat született, de az európai országok előnyben vannak a tekintetben, hogy az amerikai minta jó (vagy *horribile dictu*, rossz) példaként szolgálhat arra, milyen emberi jogi kérdések merülnek fel, és ezekre milyen válaszok adhatók (HARMATI, 2019). A jelenleg előttünk álló feladat tehát nem könnyű: *az Európai Unió úgy biztosítsa az adatok felhasználásában rejlő lehetőségek technikai fejlődését, hogy az ne korlátozza az állampolgárokat jogaik gyakorlásában.*

A pönológia tradicionális értelemben a büntetés alapját, célját, mértékét, a speciális elkövetőkre vonatkozó szabályait foglalja rendszerbe. Fogalmazhatunk úgy is, hogy eddigi működésében a büntetőjog „szolgálóleányaként” funkcionált. Mára úgy tűnik, mintha „kinőtte” volna ezt a szerepet. Egyre határozottabban érzékelhető, hogy már nem a pönológia hagyományos fejlődési irányait követve halad a tudományterület fejlődése. Napjainkra ugyanis az állami működés más területein is (közigazgatás, családjog, rendészeti jog, migrációs jog) helyet kaptak olyan szankcionáló mechanizmusok, amelyek szintén az elrettentésre/visszatartásra épülnek, és amelyeket a veszélyértékelési tartalom kapcsol a büntető igazságszolgáltatás területén alkalmazott szankciókhoz.

A pönológiának meg kell tehát találnia azt az utat, hogy hogyan kapcsolódik a hasonló szankciós tartalmakkal bíró más állami szférákban alkalmazott jogkövetkezményekhez. Ha ugyanis ezeknek az állami szféráknak a „büntető természetű” működését nem vizsgáljuk, akkor megfeledekezünk arról, hogy a fejlődés – különösen a technikai fejlődés – iránya és a piaci elvek érvényesülése az állam

működésében képes eliminálni az állampolgári jogvédelmet övező állami garanciákat. Ilyen megoldásokra különösen a posztkommunista országok jogi gyakorlatában találhatunk példát.

Úgy véljük, hogy az igazságszolgáltatás és az említett egyéb állami szférák területének szankcionálási gyakorlata mögött is ugyanaz a kérdés áll: *„Milyen a jó állampolgár?”* Itt az ideje annak, hogy *kiterjesszük a pönológia fogalmát, és figyelembe vegyük a tudományterület új fejlődési vonásait.* A folyamat történeti elemzése fontos, de az is látható, hogy egyre fontosabbá válik e területen a *cross-diszciplináris* fejlődési folyamatok azonosítása. A pönológia a büntetőjog segédtudományaként vizsgálja a jog- és a szankcióvégrehajtási gyakorlat alakulását és jellemzőit. A kockázati büntetéstán (*risk penology*) eszközrendszereinek gyors terjedése hívja fel a figyelmet arra, hogy foglalkozni kellene a pönológia hagyományos fogalmának újradefiniálásával.

Mindemellett azt tapasztaljuk, hogy a *risk penology* eszközrendszere a pönológiában csak praktikus szinten, és elsősorban az angolszász szakirodalomban jelenik meg. Az európai pönológiai szakirodalomban ez még ritkábban fogalmazódik meg. Ennek természetesen oka lehet, hogy az EU adatvédelmi szabályai és *a Kontinens országai büntető igazságszolgáltatási rendszereinek emberi jogokkal kapcsolatos elkötelezettsége még elegendő védelmet nyújt a határátlépésekkel szemben.* De meg kellene fontolni a pönológia transzdiszciplináris területként való értelmezését, és más állami szférák területén is vizsgálni azokat a szankcionáló mechanizmusokat, amelyekkel megkerülhetők a jogvédelmi garanciák, és azt, hogy ezek milyen irányban befolyásolhatják az egyes rendszerek jelenlegi működését.

A kockázati büntetéstannal foglalkozó dolgozatunk *három sarokköve* a következő:

1. A pönológiai szakirodalom jellemzően *angolszász referenciákra és common law* példákra épít, különös tekintettel a kockázati büntetéstán keretében alkalmazott technikákra és módszerekre.
2. Bár az *európai pönológia* sokszínű az alkalmazott szankciók és jogkövetkezmények alkalmazási gyakorlatát illetően, *a büntetőjog alapértékei stabilak maradtak*, köszönhetően az európai büntetőjog több mint kétszáz éve kialakult hagyományos garanciális rendszerének.
3. *A kockázati büntetési eszközök gyors elterjedése a közigazgatás különböző területein legitimálja a büntetéstán hagyományos fegyelmezési hatókörének kiterjesztését.* A rizikókezelési gyakorlatok és az algoritmusok alkalmazása ezeket a garanciákat más állami intézmények esetében már át tudja lépni – bár kétségtelen, hogy Európában még nem beszélhetünk algoritmusok által vezérelt automatizált igazságszolgáltatásról.

Jelen írásunkban csak azokat a *fordulópontokat* vesszük számba, amelyeknél a hangsúly az *elkövetők reintegrációjáról a rizikóértékelésre és a beilleszkedési követelmények felállítására helyeződött át*. A kockázatértékelés ugyanis egyre inkább terjed, és láthatóan kész felváltani a hagyományos kriminológiai módszereket. Ennek eredményeként a visszailleszkedési cél is megváltozott: a rehabilitáció már kevésbé szól az elkövetők sikeres reintegrációjáról, sokkal inkább a közbiztonsággal kapcsolatos társadalmi aggályok kezeléséről és az emberek biztonságérzetének fokozásáról.

Tanulmányunk célja, hogy feltárja, *miként alakult át a pönológia hagyományos kerete a kockázatalapú szemlélet térnyerésével*. Elemzésünk három lépésből áll: először bemutatjuk a kockázatértékelés történeti és elméleti alapjait; ezt követően azt vizsgáljuk, hogyan gyengítik a kockázati technikák a büntetőjogi garanciák hagyományos rendszerét; végül pedig azt elemezzük, hogy az algoritmikus logikák terjedése miként tolja el a büntetést a büntetőjog határain túli adminisztratív terekbe. *Azt kívánjuk bizonyítani, hogy a kockázatalapú szemlélet térnyerése a büntető igazságszolgáltatásban nem pusztán technikai eszközváltás, hanem olyan szerkezeti elmozdulás, amely a büntetőjog hagyományos garanciáit fokozatosan feloldja, és a szankcionálást az adminisztratív terek felé tolja.*

A kockázatértékelés kezdetei

A kockázatszámítás gyakorlata a XVIII. század óta létezik, kezdetei a modern biztosítási üzletág megjelenéséhez köthetők. Az aktuáriusi tudományt a kockázat és a bizonytalanság kezelésére és becslésére fejlesztették ki, azzal a céllal, hogy növeljék a profitot és csökkentsék a kereskedelmi vállalkozások kockázatát (WERTH, 2019). Az idő előrehaladtával a kockázatkezelés e statisztikai megközelítése egyre inkább elterjedt előbb a gazdasági, majd a társadalmi szférában. Egyes szerzők úgy vélik, hogy a kockázati profilalkotás – az 1980-as években népszerűsített „szelektív cselekvésre képtelenné tétel” gondolatán keresztül – központi szerepet játszik a tömeges bebörtönzés terjedésének és káros hatásainak megértésében (FEELEY – SIMON, 1992; HARCOURT, 2007). Ebben a nézetben a kockázatértékelés és a kockázatsökkentés kortárs kiterjesztései nem csupán újratermelik, de akár súlyosbíthatják a kortárs büntető igazságszolgáltatási politika egyenlőtlenségét, és mindezt igen veszélyesen teszik, mert az „objektivitás” álarca mögé bújtatják (HARCOURT, 2007; idézi PRINS – REICH, 2018).

A XX. században nőtt a kockázatokkal kapcsolatos tudatosság és aggodalom, és a kockázat-előrejelző módszerek egyre gyakoribbá váltak a mindennapi életben. A tudósok a kockázati technikák térnyerését a neoliberalizmus mozgalmának tulaj-

donítják, amely a józan ész racionalitását hirdette, és a piaci alapú logikát alkalmazta a nem piaci kapcsolatokra és a társadalmi jelenségekre is. A büntető igazságszolgáltatásban a technokratikus, adatvezérelt kormányzás hangsúlyozása (EWALD, 1991; GARLAND, 2001; O'MALLEY, 2010; FOUCAULT, 2008; DE GIORGI, 2006) az algoritmikus és „intelligens” technológiák alkalmazásához vezetett, és hasonló tendenciák figyelhetők meg más területeken is, például az egészségügyben, az oktatásban, a közlekedésben és a környezettervezésben (WERTH, 2019).

A szakirodalmi áttekintésnél jelentős különbségeket láttunk az angolszász országok büntető igazságszolgáltatási rendszerében a kockázatértékelés alkalmazásában Európához viszonyítva. Az európai országok ritkábban alkalmazták az egyéni kockázatértékelést, ami több tényezőnek tudható be. Először is erős a nemzeti identitás és az európaiság érzése, amely formálja a büntető igazságszolgáltatás megközelítését. Másodsor, a gazdasági megfontolások egyre nagyobb befolyást gyakorolnak, ami nagyobb hangsúlyt helyez a teljesítményértékelésre és a pénzügyi szempontokra. Végül a kockázatértékelés módszertana összetett kérdés, amely jelentős hatással van az európai büntetőpolitikákra és fegyelmezési eszközökre. Az a kérdés tehát, hogy a statisztikai mérés ismeretelméleti vagy módszertani kérdés-e, ebben az összefüggésben különösen releváns.

Büntetéstani összefüggések

Dolgozatunk a pönológia tanulmányozásával és a büntetőjogi szankciókkal foglalkozik. A pönológia fogalmán a büntetés és a büntetés-ellenőrzés társadalmi folyamatainak tanulmányozását értjük, vagyis a bűnözői magatartást kontrolláló törvények, eszmék és intézmények egész komplexumát (GARLAND, 1997). Célunk annak a folyamatnak a feltárása, amelynek során a szociális kérdések kriminalizálása megtörténik, illetve hogy a szankcionáló megoldások preferálása hogyan eredményez egyfajta elmozdulást a közösségi kontrolltól a tisztán technikai kontroll felé.

Tanulmányunk megkérdőjelezi a büntetés magától értetődő korlátait, és arra keresi a választ, hogy a büntető logika hogyan árad szét a társadalomban, és hogyan lép át a büntető igazságszolgáltatási rendszerek korlátain – ahogyan azt több szerző is vizsgálta már előttünk (HANNAH-MOFFAT – LYNCH, 2012; BRENT, 2019). Analízisünk a kockázati pönológia fejlődését tárja fel, azt, amely inkább figyelmen kívül hagyja az egyén körülményeit a technológiai megoldások javára. Arra összpontosítunk, hogy megértsük a kockázati pönológia alapelveit, különös tekintettel arra, hogyan távolodott el az alapvető büntetőjogi értékektől (arányosság, szükségszerűség elve) a neoliberais gazdaságpolitika és az ellenőr-

zés, illetve felügyelet új kultúrája miatt. Azt vizsgáljuk tehát, hogy *a pönológia miért és miként lépi túl a hagyományos büntetőjogi garanciarendszer határait*. Ezzel a határátlépéssel kizárólag a lehetséges veszélyekre koncentrálni és előítéletes algoritmusokat alkalmazni, amely sérti az arányosság és a jogos büntetés elvét. Célunk tehát, hogy feltárjuk a kockázati büntetéstán társadalmi keretként való elfogadása mögött meghúzódó okokat és módszereket, valamint annak hatását a likvid társadalomtól az algoritmusok által vezérelt társadalom felé.

Tény, hogy a büntető igazságszolgáltatáson túlmutató büntetések már régóta léteznek. A XIX. században a dologházak sok embert tartottak fogva akaratuk ellenére, akár hosszabb ideig is. A bennszülöttek gyermekotthonai és bentlakásos iskolái szintén kényszer-lakhelyként működtek. Az állam nagyon hosszú ideig, valószínűleg *Foucault* „bezárás kora” óta alkalmazza a büntetés különféle formáit, különböző okokkal indokolva (VALVERDE, 2012). Ennek különféle formái napjainkban is léteznek. Az elmúlt években megnövekedett a szigorú intézkedések alkalmazása nemcsak a terrorizmus, hanem az antiszociális viselkedés különféle formáinak kezelésére is. A kockázatkezelésben is alkalmaznak büntető intézkedéseket (HODGSON, 2020).

A jólét állami garانتálásától a piaci elveken alapuló ellátásokig

Az 1940-es évektől a jóléti állam a nemzeti és a szovjet szocializmus alternatívájaként fogalmazódott meg. Az állam felelősséget vállalt bizonyos szolgáltatások nyújtásáért: elsősorban a közszolgáltatásokat, és bizonyos szintű szociális jóléti szolgáltatásokat garantált a társadalom számára. E cél elérése érdekében a nemzeti jövedelem újraelosztására törekedett, de nem a redistribúciós funkció volt a legfontosabb, hanem az állam védelmező szerepének gyakorlati megfogalmazódása (CASTEL, 2005). A jóléti állam az „élhető kapitalizmus” megteremtésére törekedett, és olyan reformokat hajtott végre, amelyek megszüntetik és stabilizálják durva torzulásait (PALÁNKAI, 2017). A jóléti állam megerősödése a védelmi rendszerek fejlődésével is összefüggött. Az állam effajta társadalmi funkciója kockázatsökkentő intézményként működött (CASTEL, 2005).

Az 1960-as évek elején a kapitalista centrumországokban véget ért a második világháború utáni fellendülés időszaka. A gazdaság lelassult, és már nem történtek „gazdasági csodák”. A remények ellenére a szegénység felszámolása elmaradt. Újabb nekibuzdulás nem is volt várható, mert a globalizációt követő gazdag burzsoázia már kevésbé volt hajlandó a jóléti államokat finanszírozni. Úgy tűnik, hogy az 1970-es évek óta az európai egység megteremtése és a globalizációs törekvések erodálták a nemzetállam gazdaságirányítási és társadalmi egyensúly fenntartási képességét (PALÁNKAI, 2017).

Érdeemes megvizsgálni, hogyan alakult *az állam és a piac viszonya* ebben az időszakban. A nemzetközi versenyben olyan cégek kerültek gazdasági vezető szerepbe, amelyek termelési kapacitásának növelése a gazdaság egészének érdekeit is szolgálta. Ez a helyzet *alapvetően változtatta meg az állam szerepéről való gondolkodást*. Az állam – a korabeli gazdasági értékelés szerint – ugyanis két szempontból is kontraproduktívnak tűnt: egyrészt a szociális segélyek finanszírozásának szükségessége miatt többletköltségekkel terhelte meg a munka(erő) árát. Másrészt pedig jogi korlátokat szabott annak, hogy a vállalatok a nemzetközi piacon a társadalmi következményekre egyáltalán nem figyelve maximális versenyképességre törekedjenek, azaz a tőke megtérülésének növelését tekintsek elsődleges céljuknak, és ezért csökkenteni próbálják a béreket és a szociális terheket, illetve a törvény által garantált juttatások csökkentése érdekében tegyenek lépéseket (CASTEL, 2005).

Polányi Károly (2004) szerint az autonóm piacgazdaságot nem lehet az „emberi természetből” levezetni, a piaci társadalmak és maga a kapitalizmus is csak a történelem egy meghatározott korszakában, jórészt állami közbeavatkozás eredményeként születhetett meg (MELEGH – SZELÉNYI, 2021: 288). Polányi alapvető kérdése az volt, hogy lehetséges-e a piac ellenőrzése, és ezt hogyan lehet megtenni. A *neoliberális állam* ezzel szemben fel sem tette ezt a kérdést, meg sem próbálta szabályozni a piacot. Ehelyett *megengedte, hogy a piaci elvek beszívárogjanak az állam működésébe*. Ennek eredményeként *az állam átvette a piaci gondolkodásmódot, támogatva a mérhetőséget, a hatékonyságot és az objektivitást*. Nem is számolt azzal a veszéllyel, hogy milyen következményekkel jár, ha az állam és a piac értékrendje összeolvad.

Az új államszervezési elvek egy új büntetőpolitika alapjait is lefektették. A bűncselekmények megtorlása, a bűnösök megbüntetése és a „zéró tolerancia” politikája azonban – még ha ez a rendőrség és az igazságszolgáltatás létszámának növelését is jelenti – túlságosan leegyszerűsített reakció a biztonságérzet meggyengülése miatt felmerülő összetett problémákra. A kormányok a biztonság felé mozdultak el, összpontosítva a törvény és a rend betartására.

A helyzet tehát megváltozott: miközben a klasszikus társadalombiztosítási rendszerek sérülékenyekké váltak, a folyamattal párhuzamosan *a kockázatok új generációja jelent meg*: ipari, technológiai, egészségügyi, természeti és ökológiai.

A munkadíjtól a veszélyességet megfogalmazó „kockázati ár”-ig

A kockázat kulcsfontosságú gondolat napjaink büntetéstanai értelmezésében (SPARKS, 2001). Jelentős társadalmi és jogi tapasztalat bizonyítja a jog konstitutív erejét, és sok kriminológiai kutatás is foglalkozott már a kockázatértékelés

különböző hatásaival. A pönológiai szakirodalom gyakran érvel amellett, hogy napjainkra a kockázatalapú „új pönológia” váltotta fel a XX. század rehabilitációs pönológiai paradigmáját („büntető welfarizmus”). David Garland (2001) és mások (ROSE, 2000; FITZGERALD, 2009) is a rehabilitációról az „új kockázati pönológiára” való áttérést észlelték. Ezt az új kockázati pönológiát a politikai döntéshozók és a közvélemény kockázatra való összpontosítása vezéreltik. Először a visszaesők és a szexuális bűnelkövetők, később a terroristák, majd a bevándorlók lettek az új „közellenségek”, fokozva a morális pánikot (GARLAND, 2022). Itt történt meg az *elmozdulás a bűnözéskontrollban az egyének rehabilitációjáról a kockázatos populációk kezelése felé*, amelyet Malcolm Feeley és Jonathan Simon „új pönológiának” nevezett (FEELEY – SIMON, 1992).

De mennyire volt „új” ez az „új pönológia”? A kockázatot jelentő népesség kezelésével kapcsolatos büntetőkoncepció már régóta jelen van Európában, különösen a szegények kezelésével összefüggésben – gondoljunk csak a dologházakra vagy a XX. század elejét jellemző biztonsági intézkedések rendszerére. A politikai retorika mégis inkább ingadozónak tűnik a szociális jólétre és a büntetésre összpontosító megközelítések között (McCORKEL, 2013; CARLEN, 2014).

Az elmúlt évtizedekben a büntetőjog mint a társadalmi szabályozás egyik eszköze ismét jelentős figyelmet kapott Európában. A jogalkotó általános politikai eszköznek tekinti, amely nyilvánvaló a konkrét bűncselekmények elleni küzdelemben. A *posztmodern büntetéstán* azonban felhagy a bűnözés széleskörű társadalmi programok és rehabilitációs erőfeszítések révén történő csökkentésének gondolatával, és egyszerűen a bűnözés által okozott károk kezelésére koncentrál. Az európai büntetőjogot politikai eszköznek tekinti, figyelmen kívül hagyva az alkotmányos elveket. Teszi ezt annak ellenére, hogy ezek az elvek megbízható és biztonságos jogi keretet hoztak létre, amelynek gyökerei a római jogba és a Felvilágosodás korába nyúlnak vissza (TÓTH, 2023). Ez a tendencia tükröződik az angolszász büntetőjogi irodalomban is, ahol a „megelőző büntetőjog” jogintézménye hasonló jogalkotói attitűdöt jelez (NÉMETH, 2019). Az ellenség-büntetőjog a társadalmi védelmet csak a törvénytisztelő állampolgárokra korlátozza, és a büntetőhatalom legitimitását a vélt ellenségek elleni küzdelemre helyezi át. A hazai szakirodalomban Nagy Ferenc foglalkozott ezzel a kérdéssel részletesen (NAGY F., 2013).

A kockázat fogalmának megjelenése

A modern kriminológia megjelenése óta a kockázatértékelés meghatározó szerepet játszik a bűnözés ellenőrzésében. A kockázat mérésének hagyományos koncepciója Európából került át az Egyesült Államokba a XIX. század végén.

Kezdetben a kockázati tényezők azonosítása, vagy a veszélyesség meghatározása volt a cél (KORINEK, 2005). 1880-ban Olaszországban jelent meg *Cesare Lombroso The Criminal Man* című könyve, amelyben új megközelítést javasolt a bűnözés kutatásához, és amelynek középpontjába a bűnöző tanulmányozását és nem a bűncselekmény vizsgálatát állította. Meggyőződése szerint a bűnözők fizikai és pszichológiai tulajdonságait vizsgáló bűnügyi antropológia képes azonosítani a bűnözés azon okait, amelyeket a hagyományos jogi szakértők figyelmen kívül hagytak (LOMBROSO et al., 2006).

Egyes szerzők úgy vélik, hogy a kockázatprofilozás – az 1980-as években népszerűsített „szelektív cselekvésre képtelenné tétel” elvén keresztül – ma is központi szerepet játszik a tömeges bebörtönzések terjedésének és káros hatásainak megértésében (FEELEY – SIMON, 1992; HARCOURT, 2007). Ebben a nézetben a kockázatértékelés és a kockázatcsökkentés kortárs kiterjesztései reprodukálják, vagy akár súlyosbítják a kortárs büntető igazságszolgáltatási politika egyenlőtlenségeit, de ezt egy „objektívebb” álcában teszik (HARCOURT, 2007). A kriminológusok egy része aggódik is a tendencia miatt, és a kockázat növekedését a ki-rekesztő és büntető kontrollkultúrával hozzák összefüggésbe (SIMON, 2011).

A XX. században a kockázat egyre fontosabbá vált, a biztonsági kockázatok előrejelzésére szolgáló módszerek egyre elterjedtebbek lettek az élet különböző területein (BECK, 1992). A technokrata, adatvezérelt kormányzás felé mutató trend hatással volt a büntető igazságszolgáltatásra és más ágazatokra, például az egészségügyre, az oktatásra, a közlekedésre és a környezettervezésre (WERTH, 2019). A közúti forgalom volt az első példa a biztonság és a biztonságérzet közötti különbségtételre (IRK, 2004), és a bűncselekmények áldozattá válásával kapcsolatos vélemények hasonló attitűdöket mutatnak. Azóta alapozódhat a kriminálpolitika a biztonság hiányára, és használhatja ki az emberek bűnözéstől való félelmét. A közelmúltbeli büntetőpolitikák új fegyelmi rendszere jellemzően három gyakorlatot foglal magában: az általános megfigyelést, a hozzáférés szelektivitását és a tömeges bezárást. Ezek a gyakorlatok könnyen összefüggésbe hozhatók konkrét környezetekkel: ilyen a modern metropolisz, az internet és a börtönök (DE GIORGI, 2006). Foucault bináris demarkációja a „spektákulum társadalma” és a „megfigyelés társadalma” között eltúlzott, mivel a kettő a modernitás ikerjellemzőiként létezik együtt (WELCH, 2010). Ezt a megközelítést a „mi lenne, ha” módszer támasztja alá, amely a kormány politikájában azt jelenti, hogy a kormányok úgy készülnek a legrosszabb forgatókönyvre, mint amely 100 százalékos biztonsággal bekövetkezik. *Adam Crawford* szerint ez a megközelítés leválasztja a tényeket a kockázatértékelésről. Ennek jelentős következményei vannak a büntető igazságszolgáltatás hagyományos

elveire, nevezetesen az ártatlanság védelmére, a megfelelő eljárási védelemre és az arányosságra nézve is (CRAWFORD, 2009). Willem Schinkel (2011) ezt „elnyomásnak” nevezi: a megelőzés és az elnyomás kombinációjának, amely magában foglalja a kockázatos egyének azonosítását és kiválasztását a „korai beavatkozás-ra”. Seth Prins és Adam Reich szerint a „kockázatnak” három értelmezése létezik: a) a „kockázat” aktuáriusi gondolkodásmódként; b) a „kockázat” társadalmi és kulturális állapotunkról szóló átfogó elméletként; és c) a „kockázat” egy specifikus technikai fogalomként (PRINS – REICH, 2018).

Napjainkban a büntető igazságszolgáltatási rendszerben a hangsúly a lakosságot ért károk minimalizálására helyeződik át, beleértve a kockázatértékelést, amely a kockázatot egy esemény bekövetkezése valószínűségének technikai számításaként fogja fel. A kockázatnak ez a definíciója eltér a bizonytalanságtól, amikor egy jövőbeni esemény valószínűsége ismeretlen (ADAMS, 1995: 16; GARLAND, 2003).

Európában a büntető igazságszolgáltatási rendszerben mindenhol alkalmazzák a kockázatértékelést mint segítő eszközt a bűnelkövetők büntetésével, feltételes szabadlábra helyezésével és rehabilitációjával kapcsolatos döntések előkészítésére. A kockázatértékelés mára a bűnözés elleni küzdelem egyik eszközévé vált, amely az 1970-es évek közepe óta uralja a kriminológiát, főként az adminisztratív kriminológiát (MEHOZAY – FISHER, 2019). A Royal Society 1983-as jelentése a kockázatértékelésnél már egyértelmű különbséget tett az objektíven mérhető és az „észlelt” kockázat között (SPARKS, 2001).

A „kockázati kultúra” gondolata (GIDDENS, 1994) kiszélesítette a kockázatról alkotott felfogásunkat, de *kormányzati kontextusban alkalmazva egyre inkább összekeverte a tényeket, a kockázatot és a veszélyt*. A teljes biztonságra törekvés ugyanis ellentmond a jogállamiság elveinek, mivel a biztonságot bármely más szempont érvényesülése elé helyezi. Ez a megközelítés rongálja a hagyományos büntető igazságszolgáltatási elvek érvényesülését, mint például az ártatlanság védelmét, a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülését, vagy az arányosság primátusát (CRAWFORD, 2009).

Megan O'Neill és Bethan Loftus azzal érvelnek, hogy elmozdulás történt a szociálpolitikai megközelítéstől a bűnözés elleni küzdelem irányába, ami a problémásnak ítélt személyek állami felügyeletének szigorításához vezetett. Ez a tendencia általánosabban is a deviáns populációk állami eszközökkel történő kezelésének felerősödését és kiszélesítését hozta (O'NEILL – LOFTUS, 2013). Amikor a bevándorlás olyan „bűnügyi” problémává válik, amely büntetést és ellenőrzést igényel, a *bevándorlási kormányzás egy „büntetési piacot” nyit meg*, ahol a helyi bevándorlási végrehajtó és magánbörtön-társaságok működnek (STAGE-

MAN, 2016). *Giuseppe Campesi és Giulia Fabini* arra a következtetésre jutottak, hogy a bevándorlást ellenőrző bűnüldöző szervek rugalmas felügyeleti eszközként használhatják a bevándorlási őrizetet a városi területek legproblémásabb népességének fegyvelmezésére. Ezzel *szelektív jogérvényesítési politikát* folytatnak, amely – bár nem kifejezetten faji és etnikai alapú – egyértelműen megkülönbözteti a migránsokat „társadalmi marginalitásuk” vagy feltételezett „társadalmi veszélyességük” alapján (CAMPESI – FABIANI, 2020). A legújabb bizonyítékok arra utalnak, hogy a *technológia túlbecsülheti a visszaesés valószínűségét bizonyos faji csoportok, különösen az afroamerikaiak körében* (UGWUDIKE, 2020). Ez nem új keletű kérdés, hiszen az elszegényedett közösségek célbavétele és diszkriminációja már jó ideje létezik. Ezek a gyakorlatok azonban új életet kaptak az új kiválasztási és felügyeleti módszerek révén (NAGY V., 2016).

A globalizáció intenzitásának növekedése a biztonsági kormányzás új formáinak megjelenéséhez vezetett. A globalizáció kezdetben a világ minden táján élő emberek egyre növekvő mértékű összekapcsolódását jelentette, hasonlóan a „globális falu” fogalmához (MCLUHAN, 1964). A globális neoliberális kapitalizmust azonban a piaci erők, a konformizmus, a technológia és a közvetített emberi interakciók vezérlik. A migráció – mint a globalizáció kiemelkedő jellemzője – akkor indul be, amikor az egyének jobb munkalehetőségeket, jobb életmódot akarnak maguknak, vagy határokon és kultúrákon átívelő konfliktusok elől menekülnek. Ezek a folyamatok gyakran a már amúgy is kiszolgáltatott népességcsoportok marginalizálódásához és dehumanizálódásához vezetnek egy olyan társadalomban, amelyet *Zygmunt Bauman* szociológus „likvid társadalomként” ír le (BAUMAN, 2000).

Nem véletlen, hogy *Yoav Mehozay és Eran Fisher* úgy tekintenek az algoritmikus kockázatértékelésre, mint egy új episztémára, egy új gondolkodásmódra és a világgal kapcsolatos ismeretek előállítására, és azzal érvelnek, hogy az algoritmikus episztéma az emberi természet új felfogását feltételezi, amelynek jelentős társadalmi és erkölcsi következményei vannak (MEHOZAY – FISHER, 2019). Úgy gondoljuk, hogy ebben igazuk van, valóban az emberek közötti, illetve az emberek és az állam közötti viszonyt képes megváltoztatni az algoritmikus kockázatértékelés.

Minden társadalomban fontos kérdés, hogy „ki számít a mi csoportunk tagjának”? A nemzetállamok kialakulásával és a statisztika tudományának segítségével pontosabb válaszok voltak várhatók arra kérdésre, hogy kik is vagyunk, illetve hol vannak a nemzeti közösség kulturális határai, és ezt hogyan tudjuk mérni. A mérés tagadhatatlanul tudományos-szakmai kérdésként merült fel, és sokáig nem is vált vitakérdéssé a politikai és a tudományos szakmai

szereplők között. Úgy véljük, hogy a globalizáció hatására ez a helyzet megváltozott. Azt állítjuk, hogy *a kockázatértékelés már nem ismeretelméleti, hanem módszertani kérdés*: a statisztika fejlődött, és már nincs szükség statisztikusra, mivel az algoritmusok feldolgozzák a rendelkezésre álló adatbázisokat. A változás tehát módszertani (technikai). Ennek oka, hogy az ok-okozati összefüggések nem láthatóak a túl bonyolulttá váló komplex rendszerekben, és ez a jellemző statisztikai módszerek alkalmazását ösztönzi. A kriminálpolitika és a büntető igazságszolgáltatás gyakorlatának célzottsága is azt bizonyítja, hogy továbbra is ugyanazt mérjük: a nemzetállam egyes összetevőit, nevezetesen „a mi csoportunkat”. Ez a kérdés a szeptember 11-i merényletek és a 2015–2016-os migrációs válság után kapott figyelmet Európában.

Úgy tűnt, mintha a 2011. szeptember 11-ei terrortámadás után a kormányok átvették volna a felelősséget a kockázatkezelésért, ez azonban erősen ellentmond a „biztonság szétagoltságaról” szóló és a közelmúltban megjelent tanulmányoknak (KRAHMAN, 2003; ZEDNER, 2003). Kétségtelen, hogy az állam monitorozási és ellenőrzési képessége jelentősen megnőtt a különféle információgyűjtési módszereknek köszönhetően (O’NEILL – LOFTUS, 2013). A prediktív bűnmegelőzés gyakorlata egyre gyakoribb, különösen az angolszász országokban. A bűnmegelőzési stratégiák a meglévő adatbázisokat használják fel a jövőbeli bűncselekmények statisztikai minták alapján történő előrejelzésére. A prediktív megelőzés magában foglalja a bűncselekmények meghatározott típusainak azonosítását és a felderítésük céljának meghatározását proaktív nyomozással. Ez a megközelítés az erőforrások átcsoportosítását igényli, hogy a megcélzott bűnözési kategóriákra összpontosítsanak (PERRY et al., 2013). A büntetőjog felépítése hatással lehet a jövőbeli bűncselekményekre a büntetési rendszerek meghatározásával, valamint azzal, hogy mely cselekmények minősülnek bűncselekménynek. A jogalkotók által megalkotott törvények befolyásolhatják az elkövetett bűncselekmények számát, a bűnügyi statisztikák felhasználása pedig fontos a hatékony kriminálpolitika kialakításában. Úgy tűnik azonban, hogy a politikusok a büntetőjogot bármely társadalmi problémára kézenfekvő orvos-ságnak tekintik, nem pedig végső megoldásnak.

A magánbiztonsági intézmények megjelenése is a *neofeudalizmus* egy formájának tekinthető, mert elérhetősége egyes társadalmi csoportok tagjai számára adott, és ez olyan kiváltság, amely ellentétes a társadalmi egyenlőség gondolatával. Míg egyes polgárok számára csak a rendőrség által biztosított alapvető közbiztonság adott, mások további biztonsági intézkedéseket igényelhetnek, amelyek csak a jómódúak számára megfizethetők. Ez eltérést hoz létre a biztonsági szintek között az átlagpolgárok és a kiváltságosabb helyzetűek között (SZIGETI, 2001).

Simon Hallsworth és John Lea cikkükben azt sugallják, hogy a biztonsági állam a tekintélyelvűség új formáit hozza létre. Ez a társadalom szélein kezdődik, ahol nagy figyelmet fordítanak a marginalizált vagy kirekesztett emberek alávett kezelésére. Ez a tekintélyelvűség azután fokozatosan áttérjed más területekre, így a büntető igazságszolgáltatási rendszerre is. A szerzők három olyan területet vizsgáltak meg, ahol a biztonsági felfogás egyre inkább elterjedt: a jóléti megközelítésről a kockázatkezelésre való áttérést; a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni küzdelem új intézkedéseit; valamint a hadviselés és a bűnözés ellenőrzése közötti határvonalak elmosódását (HALLSWORTH – LEA, 2012).

Napjainkra a polgárok bűnözéssel kapcsolatos aggodalmai váltak az európai országok kriminálpolitikájának elsődleges prioritásává. A bűnözéssel kapcsolatos félelmek csökkentésére irányuló erőfeszítések azonban ironikus módon más aggodalmak kialakulásához vezettek. Amint azt *Magnus Hörnqvist* megjegyezte, ennek oka a büntetőjog eredeti hatókörén túlmutató, felfelé és lefelé történő kiterjesztése (HÖRNQVIST, 2003):

- a) Amikor az országok megpróbálják felvenni a harcot a terrorizmus ellen, elmosódhat a határvonal a „háború” és a „bűnözés” között. A terrorizmus nem azonos a közönséges bűnözéssel, mert túlnyomórészt politikai vagy ideológiai indítékai vannak. A kormányok előszeretettel használják a „háború” nyelvezetét a terrorizmus elleni küzdelemben, amely megnehezítheti a bűnüldözés és a honvédelem közötti különbségtételt és nagyobb alkalmat ad a szélsőséges módszerek alkalmazására.
- b) Egyre elterjedtebb a bűnügyi nyilvántartás felhasználása a bűnmegelőzés érdekében. Egyes módszerek azonban, mint például a helyi kontroll erősítése és a zéró tolerancia, megnehezíthetik a különbségtételt a bűnözésre és a civilizálatlan viselkedésre való reakálás között. Ez zavarhoz vezethet a rendőrség és a szociális szolgálatok társadalmi szerepét illetően.

A neoliberais információs társadalom és a kockázati büntetés

A kockázati gondolkodásban egyértelmű fordulópontot jelent a *biztonsági kormányzás* kialakulása, amelyben a megtorló büntetőrendszer értékeit lassan felváltották a neoliberális társadalmak normái, beleértve a munkáról alkotott kapitalista elképzeléseket, a menedzserizmust és a kockázati gondolkodás új formáit. A „kontroll” társadalmában (DELEUZE, 1992) – csakúgy, mint a „pre-crime” társadalomban (ZEDNER, 2007) – a társadalmi rendet a büntető igazságszolgáltatási szervezetek bővülő hálózata, a bűncselekmények megelőzésére irányuló törvények, valamint a viselkedés korrigálására irányuló beavatkozások irányít-

ják, amelyek az egyénekről könnyen elérhető információkra épülnek. Az ellenőrzés új formáinak alkalmazása az egyre fejlettebb technikai eszközök telepítésével párosul. Az ellenőrzést is technológiai eszközökkel gyakorolják, amelyek két tipikus formája a *területi ellenőrzés* és az *egyének feletti ellenőrzés*.

Amint a bevezetőben említettük, e tanulmány célja, hogy *felmutassa a kockázatkezelési megoldások jogrontó veszélyeit a büntetőjogi gyakorlatokban*. Ez a büntetőjog olyan megközelítését igényli, amely új fegyelmi kultúrákat támogat, és túlmutat a hagyományos büntetőjog céljain. Annak érdekében, hogy megértsük a büntetőszankcióknak a büntetőjog határain túli kiterjesztésének okait, fontos megérteni, hogy a különböző közigazgatási szervek – mint például a pénzügyi, az egészségügyi vagy a bevándorlási igazgatás – hogyan és miért tudják megkerülni a büntetőjog által felkínált alapvető garanciarendszert.

Az információs társadalom olyan társadalom, amelyben az információ létrehozása, terjesztése, felhasználása, integrálása és manipulálása jelentős gazdasági, politikai és kulturális tevékenység. Ennek fő mozgatórugói azok a digitális információs és kommunikációs technológiák, amelyek az információrobbanással mélyrehatóan megváltoztatták a korábbi társadalmi viszonyrendszereket, beleértve a gazdaságot, az oktatást, az egészségügyet, a hadviselést, a kormányzást és a demokráciát.

A racionális választás elméletén alapuló neoliberális problémamegoldás gyakran hangsúlyozza az optimális gazdálkodást és az erőforrás-egyensúlyt, ami hatással van mind az erőforrás-gazdálkodásra, mind a bűnüldözési szervezetre és intézkedésekre. A *költséghatékonyság* és a *menedzserizmus* hangsúlyozásával a bűnüldöző szervek egyre inkább beépítették a vállalati szereplőket a gyakorlatukba. Ezek az együttműködések magukban foglalják a vállalati biztonság kapitalista keretében kifejlesztett technológiai eszközöket és szolgáltatásokat. Ennek eredményeként új célok jelentek meg a hagyományos büntetőeszközök és gyakorlatok területén, és a büntetőeljárás episztemikus keretét a vállalati kockázati gondolkodás felé tolták el. Ezzel a kockázati büntetőeljárás felé való elmozdulással számos európai állam egy olcsó, objektív, gyors és preventív büntetőrendszert támogatott, amely összhangban van az úgynevezett megfigyelési társadalom (*surveillance society*) normáival. A piaci értékek fokozatosan terjesztették a technológiai megoldásokra épülő kultúrát a hagyományos büntetőeljárásokban, externalizálva az állami elszámoltathatóságot, és a kollektív biztonság primátusával igazolták az aránytalan intézkedéseket.

A technológiai vállalatok, mint például az Apple és a Google, központi szerepet vállaltak a megfigyelési és adatvédelmi megoldások tervezésében és kiállításában, amelyek gyakran jobbak, mint amit az állam ajánl. A kommunikációs

magánvállalatok ilyen részvétele kiterjeszti infrastrukturális hatalmukat és a „szférahatárokon átnyúló cselekvéseken” keresztül lehetővé teszi, hogy befolyásolják az állami válaszokat és az állami szuverenitásba való beavatkozásokat (SHARON, 2021; VEALE, 2020). A határátlépések megmagyarázzák, hogy a technológiai vállalatok hogyan hasznosítják digitális szakértelmüket új területeken, például az orvostudományban és a politikában (SHARON, 2021). Például a Google egészségügyi kezdeményezései és az Apple adatvédelmi érdekképviselésben való részvétele a hagyományos vállalati határokon túlra is kiterjedő befolyásukat bizonyítja, átalakítva az állam és a vállalatok közötti együttműködések térképét a megfigyelés és a biztonság területén.

Az irányítás gyakorlásának technológiája

A WTC ikertornyainak leomlása után megváltozott a büntetésről alkotott gondolkodásunk, de nem csak a közelmúlt eseményei okozták ezt a változást. Az 1990-es évek óta a büntetés tanulmányozása olyan fogalmi változásokon ment keresztül, amelyek hatással vannak szankcióalkalmazási politikánkra.

A múltban a büntetés az egyénről szólt: a tetteiről, a bűntudatáról és az esetleges pszichés problémáiról. Napjainkban azonban az elsődleges szempont a kockázatot jelentő csoportok azonosítása és a kockázatok kezelése. A *kockázatorientált pönológiában kevésbé hangsúlyos az egyéni bánásmód*, sokkal inkább az, hogy hogyan kezeljük a rendszer egészét. Ennek érdekében egyre inkább támaszkodunk *adatbázisokra, kockázátértékelésekre és előrejelző rendszerekre* annak meghatározásához, hogy miként kell bánnunk a célcsoportba tartozókkal. Ez a kezelés a felkínált reintegrációs programoktól az egyes létesítmények biztonsági szintjéig sokféle reakciót takar. Az adott kor fejlettségi szintjéhez igazodó technológiák mindig is segítettek osztályozni az információkat és az embereket a problémás társadalmi csoportokkal kapcsolatos kezelési rendszerek kialakítása érdekében. A „pre-crime” társadalomban, amikor még nem a bűnözés kezelése állt a kormányzati intézkedések középpontjában, olyan információtechnológiai stratégiákat és technikákat alkalmaznak, mint a prediktív rendőrség, a biztosításmatematika alkalmazása az igazságszolgáltatásban, illetve a különféle felügyeleti formák kidolgozása, amely speciális felügyeleti technológiák egyre szélesebb körére támaszkodik (MCCULLOCH – WILSON, 2016; idézi WARREN, 2021: xvii).

Jevgenyij Morozov megalkotta a „techno-solutionism” fogalmat (amelyet igen nehéz magyarrá fordítani) annak leírására, hogy hajlamosak vagyunk a technológiát mint a való világ összetett problémáinak megoldására alkalmas gyors és

egyszerű módszert alkalmazni – azaz azt képzeljük, hogy a technika minden problémát meg tud oldani (MOROZOV, 2013: 432).

Kétségtelen, hogy a tudomány és a technológia fejlődése számos új lehetőséget teremtett a felügyeleti és ellenőrzési módszerek kiterjesztésére. Sokan bemutatták már, hogyan váltak ezek az innovációk a mindennapi szabályozás és a társadalmi helyzetek integráns elemévé. Ilyen például a tömeges megfigyelés, amely lehetővé teszi a járművek automatikus nyomon követését az autópályákon és a közlekedési szabályok könnyebb betartatását, valamint a vizuális, biometrikus, térbeli és algoritmikus módszerek fokozott használatát a fiatalok tevékenységének nyomon követésére (WARREN, 2021). Ide sorolható a terrorizmus elleni „háború” is, amelyben a terrorcselekmény tervezésével gyanúsított személyeket még azelőtt letartóztatják, hogy megvalósították volna az előkészületi magatartás szükséges elemeit (AMOORE, 2013; AHMAD – MONAGHAN, 2020). Azaz a biztonság minden áron való elérése egyre határozottabban a bűnös szándék gondolati megfogalmazására reagál, meg sem várva a bűnelkövetésnek a világban megjelenő előkészületi elemeit.

Ki vagy mi ölte meg a pönológiát? A büntetéstan technológiai gyarmatosítása

A XXI. században a korrekciós politikák a megtorlás és a kockázatkezelés felé tolódnak el. Más területeken is, mint például az iskolai fegyelem és a zaklatással kapcsolatos munkahelyi politika kezelésében is hasonló irányváltást tapasztalunk. Annak ellenére, hogy a börtönigazgatók (remélhetőleg) hisznek a rehabilitációban, úgy tűnik, a politikusok és a közvélemény elvesztette a hitét abban, hogy az állami kényszer és/vagy a szociális segítség alkalmas az egyének megreformálására. Noha rehabilitációs programok (kábitószer-kezelés, szexuális bűnözők kezelése) továbbra is léteznek, úgy tűnik, a rendszer egésze átvette azt a posztpönológiai, már-már kálvinista hitet, hogy aki „egykor bűnöző/alkoholista/szexuális bűnöző volt, az mindig az marad” (VALVERDE, 2012).

A digitális adatok kulcsszerepet játszanak a kockázati büntetés területén, mert *forradalmasították a kockázátértékelés folyamatát* azáltal, hogy hozzáférést biztosítanak az egyénekkel és viselkedésükkel kapcsolatos kiterjedt információkhoz. Az információk forrása a bűnügyi nyilvántartás, a közösségimédia-tevékenységek, a pénzügyi tranzakciók és más digitális lábnyomok. A gépi tanulási algoritmusokat és az adatbányászati technikákat gyakran alkalmazzák a rejtett minták feltárására és a visszaesés valószínűségének előrejelzésére. A digitális adatok felhasználásával a kockázátértékelési eszközök pontosabbá és

bizonyítékokon alapulóbbá válhatnak, segítve a bűnüldöző szervek, a feltételes szabadlábra helyezési bizottságok és a büntetés-végrehajtási intézetek döntéshozatali folyamatát (MONAHAN – SKEEM, 2016). Az adatok folyamatos gyűjtésével és elemzésével a szakemberek azonosíthatják a magas kockázatú személyeket, és az intervenciók stratégiákat az adott igények kielégítése és a jövőbeni bűncselekmények valószínűségének csökkentése érdekében individuálissá teszi. Például a digitális adatok felhasználhatók célzott kezelési programok megvalósítására, a szabadlábra helyezési feltételek betartásának ellenőrzésére, valamint valós idejű visszajelzés nyújtására a felügyelet alatt álló személyek számára. Ezen kívül a digitális platformok és kommunikációs eszközök megkönnyítik az információmegosztást és az együttműködést a kockázatkezelésben részt vevő érdekelt felek között, elősegítve a hatékonyabb és összehangoltabb erőfeszítéseket (GENDREAU et al., 1996; ANDREWS – BONTA, 2018).

Amikor az *információs társadalom és a büntetés-tan metszéspontjáról* beszélünk, a technológiai fejlődésnek a büntetési rendszerekre gyakorolt hatását vizsgáljuk. Számos szempontot kell megvizsgálni, beleértve az információs és kommunikációs technológiák (IKT) használatát a fogvatartottak kezelésében, a digitalizáció kihívásait és előnyeit a börtönökben, valamint az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásokat.

Lev Manovich (2000) szerint az adatbázisok ma jelentős kulturális befolyást gyakorolnak. Az adatbázis, bár eredetileg a számítógép módszere volt az adatok rendszerezésére és elérésére, mára a kulturális kifejezés új, kitüntetett formájává vált. Kulturális kifejezésmódként az adatbázis a világot olyan elemek gyűjteményeként ábrázolja, amelyeken a felhasználó különféle műveleteket végezhet. Ez az elemgyűjtemény, amelyet nem oksági és okozati logika vezérel, nem mesél történeteket, nincs kezdete és vége, sem tematikus fejlődése. Mint ilyen, az adatbázis erős ellentétben áll a narratívával – amely eddig a kulturális kifejezés kitüntetett formája volt. Manovich az adatbázist és a narratívát két „ellenséges ontológiaként” ábrázolja, amelyek a saját területükért küzdenek, és nem hagy kétséget afelől, hogy ki nyer. Azt sugallja, hogy ma az adatbázis formája vált a kreatív folyamat középpontjává. (MANOVICH, 2000)

Az a tény, hogy a büntetésről való döntéshozatal fokozatosan átveszi az adatbázis-ontológiát, számos következménnyel jár. Nyilvánvaló természetesen, hogy az adatbázisok létrehozásával a büntetőjogi döntésekről szóló információk elérhetősége sokkal nagyobb és könnyebben terjeszthető lesz. A büntetőrendszerek így követhetik az információs kor divatos szavát: „Minden információ minden helyen, minden időben” (GODFREY, 1979). A rendszer átláthatóbbnak tűnt, és az igazságszolgáltatásban meghozott döntésekről azt feltételezték, hogy

gyorsan különféle elszámoltathatósági követelményeknek vethetők alá. Ez azonban nem mindig van így, mivel számos algoritmus és kockázatértékelési eszköz „fekete doboz”-ként működik, például a szellemi tulajdon-jogok miatt.

Ugyanakkor az elemzők számára ma éppen a *technológia és a büntetőpolitika szférája közötti egyre elmosódó határvonalak* jelenthetik az izgalmas kérdést. Az új információs és kommunikációs technológiák ugyanis nem csupán technikai eszközök. Átalakítják magának a büntetésről szerzett tudásunk természetét, és ezáltal azokat az értelmezési kereteket is, amelyekben belül a büntetőpolitikákat megvitatják és végrehajtják. A politikai, technológiai és kulturális különbségtétel egyre nehezebbé, ha nem lehetetlenné válik. Scott Lash (2002) létfontosságú érvet hoz fel, amikor azt javasolja, hogy a technológiai változást elsősorban a társas mi-voltunk természetében bekövetkezett változásként kell tekinteni. Az információs társadalom, állítja, egy olyan rend, amelyben a „társadalom” elvét az „információ” elve váltja fel. Egy olyan rend, amelyben a társasságot egy bizonyos „informalitás” váltja fel.

Egy tágabb büntetéstani céltételezés szükségessége

Ahhoz, hogy megértsük a *büntetés értelmezésével kapcsolatos jelenlegi paradigma-váltás* jelentőségét, fel kell ismernünk, hogy a technológia ígéretei a késő modern kockázati társadalmakban hogyan vezettek be új, legitim módszereket nagyszámú embercsoport ellenőrzésére és szankcionálására a hagyományos büntetőjogi kereteken kívül. Fontos megérteni, hogy a szankciók terepe folyamatosan fejlődik, amint azt az úgynevezett információs társadalom értékei felé való elmozdulás is mutatja. Ez a változás nemcsak a kormányzás átalakulását jelenti, hanem az elszámoltathatóság, a méltányosság és az igazságosság mélyreható újraértelmezését is.

Az *algoritmikus kockázatértékelések* alapvető eszközzé váltak a különböző adminisztratív kontextusokban.

A kormányok és a vállalatok egyre inkább alkalmazzák ezeket a technológiákat a gazdasági szankciók érvényesítésére, a szabályokat be nem tartó vagy magas kockázatúnak ítélt egyéneket és csoportokat célozva meg. Az ilyen szankciók túlmutatnak a büntetőjogon, magukban foglalják a kereskedelmi korlátozásokat, a vagyonbefagyasztást és a pénzügyi büntetéseket. Ezek az intézkedések gyakran nem tartalmaznak eljárási biztosítékokat, lehetővé téve a társadalmi-gazdasági státusz, a migrációs előzmények vagy az észlelt geopolitikai fenyegetések alapján hozott döntéseket. Ezzel elmosódik a határokat a bűnmegelőzés és a társadalmi kontroll között. A szankciók büntetőjogon túli ki-

terjesztése megkérdőjelezi a büntetőjog alapelveit, különösen az arányosságot és a méltányosságot. A hagyományos büntetőjog az egyéni elszámoltathatóságot és a bűncselekmény súlyával arányos büntetés elvét hangsúlyozza. Az algoritmikus irányítás kontextusában azonban ezeket az elveket gyakran figyelmen kívül hagyják.

Az automatizált rendszerek a hatékonyságot és a kockázatcsökkentést helyezik előtérbe az egyénre szabott igazságszolgáltatással szemben, ami aránytalan és időnként diszkriminatív eredményekhez vezet. Ezen kívül a kockázatértékelési eszközöket fejlesztő technológiai vállalatok profitorientált keretrendszerben működve iga-
zítják a digitalizáció dinamikáját, gyakran a piaci érdekeket helyezve előtérbe az etikai megfontolásokkal szemben. Ezen technológiák szabadalmaztatott jellege korlátozza az átláthatóságot és az elszámoltathatóságot, mivel az algoritmusok továbbra is fekete dobozok maradnak, amelyekhez a nyilvánosság nem férhet hozzá. Az ellenőrizhetőség hiánya aggodalmat vet fel az elfogultsággal, a diszkriminációval és az alapvető jogok erodálódásával kapcsolatban.

Ezen fejlemények fényében elengedhetetlen a büntetéstani hatókörének kibővítése, hogy az magába foglalja a kockázatkezelés napjainkban kifejlődő gyakorlatait. A büntetéstannak nemcsak a büntető igazságszolgáltatás hagyományos mechanizmusai-
val kell foglalkoznia, hanem a szankciók adminisztratív és vállalati környezetben törté-
nő bővülő alkalmazásával is. Ehhez kritikusan meg kell vizsgálni, hogy a techno-
lógia hogyan formálja a döntéshozatalt, és milyen következményekkel jár az igazságosság és a méltányosság szempontjából. Az arányossággal, az átláthatósággal és az elszámoltathatósággal kapcsolatos kérdéseknek kell e vizsgálat középpontjában állniuk. A technológiai kockázatkezelés integrálása olyan terü-
letekre, mint az adóbehajtás, a szociális szolgáltatások nyújtása vagy a migráció ellenőrzése, új büntetéstani keretrendszert igényel – olyat, amely elismeri a jog,
a technológia és a kormányzás metszéspontjait. Fókuszának kibővítésével a büntetéstani átfogóbb megértést nyújthat arról, hogyan működnek a szankciók a mai társadalomban, és olyan biztosítékokat szorgalmazhat, amelyek védik az alapvető jogokat és szabadságokat. Ennek megfelelően a kockázatkezelés paradigma-
váltásai aláhúzzák a szélesebb körű büntetéstani célkitűzés szükségességét. Ahogy az automatizált döntéshozatal egyre elterjedtebbé válik minden közigazgatási dön-
téshozatali folyamatban, és a mesterséges intelligencia ezt fogja tenni a politikai döntéshozatalban, a tudománynak alkalmazkodnia kell ahhoz, hogy kezelje az ezen technológiák által támasztott etikai, jogi és társadalmi kihívásokat. A bünte-
téstani csak ezen fejlemények kritikus figyelembevételével járulhat hozzá egy igazságosabb és méltányosabb kormányzási rendszerhez.

A büntetőjog-tudomány sorsdöntő válaszút előtt áll, szembe kell néznie a változó gazdasági, politikai és technológiai realitásokkal, amelyek megkérdőjelezik hagyományos értékeit. Míg a büntetőjog alapelvei – az arányosság, a törvényesség és az egyéni felelősség – régóta megalapozzák a tudományágat, jelentőségük egyre inkább feszültté válik, ahogy a büntetőlogika beszivárog az adminisztratív és társadalmi területekre.

Ez a dolgozat mélyebb és szélesebb körű kritikai megközelítéssel világít rá arra, hogy a neoliberális kormányzás és a technológia térnyerése hogyan kérdőjelezi meg a büntetéstán hagyományos céljait.

Az algoritmikus eszközök és a kockázatalapú értékelések integrációja megváltoztatta a büntetés képét, és a szankciókat olyan területekre is kiterjesztette, mint a migráció ellenőrzése, az adófelügyelet és a jóléti ellátás. Ezek a fejlemények *elhomályosítják a közigazgatási szabályozás és a büntető igazságszolgáltatás közötti különbséget*, amit „rejtett büntetésnek” nevezhetünk, ahol a felügyeletet a büntetőjog hagyományos fékei és ellensúlyai nélkül gyakorolják. Fontos kihívás rejlik abban, hagyjuk-e, hogy az igazságszolgáltatást feláldozzuk a hatékonyság oltárán, különösen akkor, amikor a döntéseket olyan automatizált rendszereken keresztül hozzák, amelyekből hiányzik az átláthatóság és az elszámoltathatóság.

Az objektivitás és költséghatékonyság ígéreteire épülő technológiai megközelítések gyakran a semlegesség álcája alatt állandósítják az egyenlőtlenségeket. A kockázati büntetés, amely az aktuáriusi módszerekben gyökerezik, statisztikai valószínűségekkel alakítja az egyéneket, elhanyagolva a kontextust és az árnyalatokat. Ahogy olyan tudósok, mint *Loïc Wacquant* (2009), megjegyezték, ezek a gyakorlatok nem csupán büntetnek, hanem a társadalmi rendet fenyegetőnek ítélt marginalizált népesség szabályozását is szolgálják. A hangsúly a rehabilitációról és a társadalmi reintegrációról a megfékezésre és az ellenőrzésre helyeződik át, tükrözve a tágabb neoliberális imperatívuszokat.

A privatizáció egy újabb réteg, amely még bonyolultabbá teszi a helyzetet. Ahogy a vállalati szereplők átveszik a hagyományosan az állam által betöltött szerepeket, a *profitmotívumok egyre inkább befolyásolják a büntetésekkel és a kockázatkezeléssel kapcsolatos döntéseket.* A saját fejlesztésű algoritmusok és prediktív modellek titokban működnek, a szellemi tulajdon-jogokra vonatkozó igények védik őket a nyilvános ellenőrzéstől. Ez komoly aggályokat vet fel az elszámoltathatóság, a méltányosság és a demokratikus felügyelet erodálódásával kapcsolatban. Ezen gyakorlatok nem büntetőjogi területekre való kiterjesztése csak fokozza a következményeik kezelésének sürgősségét.

A büntetéstan tudománya többé nem korlátozódhat kizárólag a büntetőjogi szankciók tanulmányozására. A kockázatkezelési gyakorlatok elterjedése a különböző köz-igazgatási területeken megköveteli hatókörének és céljának újragondolását. A pönológia tudományának kritikusán meg kell vizsgálnia, hogy a digitális kormányzás hogyan alakítja át a hatalmi dinamikát, és olyan kereteket kell javasolnia, amelyek fenntartják az igazságosságot, a méltányosságot és az emberi méltóságot. Az arányosság, a tisztességes eljárás és a megkülönböztetésmentesség elveinek továbbra is központi szerepet kell játszaniuk, még akkor is, ha a kormányzás eszközei fejlődnek.

Végző soron ez nem pusztán technikai vagy jogi kihívás, hanem etikai is. A büntetőintézkedések kiterjesztése a mindennapi élet területére, gyakran a legkiszolgáltatottabbakat célozva, megújult elköteleződést követel meg az igazságosság alapvető értékei iránt. Ahogy Foucault fogva tartásról szóló elemzése emlékeztet minket arra, hogy a büntetés struktúrái és céljai mélyen tükrözik azokat a társadalmakat, amelyek létrehozzák a rendszert (FOUCAULT, 1975). Egy kockázati társadalomban, amelyet a hatékonyság és az ellenőrzés logikája ural, a büntetőjognak ellen kell állnia a kísértésnek, hogy kritikátlanul elfogadjon ezeket a fejleményeket.

Bár az automatizált büntető igazságszolgáltatás még nem valósult meg teljesen Európában, az alapjait már lerakták. Az előttünk álló feladat a jogi védelem megóvása és annak biztosítása, hogy a technológiai innovációk ne aláássák, hanem szolgálják az igazságszolgáltatás ügyét. A büntetéstannak fejlődnie kell, nemcsak azért, hogy alkalmazkodjon az új valóságokhoz, hanem azért is, hogy kiálljon rendszerekért, amelyek nemcsak hatékonyak, hanem méltányosak és humánusak is.

Felhasznált irodalom

- ADAMS, J. (1995): *Risk*. London: University College London Press.
- AHMAD, F. – MONAGHAN, J. (2020): From probabilities to possibilities: terrorism peace bonds, pre-emptive security, and modulations of criminal law. *Crime, Law and Social Change*, 74(5), 341–359. <https://doi.org/10.1007/s10611-020-09909-y>
- AMOORE, L. (2013): *The politics of possibility: Risk and security beyond probability*. Durham: Duke University Press.
- ANDREWS, D. A. – BONTA, J. (2018): *The Psychology of Criminal Conduct*. New York: Routledge.
- BAUMAN, Z. (2000): *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity.

- BECK, U. (1992): *Risk Society: Towards a New Modernity* (Vol. 17). London: Sage.
- BRENT, J. J. (2019): Enduring Dispositions: Examining Punitive Logics in the Context of Disciplinary Reform. *Theoretical Criminology*, 16(2), 96–116.
- CAMPESI, G. – FABINI, G. (2020): Immigration Detention as Social Defence: Policing ‘Dangerous Mobility’ in Italy. *Theoretical Criminology*, 24(1), 50–70.
<https://doi.org/10.1177/1362480619859350>
- CARLEN, P. (2014): Reviewed Work(s): *Breaking Women: Gender, Race and the New Politics of Imprisonment* by Jill A. McCorkel. *The British Journal of Criminology*, 54(6), 1232–1235.
- CASTEL, R. (2005): A társadalmi biztonság elvesztése. Mit jelent védeetten élni? *Esély*, 16(5), 3–23.
- CRAWFORD, A. (2009): *Policing Insecurities and Marginal Groups in the Shadow of Terrorism*. Unpublished paper.
- DE GIORGI, A. (2006): *Re-Thinking the Political Economy of Punishment: Perspectives on Post-Fordism and Penal Politics*. Aldershot: Ashgate.
- DELEUZE, G. (1992): Postscript on the Societies of Control. In: SZEMAN, I. – KAPOSY, T. (eds.): *Cultural Theory: An Anthology*. Wiley-Blackwell, 2010, 139–142.
- EWALD, F. (1991): Insurance and Risk. In: BURCHELL, G. – GORDON C. – MILLER, P. (eds.): *The Foucault Effect. Studies in Governmentality*. Chicago: University of Chicago Press, 197–210.
- FEELEY, M. M. – SIMON, J. (1992): The New Penology: Notes on the Emerging Strategy of Corrections and Its Implications. *Criminology*, 30(4), 449–474.
- FITZGERALD, M. (2009): *The usual suspects: Analysing the use of past criminal convictions in the criminal justice system*. Westminster International Law & Theory Center Online Working Papers.
- FOUCAULT, M. (1975): *Surveiller et punir. Naissance de la prison*. Paris: Gallimard. [Magyarul megjelent FOUCAULT, M. (1990): *Felügyelet és büntetés. A börtön története*. (Ford.: FÁZSY A., CSÜRÖS K.) Budapest: Gondolat Kiadó.]
- FOUCAULT, M. (2008): The birth of biopolitics: Michel Foucault’s lecture at the Collège de France on neo-liberal governmentality. *Economy and Society*, 30(2), 190–207.
- GARLAND, D. (1997): The Punitive Society: Penology, Criminology and the History of the Present. *Edinburgh Law Review*, 1(2), 180–199. <https://doi.org/10.3366/elr.1997.1.2.180>
- GARLAND, D. (2001): *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press.
- GARLAND, D. (2003): The rise of risk. In: ERICSON, R. V. – DOYLE, A. (eds.): *Risk and morality*. University of Toronto Press, 48–86.

- GARLAND, D. (2022): What Is Penal Populism? Public Opinion, Expert Knowledge, and Penal Policy-Formation in Democratic Societies. In: LIEBLING, A. – SHAPLAND, J. – SPARKS, R. – TANKEBE, J. (eds.): *Crime, Justice, and Social Order: Essays in Honour of A. E. Bottoms*. Oxford: Oxford University Press, 249–272.
<https://doi.org/10.1093/oso/9780192859600.003.0011>
- GENDREAU, P. – LITTLE, T. – GOGGIN, C. (1996): A Meta-Analysis of the Predictors of Adult Offender Recidivism: What Works! *Criminology*, 34(4), 575–607.
- GIDDENS, A. (1994): *Les Conséquences de la modernité*. Paris: L'Harmattan.
- GODFREY, D. (1979): *All Information in All Places at All Times*. Toronto: Gutenberg Two Porcepic Press.
- HALLSWORTH, S. – LEA, J. (2012): Reconnecting the King with His Head: The Fall and Resurrection of the State in Criminological Theory. *Crime, Media, Culture*, 8(2), 185–195. <https://doi.org/10.1177/1741659012444430>
- HANNAH-MOFFAT, K. – LYNCH, M. (2012): Theorising Punishment's Boundaries: An Introduction. *Theoretical Criminology*, 16(2), 119–121. <https://doi.org/10.1177/1362480612443303>
- HARCOURT, B. E. (2007): *Against Prediction: Profiling, Policing, and Punishing in an Actuarial Age*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- HARMATI, B. (2019): Az automatizált igazságszolgáltatás lehetőségei és dilemmái. *Belügyi Szemle*, 67(6), 30–42. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2019.6.2>
- HARMATI B. – SZABÓ I. (2020): A prediktív rendszer és az automatizált igazságszolgáltatás. *Belügyi Szemle*, 68(5), 23–38. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.5.2>
- HODGSON, J. (2020): *The Metamorphosis of Criminal Justice: A Comparative Account*. New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780199981427.001.0001>
- HÖRNQVIST, M. (2003): Repression and empowerment in post-liberal societies. In: *“Crime and Crime Control in an Integrating Europe”*. NSfK's 45th research seminar, 27–30 August 2003, Helsinki. Helsinki: Nordiska Samarbetsrådet för Kriminologi, 107–111. <https://nsfk.org/wp-content/uploads/2025/04/3ea6d-nsfk-45-research-seminar-2003-report.pdf>
- IRK F. (2004): A közlekedésbiztonság kontrollja 2023. *Belügyi Szemle*, 52(1), 19–33.
- KORINEK L. (2005): *Irányzatok a kriminológiai gondolkodás fejlődésében*. Budapest: BM Duna Palota és Kiadó.
- KRAHMANN, E. (2003): Conceptualising security governance. *Cooperation and Conflict*, 38(1), 5–26. <https://doi.org/10.1177/0010836703038001001>
- LASH, S. (2002): *Critique of Information*. London: Sage.
- LOMBROSO, C. – GIBSON, M. – RAFTER, N. H. (2006): *Criminal Man*. Durham, NC: Duke University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv11vc7kd>

- MANOVICH, L. (2000): Database as a Genre of New Media. *AI & Society*, 14(2), 176–183. <https://doi.org/10.1007/BF01205448>
- MCCORKEL, J. A. (2013): *Breaking Women: Gender, Race, and the New Politics of Imprisonment*. New York–London: New York University Press.
- MCCULLOCH, J. – WILSON, D. (2016): *Pre-crime. Pre-emption, precaution and the future*. Oxon: Routledge.
- MCLUHAN, M. (1964): *Understanding Media: The Extensions of Man*. New York: McGraw-Hill.
- MEHOZAY, Y. – FISHER, E. (2019): The Epistemology of Algorithmic Risk Assessment and the Path Towards a Non-Penology Penology. *Punishment & Society*, 21(5), 523–541. <https://doi.org/10.1177/1462474518802336>
- MELEGH A. – SZELÉNYI I. (2021): Polányi Károly (1886–1964). In: HAMZA G. (szerk.): *Portrék a Magyar Tudományos Akadémia tagjairól*. Budapest: Akadémiai Kiadó. https://real.mtak.hu/194744/1/Polanyi_Karoly.pdf
- MONAHAN, J. – SKEEM, J. L. (2016): *Risk Assessment in Criminal Justice: Toward the Next Generation of Practice*. Berkeley: University of California Press.
- MOROZOV, E. (2013): *To Save Everything, Click Here: The Folly of Technological Solutionism*. New York: PublicAffairs.
- NAGY F. (2013): Az ellenség-büntetőjogról, a jogállami büntetőjog eróziójáról. *Acta Iuridica et Politica*, 68(17), 1–21. https://acta.bibl.u-szeged.hu/72622/1/juridpol_068_fasc_017.pdf
- NAGY V. (2016): *The Power of Invisibility. Reconstructing Mobility: Roma in an Expanding Europe. (Doctoral dissertation)*. Utrecht: Utrecht University.
- NÉMETH I. (2019): Prevenció, avagy a büntetőjog funkcióváltása. *Jog – Állam – Politika*, 11(2), 127–133. https://epa.oszk.hu/03000/03010/00014/pdf/EPA03010_jog_allam_politika_2019_02_127-133.pdf
- O'MALLEY, P. (2000): Risk societies and the government of crime. In: BROWN, M. – PRATT, J. (eds.): *Dangerous Offenders. Punishment and Social Order*. 1st Edition. London: Routledge, 17–34. <https://doi.org/10.4324/9780203135747>
- O'MALLEY, P. (2010): *Crime and Risk*. London: Sage.
- O'NEILL, M. – LOFTUS, B. (2013): Policing and the Surveillance of the Marginal: Everyday Contexts of Social Control. *Theoretical Criminology*, 17(4), 437–454. <https://doi.org/10.1177/1362480613495084>
- PALÁNKAI T.(2017): Gondolatok a 21. századi kapitalizmusról és a „szociális államról”. Thomas Piketty a Tőke a 21. században c. könyvének inspirációja alapján. *Magyar Tudomány*, 178(1), 34–43. https://epa.oszk.hu/00600/00691/00160/pdf/EPA00691_mtud_2017_01_034-043.pdf

- PERRY, W. L. – MCINNIS, B. – PRICE, C. C. – SMITH, S. – HOLLYWOOD, J. S. (2013): *Predictive Policing. The Role of Crime Forecasting in Law Enforcement Operations*. Rand Corporation. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR200/RR233/RAN_D_RR233.pdf
- POLÁNYI K. (2004): *A nagy átalakulás. Korunk gazdasági és politikai gyökerei*. Budapest: Napvilág Kiadó. [Eredeti mű: POLÁNYI, K. (1944): *The Great Transformation: the political and economic origins of our time*. Boston: Beacon Press.]
- PRINS, S. J. – REICH, A. (2018): Can We Avoid Reductionism in Risk Reduction? *Theoretical Criminology*, 22(2), 258–278. <https://doi.org/10.1177/1362480617707948>
- RADZINOWICZ, L. (1965): Ideology and Crime: The Deterministic Position. *Columbia Law Review*, 65(6), 1047–1060. <https://doi.org/10.2307/1120566>
- ROSE, N. (2000): Government and Control. *The British Journal of Criminology*, 40(2), 321–339. <https://www.jstor.org/stable/23638480>
- SCHINKEL, W. (2011): Prepression: The Actuarial Archive and New Technologies of Security. *Theoretical Criminology*, 15(4), 365–380. <https://doi.org/10.1177/13624806-10395366>
- SHARON, T. (2021): Blind-Sided by Privacy? Digital Contact Tracing, the Apple/Google API and Big Tech's Newfound Role as Global Health Policy Makers. *Ethics and Information Technology*, 23(Suppl 1), 45–57. <https://doi.org/10.1007/s10676-020-09547-x>
- SIMON, J. (2011): Review Symposium: Il miglior fabbro (the finer craftsman). *Theoretical Criminology*, 15(2), 223–226. <https://doi.org/10.1177/13624806110150020604>
- SPARKS, R. (2001): Degrees of Estrangement: The Cultural Theory of Risk and Comparative Penology. *Theoretical Criminology*, 5(2): 159–176. <https://doi.org/10.1177/1362480601005002002>
- STAGEMAN, D. L. (2016): *Local Immigration Enforcement Entrepreneurship in the Punishment Marketplace*. Doctoral Dissertation. City University of New York. https://academic-works.cuny.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2842&context=gc_etds
- SZIGETI P. (2001): Vázlat a közbiztonság három dimenziójáról: világrendszer–nemzet–állami szint és lokalitás. *Jogtudományi közlöny*, 56(4), 153–161.
- TÓTH M. (2023): Büntetőpolitikánk 10 éve. *Élet és Irodalom*, január 6. <https://www.es.hu/cikk/2023-01-06/toth-mihaly/buntetopolitikank-tiz-eve.html>
- UGWUDIKE, P. (2020): Digital Prediction Technologies in the Justice System: The Implications of a 'Race-neutral' Agenda. *Theoretical Criminology*, 24(3), 482–501. <https://doi.org/10.1177/1362480619896006>
- VALVERDE, M. (2012): Analyzing punishment: Scope and scale. *Theoretical Criminology*, 16(2), 245–253. <https://doi.org/10.1177/1362480612442108>
- VEALE, T. (2020): Metaphor as Sign and Symbol. In: Barnden, J. – Gargett, A. (eds.): *Producing Figurative Expression: Theoretical, Experimental and Practical Perspectives*. Amsterdam: John Benjamins, 511–532. <https://doi.org/10.1075/ftl.10.18vea>

- WACQUANT, L. (2009): *Punishing the Poor: The Neoliberal Government of Social Insecurity*. New York: Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822392255>
- WARREN, I. (2021): Foreword. In: ARRIGO, B. A. – SELLERS, B. (eds.): *The Pre-Crime Society: Crime, Culture and Control in the Ultramodern Age*. Bristol: Bristol University Press, xvii–xxvi. <https://doi.org/10.46692/9781529205268.001>
- WELCH, M. (2010): Book Review: Michelle Brown, *The Culture of Punishment: Prison, Society, and Spectacle*. *Theoretical Criminology*, 14(2), 242–244. <https://doi.org/10.1177/13624806100140020504>
- WERTH, R. (2019): Risk and Punishment: The Recent History and Uncertain Future of Actuarial, Algorithmic, and ‘Evidence-Based’ Penal Techniques. *Sociology Compass*, 13(2), e12659. <https://doi.org/10.1111/soc4.12659>
- ZEDNER, L. (2003): The concept of security: an agenda for comparative analysis. *Legal Studies*, 23(1), 153–175. <https://doi.org/10.1111/j.1748-121X.2003.tb00209.x>
- ZEDNER, L. (2007): Pre-Crime and Post-Criminology? *Theoretical Criminology*, 11(2), 261–281. <https://doi.org/10.1177/1362480607075851>

KORINEK LÁSZLÓ*

Önjavító mechanizmusok

Absztrakt

A szerző önjavító mechanizmusnak tekinti azokat a mozgósított képességeket, amelyek egy rendszeren belül, a saját erőforrások felhasználásával érik el a diszfunkcionális következmények elhárítását. A hiba észlelése érkezhethet kívülről, a korrekciós tényezők mozgásba hozása is. A lényeg az adott szisztéma önregeneráló működése. Ilyenek az egyes alrendszereken belül, de a társadalom egészéhez viszonyítva is léteznek. A büntető igazságszolgáltatás és a rendészet is tartalmazza azokat az eszközöket, amelyek alkalmasak lehetnek a működés minőségének a jobbá tételére, de vannak akadályozó tényezők is. Az utóbbiak körében ilyenek például a rendőrségi szubkultúra egyes megnyilvánulásai. A működés egészének a vizsgálatán belül külön jelentősége van az önjavítás képessége kibontakoztatásának. Ebben jelentős szerepet játszhatnak a tudományos kutatások.

Kulcsszavak: önjavító mechanizmus, ártatlanság vétele, reintegráló megsegélyezés, eljárási igazságosság, COMPSTAT, bírói kontroll, ügyészi ellenőrzés, független civil kontroll, ombudsman, minőségellenőrzés

Abstract

Self-correcting mechanisms

The author considers the mobilized capabilities that achieve the avoidance of dysfunctional consequences within a system, using its own resources, as self-correcting mechanisms. The detection of defects, as well as the activation of corrective factors can come from outside. The essence is the self-regenerating operation of the given system. These exist within the individual subsystems, but also compared to the society as a whole. The criminal justice system and the law enforcement also include tools that may be suitable for improving the quality of functioning, but there are also hindering factors. Among these, one example is the manifestation of police subculture. Within the examination of the whole functioning, the development of the ability for self-repair is of particular significance. In this, scientific research can play an important role.

Keywords: self-correcting mechanism, presumption of innocence, reintegrative shaming, procedural justice, COMPSTAT, judicial control, prosecutorial supervision, independent civilian control, ombudsman, quality control

* Prof. em. Dr. Korinek László, akadémikus, tudományos tanácsadó, OKRI. ORCID: 0000-0002-7037-3908.

Mit értünk önjavító mechanizmuson?

Régi megfigyelés, hogy a természet képes az elszenvedett sérelmek orvoslására, akár egyes hiányzó részek pótlására is. A gyík letört farka újrano, a sebek begyógyulnak. A szervezet súlyos betegségeket is legyőz, esetenként külső beavatkozás nélkül. Orvosi rásegítéssel, de a test saját tartalékait mozgósítva, akár hiányzó szerveket is lehet regenerálni (KOH – ATALA, 2004). Sőt a klónozás néven ismert eljárás révén élő egyedeket tudnak feléleszteni szinte a semmiből.

Az önjavító természeti mechanizmusok hatása társadalmi szinten is megfigyelhető. Ismert tény például, hogy háborúk alatt és után megnövekszik az újszülöttek között a fiúk aránya (BETHMANN – KVASNICKA, 2009). A tudomány „visszatérő katona” (*returning soldier*) megjelöléssel illeti ezt a sajátos demográfiai megnyilvánulást, utalva arra, hogy az elesett férfiak pótlásáról van szó (KANAZAWA, 2007). Számos példa van arra is, hogy bűnözők magukba szállva elhatározzák: a jövőben tartózkodnak a társadalomra veszélyes megnyilvánulásoktól, az emberi közösség hasznos tagjaként kívánnak a továbbiakban élni. Az egyik leghíresebb *A nyomorultak* Jean Valjean-ja.

A kriminológia tudománya nem csupán a bűnözés okait kutatja, hanem megelőzési lehetőségeit és kezelésének problémáit, megoldásait is. Nem szorul bővebb magyarázatra, hogy az öngyógyítás, a külső beavatkozás nélküli terápia a legkíváncsabb. Nem csupán költségtakarékossági okokból, hanem azért, mert az önként kitermelt vagy elsajátított értékek nagyobb garanciát jelentenek a jogkövető magatartásra, mint a kényszerből vállalt integrálódás.

Különösen érdekes az a kérdés, hogy lehetséges-e mesterségesen létrehozni olyan rendszereket, amik azután alkalmassá válnak a meghibásodások kijavítására. Pálffy Péter Pál matematikus a CD-lemezek recsegéstől mentességét említette egyik példaként arra, hogy egy algebrai képlet (Reed–Solomon-kód) segíthet elhárítani az élvezeti érték csökkenését eredményező zajhatást (PÁLFY, 2024).

Ha az egész társadalmat, annak intézményeit önjavításra szoruló rendszernek tekintjük, akkor igaz van *Yuval Noah Harari*-nak, aki arra mutatott rá, hogy még a többségi akarat érvényesülésével szemben is lehetséges a tartós értékek szempontjából szükséges korrekció például a bíróságok, a média vagy az egyetemek működése révén (HARARI, 2024).

A mondottakkal összhangban önjavító mechanizmusnak tekintjük azokat a mozgósított képességeket, amelyek egy rendszeren belül, a saját erőforrások

felhasználásával érik el a diszfunkcionális következmények elhárítását. A hiba észlelése érkezhethet kívülről, a korrekciós tényezők mozgásba hozása is. A lényeg az adott szisztéma önregeneráló működése.

Önjavító mechanizmusok a társadalomban

A hibás részekről való megszabadulás mint kudarc

Minden csoport törekszik a saját integritásának fenntartására, önazonosságának megővésére. Az egységet a közösen vallott értékek jelentik, a legfontosabb eszközök pedig a kialakult normák. Ezek belsővé tétele révén válik valaki a közösség igazi tagjává. A minőség megőrzésének egyik útja a deviáns elemektől való megszabadulás. Ez a megoldás azonban a csoport gyengeségét, megújulásra való képtelenségét is jelenti, amely az amputációval történő gyógyításhoz hasonlítható. Ráadásul a kirekesztéssel olyan egyénektől is megválhat a kollektíva, akik egyébként – a nem deviánsnak minősülő megnyilvánulásaikkal – éppen az értékek gyarapítására, a közösség gazdagítására volnának képesek. Az emberek és a kapcsolatok is sokszínűek, a diszharmonia leépítéssel történő kiküszöbölése romboló hatású. A társadalom egésze nem cserélhető le, az abból való kizárásnak megvannak a határai. Emberek tömeges bebörtönzése rontja a demokrácia, az egész élet minőségét (GOTTSCALK, 2016). Nem beszélve arról az igazságtalanságról, ami az ártatlan családtagokat éri. A bűn helyett az elkövetőket – sőt, akár a gyanúsítottakat – szankcionáló közhatalmi gyakorlat őket is bünteti (KORINEK, 2023b). Ugyanez érvényes természetesen a halálbüntetésre is.

Különösen negatív következményekkel jár a kirekesztő vagy akár megsemmisítő igazságszolgáltatási válasz a kriminális magatartásokra, ha az hibás. Ez a helyzet a téves ítéletek esetében. Ártatlan emberek elmarasztalása megrendíti az emberek intézmények iránti bizalmát, ezáltal a meggyőződéses normakövetést. Márpedig a rossz döntések elkerülhetetlenek. Ezért az sem mindegy – itt is szükség van az önjavításra –, hogyan dolgozzuk fel ezeket az eseteket. Jó példák vannak, de Magyarországon nem vált gyakorlattá a nyilvános justizmordkritika, a korrekció a számos esetben inkább önigazoló, váderedményességi szemléletű rendkívüli jogorvoslatok keretén belül marad (KORINEK, 2023a).

Az önjavítás mint az egészséges társadalom elfogadható válasza a bűnre

Nincs más választás. Ma már az emberiség érzékelhetően összetartozó rendszer, de a közhatalom gyakorlása – így a büntető igazságszolgáltatás – az egyes országok határain belül zajlik, még hozzá távolról sem egységesen. Témánk szempontjából vizsgálendő, hogy vannak-e olyan szisztémák, ahol az önjavító

mechanizmusoknak helye van a kriminalitás elleni küzdelemben. Az is kérdés, hogy fejleszthető-e ez a potenciál, lehetségesek-e további változtatások a kirekesztő felfogás visszaszorítására. Tapasztalatok és kutatási eredmények egyaránt igazolják, hogy erre igenlő válasz adható.

A reintegráló megszégyenítés elmélete

Említést érdemel *John Braithwaite és Philip Pettit* reintegráló megszégyenítés elmélete. Ők azt hangsúlyozzák, hogy a büntetés gyanánt alkalmazott, vagy szükség-szerűen azzal járó megszégyenítés lehet kirekesztő (*disintegrative*) vagy megtartó, reintegráló (*reintegrative*). Az előbbi nem csupán igazságtalan, de valóban kontra-produktív. Az egyén és a közösség kapcsolatát nem erősíti, pedig erre volna szükség a megelőzés érdekében. A közösségi kötelékek elvágása további feszültséget okoz, ami kriminogén hatással is járhat. A reintegráló megszégyenítés jellemzője, hogy az egyén tiszteletét, méltóságának megbecsülését a rosszallás kifejezése során is fenntartják. Ennek intézményes létezése esetén a bűnözés alacsonyabb szinten van jelen, egyértelműen eredményesen használható tehát a kriminalitás elleni fellépésben. A reintegráló megszégyenítés jó példája a család, ahol a szülők tipikusan úgy büntetnek, hogy ezzel a gyermeket nem idegenítik el maguktól, hanem egyidejűleg kifejezésre juttatják – vagy pedig a büntetésen kívüli körülmények közepette jelzik –, hogy a vétkezőre továbbra is számítanak, ő továbbra is a kis közösség értékes tagja marad. A jól megválasztott büntetés összekapcsolja az egyént a közösséggel. Méghozzá olyan módon, hogy a szégyen nem csupán a saját magatartásra vonatkoztatva jelenik meg, hanem a csoport iránti felelősségként is. Arról van szó, hogy visszatartó erőt jelent a „nem hozok rátok szégyent” megfontolása, hiszen egy markánsan elkülönülő, illetőleg megjelölt csoport (például Japánban a rendőrök) tagjaként cselekedni egyben a közösség képviselőként való eljárást jelenti, legalábbis a külvilág szemében. Ezért igazán fontos, hogy a megszégyenítés ne kirekesztő, hanem megtartó legyen. Az ilyen megközelítést alkalmazó társadalmakban (például Japán) a bűnözés alacsony szinten marad. (BRAITHWAITE – PETTIT, 1990: 54–68)

Az önjavító hatás itt a közösség és az egyén interakciójában bontakozik ki. Az előbbi saját magát korrigálja, hiszen a tagja által elkövetett deliktum jelzi a szocializáció során bekövetkezett hibákat, amiket ki kell javítani.

Az eljárási igazságosság

Erősödik az a felismerés, hogy a büntető igazságszolgáltatás nem a szigorával, hanem nevével összhangban az igazságosságával tud hatást gyakorolni a vele kapcsolatba kerülő személyekre (nem csupán a terheltekre), ami fontos tényező

a megelőzésben. Az egyén szempontjából lényeges a normák tudatos elfogadása és követése (*compliance*), valamint – azzal szoros összefüggésben – a közhatalom tisztességébe vetett bizalom (*legitimacy*). A hivatalos intézményekkel megvalósuló interakció során az emberek érzékenyek a velük szemben tanúsított bánásmódra, ami kihatással van a jogkövető magatartás részükről történő elfogadására. (TYLER, 2006)

Az eljárási igazságszolgáltatás értelemszerűen megköveteli a kölcsönhatás tényleges lehetőségét. Ha az ügyeket érdemben eldöntő adatokat titkos eszközökkel szerzik be az eljáró szervek, akkor az emberek tárgyai, de nem alanyai a processzusnak. Ez a pozíció sérti az emberi méltóságot, egyben elveszi a lehetőséget az önjavítástól, ami akár ellenérdekű felek párbeszéde során is megvalósulhat. A büntető igazságszolgáltatás során is érvényesül az, amit a kirekesztő vagy integráló megközelítésről kifejtettünk. Ha a közhatalom intézményeivel kapcsolatba kerülő személyeket emberszámba veszik, komolyan meghallgatják őket, reagálnak az általuk elmondottakra (még ha nem is fogadják el azokat), akkor erősödik a társadalom egészéhez tartozás érzése, ezáltal pedig a hatóságok és bíróságok legitimációja, továbbá a jogkövetés szükségességének a felismerése és elismerése is.

Az ártatlanság vélelme

Ezen szigorú elvi és alaptörvényi követelmény szerint senkit nem lehet bűnösnek tekinteni és bűnösnek kezelni a bíróság jogerős döntése előtt. Az igazságszolgáltatásnak pedig kétséget kizáróan bizonyítania kell a terhelő tényeket a megalapozott elmarasztaló ítélethez. Ebből logikusan következik, hogy a végső határozatig megtett úton folyamatosan vizsgálni kell, hogy a rendelkezésre álló adatok valóban elegendőek a majdani vád eredményességéhez.

Önjavításra akkor alkalmas a vélelem, ha a felderítés, a vizsgálat, az ügyészi vádelőkészítés és vádképviselés, valamint a befejezésig a bírósági eljárás során a bűnüldözés és a büntető igazságszolgáltatás megvalósítói folyamatosan szembesítik magukat azzal a lehetőséggel, hátha mégsem a terhelt követte el a cselekményt. Egy ilyen kritikus felfogás nagyban segítené a legsúlyosabb hibák, igazságtalanságok elkerülését. Ez persze utópisztikus elképzelés, hiszen tapasztalat, hogy a nyomozók nehezen tűrik a jogi vélelmeket (SEIFF, 1934: 53). Közismert tény, hogy a terhelték beismerő vallomásra történő rábeszélése a bűnüldözői szubkultúra része. Marosvári Attila tapasztalatai szerint létezik a „rejtett bűnösség vélelme”, másképpen szólva: nem teljesül maradéktalanul az ártatlanság feltételezése. Ahol a bíróság a nyomozás anyagának reprodukciójára törekszik, vagy nem kellő körültekintéssel vizsgálja az abból származó bizonyí-

tékokat, sokkal könnyebben fordulhat elő helytelen történeti tényállás megállapítása és ezáltal téves elítélés (MAROSVÁRI, 2012: 77).

Hozzá kell tenni: a szervezett bűnözés, valamint a terrorizmus fokozott veszélyei miatt a hagyományos bűnüldözés a múltbéli történések utólagos felderítése helyett egyre inkább a proaktív megelőző-elhárító tevékenységet részesíti előnyben, gyakran feltételezve a jövőbeni cselekmények elkövetését, ami nem más, mint a bűnös szándék vélelme. A hatályos, 2017. évi XC. büntetőeljárási törvényünk (Be.) intézményesíti ezt a megközelítést. A 224. § (4) bekezdése kimondja, hogy a fedett nyomozó *„nem terelheti az érintett személyt annál súlyosabb bűncselekmény elkövetése felé, mint amelyet eredetileg elkövetni tervezett”*. Ebből okszerűen következik, hogy ha a titkosrendőr tudja, mit akar elkövetni a célszemély, ösztönözheti a cselekmény megvalósítására.

Ilyen körülmények között az ártatlanság vélelmének önjavító eszközként történő alkalmazása valóban idealisztikusnak tűnik. Mégis hangsúlyozni kell, hogy a bírói döntés meghozatalakor már nem mellőzhető az azzal szorosan összefüggő, kétséget kizáró bizonyítottság megállapíthatósága. Ezért igenis érdemes gondolkodni azon, hogy az oktatásban – bár annak eredményeit könnyen „bedarálja” a szervezeti szubkultúra – és az eljárás során is jó volna intézményesíteni az elért eredmények kritikai felülvizsgálatát az alternatív következtetések lehetőségének munkahelyi megvitatásával.

Az önjavítás lehetőségei a rendészetben

A büntetőeljárásban sokoldalú kontrollrendszer működik, az egész folyamat jól kidolgozott. Ebből nem következik, hogy szükségtelen volna az egyes megoldások valódi önjavításra való alkalmasságának vizsgálata. Példaképpen említhető a gyanúsítás elleni panasz intézménye, ami az esetek túlnyomó többségében azt jelenti, hogy a terhelt azért él vele, mert állítása szerint nem követte el a bűncselekményt. Ennek elbírálása azonban az eljárás egészének, végső soron a jogerős döntést hozó bíróságnak a feladata, ezért általában esélytelen ez a jogorvoslat, tehát álgaranciaként, a korrekció tényleges lehetősége nélkül működik a gyakorlatban.

Mindazonáltal tény, hogy az alapjogok védelme – mint az alaptörvényi értékek biztosításának eszköze – kiemelkedő jelentőségre tesz szert a rendészetben, ahol nagyobb a tere a mérlegelésnek, egyes esetekben akár a büntetőjogi szankciónál is nagyobb jogsérelmet eredményezve. Példaképpen említhető, hogy hazánkban a halálbüntetést eltörölték, azonban a rendészeti beavatkozás akár az élet jogszerű kioltását is eredményezheti.

Compstat

A *Compstat* – bár nem elsősorban alapjogvédelmi módszerként – a számos újítást bevezető *William Bratton* volt New York-i rendőrfőnök találmánya, igazi önjavító megoldás. Maga az elnevezés a *Computer Statistics* első szótagjainak összefonásából ered. A múlt század kilencvenes éveiben intézményesített rendszer szerencsés és sikeres ötvözte a közösségi rendőri működésnek, valamint a számítógépes támogatottságú, adatelemzésre építő, de személyes konzultációkban megtestesülő problémaelemzésnek (WILLIS et al., 2010). A minőség javításának módszere ebben az esetben a heti rendszerességgel megtartott értékelés. Ezen a rendőri vezetők elemzik a számokban megmutatkozó változásokat, keresik a magyarázatot, de legfőképpen a helyzet javításának a lehetőségeit.

Vannak olyan nézetek is, amelyek szerint a *Compstat* átlépte a közösségi rendőrség kereteit, egyenesen annak tagadásáig jutott el. A statisztikai-eredményességi mutatók előtérbe helyezése és a folyamatok hetente történő értékelése elterelheti a figyelmet a közösség problémáiról, hiszen azok megismerése, de még megoldásuk sem hat ki ilyen közvetlenül a statisztikára. Ezzel egyes szerzők szerint a *Compstat* eszközből és módszerből önálló, jelentős rendvédelmi paradigmává nőtte ki magát, amelyet a közösségi rendőrség elveivel szemben a racionális–legális–bürokratikus (weberi) megközelítés jellemez, vagy legalábbis a közösségi és problémamegoldó rendőrség felfogásának az üzleti életre jellemző kalkulációs módszerével történő szintézisének megteremtésére való törekvés (WALSH – VITO, 2004; MAGERS, 2004). Témánk szempontjából annak van jelentősége, hogy egy jónak bizonyult megoldásról, a folyamatos önkorrekciót szolgáló fórumról van szó. A szakmai-társadalmi előnyöket és hátrányokat természetesen figyelemmel kell kísérni, és magát a *Compstat*ot is be kell illeszteni a rendészeti megújuló szisztémájába.

Minőségirányítás

A rendészeti munka színvonalának emelését számos olyan módszer szolgálja, amit más szférákból próbáltak és próbálnak meghonosítani. Ilyen például a minőségre fókuszáló *Total Quality Management* (TQM – teljes körű minőségirányítás), amit a gazdasági életben fejlesztettek ki amerikai vállalkozások működtetésében, japán tapasztalatokra építve. A TQM lényege, hogy a fogyasztók igényeinek minél jobb kiszolgálására törekedve folyamatosan javítják a folyamatokat, eljárásokat a munkatársak maximális elkötelezettségének elvárása és előmozdítása mellett (HOROSZNÉ GULYÁS, 2015: 33).

A minőségirányításon belül fontos szempont a mérhetőség, a termék minőségének egzakt megállapíthatósága, amit többek között a szabványok alkalmazása segít elő.

A vezetés része az adott szervezetnek, ezért a jó menedzsmentet is az önjavító mechanizmusok közé sorolhatjuk. Különösen akkor, ha valóban sikerül a dolgozókat bevonni a minőség emelésére irányuló innovációba.

A gazdasági életből merített önkorrekció és minőségjavítás világszerte hattással van a rendészeti működésre. Egyebek mellett azért is, mert a magánbiztonsági szervezetek profitorientáltak, és természetesen érdekeltek a megfelelő szintű szolgáltatások biztosításában. Magyarországon a rendszerváltás utáni rendőrség fejlesztésében jelentős szerepet játszott a Team Consult nevű nemzetközi tanácsadó cég, amelyik szintén a vállalkozási szférában ismert módszereket ajánlott a közbiztonság védelmének javításához (GOTTLIEB et al., 1998).

Ezek a törekvések messzemenően méltánylandók, hiszen a rendészet sem vonhatja ki magát az irányítás és vezetés általánosan felismert törvényszerűségei alól. Vannak olyan működési területek, ahol a jogos állampolgári igények és a nemzetközi (uniós) egység miatt indokolt a standardizált, egymással összevethető cselekmények lefolytatása. Ilyen lehet például a helyszíni szemle (KOVÁCS, 2014).

Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy az ilyen önjavító megoldásoknak a rendészet területén jogi és szervezeti korlátai is vannak. A törvényesség nyilvánvalóan alapvető minőségi kritérium. A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény 103. § (1) bekezdése szerint azonban a parancs csak akkor tagadható meg, ha azzal az illető bűncselekményt követne el. Tekintettel az értelmezés problémáira – például a célzat tényállási elemére – nem mindig egyértelmű a magatartás minősítése. Amellett nem minden jogsértés bűncselekmény. Ugyanazon paragrafus (2) bekezdése egyértelművé teszi: *„Az (1) bekezdésben foglalt kivétellel a hivatásos állomány tagja a jogszabálysértő parancs, rendelkezés végrehajtását nem tagadhatja meg.”* Nem tekinthető hatékony önjavító megoldásnak az, hogy amennyiben az állomány tagja felismeri a jogellenességet, köteles arra a szolgálati előljáró figyelmét felhívni, akinek ilyen esetben azt írásba kell foglalnia. A jogellenesség intézményesítése az önkorrekció lehetőségét csökkenti.

Az ilyen normák a minőségi munkát nem mozdítják elő. Általánosságban elmondható, hogy a parancsuralmi rendszer és a „fogyasztók” igényeit kielégítő tevékenység ellentétbe kerülhet egymással. A Kúria például egyetértett azzal, hogy a parancs teljesítése fontosabb lehet az eredményes működésnél. Az egyik

ügyben elmarasztaltak egy rendőr századost, aki az ügyeletes utasítása ellenére nem a kapitányság épületébe vonult be, hanem a számára üzenetet vivő kollégát – akinek szintén a kapitányságra kellett volna bemennie – utasította egy bűncselekmény helyszínén való megjelenésre és adatgyűjtésre. Okkal feltételezhető, hogy ez a reakció szakmailag indokolt volt, míg a rendőrségre való bemenetel a felderítést semmiben nem mozdította volna elő. Nem vitatható, hogy a parancs iránti engedetlenség megvalósult, de az sem, hogy ebben az esetben az eredményességre törekvés és az engedelmség követelménye egymás ellen hatottak.¹

A katonai szervezettség és a civil társadalomban megvalósítható minőségjavító tevékenység a mondottak szerint ellentétben is állhat egymással, ezért a gazdasági életből átvett minták korlátozottan ültethetők át. Az ezzel ellentétes megközelítés kontraproduktív lehet.

Nem szerencsés a közbiztonságot terméknek tekinteni. A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról szóló, az Országgyűlés által elfogadott anyag szerint: „A modern európai felfogás szerint a közbiztonság olyan kollektív társadalmi termék, amely az egyének és közösségeik tevékenységéből, az állami szervek hatósági intézkedéseiből, a polgárok önvédelmi képességei és a vállalkozói piac nyújtotta szolgáltatások együtteséből alakul ki.”² A meghatározás valamiféle közös cél érdekében történő munkálkodásra utal, holott a biztonság sok tekintetben passzivitást, a veszélyes vagy káros tevékenységektől való tartózkodást igényel. Az önjavítás első szintje az egyének és a közösségek külső beavatkozás nélküli korrekciója, a közhatalmi vagy egyéb fellépésre már a megzavart közrend védelme céljából van szükség.

Az alrendszerek kölcsönhatása

Az eddigiekben – bár az emberi környezettől nem elszakadva – azokat a mechanizmusokat tekintettük át, amelyek a közösségen, illetőleg a biztonság védelméért felelős szervezeteken belül szolgálhatják a hibák kiküszöbölését, kijavítását. Ha azonban a társadalom egészét tekintjük egy szisztémának, akkor az alrendszerek egymásra gyakorolt befolyása is hozzájárulhat a diszfunkciók elhárításához. A közhatalom struktúráján belül erre a gondolatra épül a hatalommegosztás eszméje. A törvényhozás, a végrehajtás és az igazságszolgáltatás akkor is képes a sajátos érdekei alapján fékként, ellensúlyként működni, ha a politika fő tartalmát illetően egységes felfogás érvényesül. Az alapgondolat

¹ BH 1997.2.58.; Legfelsőbb Bíróság Bf.V.2298/1995.

² 225/2003. (X. 28.) OGY határozat

akkor is érvényes, ha tudjuk: ma már nem lehet az állami tevékenységet szigorúan a montesquieu-i kategóriák keretei között értelmezni (SÁRI, 1995). Az ombudsman, az alkotmánybíróságok, de a speciális szervek (például Független Rendészeti Panasztestület) sem illeszthetők a klasszikus sémába. A rendészeti tevékenység szempontjából kiemelkedő jelentősége van a bírói kontrollnak.

A bíróságok szerepe

A joguralomra épülő rendszerekben kulcspozíciójuk van a bíróságoknak. *Tomcsányi Móric* a *Rendészet – Közigazgatás – Bírói jogvédelem* című munkájában rámutatott, hogy a közigazgatás keretében működő rendészet esetében kiemelkedő jelentősége van az igazságszolgáltatási garanciáknak, mivel a szabad belátáson alapuló döntések fokozott veszélyt jelentenek az emberek jogaira (TOMCSÁNYI, 1929: 19). A rendészet közigazgatási meghatározottságának a tagadásával³ éppen ezt a biztosítékot kívánta a jogalkotó kizárni, amit a Legfelsőbb Bíróság 1/1999. közigazgatási jogegységi határozata korrigált, kimondva, hogy „a rendőrség ellátja a közigazgatás részét képező rendészeti igazgatás körébe tartozó feladatokat is”.

Az immár vitathatatlan jogági meghatározottság miatt értelemszerűen a közigazgatási bíráskodás az egyik eszköz a rendészeti munka jobbá tételére, a törvényesség biztosítása révén a közhatalom alkotmányos (alaptörvényi) követelményeinek az érvényesítésére. Magától értetődő követelményként rögzítette az Alkotmánybíróság, hogy: „A közrend, a közbiztonság védelme mint alkotmányosan elismert államcél indokoltta teheti rendészeti eszközök és eljárások alkalmazását, s ennek szükségességéről a jogalkotó dönthet. Az ilyen célból létrehozott jogintézmények szabályozása során azonban az Alkotmány tételes rendelkezéseinek maradéktalanul érvényesülniük kell.”⁴

Alaptörvényünk I. cikkének (1) bekezdése szerint az emberi jogok védelme az állam elsőrendű kötelezettsége. Azok érvényesülése határozza meg a demokratikus közhatalom működésének a minőségét. Megjegyzendő, hogy maga a jogállam – mint kifejezés, illetve követelmény is – jórészt a rendészeti működés alkotmányosságának a biztosítása érdekében honosodott meg, például Németországban (MOHL, 1866). Témánk szempontjából hangsúlyozni kell, hogy az alkotmányos értékek a rendészeti működés számára nem korlátot, hanem az eredményesség biztosítékait is jelentik (FINSZTER, 2020: 102). Ezt a következtetést támasztják alá az eljárási igazságosság és a bűnözés alakulása közötti össz-

³ Indokolás a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 3. § (1) bekezdéséhez

⁴ 47/2003. (X. 27.) AB határozat, 1. 5. pont

szefüggést vizsgáló kutatások eredményei is. A rendészet legitimitása a demokratikus társadalomban elengedhetetlen szükséglet. Az embereket a biztonság védelmétől elválasztó módszerek (erőszak, leplezett eszközök) – bár alkalmazásuk létjogosultságát az indokolt körben nem kérdőjelezzük meg – helyett az emberi méltóságot tiszteletben tartó, a beavatkozások által érintetteket érdemben meghallgató stílus együttműködést eredményez, ami záloga a sikernek (HOUGH et al., 2010).

Az igazságszolgáltatási kontroll egyik területe a közigazgatási bíráskodás, ami a rendészet jogszerűségének biztosítását szolgálja. A mondottak szerint ez is minőségi követelmény, bár kétségtelen tény, hogy a szűken vett szakmai előírásokat a szervezeten belüli vezetésnek kell érvényesítenie. A határok a két-fajta normarendszer között nem merevek. Példa erre a bilincselés gyakorlata, ami a helyzetek sokfélesége miatt csak további mérlegelést feltételező módon szabályozható. Ebből azonban nem következik, hogy a konkrét döntések ne volnának felülvizsgálhatók. A bírói gyakorlat nem fogadja el az olyan bilincselési indokokat, mint például „taktikai hiba volna az érintett személy együttműködésére alapozni”, vagy „zaklatott állapotban volt”. A súlyos szabadságkorlátozáshoz ezeknél konkrétabb, valódi szükségességet jelző megnyilvánulások szükségesek.⁵

Az igazságszolgáltatási kontroll másik, érzékeny kérdéseket érintő területe a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés eszközeinek alkalmazása. Általánosnak mondható az a vélemény, hogy a felhatalmazás bírósági hatáskörbe utalása a legsúlyosabban jogkorlátozó beavatkozások esetében garanciát jelent az alkotmányos és nemzetközi követelmények betartására.⁶ Itt és most az a kérdés, hogy ez a megoldás segítheti-e a rendészeti működés minőségének a javítását. A hatályos magyar szabályozás és gyakorlat ismeretében ezt nem lehet megerősíteni.

A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.) hatályos (2025. 07. 28.) rendelkezései szerint számos, a büntetőeljárásba nem illeszkedő, tehát rendészeti tevékenységet érintő esetben sokféle módon lehet az érintett tudta nélkül adatokat szerezni. Sőt, az egyebek mellett bűnmegelőzési célból is végezhető tevékenység az elnevezéstől – titkos információgyűjtés – eltérően túlmutat az információk egyszerű beszerzésén, feldolgozásán.

⁵ BH 2016.4.101.; Kúria Kfv.III.37.572/2015.

⁶ Lásd például Szabó és Vissy kontra Magyarország, Emberi Jogok Európai Bírósága 37138/14. számú kérelem, 2016. január 12-i ítélet, 204. pont.

A bírói engedélyhez nem kötött bevethető fedett nyomozó például az Rtv. 66. § (3) bekezdése szerint a már említett ugyanilyen büntetőeljárás felhatalmazáshoz hasonlóan „...mást bűncselekmény elkövetésére nem bírhat rá és nem terelheti az érintett személyt annál súlyosabb bűncselekmény elkövetése felé, mint amelyet eredetileg elkövetni tervezett”. Ebből okszerűen következik, hogy a célszemély által megvalósítani szándékozott deliktum végrehajtása felé „terelheti” az illetőt, vagy akár annál enyhébb megítélésű kriminális magatartásra is ösztönözheti. A szabályozás erkölcsi és szakmai elemzésétől itt és most eltekintve az a kérdés, hogy az alapjogok védelmét szolgáló bírói kontroll biztosítása nem indokoltabb-e ilyen esetben, mint például a telefonbeszélgetések lehallgatására vonatkozóan. Nyilvánvaló, hogy egy titkosrendőr megjelenése valakinek az életében – különös tekintettel a bizalom megnyerésének értelemszerű követelményére – mélyebb beavatkozás az alapjogaiba, mint egy beszélgetés tartalmának a megismerése. A fedett nyomozó eszközként használhatja az érintettet, ami az emberi méltóság legsúlyosabb sérelme.

A szabályozás tehát akkor sem logikus, ha elfogadjuk az igazságszolgáltatás jobbító szerepét. De ezzel is gondok vannak. A 2/2007. (I. 24.) alkotmánybírósági határozat bírói kezdeményezésre született, részben helyt adva a kifogásoknak. A testület alkotmányos követelményeket fogalmazott meg, egyes rendelkezéseket megsemmisített, de a gyakorlat azóta sem változott. Az indítványozó szerint alig meghatározott fogalmak értelmezésével úgy kellett dönteni, hogy a bíró még a legfontosabb iratok tartalmát sem ismerhette meg. A 2017. évi XCIII. törvény részben pótolta ezeket a hiányosságokat, de a bíróságok még ma sincsenek minden esetben információkon alapuló döntési helyzetben. Az Rtv. hatályos szövege szerint az előterjesztéshez csatolni kell a kérelemben foglaltakat megalapozó iratokat [74. § (3) bekezdés]. A valóságban ezek többnyire rendőri jelentések vagy más – konkrétan nem ellenőrizhető – adatokat tartalmazó dokumentumok.

A Székesfehérvári Törvényszék 17.B.30/2020/144. számú ítéletében hivatkozik a nyomozási bíró 12 engedélyére, amelyek lehallgatásokat tettek lehetővé egy prostituáltat foglalkoztató és a gyanú szerint abból hasznot húzó személy ügyében. A felhatalmazás 2019. április 15-től – meghosszabbításokkal – az év végéig tartott. Valamennyi végzés kisebb – stílus – javításokkal a következőket tartalmazta: „A rendelkezésre álló információk szerint [...] célszemély [...] anyagi haszonszerzés céljából nőket szervez külföldi prostitúciós munkára, keresetükből pedig rendszeresen részesül.”⁷ Ebből semmi nem bizonyult igaznak. Egyetlen célszemély

⁷ Székesfehérvári Járásbíróság, T.081/2/2019.

és egyetlen prostituált közötti kapcsolatról volt szó, a gyanúsítás, majd a vád időszakában egyikük sem hagyta el az országot, az idézett feltételezésre semmilyen adat nem merült fel. Ennek ellenére az ugyanazon szövegű előterjesztésekre ugyanolyan határozatok születtek 12 alkalommal. Az engedélyek a „strici” és a prostituált telefonjának a lehallgatására vonatkoztak.

A tisztesség kedvéért hozzá kell tenni, hogy lett volna mód a titkos eszközök használatának a leállítására, mert az Rtv. 75/C. §-ának (1) bekezdése alapján „A bíróság felhívására a titkos információgyűjtést folytató szerv köteles a bírói engedélyhez kötött eszköz alkalmazása során megszerzett, a felhívás időpontjáig rendelkezésére álló adatokat nyolc napon belül bemutatni.” Az ilyen – felügyeleti jellegű – aktivitás azonban nem jellemző a bíróságokra. Esetünkben az ismételten előterjesztések tartalma – pontosabban a hiányzó tényadatok – alapján meg lehetett volna kísérelni a valóság feltárását.

Ügyészi hatáskörök

A szocializmus időszakában szinte kizárólagos volt az ügyészség szerepe a jogszerűség biztosítása terén. A Magyar Népköztársaság Alkotmánya 42. §-ának (1) bekezdése szerint a legfőbb ügyész őrködött a törvényesség megtartása felett. A rendszerváltás óta differenciálódott ez a felügyeleti-ellenőrzési funkció. A büntetőeljárás feladatokon túl az ügyészség a közérdekvédelmi tevékenysége keretében folytathat vizsgálatokat és kezdeményezhet eljárásokat a rendészeti működés törvényességének biztosítása érdekében.

Speciális felügyeleti teendőket lát el az ügyészség a büntetés-végrehajtásra vonatkozóan. Az apparátus jogállását szabályozó törvény [1995. évi CVII. tv. 2. § (1) bekezdés] azt állami fegyveres rendvédelmi szervként definiálja. A működést alapvetően a büntetőjog viszonylag önálló részét képező büntetés-végrehajtási normák együttese határozza meg, az irányítás körében azonban a közigazgatási jelleg érvényesül (FÁBIÁN, 2021: [23]–[24]). A jogrendszer-tani problémák tárgyalásától itt eltekintünk. A legfőbb ügyész 2023-ra vonatkozó beszámolójából az derül ki, hogy évente 8-10 ezer panasz, kérelem és bejelentés érkezik a felügyeletet gyakorló szervezethez, az ezeknek helyt adó döntések aránya 10 százalék körül van, amit a referátum kedvezőtlennek ítél meg, témánk szempontjából azonban megállapítható, hogy a tágabb értelemben vett büntetőjog alkalmazása körében az önkorrekción ezen eleme ténylegesen működik.

Az ügyészi törvényességi ellenőrzési tevékenység körébe tartozik többek között a szabálysértési és közigazgatási elővezetést elrendelő, valamint szabálysértési megszüntető határozatok ellenőrzése, szabálysértési perújítási eljárások

kezdemenyezése, fogyasztóvédelmi, környezetvédelmi és gyámügyi hatósági határozatok vizsgálata.⁸

Mindezekon túlmenően az ügyészségnek is van hatásköre a titkos információgyűjtés körébe sorolt adatkérések jóváhagyására.

Egyéb intézmények

Általános felismerés, hogy szükség van olyan független intézményekre, amelyek a szűk szakmai szempontoktól elszakadva tudják megítélni a közbiztonság őreinek munkáját. Az ilyen funkciót megvalósító szervezetek igen nagy változatosságot mutatnak a világban. Az ombudsman érdemi beavatkozások lehetőségét nélkülöző működése a fejlett közhatalmi kultúrával rendelkező szisztémák válasza a hatalom gyakorlásának során elkövetett hibákra, sőt visszaélésekre. Fontos eszköze a nyilvánosság, valamint a jogsértéseken túlmutató visszasságok feltárására való alkalmasság. Tevékenységének eredménye pedig a tekintélyétől függ.

A rendészet és mindenekelőtt a rendőrség külső (civil) kontrolljának érvényesítése céljából testületeket is létrehoztak, eltérő feladatokkal és hatáskörrel. A jogosítványok az állásfoglalás kialakításától és publikálásától az érdemi (személyügyi, finanszírozási, szabályozási) döntésekig terjednek. Tipikusnak mondható a rendészeti szervek működésével kapcsolatos panaszok független intézmények részéről megvalósuló vizsgálata (STONE – BOBB, 2002).

Magyarországon 2008-ban kezdte meg működését a Független Rendészeti Panasztestület, amelyet a rendőrségi törvényt módosító 2007. évi XC. törvény intézményesített. A civil jogász szakemberekből álló szerv az „első generációs” kontrollforumokhoz hasonlóan ügydöntő hatáskörrel nem rendelkezett, lényegében az országos rendőrfőkapitány számára fogalmazott meg javaslatokat. A fejlett demokráciák gyakorlatában – így a mintaként emlegetett brit jogfejlődésben – a független intézmények részéről megvalósuló ellenőrzés erősítése figyelhető meg, Magyarországon 2020-tól a panasztestületet megszüntették. Ez önmagában akár elfogadható is lehetne, hiszen az alapjogok biztosa némileg pontosított hatáskörökkel átvette a funkciót, aggályos azonban, hogy erre a lépésre minden érdemi előkészítés, valódi vita nélkül került sor akkor, amikor a szerv működésének a sikerességét senki nem vitatta (HORVÁTH, 2019).

⁸ A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2023. évi tevékenységéről, B/8995. <https://www.parlament.hu/irom42/08995/08995.pdf>

Számos további intézmény járulhat hozzá a rendészeti szervek működésének javításához. Az Országgyűlés, a helyi önkormányzatok, az Alkotmánybíróság, a nemzetközi szervezetek és igazságszolgáltatási fórumok is erősíthetik a megújulás, a hibák kijavítására való képesség fejlesztését.

Kulturális tényezők

Ha az önkorrekciónak társadalmi szinten nézzük, akkor igaza van Yuval Noah Hararinak: nem hanyagolható el az oktatás, a tudomány és a média szerepe sem (HARARI, 2024). A büntetőjogi, kriminológiai és kriminalisztikai kutatások már régóta igen színvonalas művekkel vannak jelen. A rendészettudomány egy-egy kiemelkedő korábbi publikációtól eltekintve a múlt század utolsó évtizedeiben indult rohamos fejlődésnek. Komoly tudományos bázis alakult ki a Nemzeti Közszerületi Egyetem Rendészettudományi Karán, annak Doktori Iskolájában is jelentős eredmények születtek.

A kutatások alapján levonható következtetések nem csupán a hibák felismerését, hanem még azoknak a rendészeti szervezeteken belüli – javító szándékú – kezelését is befolyásolhatják. A Magyarországon is elfogadott „kemény, férfias” rendőrség koncepciója például sokak számára vonzóan is tűnhet. A tudományos eredmények szerint azonban a macsó kultúra az abból eredő hős kultusz, versenyszellem és minden áron győzni akarás torzító hatásai miatt nem csupán rossz döntéseket eredményezhet, hanem a korrekció sikerét is veszélyeztetheti (SEIDENSTICKER, 2019).

A szubkultúrának vannak olyan, a rendőrszociológia által feltárt elemei, amelyek kifejezetten akadályozzák a hibák fel-, illetve elismerését, következőképpen azok kiküszöbölését is. Ilyen a „hallgatás kódexe”, illetve a „csend kék fala”, ami a visszaélések elleni fellépést tiltja a kollégákkal szemben. A szervezet tagjai úgy érzik: fontosabb a külvilággal szembeni egység akkor is, ha tévedések fordulnak elő (WESTMARLAND – CONWAY, 2020). Ez odáig is elmegy, hogy szükségesnek ítélt helyzetekben a bűnözőkkel vívott harcban a tudatos jogsértés elkövetését is elfogadhatónak tartják, például a bíróság előtt tett hamis vallomással (SLOBOGIN, 1996).

Álláspontunk szerint helyes következtetésre jutott Siklói György (1990) a rendszerváltás időszakában: „A bűnügyi apparátust alkalmassá kell tenni a bűnügyi tudományok fokozottabb, gyorsabb befogadására és gyakorlati alkalmazására.” Hozzátesszük: ez nem korlátozódik a kriminalistákra, a rendészet egész területén irányadónak kellene tekinteni.

A probléma ott van, hogy az indokolatlanul felgyorsult jogalkotási folyamat egyszerűen nem teszi lehetővé a kodifikáció alapos tudományos előkészítését, a gyakorlati munka még kevésbé.

A média kritikai funkciója révén segítheti a rendszet és a büntető igazságszolgáltatás körében bekövetkezett hibák elkövetésének és a kijavítás szükségességének a felismerését. Megjegyzendő azonban, hogy a népszerűsége és eladhatóságra törekvés miatt a publikációk gyakran inkább a közhangulatot tükrözik, hozzájárulva a morális pánik kialakulásához, nem pedig az alaptörvényi értékek erősítése irányába hatnak. Példa erre az ártatlanság vélelmének megsértésével gyilkosnak nevezett emberek ügyéről való tudósítás, vagy a letartóztatás iránti igény kifejezésre juttatása a felháborodást kiváltó esetekben. Az is rontja a tömegtájékoztatás korrekciós szerepét, hogy ma Magyarországon a média túlpolitizált. A bűnügyi-rendőrségi híradásokban szereplő emberek pártállásának, vagy akár nemzetiségi-etnikai származásának a hangsúlyozása rontja az alaptörvényi értékeken nyugvó társadalmi és rendészeti elvek érvényesülésének esélyeit.

Következtetések

Az önjavító mechanizmusok e vázlatos áttekintéséből is kiderül, hogy az eszközök, intézmények rendelkezésre állnak, azok működésének tartalma és eredménye a jogi és közhatalmi kultúra adott helyen produkált színvonalától függ. A technikai feltételek is adottak. Megoldható – ahogyan játék formájában már létezik is – az intézkedést igénylő helyzetek szimulálása, a gyors és szakszerű döntéseket elősegítő számítógépes program segítségével (KOERNER et al., 2025).

Ma már van olyan támogatás, ami a megújulást korábban nem tapasztalható meggyőző erővel tudja szolgálni: ez a mesterséges intelligencia. Ennek megvannak a maga veszélyei is, amik eléggé közismertek. Egyelőre lehetőség nyílik a forrásként, nem pedig döntéshozóként történő alkalmazására. Nem szoríthatja háttérbe a gondolkodó embert, de igen jelentősen hozzájárulhat a téves döntések kiküszöböléséhez. Többek között annak a szempontnak az érvényesítése révén, amit mindenképpen be kellene építeni az intézményalakítás, valamint az irányítás és vezetés gyakorlatába; ez pedig az egyes megoldások értékelése az önjavítás lehetőségére figyelemmel.

A regenerálódás képessége az élőlényekben jelen van. A mesterséges intelligenciát is létrehozó és remélhetőleg azt uraló emberben, a szervezetekben és az egész társadalomban is. Fel kell ismerni, ki kell használni!

Felhasznált irodalom

- BETHMANN, D. – KVASNICKA, M. (2009): Why are more boys born During War? Evidence from Germany at Mid Century. *SSRN Electronic Journal*, <https://doi.org/10.2139/ssrn.1514383>
- BRAITHWAITE, J. – PETTIT, Ph. (1990): *Not Just Deserts: A Republican Theory of Criminal Justice*. New York: Oxford University Press.
- FÁBIÁN A. (2021): A közigazgatás a hatalommegosztás rendszerében. In: JAKAB A. – KÖNCZÖL M. – MENYHÁRD A. – SÜLYOK G. (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Közigazgatási jog rovat, rovatszerk.: BALÁZS I.). <http://ijoten.hu/szocikk/a-kozigazgat-as-a-hatalommegosztas-rendszereben>
- FINSZTER G. (2020): A modern rendészet – a rendészettudomány hazai kísérletei. *Magyar Rendészet*, 20(3), 91–118. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.3.6>
- GOTTLIEB, G. – KRÖZSEL K. – PRESTEL, B. (1998): *A magyar rendőrség reformja*. Holzkirchen: Felix Verlag.
- GOTTSCALK, M. (2016): *Caught: The Prison State and The Lockdown of American Politics*. Princeton, NJ: Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv7h0svq>
- HARARI, Y. N. (2024): *Nexus – az információs hálózatok rövid története a kőkorszaktól az MI-ig* (Ford.: TORMA P.). Budapest: Central Kiadói Csoport.
- HOROSZNÉ GULYÁS M. (2015): *Minősegbiztosítás*. Budapest: Óbudai Egyetem, Alba Regia Műszaki Kar.
- HORVÁTH P. J. (2019): A Független Rendészeti Panasztestület szerepe a Rendőrség demokratizálásában. *Belügyi Szemle*, 67(10), 59–70. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2019.10.4>
- HOUGH, M. – JACKSON, J. – BRADFORD, B. – MYHILL, A. – QUINTON, P. (2010): Procedural Justice, Trust and Institutional Legitimacy. *Policing*, 4(3), 203–210. <https://doi.org/10.1093/police/paq027>
- KANAZAWA, S. (2007): Big and Tall Soldiers are more Likely to Survive Battle: a Possible Explanation for the ‘Returning Soldier Effect’ on the Secondary Sex Ratio. *Human Reproduction*, 22(11), 3002–3008. <https://doi.org/10.1093/humrep/dem239>
- KOERNER, S. – STALLER, M. S. – ZAISER, B. (2025): Form und Funktion von Fehlern im System der Polizei – und die Rolle von Games. In: SEIDENSTICKER, K. (Hrsg.): *Fehlerkultur in der Polizei – Ausprägung, Einflussfaktoren und Möglichkeitsräume*. Wiesbaden: Springer Verlag, 85–102. https://doi.org/10.1007/978-3-658-46311-3_5
- KOH, Ch. J. – ATALA, A. (2004): Tissue Engineering, Stem Cells, and Cloning: Opportunities for Regenerative Medicine. *Journal of American Society of Nephrology*, 15(5), 1113–1125. <https://doi.org/10.1097/01.ASN.0000119683.59068.F0>
- KORINEK L. (2023a): Az ártatlanság félelme. In: KORINEK L.: *Paradoxonok a kriminológiában*. Budapest: ORAC Kiadó, 117–142.

- KORINEK L. (2023b): Kérdezze meg kriminológusát! A büntetőjog mellékhatásai. In: KORINEK L.: *Paradoxonok a kriminológiában*. Budapest: ORAC Kiadó, 280–283.
- KOVÁCS G. (2014): A helyszíni szemle normatív szabályozása. *Jog – Állam – Politika*, 6(2), 67–81. https://epa.oszk.hu/03000/03010/00063/pdf/EPA03010_jog_allam_politika_2014_2_067-081.pdf
- MAGERS, J. S. (2004): Compstat: A New Paradigm or a Repudiation of Community Policing? *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 20(1), 70–79. <https://doi.org/10.1177/1043986203262312>
- MAROSVÁRI A. (2012): A befolyásolás művészete – Elek Balázs után szabadon. *Belügyi Szemle*, 60(2), 75–96. <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2012.v60.i2.pp75-96>
- MOHL, von R. (1866): *Die Polizeiwissenschaft nach den Grundsätzen des Rechtsstaates*. Tübingen: Verlag der Laupp'schen Buchhandlung.
- PÁLFY P. P. (2024): *Mire jó az algebra?* Rátz László Vándorgyűlés, Békéscsaba, 2024. július 9. <https://www.youtube.com/watch?v=ELiKpdY1QGM>
- SÁRI J. (1995): *A hatalommegosztás történelmi dimenziói és mai értéke, avagy az alkotmányos rendszerek belső logikája*. Budapest: Osiris Kiadó.
- SEIDENSTICKER, K. (2019): Fehlerkultur der Polizei – Die Wirkung von Organisationsstruktur und Männlichkeits konstruktionen auf den Umgang mit Fehlern. *SIAK-Journal – Zeitschrift für Polizeiwissenschaft und polizeiliche Praxis*, 3, 78–91. https://doi.org/10.7396/2019_3_G
- SEIFF, J. A. (1934): The Presumption of Innocence. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 25(1), 53–64. <https://www.jstor.org/stable/i247565>
- SIKLÓI Gy. (1990): A bűnügyi állomány helyzete. *Belügyi Szemle*, 28(3), 3–10.
- SLOBOGIN, Ch. (1996): Testilying: Police Perjury and What to do About It. *University of Colorado Law Review*, 67(4), 1037–1060. <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/faculty-publications/279>
- STONE, Ch. – BOBB, M. (2002): *Civilian Oversight of the Police in Democratic Societies. Global Meeting on Civilian Oversight of Police Los Angeles, May 5–8, 2002*. New York: Vera Institute of Justice. https://vera-institute.files.svdcdn.com/production/downloads/publications/civilian-oversight-of-the-police-in-democratic-societies/legacy_downloads/Civilian_oversight_2.pdf
- TOMCSÁNYI M. (1929): *Rendészet – Közigazgatás – Bírói jogvédelem*. Székfoglaló értekezés. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- TYLER, T. R. (2006): *Why do People Obey the Law?* Princeton, NJ: Princeton University Press.
- WALSH, W. F. – VITO, G. F. (2004): The Meaning of Compstat: Analysis and Response. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 20(1), 51–69. <https://doi.org/10.1177/1043986203262310>

- WESTMARLAND, L. – CONWAY, S. (2020): Police Ethics and Integrity: Keeping the 'Blue Code' of Silence. *International Journal of Police Science and Management*, 22(4), 378–392.
<https://doi.org/10.1177/1461355720947762>
- WILLIS, J. J. – MASTROFSKI, S. D. – KOCHER, T. R. (2010): The Co-implementation of Compstat and Community Policing. *Journal of Criminal Justice*, 38(5), 969–980.
<https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2010.06.014>

Klímaváltozás és szükséglettolerancia¹

Absztrakt

A tanulmány az éghajlati válságot a szükségletek szemszögéből értelmezi: a válság egyrészt a szükségleteket kielégítő anyagi rendszerek (energia, élelmiszer, mobilitás, termelés) kibocsátást generáló logikája, másrészt az előbbi rendszerekre adott éghajlati hatások válasza, amely aláássa a vízhez, élelmiszerhez, egészségügyi ellátáshoz, lakhatáshoz és a mentális jóléthez való hozzáférést. A szükségletek pluralista jellegűek: a „méltányos minimumot” nem lehet más javakkal helyettesíteni; ezért a klímapolitika erkölcsi küszöbértéke az alapvető szükségletek védelme. Ugyanakkor a szükséglet fogalma politikailag manipulálható: a növekedés, a luxusfogyasztás vagy a kibocsátásintenzív biztonság „szükségletté” alakítható. A kulcsfogalom a szükséglettolerancia: intézményes és méltányos visszavonulás a magas kibocsátású kényelmi normáktól, kompenzációval és infrastrukturális változtatásokkal. A következményes felelősség kriminológiai keretrendszere a diffúz, mégis előrelátható károkhoz illeszkedik: a felelősség megosztása a kibocsátás, a képesség, a haszon és az ellenőrzés szerint; különös tekintettel a luxuskibocsátás és a késleltetési rendszerek elszámoltathatóságára. Ez a dolgozat a kritikai és zöldkriminológiához járul hozzá azáltal, hogy az éghajlatváltozást az intézményesített károkozás egyik formájaként fogalmazza meg, ahol a felelősség a szükségletek irányításából, a késedelem normalizálásából és a nélkülözés egyenlőtlen tolerálásából fakad.

Kulcsszavak: *klímakriminológia, szükséglettolerancia, következményfelelősség, klímabiztonság-paradoxon, zöldkriminológia és elszámoltathatóság*

Abstract

Climate change and needs tolerance

The study interprets the climate crisis from the perspective of needs: the crisis is both the emissions-generating logic of the material systems that satisfy needs (energy, food, mobility, production) and the feedback of climate impacts that destroy access to water, food, health, housing, and mental well-being. Needs are pluralistic: the “fair minimum” cannot be replaced by other goods; therefore, the moral thresh-

* Dr. Irk Ferenc, emeritus kutató, OKRI. ORCID: 0009-0000-9845-2344.

¹ A szerző a tanulmány elkészítéséhez a következő mesterségesintelligencia-programokat vette igénybe: Eliquis Pro, Perplexity, Google Scholar, Scientific Scholar, ChatGPT5.2., Google Gemini 3.

hold of climate policy is the protection of basic needs. At the same time, the concept of need is politically manipulable: growth, luxury consumption, or emission-intensive security can be turned into 'needs'. The key concept is need tolerance: institutional and equitable withdrawal from high-emission comfort standards, with compensation and infrastructural changes. The criminological framework of consequential responsibility fits diffuse yet foreseeable damages: responsibility is shared according to emissions, capacity, benefit, and control, with particular regard to the accountability of luxury emissions and delay systems. This paper contributes to critical and green criminology by framing climate change as a form of institutionalized harm, where responsibility stems from the management of needs, the normalization of delay, and the unequal tolerance of deprivation.

Keywords: *climate criminology, need tolerance, consequential responsibility, climate–security paradox, green criminology and accountability*

A bűnelkövetés szükségletkielégítés.

Szabó András akadémikus

Bevezető

A klímaválság a XXI. század harmadik évtizedére nemcsak környezeti, hanem intézményi, elosztási és biztonságpolitikai krízissé vált: az éghajlati destabilizáció egyszerre roncsolja az életfenntartás infrastrukturális feltételeit, növeli a társadalmi sérülékenységet, és olyan konfliktusos „szükségletversenyt” gerjeszt, amelyben a rövid távú stabilitásigények gyakran felülírják a hosszú távú klímacélokat. E dinamika különösen jelentős, mert a kár nem pusztán „mellékhatás”, hanem előre látható és strukturálisan termelt következmény: a társadalmi rend fenntartása érdekében megszervezett szükségletkielégítési módok – energia-, mobilitási, fogyasztási és biztonsági rendszerek – maguk is kárt okozó struktúrákká válhatnak.

A klímaválság egyedülálló kihívást jelent a kortárs politikai és jogi rendszerek számára: az éghajlati destabilizáció már nem csupán környezeti anomália, hanem az emberi civilizáció alapvető működését és biztonságát fenyegető rendszerszintű kockázat. E válság egyedi jellemzőire reagálva a szakirodalom egyre gyakrabban fordul az *alapvető szükségletek* fogalmához (MEYER – PÖLZLER, 2022; GOUGH, 2017). A szükségletek koncepciója azért vonzó, mert erkölcsi sürgőssége és látszólagos objektivitása alkalmassá teszi arra, hogy – átívelve a generációk és régiók közötti megosztottságokon – az elosztó igazságosság valutájaként működjön.

A kriminológiai diskurzusban a környezeti ártalmak vizsgálata ezért már nem áll meg a jogsértések leírásánál; egyre inkább a szükségletek kielégítésének módjai és az abból fakadó *globális felelősség* felé fordul. Jelen tanulmány célja annak feltárása, miként járulnak hozzá az emberi szükségletek – köztük a legújabb biztonságpolitikai igények – a klímahelyzet eszkalációjához, és milyen etikai, illetve jogi felelősség terheli a különböző társadalmi szereplőket. A kutatás központi tézise szerint a klímaválság megoldása nem csupán technológiai kérdés, hanem a politikai hatalom által definiált szükségletek radikális újrarendelését és a „szükséglettolerancia” társadalmi beágyazását igényli.

A klímaválságra adott normatív válaszokban az „alapvető szükségletek” fogalma kiemelt vonzerővel bír: erkölcsi sürgősséget sugall, látszólag objektív küszöböket ígér, és igazságossági mérceként alkalmasnak tűnik a generációk és régiók közötti megosztottság áthidalására. Ugyanakkor épp e vonzerő takar el egy kulcstényt: a szükségletek nem „természetes adottságként”, hanem politikai döntések és intézményi pályák eredményeként jelennek meg. George Boss (2024) amellett érvel, hogy a klímapolitika szükségletalapú megközelítései akkor válnak elégtelenné, ha nem kezelik a szükségletek mögötti politikát (mely szükségletek válnak elismertté), a szükségletek specifikációjának konfliktusait (mit tekintünk elégségesnek), és a szükségletek „követésének” politikáját (mely intézmények viszik át a normát a gyakorlatba).

A tanulmány célja annak bemutatása, hogy 1) a szükségletek fogalma miként strukturálható a klímaválság kontextusában; 2) a szükségletkielégítés domináns modelljei hogyan járulnak hozzá a kibocsátásokhoz és a károkhöz; 3) miért válik a szükséglettolerancia – azaz a magas kibocsátású kényelem és többlet korlátozásának társadalmi elfogadottsága – kulcsfogalommmá; valamint 4) milyen következmény-felelősségi keretrendszerek használhatók az éghajlati károk keletkezésének, fenntartásának és késleltetett kezelésének kriminológiai leírására².

A szükségletek fogalma és csoportosítása

Az alapvető szükségletek fogalma nem pusztán egy leíró kategória, hanem számos normatív követelményt támaszt velünk szemben. Boss (2024) arra hívja fel a figyelmet, hogy az emberi jóllét hedonikus elméleteivel ellentétben, amelyek hajlamosak azt feltételezni, hogy a jóllét valamennyi különböző forrása egyetlen, egységes skálán helyezhető el, az alapvető szükségletekről szóló el-

² A klímaválság speciális felelősségi kérdéseivel részletesen egy másik tanulmányban foglalkozom (IRK, 2026).

méletek többnyire pluralista jellegűek. A különböző alapvető szükségletek kielégítése minőségileg eltérő megoldásokat igényel, amelyek sem nem helyettesíthetők, sem nem összehasonlíthatók: a megfelelő lakhatás hiányát például nem lehet „pótolni” több kalória fogyasztásával. A szükségleteken alapuló megközelítések ezért azt sugallják, hogy minden alapvető szükséglethez tartozik egy megfelelőségi szint; hogy a szükségleteken alapuló igazságosság követelményei megkövetelik e megfelelőségi szint külön-külön történő elérését minden alapvető szükséglet esetében; hogy ennek elmulasztása erkölcsi tragédiát jelent; és hogy nincs mód arra, hogy észszerűen összehasonlítsuk a különböző erkölcsi tragédiákat a különböző típusú kielégítetlen szükségletek között (BRAND-CORREA – STEINBERGER, 2017: 47; NUSSBAUM, 2000: 81; O’NEILL, 2011: 30–34).

Eközben a szükséglet fogalma poliszém (többjelentésű): a társadalmi-politikai és etikai szakirodalom az értelmezés tucatnyi rétegét különbözteti meg, a biológiai minimumtól az intézményesen garantált társadalmi részvételig (DEAN, 2020). Jelen tanulmány az úgynevezett „alapvető” szükségletekre összpontosít, amelyeket a súlyos kár elkerülése nélkülözhetetlen előfeltételeiként értelmezzünk. A kár ebben a keretben a minimálisan tisztességes emberi élet lehetőségének elvesztését jelenti (DOYAL – GOUGH, 1991), vagyis az alapvető szükségletek nem pusztán preferenciák vagy életstílus-igények, hanem olyan feltételek, amelyek hiányában a személy elemi cselekvőképessége, egészsége és társadalmi részvétele sérül.

A „Mi szükséges az élethez?” kérdés azonban nem elegendő a klímaválság elemzéséhez; mellette a „Mit kell a társadalomnak biztosítania és milyen anyagi és energetikai költséggel?” kérdés is kulcsfontosságúvá válik. Nem csak arról van szó, hogy mely áruk és szolgáltatások képezik az emberi élet fenntarthatóságának részét, hanem arról is, hogy a modern társadalmak milyen infrastruktúrákat, termelési rendszereket és elosztási mechanizmusokat használnak a szükségletkielégítés feltételeinek megteremtésére, és milyen éghajlati hatásai vannak ennek. A klímaválság ebből a nézőpontból kettős kihívást jelent: egyrészt a szükségletkielégítés anyagi rendszere – energia, élelmiszer, lakhatás, mobilitás – kibocsátásokat termel; másrészt maga a klímaváltozás is tönkreteszi ezekhez a szükségletekhez való hozzáférést (víz-, élelmiszer- és egészségbiztonság; lakhatás; infrastruktúra-stabilitás). Emiatt a *szükségletek fogalma a klímaválságban egyszerre normatív küszöb* (amit nem szabad aláásni) és *empirikus probléma* (mely rendszerek termelik a kárt).

A klímapolitika számára ezért hasznos egy *háromszintű szükségletpolitika*, amely egyszerre teszi láthatóvá a szükségletek erkölcsi prioritását és társadalmi-infrastrukturális beágyazottságát. Az *első szintet az alapvető szükségletek* jelentik:

túlélés, egészség, lakhatás minimális feltételei, ivóvíz és alapvető mobilitás. Ezek erkölcsi elsőbbséget élveznek, és a kibocsátáscsökkentés nem járhat kielégítésük aláásával. Ebben az értelemben az alapvető szükségletek védelme a klímamérséklés és az alkalmazkodás minimális igazságossági feltétele. A *második* szint a *társadalmifunkció-szükségletek* köre: azok az igények, amelyeket a modern intézményi környezet „szükségletté” emel – például az autóhasználat bizonyos településszerkezetekben. Ezek nem pusztán preferenciák, hanem útfüggő infrastruktúrák és munkaerő-piaci kényszerek következményei; átalakításuk közpolitikai beavatkozást igényel, nem pusztán morális felszólítást (Boss, 2024). A klímaválság kontextusában e kategória különösen konfliktusos, mert egyszerre mutatja meg a „választások” korlátozottságát és a kibocsátások intézményes beágyazottságát. A *harmadik* szintet a *többlet- és luxusigények* alkotják: a státuszfogyasztás, a gyors csereciklusok és a magas emissziójú kényelmi normák. Ezek korlátozása a klímamérséklés egyik legnagyobb potenciálja, és egyben a legnagyobb társadalmi konfliktusforrás, mert közvetlenül érinti a fogyasztás normáit, a társadalmi presztízs logikáit és a politikai legitimitációt.

A szükségleteken alapuló megközelítések előnyei azonban csak akkor aknázhatók ki, ha *megfelelően foglalkozunk a szükségleteinket övező politikával*. Ennek elmulasztása aláássa azt az állítást, hogy a szükségletek vitathatatlan, pártatlan alapot jelentenek a klímaváltozás elleni fellépéshez. Boss szerint valamilyen politikai mechanizmus nélkül, amely értékeli és ténylegesen korlátozza a ránk nehezedő igényeket, ezek az igények azzal fenyegetnek, hogy kicsúsznak az irányítás alól; így a szükségleteken alapuló megközelítések távolról sem tűnnek szerénynek. Ráadásul egy ilyen mechanizmusra szükség lesz ahhoz is, hogy észszerűen tudjuk stabilizálni és előrevetíteni a szükségletek felmérését, mint a generációk közötti és generációkon belüli elosztási igazságosság alapját (Boss, 2024).

E tipológia *kriminológiai relevanciája* abban áll, hogy segít elválasztani a kár-elkerülési minimumot a kártermelő többlettől. A zöldkriminológia hagyományában a „bűncselekmény” fogalma nem korlátozható jogsértésekre: a rendszerszinten előidézett, előre látható és tömeges károk – különösen akkor, ha azokat tudás, befolyás és alternatívák birtokában tartják fenn – igazolják a felelősség kiterjesztését a „káros normalitásokra” is.

Szükségletkielégítés és klímaváltozás

Ebben a részben először azt vizsgáljuk, hogy a klímaválság mélyülésével *mely alapvető emberi szükségletek válnak elérhetetlenné vagy sérülnek súlyosan*, majd azt, hogy *miként differenciálódnak ezek a hiányok különböző társadalmi csoportok és*

térségek között. A kiinduló források a következők: a klíma-egészség-összefüggések (WHO, 2023); az éghajlati hatások (IPCC, 2022); a vízbiztonság (UNWPC, 2026); valamint a társadalmi dimenziók és sérülékenységek (EEA, 2024; WORLD BANK GROUP, 2025).

A klímaválság a *társadalmi rendszerekben* „fenyegetés-többszörözőként” működik: a túléléshez szükséges erőforrásoktól a pszichológiai jóllétig újratermeli a hiányokat. A legközvetlenebb hatás az alapellátások beszűkülése: aszályok és a gleccserek olvadása miatt világszerte több mint kétmilliárd ember vízellátása bizonytalan, miközben a tengerszint emelkedése felgyorsítja a part menti édesvízkészletek sótalánítását (UNWPC, 2026).

A *fiziológiai hiányokhoz* szorosan kapcsolódik a *biztonsági szükségletek* sérülése: viharok, áradások és a tengerszint-emelkedés közösségeket tehet hajléktalanná; egyes ENSZ-előrejelzések szerint 2050-re akár 200 millió „klímamenekült” is útra kelhet. Az *egészségügyi biztonságot* a vektorok és kórokozók átrendeződése (pl. a malária, a dengue-láz északabbra tolódása) és a hőhullámok halálozásnövelő hatása gyengíti (WHO, 2023). A *gazdasági biztonságérzetet* a katasztrófa-károk, a biztosítás drágulása és a biztosíthatatlanság (pl. árvízveszélyes térségekben) ássa alá (WORLD BANK GROUP, 2025).

A *pszichológiai és közösségi szükségletek* körében említhetjük a klímaválság lelki terheit. Az ökoszorongás, a poszttraumás stressz, a kulturális gyász milliókat érintenek. A folyamatok identitásvesztéssel és a közösségi bizalom gyengülésével járhatnak, miközben az erőforrásokért folyó verseny fokozza a társadalmi feszültségeket és konfliktusokat (erről lásd BARABÁS – IRK – KOVÁCS, 2003).

A *társadalmi és térbeli különbségek* körében megemlítendő, hogy a hiányok mértéke és jellege eltérő a különböző társadalmi és demográfiai csoportokban. *Gyermekeknél* (UNICEF, 2021; UNICEF, 2023) a hosszú távú fejlődési és oktatási pályák sérülnek, ők fogékonyabbak a légszennyezésre és fertőzésekre. Az *időseknél* a hőstressz, a keringési problémák és az izoláció jelentik a fő kockázatot.

A *társadalmi rétegződés* mentén is éles a különbség: az alsó rétegeknél a víz-élelem-lakhatás alapminimuma kerül veszélybe; a középrétegnél a kiszámíthatóság és a megélhetés biztonsága rendül meg; míg a felső rétegeknél a vagyon átértékelődése és a pszichológiai stabilitás válik kérdéssé (WORLD BANK GROUP, 2025).

Földrajzilag Afrikában az élelmezés- és fizikai biztonság a legnagyobb hiány (WMO, 2025), míg *Európában* az egészségügyi és infrastrukturális stabilitás jelenti a fő veszélyeztetett területet (EEA, 2024).

A domináns szükséglet-infrastruktúrák – energia, élelmiszer, anyagáramlás, közlekedési rendszerek – alkotják a kibocsátások és az ökológiai terhelés fő csatornáit. A szükségletelméleti megközelítések e folyamatokat korábban társadalmi szinten ragadták meg (MAX-NEEF, 1991). A klímaváltozás azonban rávilágít arra, hogy a szükségletkielégítés jelenlegi módjai nagymértékben „útfüggőek”: például az autó iránti igény sok kontextusban munkaerő-piaci és lakhatási szerkezetek miatt vált „elkerülhetetlenné”, és nem pusztán az egyéni preferenciák következményeként (BRAND-CORREA et al., 2020). A döntő kérdés tehát az, *milyen társadalmi-technikai rendszerekben és elosztási szabályok mellett elégítjük ki a szükségleteket.*

Energia és „tisztességes életszínvonal”

Az energia- és élelmezési rendszerek a klímaváltozás fő forrásai: az ipari állattenyésztés metánkibocsátása és a fosszilis energiahálózatok fenntartása kiemelkedő (FAO, 2024). Ehhez társul a hőmérsékletszabályozás igénye: a felmelegedés növeli a hűtési igényeket, a légkondicionálás pedig visszacsatoló hurkot erősíthet. A *Decent Living Standards* (tisztességes életszínvonal, DLS) megközelítés a tisztességes élet minimális anyagi–energetikai küszöbeit keresi; *Millward-Hopkins és társai* szerint a tisztességes minimum univerzalizálása elvileg összeegyeztethető alacsonyabb energiafelhasználással, ha technológiai váltás és keresletoldali átalakulás együtt történik (MILLWARD-HOPKINS et al., 2020). Ebből az a következtetés vonható le, hogy a többletfogyasztás normalizálása a kártermelés strukturális tényezője.

Fogyasztási rendszerek és gyors csereciklusok

A modern fogyasztás jelentős része a státusz és az újdonság illúziójára épül. A *fast fashion* mintapélda: a látványos divatciklusok gyors elavulást, tömeges hulladéktermelést és kizsákmányolt ellátási láncokat eredményeznek (UNEP, 2023). A szükséglet fogalma itt elmosódik – a vágy válik „szükségletté”, miközben a környezeti és társadalmi költségek láthatatlanná válnak. E torzulás lényege, hogy a növekedés normáját szükségletté minősíti, miközben elrejt a hiány és a vágy határát.

Biztonság mint szükséglet: a klímavédelem paradoxona

A klímaváltozás a biztonságpolitikában is fenyegetésszorozóként jelenik meg: növeli az infrastruktúra sebezhetőségét, az ellátási láncok bizonytalanságát és fokozza a polgári védelmi igényt. A NATO akciótervei már expliciten kezelik az éghajlati kockázatokat, a gyors alkalmazkodás fontosságát hangsúlyozva (NATO, 2021; 2024).

Ugyanakkor a biztonsági szektor dekarbonizáció nélküli újrafegyverkezése szintén növeli a kibocsátást és elszívhatja a klímapolitikai forrásokat (GAYLE, 2025). Itt válik központi fogalomká a *szükséglettolerancia*: a biztonság iránti igény jogos, de nem mentesít a következmények alól. Emissziós fegyelem és átláthatóság nélkül a „biztonság” könnyen a klímakár-termelés igazoló ideológiájává válhat.

Összegzés

A klímaváltozás a szükségletkielégítés minden szintjét érinti – a biológiai minimumoktól a pszichológiai jóllétig. A válság egyben tükröt tart a fogyasztási mintáknak: nemcsak arról szól, hogy *mit* veszítünk el, hanem arról is, *hogyan* éljük meg a „szükséget” egy szűkülő ökológiai térben. A jövő biztonsága így nem pusztán technológiai, hanem erkölcsi és társadalmi kérdés: a szükségletek kielégítése csak akkor maradhat fenntartható, ha a rendszer egésze újraértelmezi, hogy mit tekint valóban „elengedhetetlennek”.

Klímaváltozás és szükséglettolerancia

Jelen fejezet a szükséglettolerancia fogalmát állítja a középpontba, és azt vizsgálja, miként képez ez a fogalom hidat az alapvető emberi szükségletek, az intézményesített fogyasztási normák és a klímaváltozásért való elszámoltathatóság között. A kutatás indokoltsága abban áll, hogy a klímaváltozás nem pusztán természeti jelenség, hanem a társadalmi és gazdasági rendszerekbe ágyazott, strukturálisan előállított kár. A *szükséglettolerancia fogalma* olyan *normatív és intézményi tengely*, amely képes újrendezni a dekarbonizációs célokat, a társadalmi igazságosság követelményeit és a felelősségre vonás lehetőségeit.

A szükséglettolerancia kulcsfogalom

A *szükséglettolerancia* azt a társadalmi képességet jelöli, hogy a magas kibocsátású kényelmi normákból és többletigényekből alapvető szükségletek sérülése nélkül vissza lehessen lépni. Nem aszkézisről van szó, hanem „elegendősségi fordulatról”: olyan intézményi és kulturális átállásról, amely garantálja a tisztességes minimumot, miközben korlátozza a környezeti szempontból túlterhelő többletfogyasztást. A klímaváltozás mérséklése ezért tudatos szükséglettoleranciát igényel, különösen a kiváltságos társadalmi rétegek részéről. Boss szerint a szükségletpolitika központi feladata annak meghatározása, hogy mi az a fogyasztási és kényelmi szint, amely társadalmilag még tolerálható, ugyanakkor már nem lépi át a bolygó biofizikai határait (Boss, 2024).

A *szükséglettolerancia mértéke* drasztikusan eltérő a globális Észak és Dél között, ami a klímaigazságosság egyik alapvető dilemmája. A *magas jövedelmű országokban* a tolerancia elsősorban a luxusfogyasztás, a magánautó-használat és a magas húsfogyasztás visszafogását jelenti; a *fejlődő országoknak* viszont úgy kell lemondaniuk a fosszilis iparosítási pályáról, hogy közben alapvető szükségleteiket (villamosítás, infrastruktúra) is ki kell elégíteniük. E feszültségre két, egymással versengő modell kínál választ: A *decoupling* (szétválasztás) célja a gazdasági növekedés és a környezeti terhelés elválasztása technológiai fejlesztéssel, míg a *degrowth* (nemnövekedés) a gazdasági aktivitás tudatos, tervezett csökkentését szorgalmazza a fogyasztás mérséklése és a környezet védelme érdekében (BHUSHAN, 2024; DOMBI – MÁLOVICS, 2015).

A klímatudomány és a szakpolitikai irodalom hangsúlyozza, hogy a technológiai fejlődés önmagában nem elegendő: a kereslet szerkezete és mértéke meghatározó tényező. Az IPCC AR6 WGIII szerint megfelelő szakpolitikák, infrastruktúra és technológiai feltételek mellett életmódbeli és viselkedési változások 2050-ig jelentős kibocsátáscsökkentést eredményezhetnek (IPCC, 2023a). A keresletoldali fordulat azonban társadalmi konfliktusokkal társul, amelyekben a veszteségek és nyereségek elosztása, valamint a kompenzáció elfogadhatósága válik kulcskérdéssé.

A szükséglettolerancia gyakorlati tartalmát *néhány tipikus „kényelmi csomópont”* jellemzi. Ezek között *elsőként* említhető az „azonnali kényelem” (*immediate convenience*), amelynek elvesztése például a sebesség és a nulla súrlódás normájának mérséklése, ez viszont a szállítási idők tolerálását jelenti az online vásárlásnál (légi szállítás helyett optimalizált útvonalak), illetve a „legújabb modell” hiányának elfogadását, vagyis az elektronikai és háztartási eszközök csereciklusának kitolását eredményezi. A *második* csoportba – különösen a kulináris luxus terén – az étrendi változások sorolhatók. Szakirodalmi konszenzus szerint a növényi alapú étrendre való áttérés a mezőgazdasági kibocsátásokat 2050-ig érdemben mérsékelheti, ami azonban politikai és kulturális kérdést generálhat: vajon mennyiben válik tolerálhatóvá a korábbi „bőség” visszaskálázása (SCARBOROUGH et al., 2023). Ide tartozik a szezonális elfogadása is. *Harmadik* csomópont a „termikus diszkomfort”: a beltéri komfortnormák rugalmasabbá tétele (télen hűvösebb, nyáron melegebb terek), valamint az energiaigényes tevékenységek időzítése a megújuló termelési csúcsokhoz. *Negyedik* terület az individualizált mobilitás: a tömegközlekedés és a kerékpározás „kényelmetlenségének” tolerálása, illetve a repülési kvóták logikájának megváltozása (ritkább szabadidős repülés, üzleti utak kiváltása digitális kapcsolattal).

E példák mögött közös normatív tét áll: *a bolygó korlátaín belül a cél nem a szegénység, hanem a „jó élet” (azaz a jóllét) meghatározása.* A tisztességes életszínvonal (DLS) fogalmát a szakirodalom ezért a minimum univerzálissá tételével és a luxus visszaskálázásával köti össze: *Millward-Hopkins és társai* szerint magas életminőség lenne elérhető lényegesen kisebb energiafelhasználással, ha a luxus-fogyasztástól való eltávolodás társadalmilag tolerálható (MILLWARD-HOPKINS et al., 2020). Az IPCC AR6 a keresletoldali változások végfelhasználói ágazatokban mért potenciálját is hangsúlyozza (IPCC, 2023b). A „Fánk gazdaság” (*Doughnut Economics*) fenntarthatósági modellje *Kate Raworth* interpretálásában azt állítja, hogy tolerálnunk kell az erőforrás-felhasználás korlátozását úgy, hogy közben senki ne essen egy társadalmi alapszínvonal alá (RAWORTH, 2017). A közelebbi szakpolitikai viták pedig azt jelzik, hogy bizonyos magas kibocsátású választási lehetőségek korlátozása is napirendre kerülhet (GÖSSLING et al., 2026).

A kétféle szemléletmódra példaként az 1. táblázat ad áttekintést.

1. számú táblázat: Igények és a szükséges tolerancia (példák)

<i>Igény</i>	Jelenlegi – nagy kibocsátású – elégedettség	Alacsony kibocsátású tolerancia
Hajlék	Nagy, különálló, légkondicionálóval hűtött házak	Kisebb, nagy sűrűségű, passzív hűtésű ház
Mobilitás	Saját elektromos autó vagy belső égésű motoros autó	Kiváló minőségű tömegközlekedés és „15 perces városok”
Élelmiszer	Magas fehérjetartalmú (marhahús), globalizált étrend	Növényi alapú, helyi és szezonális étrend
Áruk	<i>Fast fashion</i> divat és „eldobható” technológia	Körforgásos gazdaság (javítás, újra-felhasználás, hosszú élettartam)

Forrás: A szerző saját tematizálása, ChatGPT-elemzés alapján

Fogalmi magok, magfogalmak

Az előbbiekből következően az egész tanulmány *néhány, egymással szorosan összekapcsolódó fogalmi mag köré szerveződik.* Ezek nem pusztán gyakran előforduló kifejezések, hanem *magyarázó centrumok*, amelyekhez az empirikus adatok, a normatív érvek, a hálózati ábrák és a kriminológiai következtetések mind visszakapcsolódnak. A módszertan szövegelemző alapú: több mint 80 fogalom szakirodalmi előfordulásainak rendszerezésével és fogalmi hálózatba rendezésével történt a *központi magok* kijelölése.

A mag-elem fogalmait a jelen tanulmány elkészítéséhez igénybe vett kutató-programok és az itt felhasznált szakirodalom keresőszavas elemzésével, a szerző által megadott szempontokat követve mesterséges intelligencia állította elő.

A 2. táblázat vázlatosan azt mutatja meg, hogy az egyes magok a rendszerben milyen fogalmakat kötnek össze.

2. számú táblázat: Fogalmi magok összekötő szerepe (példák)

Fogalmi mag	Mit köt össze?		
I. Alapszükségleti küszöb	morális minimum	↔	klímapolitikai korlát
II. Szükségletpolitika	szükségletek	↔	intézményi döntések
III. Infrastruktúra és anyagi pálya	szükséglet	↔	kibocsátás
IV. Klímahatás és hiány	kibocsátás	↔	sérülékenység
V. Szükséglettolerancia	minimumvédelem	↔	korlátozás
VI. Elosztási igazságosság	terhek	↔	legitimáció
VII. Normák és legitimáció	luxus	↔	normalizáció
VIII. Felelősségi architektúra	okozás	↔	elszámoltathatóság
IX. Biztonsági paradoxon	védelem	↔	többletkár

Forrás: A szerző saját tematizálása, ChatGPT-elemzés alapján

A szükséglettolerancia mint kulcsfogalom összesen kilenc fogalmi maggal áll szoros kapcsolatban, amelyek három fő csoportba sorolhatók: *Core* (mag: elméleti és kriminológiai gerinc), *Bridge* (híd: magyarázó és összekötő csomópontok), *Satellite* (periféria: kontextualizáló és empirikus peremfogalmak). Ezek a fogalmak nem csupán gyakori kifejezések a szakirodalomban, hanem magyarázó centrumok, amelyek a normatív érvelést, az empirikus adatokat és a társadalmi hálózati összefüggéseket is strukturálják.

A 3. táblázat három fő dimenzióra épül és tartalmazza az előző elemzések alapján kikövetkeztetett fogalmi összefüggéseket – beleértve a struktúra-károkozás, állami-vállalati összefonódások, késleltetési rezsimok, tagadás és felelősség-átterhelés mintázatait is.

3. számú táblázat: Fogalmi magok szerepe mag-főcsoportok szerint (példák)

Core (mag)	Bridge (hid)	Satellite (periféria)
Struktúra-károkozás Az alapvető termelési-fogyasztási rendszerek (pl. energia, közlekedés) normál működéséből fakadó, a klímaváltozást előidéző rendszer-szintű ártalom.	Állami-vállalati összefonódások A gazdasági és politikai hatalom összejátszása, amely fenntartja a klímamromboló status quo-t és akadályozza a hatékony klíma-védelmet.	Késleltetési mechanizmusok Szándékos stratégiák (pl. lobbizás, tagadás, félrevezetés) a klímavédelmi intézkedések halogatására.
Klímatagadás A klímaváltozás tényének vagy a tevékenységek ártalmasságának tagadása a felelősség elhárítása és a cselekvés elodázása érdekében.	Normalizálás A környezetkárosító gyakorlatok hétköznapi „normális” jelenségként való beállítása, ami tompítja a társadalmi ellenállást és az erkölcsi felháborodást.	Szükségletkérdés alakítása A káros (pl. fosszilis) tevékenységek elengedhetetlen szükségletként való feltüntetése, ami legitimálja további fenntartásukat.
Felelősségi architektúra A klímaelszámoltathatóság intézményi kerete és hiányosságai (pl. mérési/jelentési rendszerek), melyek meghatározzák a felelősségre vonás érvényesülését.	Klímabiztonság-paradoxon A klímaváltozás biztonsági fenyegetésként kezelésének ellentmondása: a nemzetbiztonsági megközelítés eltereli a figyelmet a strukturális okokról és felelősökről.	Válságprioritás (felelősségi rés) Krizishelyzetekben a biztonsági szempontok elsőbbsége háttérbe szorítja a klímavédelmet, rámutatva a felelősségre vonás szerkezeti gyengeségeire.
Szükséglettolerancia A fogyasztás szükséges szintre való korlátozásának elve (<i>sufficiency</i>), amely a pazarló többletfogyasztás visszaszorítását célozza az alapvető igények biztosítása mellett.	Politikai és intézményi feltételek Az igazságosság és az alapvető jólét garanciáinak megléte; ezek híján a szükségletalapú korlátozások társadalmi elfogadhatósága nem biztosítható.	Dekarbonizáció társadalmi feltétele A kibocsátások tartós és mélyreható csökkentése csak a fenti igazságossági és intézményi feltételek teljesülése esetén lehetséges.

Forrás: A szerző saját tematizálása, ChatGPT-elemzés alapján

A tolerancia elosztási paradoxona

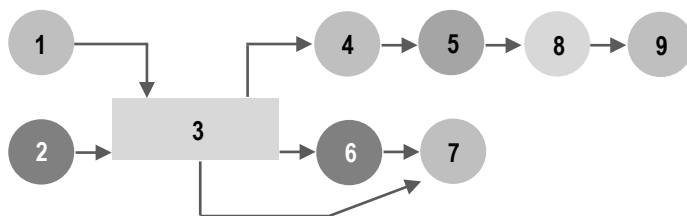
A szükséglettolerancia nem egyenlően oszlik el: az *alacsony* jövedelmű csoportoknál és a globális Délen a klímapolitika minimuma gyakran nem a „csökkentés”, hanem a hozzáférés (tisztá energia, egészségvédelem, lakhatás) biztosítása. Ezzel szemben a *magas* kibocsátású csoportoknál a csökkentés főként a többletfogyasztás rovasára reális. Az Oxfam 2023-as elemzése a kibocsátások extrém koncentrációját emeli ki (KHALFAN et al., 2023), ami azért lényeges, mert a luxusfunkcióhoz kötődő kibocsátás a kár előidézését nagyobb mértékben köti tudatos döntésekhez és intézményi normákhoz, mintsem az elkerülhetetlen szükségállapotok kategóriájába sorolná.

A tolerancia intézményi feltételei

A szükséglettolerancia nem pusztán egyéni önkorlátozás. Ha a mobilitási rendszer autóhasználatra kényszerít, akkor az „autó iránti szükségletet” infrastruktúra- és közpolitikai változtatások mérsékelhetik, nem pedig morális felszólítások. Boss szerint az igények meghatározása és a kívánságoknak megfelelő kielégítése politikai teret igényel: legitimitást, intézményi kapacitást és konfliktuskezelést (Boss, 2024). Ebből két következtetés adódik: egyrészt a korlátozások elfogadása a kompenzációtól, méltányosságtól és átláthatóságtól függ; másrészt a tolerancia hiánya szabálykijátszást, illegális piacokat vagy a radikalizációt erősítheti. Ez utóbbi olyan deviancia- és konfliktusmintákat generálhat, amelyek a *rendészeti és büntetőpolitikai rendszert is új kihívások elé állítják*. A szükséglettolerancia ezért egyszerre normatív cél és kormányzási feladat: a *társadalmi rend hosszú távú fenntarthatóságának egyik új alapfeltétele*.

Az alábbi ábra a tanulmány logikai összefüggésrendszerét mutatja be: a számokkal jelölt csomópontok az emberi szükségletektől (balra) a társadalmi szükséglettolerancia és kriminológiai elszámoltathatóság (jobbra) felé vezető utat jelölik ki.

Ábra: A szükséglettolerancia legfontosabb rendszerlemeinek hálózata

1. Funkcionális (alapvető) szükségletek
2. Luxus- vagy többlétszükségletek
3. Termelési és infrastrukturális rendszer (szükségletkielégítés intézményei)
4. ÜHG-kibocsátások (üvegházhatású gázok emissziója)
5. Klímaváltozás hatásai (szélsőséges időjárás stb.)
6. Szükséglet-hiányok és bizonytalanságok (víz-, élelmiszer-, egészségbiztonság)
7. Igazságossági egyenlőtlenségek (kockázatok eloszlása a társadalomban)
8. Szükséglettolerancia elve (az igények korlátozása egy elégséges szintre)
9. Felelősségre vonás és elszámoltathatóság (jogi és társadalmi).

Forrás: A szerző saját szerkesztése, ChatGPT-elemzés alapján

E hálózati modell azt demonstrálja, hogy a szükséglet nem csupán objektív realitás, hanem társadalmilag és intézményileg meghatározott konstrukció. Az infra-

struktúrák, fogyasztási normák és politikai döntések együttesen határozzák meg, mi számít legitim szükségletnek és hol húzható meg az „elégéses” szint határa.

A szükséglettolerancia fogalma e logikai keretben három szinten válik kulcsfontosságúvá:

- 1) a kibocsátásokat fenntartó luxusnormák visszafogásában,
- 2) az alapvető szükségletek védelmében,
- 3) a társadalmi elfogadhatóság és igazságosság fenntartásában.

A klímaváltozás és a szükséglettolerancia összefüggéseit bemutató fejezet érvelése szerint a klímaváltozás kezeléséhez szükséges társadalmi átmenet csak akkor lesz stabil és legitim, ha a szükséglettolerancia mint kormányzási elv intézményesül.

Összegzés

A szükséglettolerancia értelmezése szerint a *fogyasztás korlátozása nem erkölcsi aszkézis, hanem politikailag strukturált társadalmi kapacitás*, amely a többletfogyasztás visszafogását úgy teszi lehetővé, hogy közben nem sérül az alapvető szükségletek kielégítése. Ez az elv az igazságosság, az elszámoltathatóság és a társadalmi stabilitás metszéspontján helyezkedik el. A *szükséglettolerancia a kriminológiai gondolkodás új tengelyeként* értelmezhető, amely strukturális ártalmak és felelősségi rések feltárására alkalmas. Ez nem pusztán környezeti vagy gazdaságpolitikai kérdés, hanem jogi és morális kihívás is, amely a társadalmi igazságosságot, a szabályozás hatékonyságát és a legitimáció feltételeit egyaránt érinti.

Következményfelelősség

A klímaválság következményfelelősségi problémája abban áll, hogy az okozott károk diffúzak, térben és időben szétterülők, és több szereplő egymásra ható cselekvéseiből állnak össze, miközben előre láthatók, mérhetők és részben elkerülhetők. A *klasszikus büntetőjogi felelősségi kategóriák* – így a szándékosság vagy a közvetlen okozati kapcsolat – sok esetben nehezen alkalmazhatók. A *kriminológia* azonban *tágabb fogalmi készlettel dolgozik*, amely magában foglalja a strukturális károkat, az állami–vállalati összefonódásokat, a késleltetési és tagadási mechanizmusokat, valamint az áldozatiság és sérülékenység elemzését. Ebben a tágabb keretben a *klimakár nem elszigetelt eseményként, hanem előre láthatóan újratermelt társadalmi folyamatként jelenik meg*, amelyhez eltérő mértékben és eltérő kontrollal kapcsolódnak a különböző szereplők.

Okozatiság, előreláthatóság, hozzájárulás

A következményfelelősség *minimális feltétele*, hogy az érintett szereplő hozzájárult a károkozó folyamatokhoz, az ártalmak előre láthatók, a kockázatok és következmények részben mérhetőek és kalkulálhatóak voltak, így a „késleltetett” vagy „halogatott” döntések felelősségi súlya megnő.

A felelősség azonban arányosítás nélkül igazságtalan. Nem esik azonos megítélés alá az alapvető szükségletek kielégítéséhez kapcsolódó kibocsátás és a luxusnormák fenntartásából fakadó emisszió. Ennek megfelelően a következményfelelősséget legalább *három dimenzió* mentén szükséges differenciálni: *egyrészt* a kibocsátási hozzájárulás mértéke és szerkezete szerint; *másrészt* a képességek és alternatívák megléte szerint, vagyis hogy az adott szereplő képes lett volna-e normarendszert váltani; *harmadrészt* pedig a haszonélvezet és a döntési kontroll foka szerint, azaz hogy ki profitált a kártermelő rend működéséből. E hármas differenciálás azért kulcsfontosságú, mert a klímaválságban a „kár” és a „haszon” viszonya gyakran szétválik: nem szükségképpen azok realizálták a legnagyobb hasznot, akik a legsúlyosabb következményeket viselik.

Szereplők és felelősségi szintek

Az *egyéni felelősség* erősen jövedelemfüggő. Az Oxfam adatai szerint a leggazdagabb 1 százalék kibocsátása tizenötszöröse a legszegényebb 50 százalékának, ami a luxuskibocsátásról való lemondást teszi a normatív mércévé (ALESTIG et al., 2024). A mindennapi cselekvések felelőssége valós, de nem homogén: a választási szabadságot az infrastruktúra és a jövedelmi helyzet jelentősen korlátozza, ezért az egyéni felelősség *csak a valós alternatívák terében értelmezhető*. Ugyanakkor ott, ahol a fogyasztás kifejezetten luxusfunkciót tölt be – például extrém gyakori repülés vagy túlméretezett energiahasználat esetén –, a következményfelelősség normatív súlya megnő. Ide tartozik a *politikai felelősség* is, az, hogy az állampolgár milyen szabályozási rezsimeket támogat vagy legitimál, és ezzel milyen mértékben járul hozzá a kártermelő normalitások fenntartásához.

A *vállalati felelősség* mértéke ezzel párhuzamosan kiemelkedő: száz vállalat felelős az ipari kibocsátások mintegy 71 százalékáért (GRIFFIN, 2017). A zöldkriminológia ezt a jelenséget gyakran állami–vállalati bűnözésként értelmezi, különösen a dezinformációs és szabályozásgyengítő lobbitevékenységek miatt. A kínálati oldal nem csupán kielégíti, hanem marketinggel, tervezett elavulással és tömegtermeléssel aktívan alakítja is az igényeket. Ennek következtében a vállalati felelősség nem szűkíthető a közvetlen termelési kibocsátásokra, hanem kiterjed a termékek teljes életciklusára és a beszállítói hálózatokra is. A *fast*

fashion és a tömeges hulladéktermelés példája itt nem pusztán környezeti probléma, hanem a profitorientált keresletteremtés és a társadalmi-ökológiai költségek externalizációja közötti strukturális kapcsolat illusztrációja (UNEP, 2023).

Az állam felelőssége kettős. Egyrészt olyan infrastruktúrát és szabályozási környezetet kell kialakítania, amelyben az alacsony kibocsátású életvitel reális alternatívává válik; másrészt elosztási és kompenzációs rendszerekkel köteles kezelni a szükséglettolerancia társadalmi költségeit. A biztonságpolitika területén a klíma lényegi szerepe csak akkor tekinthető koherensnek, ha az emissziós fegyelem, valamint az átlátható mérés és az erről történő jelentéstétel is a védelmi tervezés részévé válik. A NATO dokumentumai a klímakockázatok beágyazását sürgetik; normatív ellenpontként azonban megjelenik az az elvárás, hogy a védelmi szektor kibocsátási terheit mérhetővé és csökkenthetővé kell tenni, ellenkező esetben a „fenyegetéssokszorozó” narratíva legitimációs aszimmetriát termel (NATO, 2021). A NATO 2024-es jelentése külön is hangsúlyozza, hogy a katonai újrafegyverkezés emissziós adatait transzparens módon kell kezelni (NATO, 2024).

A felelősség típusáról és mértékéről a 4. táblázat ad vázlatos áttekintést, amely a szereplőket nem „egyenlő bűnösség”, hanem eltérő fókuszú és eltérő súlyú felelősségi logikák szerint rendezi.

4. számú táblázat: A felelősség típusa és mértéke a résztvevők felelősségi szintje szerint (példák)

Résztvevő	Felelősség típusa	Mértéke/Fókusz
Egyén (gazdag)	Fogyasztói döntések	Magas (életmódbeli változás szükséges)
Egyén (szegény)	Túlélés	Alacsony (a fejlődéshez való jog elsődleges)
Vállalatok	Innováció és termelés	Kritikus (technológiai váltás és lobbizás leállítása)
Állam	Szabályozás és adózás	Alapvető (rendszerszintű ösztönzők megteremtése)

Forrás: A szerző saját tematizálása, ChatGPT-elemzés alapján

A fenti áttekintés mögött több, egymást kiegészítő forrás- és érvelési irányzat áll. Griffin (2017) a legnagyobb kibocsátó vállalatokat tekinti ilyeneknek, ezzel empirikus alapot adva a vállalati felelősség koncentrációjának állításához. Az Oxfam 2020-as anyaga a felelősség arányosításának igazságossági logikáját erősítve a fogyasztási alapú kibocsátások jövedelmi koncentrációját tárja fel (GORE, 2020). Hertwich és Peters (2009) kutatása azt mutatja, hogy a globális kibocsátások jelentős része a háztartási szükségletek kielégítéséhez fűződik, ami alapot ad a szükséglet-kibocsátással kapcsolatos kriminológiai és etikai értelmezéséhez. Shue (2014) tanulmánya a történelmi felelősség és a megélhetési kibocsátások védelmét hang-

súlyozza a luxuskibocsátásokkal szemben, ami közvetlenül összekapcsolja a szükségletek és felelősségek differenciálódásának normatív aspektusait. Az IPCC 2023-as összeállítása kiemeli, hogy a méltányos klímavédelemhez elengedhetetlen a felelősség megosztása a kibocsátási szintek és a gazdasági képességek alapján (IPCC, 2023b).

A felelősség tétje: késleltetés és strukturális károk

A klímaválságban a legsúlyosabb társadalmi károk gyakran nem egyetlen cselekedetből, hanem a *halogatás rendszeréből* fakadnak. Ilyen helyzet áll elő, amikor állami, vállalati vagy politikai szereplők a rendelkezésre álló tudás ellenére fenntartják a kártermelő tevékenységeket, elodázzák a szabályozást, vagy a szükséglet-diskurzust saját érdekeik szerint keretezik. Boss „szükségletpolitikáról” szóló elemzése ezen a ponton közvetlenül kapcsolódik politikai felelősséghez, amikor így ír: ha a szükségletek meghatározása és rangsorolása politikai aktus, akkor a hibás rangsor – például a többletfogyasztás „szükségletként” való kezelése – a kártermelés egyik elsődleges motorjává válik (Boss, 2024).

A következményfelelősség ezért nem redukálható pusztán bűnbakkeresésre. Sokkal inkább egy *olyan felelősségi architektúrára van szükség*, amely – különösen a sérülékeny csoportok esetében – egyszerre védi az alapvető szükségletek kielégítését, korlátozza a luxus- és többletkibocsátást, intézményesen biztosítja a szabályozás, az infrastruktúra és a kompenzáció révén az elégséges változás feltételeit és elszámoltathatóvá teszi a késleltetési mechanizmusokat.

Összegzés

A tanulmány az éghajlati károkat nem külső sokként, hanem a normalizált intézményi gyakorlatok strukturálisan előidézett eredményének tekinti. Egyik legáltalánosabb tapasztalat, hogy a klímaválság értelmezésében a „szükséglet” nem pusztán leíró kategória, hanem kormányzási és morális rendezőelv. Meghatározza, mit tekintünk nem feláldozhatónak, és feltárja azokat az intézményi rendszereket, amelyekben a társadalom újratermeli saját fenntarthatósági dilemmáit. A szükségletalapú megközelítés ereje abban áll, hogy összekapcsolja a küszöb-igazságosságot (mit kell univerzálisan biztosítani) a rendszer-igazságossággal (milyen infrastruktúrák és szabályok mellett biztosítjuk), és így a klímapolitikát a társadalmi rend alapfeltételei felől értelmezi újra.

Ez a perspektíva egyúttal rávilágít a klímaválság központi paradoxonára: a szükségletek kielégítésének domináns módjai – energia-, élelmezési, mobilitási, fogyasztási és biztonsági rendszerek – nemcsak a jólét fenntartásának eszközei,

hanem a kártermelés fő csatornáit is. *A szükségletek tehát nem erkölcsi követelések, hanem a nagy károkat okozó infrastruktúrákat stabilizáló legitimáló eszközök.* A klímaválság így nem külső sokk, hanem részben a modern társadalmak működésmódjából következő, előre látható melléktermék. Következésképp a klímapolitika nem kezelhető szűken vett környezetpolitikaként: elosztási, infrastruktúra- és biztonságpolitikai kérdés, vagyis a társadalmi szerződés gyakorlati újraindítása.

A tanulmány másik alapvető tanulsága a szükségletnyelv ambivalenciája. Erkölcsi sürgőssége fontos mobilizáló erő, ugyanakkor legitimációs eszközzé is válhat. Amikor a gazdasági növekedés, a többletfogyasztás vagy az emisszió-intenzív biztonsági gyakorlatok „szükségletként” jelennek meg, a normatív vita technikai szükségszerűséggé alakul és a strukturális károkozás láthatatlanná válik. A szükségletek specifikálása és rangsorolása ezért mindig politikai aktus; e felismerés nélkül a szükségletalapú igazságosság könnyen a kártermelő normalizációk önigazolása lesz.

E ponton válik kulcsfogalomká a szükséglettolerancia mint társadalmi képesség. A dekarbonizáció sikere nem elsősorban értékdeklarációkon múlik, hanem azon, hogy *a társadalom képes-e intézményesen kezelni a visszalépés költségeit és konfliktusait.* A szükséglettolerancia nem egyéni önmegtartóztatás, hanem kormányzási teljesítmény: mércéje az, hogy a tisztességes minimum sértetlen marad-e, miközben a többlet és luxus fokozatosan korlátozhatóvá válik. Ez a keresletoldali fordulat kibocsátáscsökkentési potenciállal bír, ezért nem kiegészítő, hanem rendszerszintű elem, amelynek legitimitása a kompenzáció, a méltányosság, az átláthatóság és az alternatívák biztosításán múlik.

További általános tapasztalat a szükséglettolerancia elosztási paradoxona. A klímaválság költségei nem egyenlően oszlanak meg: az alacsony jövedelmű csoportoknál gyakran nem a „csökkentés”, hanem a hozzáférés a tét, míg a magas kibocsátású rétegeknél a csökkentés döntően a többletfogyasztás rovására lenne megvalósítható. Ez nemcsak igazságossági, hanem legitimációs kérdés is: ha a korlátozások a minimumot sértik, miközben a luxust érintetlenül hagyják, a dekarbonizáció politikailag fenntarthatatlanná válik. *A késedelem pedig nem politikai kudarcként, hanem bűnözést előidéző mechanizmusként fogalmazódik meg.*

Végző tanulság, hogy a klímaválság kezelése a szükségletek hierarchiájának újragondolását követeli meg. *Amíg a gazdasági növekedés és a korlátlan fegyverkezés abszolút szükségletként jelenik meg, a klímavédelmi célok szükségszerűen másodlagosak maradnak.* A fenntarthatóság záloga a tudatos szükséglettolerancia intézményesítése, amely a globális Észak fogyasztásának csökkentését és a védelmi szektor dekarbonizációját egyaránt megköveteli.

A bűnügyi tudományok számára különösen releváns a felelősség újrendeződése. A klímaválságban a kár diffúz, kumulatív és késleltetett, ezért a klasszikus büntetőjogi kategóriák gyakran elégtelenek. A *kriminológia feladata* ebben a folyamatban a strukturális igazságtalanságok feltárása mellett a felelősség jogi-etikai kereteinek kiterjesztése, különösen a késleltetési mechanizmusok elszámoltathatósága és a sérülékeny csoportok védelme érdekében.

Felhasznált irodalom

- ALESTIG, M. – DABI, N. – JEURKAR, A. – MAITLAND, A. et al. (2024): *Carbon Inequality Kills: Why curbing the excessive emissions of an elite few can create a sustainable planet for all*. Oxfam International. <https://doi.org/10.21201/2024.000039>
- BARABÁS A. T. – IRK F. – KOVÁCS R. (2003): *InSec, Insecurities in European Cities*. Budapest: European Commission.
- BHUSHAN, R. (2024): Decoupling vs. Degrowth: Navigating sustainable futures. *Sustainability Unlocked*, 2 February 2024. <https://sustainabilityunlocked.com/discover/insights/-Decoupling-or-Degrowth-Navigating-sustainable-futures>
- BOSS, G. (2024): Needs, Politics, and the Climate Crisis. *Ethics, Policy & Environment*, 29(1), 20–36. <https://doi.org/10.1080/21550085.2024.2413834>
- BRAND-CORREA, L. I. – STEINBERGER, J. K. (2017): A framework for decoupling human need satisfaction from energy use. *Ecological Economics*, 141, 43–52. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2017.05.019>
- BRAND-CORREA, L. I. – MATTIOLI, G. L. – WILLIAM, F. – STEINBERGER, J. K. (2020): Understanding (and tackling) need satisfier escalation. *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 16(1), 309–325. <https://doi.org/10.1080/15487733.2020.1816026>
- DEAN, H. (2020): *Understanding Human Needs*. 2nd ed. Bristol: Policy Press. <https://doi.org/10.1111/spol.12827>
- DOMBI J. – MÁLOVICS Gy. (2015): A növekedésen túl – egy új irányzat hozzájárulása a fenntarthatósági vitához. *Közgazdasági Szemle*, 42(2), 200–221. https://real.mtak.hu/-21302/1/04_DombiMalovics_u_170743.308539.pdf
- DOYAL, L. – I. GOUGH, I. (1991): *A Theory of Human Need*. London: Bloomsbury Academic. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-21500-3>
- EEA (2024): *European climate risk assessment. Executive summary*. Luxembourg: European Environment Agency, Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2800/204249>
- FAO (2024): Gas emissions from agrifood systems. In: *World Food and Agriculture – Statistical Yearbook 2024*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations. <https://doi.org/10.4060/cd2971en>

- GAYLE, D. (2025): NATO rearmament risks undermining climate goals. *The Guardian*, 29 May. <https://www.theguardian.com/environment/2025/may/29/nato-military-spending-could-increase-emissions-study-finds>
- GORE, T. (2020): Confronting carbon inequality. *Oxfam International*, 21 September. <https://www.oxfam.org/en/research/confronting-carbon-inequality>
- GOUGH, I. (2017): *Heat, Greed and Human Need: Climate Change, Capitalism and Sustainable Wellbeing*. Cheltenham: Edward Elgar.
- GÖSSLING, St. – KLÖWER, M. – LEITÃO, J. C. et al. (2026): Large carbon dioxide emissions avoidance potential in improved commercial air transport efficiency. *Communication Earth & Environment*, 7:13. <https://doi.org/10.1038/s43247-025-03069-4>
- GRIFFIN, P. (2017): *The Carbon Majors Database: CDP Carbon Majors Report*. Carbon Disclosure Project. <https://climateaccountability.org/pdf/CarbonMajorsRpt2017%20Jul17.pdf>
- HERTWICH, E. G. – PETERS, G. P. (2009): Carbon footprint of nations: A global, trade-linked analysis. *Environmental Science & Technology*, 43(16), 6414–6420. <https://doi.org/10.1021/es803496a>
- IPCC (2022): *AR6 Working Group II: Impacts, adaptation and vulnerability*. Intergovernmental Panel on Climate Change, <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>
- IPCC (2023a): *AR6 Working Group III: Mitigation of climate change*. Intergovernmental Panel on Climate Change, <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg3/>
- IPCC (2023b): *AR6 Summary for Policymakers*. Intergovernmental Panel on Climate Change, <https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/>
- IRK F. (2026): Klímaválság – megosztott felelősség. Morális és jogi dilemmák a klímabűnök számonkérhetőségéről. *Jogtudományi Közlöny*, 81(6), 245–251. <https://doi.org/10.59851/jk.81.06.1>
- KHALFAN, A. – NILSSON LEWIS, A. – AGUILAR, C. – LAWSON, M. et al. (2023): *Climate equality: A planet for the 99%*. Oxfam International. <http://dx.doi.org/10.21201/2023.000001>
- MAX-NEEF, M. A. (1991): *Human scale development: Conception, application and further reflections*. New York–London: Apex Press.
- MEYER, L. – PÖLZLER, Th. (2022): Basic needs and sufficiency: The foundations of intergenerational justice. In: GARDINER, S. (ed.): *The Oxford Handbook of Intergenerational Ethics*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/978019088-1931.013.23>
- MILLWARD-HOPKINS, J. – STEINBERGER, J. K. – RAO, N. D. – OSWALD, Y. (2020): Providing decent living with minimum energy use. *Global Environmental Change*, 65:102168. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2020.102168>
- NATO (2021): *Climate change and security action plan*. NATO Headquarters. <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2021/06-14/nato-climate-change-and-security-action-plan>

- NATO (2024): *Climate change and security impact assessment*. NATO Headquarters. <https://www.nato.int/en/news-and-events/articles/news/2024/07/09/nato-releases-2024-climate-change-and-security-impact-assessment-report>
- NUSSBAUM, M. C. (2000): *Women and human development: The capabilities approach*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511841286>
- O'NEILL, J. (2011): The overshadowing of needs. In: RAUSCHMAYER, F. – OMANN, I. – FRÜHMANN, J. (eds.): *Sustainable Development: Capabilities, Needs, and Well-being*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203839744>
- RAWORTH, K. (2017): *Doughnut economics: Seven ways to think like a 21st-century economist*. Vermont, USA: Chelsea Green Publishing
- SCARBOROUGH, P. – CLARK, M. – COBIAC, L. – PAPIER, K. et al. (2023): Vegans, vegetarians, fish-eaters and meat-eaters in the UK show discrepant environmental impacts. *Nature Food*, 4, 565–574. <https://doi.org/10.1038/s43016-023-00795-w>
- SHUE, H. (2014): *Climate Justice: Vulnerability and Protection*. Oxford: Oxford University Press.
- UNEP (2023): Sustainability and circularity in the textile value chain – A global roadmap. *United Nations Environment Programme*, 2 March. <https://www.unep.org/resources/publication/sustainability-and-circularity-textile-value-chain-global-roadmap>
- UNICEF (2021): *The climate crisis is a child rights crisis: Introducing the Children's Climate Risk Index*. New York: United Nations Children's Fund (UNICEF). <https://www.unicef.org/media/105376/file/UNICEF-climate-crisis-child-rights-crisis.pdf>
- UNICEF (2023): *The climate-changed child. A Children's Climate Risk Index supplement*. New York: United Nations Children's Fund (UNICEF). <https://www.unicef.org/media/-147931/file/The%20climate-changed%20child%20-%20Report%20in%20English.pdf>
- UNWPC (2026): United Nations Water Conference preparatory meeting. *UN Water*, 22 January. <https://www.unwater.org/news/2026-united-nations-water-conference-preparatory-meeting-0>
- WHO (2023): Climate change. *World Health Organization*, 12 October. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-and-health>
- WMO (2025): State of the Climate in Africa. *World Meteorological Organisation*, <https://wmo.int/publication-series/state-of-climate-africa>
- WORLD BANK GROUP (2025): Social Dimensions of Climate Change. *Worldbank.org*, 7 October. <https://www.worldbank.org/en/topic/social-dimensions-of-climate-change>

GULA KRISZTINA PETRA*

Az adóbűncselekményekkel szembeni fellépés nemzetközi összehasonlításban, a mesterséges intelligencia hasznosítási lehetőségei

Absztrakt

Az adóbűncselekmények a modern államok pénzügyi szuverenitását és a közbizalom alapját egyaránt veszélyeztetik. Napjainkban a globalizált gazdasági környezet, a határokon átívelő pénzügyi tranzakciók és a digitális gazdaság új formái a korábbinál összetettebb kihívások elé állítják a bűnüldöző hatóságokat és a jogalkalmazókat. Jelen tanulmány célja – összehasonlító elemzés révén – az egyes európai országokban megfigyelhető „jó gyakorlatok” áttekintése a költségvetést károsító cselekményekkel szembeni hatékonyabb fellépés érdekében, valamint ezek magyar jogi környezetbe való integrálhatóságának elemzése, különös tekintettel a költségvetési csalással összefüggésben a minősítő körülmények szabályozására, az elrendelhető szankciókra, a büntetés enyhítésének és mellőzésének alternatíváira, a természetes és esetlegesen a jogi személyek által az ügyességgel köthető egyezségi megállapodásokra, továbbá a mesterséges intelligencia hasznosítási lehetőségeire a bűnüldözésben.

Kulcsszavak: *adóbűncselekmények, költségvetési csalás, szankciórendszer, önfeljelentés, mesterséges intelligencia*

Abstract

An International Comparative Analysis of Fighting Tax Offences, the Opportunities for Applying Artificial Intelligence

Tax offences endanger both the fiscal sovereignty of modern states and the very foundations of public trust. Today's globalised economic environment, cross-border financial transactions, and novel forms of the digital economy make law enforcement authorities face challenges of unprecedented complexity. Through a comparative analysis, the present study aims to provide an overview of the best practices observed in certain European countries with a view to enhancing the effectiveness of responses to offenses against public finances as well as their integration into the Hungarian legal framework, with particular regard to the regula-

* Dr. Gula Krisztina Petra PhD, tudományos munkatárs, OKRI, ORCID: 0009-0006-0639-855X.

tion of aggravating circumstances in connection with budget fraud, the range of sanctions available, the alternatives to the mitigation of or the exemption from sentences, the possibility of settlements with the prosecution concluded by natural and potentially legal persons, as well as the opportunities for applying artificial intelligence in the field of law enforcement.

Keywords: *tax offences, budget fraud, sanctioning, self-reporting, artificial intelligence*

Bevezetés

A költségvetést károsító cselekmények, különösen az adócsalás a modern államok pénzügyi szuverenitását és a közbizalom alapját egyaránt veszélyeztetik. *Angyal Pál* (1930) jellemzése, miszerint az adócsalás bűncselekményében rejlő támadás három irányt vesz, ma is aktuális: sérti az állam közjogias vagyoni jogi követelésen alapuló jogát; veszélyezteti az állami köztevékenység zavartalan-ságát; valamint sérti az állampolgároknak az adóteher arányos megosztására vonatkozó jogilag biztosított érdekét. Napjainkban a globalizált gazdasági környezet, a határokon átvívelő pénzügyi tranzakciók és a digitális gazdaság új formái a korábbinál összetettebb kihívások elé állítják a bűnüldöző hatóságokat és a jogalkalmazókat egyaránt. Az olyan digitális innovációk, mint a mesterséges intelligencia, a szervezett bűnözés térnyerését is felgyorsítják, és nem pusztán összetettebb, hanem dinamikus változó fenyegetettségi környezetet teremtenek (EUROPOL, 2025). Mindezek következtében a költségvetést károsító cselekményekkel szembeni fellépés hatékonysága nemzetközi szinten is meghatározó kérdéssé vált. A magyar jogalkotó az európai uniós tendenciákkal összhangban az elmúlt évtizedben több irányból igyekezett erősíteni a költségvetés védelmét (MISKOLCZI, 2018). Ugyanakkor a bűncselekmények elkövetésének egyre kifinomultabb módszerei, a bizonyítás ezzel összefüggő nehézségei, valamint az eljárások elhúzódása együttesen hozzájárulnak ahhoz, hogy az állami fellépés eredményessége esetenként korlátozott marad. Ebben a kontextusban kiemelt jelentőséggel bír a más országokban bevezetett szabályozási és intézményi megoldások áttekintése, illetve az ennek révén azonosított „jó gyakorlatok” magyar jogi környezetbe való integrálhatóságának elemzése.

A vizsgálandó országok körének az Európai Unió egyes tagállamaira és az Egyesült Királyságra történő szűkítését követően az OECD „adóbűncselekményekkel” (*tax offences*)¹ szembeni fellépésre vonatkozó alapelvei nyomán készült országjelentések tapasztalatai szolgáltak kiindulópontként. Ennek megfelelően a kutatás fókuszában Magyarországon kívül azok az államok állnak, amelyekben az OECD eredményes regulációs és implementációs tendenciákat azonosított (OECD, 2024). A számításba veendő cselekmények spektrumát tekintve a költségvetést károsító jogellenes magatartások közül a minél teljesebb körű összehasonlíthatóság érdekében a más országokban jellemzően törvénybe iktatott adóki játszás (*tax evasion*), illetve adócsalás (*tax fraud*) tényállását veszem alapul a hazai költségvetési csalásra vonatkozó szabályozáshoz és gyakorlathoz való viszonyítás során. Ezekre, illetve az egyes országokban speciálisan kriminalizált adójog sértésekre a továbbiakban együttesen adóbűncselekményekként utalok.

Az adóbűncselekmények elhatárolandók az adótervezés (*tax planning*) és az adóelkerülés (*tax avoidance*) fogalmaitól (THIRION – SCHERRER, 2017). Előbbi jogszerű magatartás, ami gazdaságossági számításokon alapuló adóoptimalizálást jelent, és általában legális adókedvezmények, mentességek igénybevételével jár (MOLNÁR, 2011). Utóbbi már a legalitás és az illegalitás határmezsgyéjén helyezkedik el, és alapvetően a jogi szabályozás hiányosságainak, ellentmondásainak kihasználásán alapul. E körbe sorolhatók azok a jogellenes magatartások is, amikor az adó redukálása olyan – egyébként törvényes – eszközök révén történik, amik az igénybe vevőt nem vagy nem az adott mértékben, módon illetik meg. A nemzetközi viszonylatban megjelenő „adómenekülés” jelensége jól példázza, hogy az adóelkerülés és az adócsalás közti határvonal viszonylag könnyen és gyakran elmosódik. Az adómenekülés jegyében az adózó áthelyezi vagyonát, érdekeltségeit egy másik államba az adórendszerek közötti különbségekből származó átmeneti vagy tartós előnyök kihasználása céljából, ami akkor minősül illegálisnak, ha korábban már felhalmozott közterhek elkerülése érdekében kerül rá sor (TÓTH, 2019). Az előbbiekhöz képest az adócsalás szándékos cselekmény, mely az adóteher egyértelműen jogellenes csökkentése érdekében, megfélemlítés alkalmazásával valósul meg (OECD, 2017).

¹ Az OECD meghatározása szerint „adóbűncselekmény” alatt olyan szándékos magatartást kell érteni, ami adójogszabályt vagy adójogszabályokat sért, és a büntető igazságszolgáltatási rendszer keretein belül büntetőeljárás tárgyát képezheti – ezzel összefüggésben nyomozásra és vádemelésre kerülhet sor –, valamint szankció elrendelését alapozhatja meg.

Az adóbűncselekmények szabályozása, különös tekintettel a minősítő körülményekre, az elrendelhető szankciókra, valamint a büntetés enyhítésének, illetve mellőzésének lehetőségeire

Alapvető tendencia, hogy minősítő körülmények fennállása esetén az egyes államok súlyosabb büntetést írnak elő az adóbűncselekményekre. Ezek megállapítását a magasabb értékhatárok mellett egyéb körülmények is megalapozhatják, különösen az elkövetés speciális módja, a hamis vagy hamisított okiratok felhasználása, a bűnszervezet, a bűnismétlés, továbbá a speciális elkövetői kör – például hivatalos személyek, adótanácsadók általi megvalósítás (REGER et al., 2023). Magyarországon a Btk. a költségvetési csalás három alapesetét rögzíti: a szűkebb értelemben vett költségvetési csalást, a jövedéki termékre elkövetett költségvetési csalást, valamint a költségvetésből származó pénzeszközökkel kapcsolatos elszámolási, számadási és tájékoztatási kötelezettség megszegését (adminisztratív költségvetési csalás). Az első két alapesethez kapcsolódóan a kódex meghatározza a minősítő körülményeket, valamint a büntetés korlátlan enyhítésének lehetőségét (2012. évi C. törvény, 396. §). A magyar szabályozástól eltérően az üzletszerűséget a vizsgált államokban, köztük a német és az osztrák jogrendszerben nem tekintik önmagában minősítő körülménynek. Annak gyakori előfordulásából és számos esetben az elkövetés jellegéhez immánensen hozzátartozó voltából adódóan hazánkban is megkérdőjelezhető a minősítő körülményként való szabályozás indokoltsága. Más körülményeknek a minősített esetek körében való rögzítése ugyanakkor megfontolásra érdemes. Németországban például 2017-ben beiktatásra került a „postafiókcekék felhasználásával” történő elkövetés a nemzetközi dimenziójú adókijátszás elleni hatékonyabb fellépés érdekében, ami akkor állapítható meg, ha az elkövető olyan harmadik országban lévő társaságot használ fel adózási szempontból releváns tények eltitkolása érdekében, amely fölött közvetlenül vagy közvetve ellenőrző vagy döntő befolyást gyakorolhat, és ily módon folyamatosan csökkenti az adóterhét, vagy adókedvezményeket jogosulatlanul vesz igénybe (DANNECKER, 2019). Az osztrák jogban a „kriminális többletenergiával”, többek között a „fiktív számlák felhasználásával” történő elkövetés minősítő körülményként való rögzítése egyértelműen a számlagýarákkal szembeni hatékonyabb fellépést hivatott előmozdítani (LENGYEL, 2022). Hasonló szabályozásra szolgál például a francia, a holland és a belga jog is, míg Olaszországban önálló, súlyosabban – 4 évtől 8 évig terjedő szabadságvesztéssel – büntetendő alakzatként határozták meg, amikor a „csalárd adóbevallás” fiktív ügyletekre kiállított számlák vagy egyéb okiratok felhasználásával történik. A hamis, illetve hamisított okiratokkal összefüggő jogsértésekre a görög adóbüntetőjog ugyancsak önálló tényállást tartalmaz; az

olaszországi megoldással ellentétben viszont a kiszabható szabadságvesztés tartama tekintetében differenciált rendszert vezet be, ami a legsúlyosabb esetekben (értékhatártól függően) akár az olasz szabályozásnál is szigorúbb szankcionálást, 10 évig terjedő szabadságvesztés elrendelését teszi lehetővé (OECD, 2024). Indokolt továbbá a bünszervezet szabályozásának újragondolása, annak a Btk. Általános Része helyett esetlegesen minősített esetként történő rögzítése (CSÁK – CZEBE, 2025). A magyar Btk. rendelkezése aktuális formájában aránytalanul szigorú a nemzetközi normákhoz és követelményekhez, elsősorban a szervezett bűnözés elleni Palermói Egyezményhez² viszonyítva. A speciális foglalkozású elkövetőket, így a könyvelőket és az adótanácsadókat érintő szigorúbb büntetőjogi fellépés ugyancsak megfontolásra érdemes.

Az adóbűncselekményekkel összefüggésben elrendelhető szankciókat tekintve rögzítendő, hogy bár hazánkban a közvélemény-büntetések – többek között adatvédelmi megfontolásokra tekintettel történő – visszaszorulása volt megfigyelhető, más országokban, többek között Franciaországban és az Egyesült Királyságban napjainkban is alkalmazzák a *public naming* jogintézményét, az ítélet közzétételét, nyilvános kifüggesztését (OECD, 2024). Emellett említésre érdemes, hogy a francia jogban az elítélt mellékbüntetésként megfosztható a személyi jövedelemadó vagy az ingatlanvagyon-adó kedvezményeitől vagy adójóváírásaitól, legfeljebb 3 évre (*Code général des impôts*³, Article 1741). Hozzá kell tenni, hogy a kettős adóztatás elkerülését célzó nemzetközi egyezmény alapján biztosított adójóváírások e mellékbüntetés körén kívül esnek. Az Egyesült Királyságban a francia megoldásnál szűkebb körben, a speciális foglalkozású elkövetők, különösen a tág értelemben vett „adótanácsadók” ügyeiben alkalmazható a szankció, mellette pedig legfeljebb 50 000 GBP összegű pénzbüntetés szabható ki. Lényeges ugyanakkor, hogy minden olyan személlyel szemben lehetőség van az elrendelésre, aki üzleti tevékenysége keretében másnak adóügyi intézésében segítséget nyújt, tehát jogászok és más tanácsadók esetében is, amennyiben az általuk végzett tanácsadás adójogi tárgyú (BAKER MCKENZIE, 2023d). Magyarországon a költségvetési csalás elkövetőivel kapcsolatban – az OECD 2024-es országjelentése által is alátámasztottan – alappal vehető fel a kifejezetten egyes speciális foglalkozású személyekre vonatkozó szankcionálási rezsim kialakításának szükségessége (OECD, 2024). Olaszországban például a kiszabható szabadságvesztés felső határa a felével emelkedik, amennyiben

² 2006. évi CI. törvény az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezmény kihirdetéséről

³ Code général des impôts. Version en vigueur au 20 novembre 2025. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006069577/

az adóbűncselekményt olyan adó- vagy egyéb pénzügyi tanácsadó követi el, aki hivatásának gyakorlása során adóelkerülési modelleket dolgoz ki, vagy segíti azok megbízó általi megvalósítását (BAKER MCKENZIE, 2023b).

A jogi személyekkel szemben alkalmazható szankciókat tekintve megállapítható, hogy míg a tevékenység korlátozása az európai országok többségében jellemzően 1 évtől 5 évig terjedhet, Magyarországon ezt az intervallumot korábban 3 évben maximalta a jogalkotó. Emellett a hazánkban kiszabható pénzbírság legmagasabb összege 2026 januárjáig más államok szabályozásával összevetve alacsonynak mutatkozott. A jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló törvény 2026 januárjában hatályba lépett módosításaival⁴ a jogalkotó többek között ezekre a helyzetekre reflektál. Továbbra is megfontolandó ugyanakkor a differenciálás bevezetése az egyes tevékenységi körök, a közbeszerzésekben való részvétel korlátozásának tartamát tekintve. A spanyolországi szabályozás például lehetővé teszi a bíróság számára a jogi személy tevékenységének korlátozását, a fióktelepek bezárását legfeljebb 5 évre; a közbeszerzések, állami támogatásokból, illetve adó- vagy társadalombiztosítási kedvezményekből való kizárást legfeljebb 15 évre; valamint „bírósági felügyelet” elrendelését az alkalmazottak és a hitelezők érdekeinek védelme érdekében legfeljebb 5 évre (BAKER MCKENZIE, 2023c). Utóbbi lényege abban áll, hogy a jogi személy azon tevékenységét, melynek során a bűncselekményt elkövették, bírósági felügyelet mellett folytathatja. E jogintézmény szintén megjelenik a román jogban, azonban a spanyol megoldástól eltérően annak maximumát 5 helyett 3 évben határozták meg (OECD, 2024). A jogi személyekkel szembeni szankcióalkalmazás másik érdemi aspektusát a *compliance* (megfelelési) programok esetleges enyhítő szerepe képezi. Ausztriában például enyhítő körülményként értékelendő a jogi személy által hozott utólagos, érdeminek tekinthető intézkedés, ami a bűncselekmény következményeinek jóvátételére és/vagy a hasonló jogsértések jövőbeni megelőzésére irányul. A *compliance*-rendszerek fejlesztése mellett ide tartozik a képzések szervezése és a belső kontrollmechanizmusok erősítése is (KWR, 2024). A jogi személlyel szemben alkalmazható szankciók mérséklésének lehetőségei körében Magyarországon ugyancsak megfontolásra érdemes a büntetőeljárást – esetlegesen az ítélethozatalt – megelőzően bevezetett és tényleges, érdemi intézkedésnek tekinthető megfelelési programok értékelhetővé tétele. Átgondolandó továbbá, hogy hazánkban jogi személyek esetében intézményesíthető lenne-e egy, a vádemelés elhalasztásához hasonló jogintézmény a megtérülés előmozdítása érdekében, ahogy Franciaországban⁵ és az Egyesült Királyságban⁶

⁴ 2001. évi CIV. törvény a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről

⁵ A francia jogban a jogi személyek mentesülhetnek a büntetőjogi felelősségre vonás alól, ha pénzbír-

megfigyelhető (BAKER MCKENZIE, 2023a). Ez elképzelhető egy olyan ügyészséggel köthető megállapodás keretében, ami tartalmazná a jogi személy által elfogadott tényállást; a jogtalan vagyoni előny visszatérítésére és az államnak okozott kár megtérítésére vonatkozó kötelezettségvállalást; a bűncselekmény súlyával arányban álló pénzbírságot, ami a jogi személy éves nettó árbevételének 30 százalékáig terjedhet (ahogy a francia példánál látható); megfelelési program bevezetésének előírását; együttműködési kötelezettséget a folyamatban lévő vizsgálatokban; valamint a határozott időtartamot. A megállapodás ebben az esetben is bírósági jóváhagyáshoz kötött lenne, amennyiben pedig a jogi személy valamennyi vállalásnak eleget tesz, az ügyészség megszüntetné az eljárást.

Célszerű továbbá kitérni az „önfeljelentés” szerepére a büntetőjogi felelősségre vonás alóli mentesülés lehetőségeinek körében. Míg az önfeljelentés a vizsgált országok többségében – például annak mintaadó államaiban, Németországban és Ausztriában – lehetővé teszi a büntetőeljárás és ezáltal a büntetőjogi felelősségre vonás elkerülését, Magyarországon csupán a büntetéskiszabás során válik értékelhetővé. Az adózás rendjéről szóló törvény által szabályozott önellenőrzés kapcsán felmerül az igény, hogy a költségvetési csalás miatti büntetőügyekben különös méltánylást érdemlő esetként figyelembe vehető legyen, ha az okozott vagyoni hátrány teljes megtérítésére sor kerül.⁷ A fiskális szempontok és a resztoratív szemlélet minél szélesebb körű érvényre juttatása jegyében a büntethetőséget megszüntető okot a külföldi szabályozási példákat alapul véve legalább ebben a szűk körben indokolt lenne intézményesíteni, illetve visszaállítani (JACSO, 2017). Jó gyakorlatnak tekinthető továbbá, hogy a francia adóhatóság 2019-ben létrehozta az „adózási megfelelési-helyreigazítási szolgálatot”, ami jogi személyek és vezető tisztségviselők számára biztosít önkéntes jogkövetési programot, ennek révén jelentősen csökkentve a büntetőeljárás kockázatát és növelve a megtérülés esélyét. Ugyancsak említésre érdemes

ságot fizetnek, és esetenként legfeljebb 3 éves időtartamra compliance programot vezetnek be, melynek végrehajtását a Francia Korrupcióellenes Ügynökség felügyeli. A pénzbírság mértéke a jogsértéssel elért vagyoni előnyhöz igazodik, de nem haladhatja meg a vállalkozás éves árbevételének 30%-át. Amennyiben az egyezséget a bíróság jóváhagyja, az ügyészség közleményt ad ki, aminek részét képezi a bírói jóváhagyó végzés.

⁶ Az Egyesült Királyságban meghatározóan érvényesül a halasztott vádemelés jogintézménye, amennyiben az adóbűncselekményt jogi személy követi el. Az ügyészség és a jogi személy között létrejövő – bíróság által jóváhagyott – megállapodás kiterjed arra, hogy az elkövető együttműködik a hatósági vizsgálat során; pénzbeli szankciót fizet; valamint vállalja olyan intézkedések megtételét, amelyek biztosítják, hogy a jogsértő magatartás a jövőben ne ismétlődjön meg. Ha a jogi személy maradéktalanul teljesíti a megállapodásban foglalt kötelezettségeket, nem kerül sor büntetőeljárás lefolytatására.

⁷ 2017. évi CL. törvény az adózás rendjéről, 54. §

az olasz gyakorlat, amelynek keretében nem olasz illetőségű adóalanyok számára hoztak létre formális önrevíziós eljárást, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás elkerülése érdekében rendezzék az országban korábban be nem jelentett tevékenységükhöz kapcsolódó valamennyi adótartozásukat. A magyar jogi szabályozással összefüggésben felmerül továbbá a Btk.-ban jelenleg rögzített korlátlan enyhítési lehetőség – megszorító jellegű – feltételei revíziójának szükségessége. Fiskális szempontokra tekintettel felvethető egyrészt az időbeli korlát kiterjesztésének lehetősége a vádirat benyújtása helyett legalább az elsőfokú határozat meghozataláig, ahogy például a csehországi szabályozás esetében látható (OECD, 2024).⁸ Ezen kívül a korlátlan enyhítés jelenleg kizárt, ha az elkövető a cselekményt bünszövetségben, illetve bűnszervezetben valósítja meg, ami ugyancsak az önkéntes reparáció ellenében hat. Ennek megváltoztatása előmozdítaná a bűnösség beismerését és az állami költségvetést ért legsúlyosabb károk megtérülését (CSÁK – CZEBE, 2025; TÓTH, 2025).

A mesterséges intelligencia szerepe az adóbűncselekményekkel szembeni fellépés során

Napjainkban a bűnüldözés és kifejezetten az adóbűncselekményekkel szembeni fellépés lehetséges módjainak és eszköztárának kutatása során megkerülhetetlen a mesterséges intelligencia (*artificial intelligence* – AI; a továbbiakban: MI) szerepének vizsgálata. Az olyan területek, mint az adóztatás, a szociális juttatások vagy a közbeszerzések, a nagyszámú pénzügyi tranzakcióra és a jelentős adatkomplexitásra tekintettel különösen kitettek a visszaéléseknek. Az MI, főként a gépi tanulási algoritmusok példátlan kapacitással rendelkeznek a pénzügyi adatok elemzésére, az anomáliák felismerésére és olyan mintázatok detektálására, amelyek csalárd magatartásra utalhatnak. Ide tartozik többek között a szokatlanul nagy tranzakciós volumen, a felhasználói tevékenység geográfiai mintázatának hirtelen változása vagy a pénzügyi nyilvántartások gyakori módosítása. Az anomáliadetektáló algoritmusok a közbeszerzési eljárásokkal összefüggő csalárd magatartás körében – ami megnyilvánulhat túlárazott ajánlatokban, fiktív beszállítók bevonásában vagy ismétlődően azonos szereplőknek juttatott megbízásokban – képesek jelezni a szokatlan árképzési mintákat, illetve azonosítani a rendszeresen gyanús tranzakciókban érintett beszállítókat. Ugyancsak lényeges az intézményi kockázatértékelés, a „kockázati profilok” létrehozásának lehetősége. Például egy közbeszerzési tisztviselő, aki egy szerződéses tár-

⁸ Ez a rendelkezés azonban nem alkalmazható részleges megtérítés esetén, ami a büntetés kiszabása körében válik értékelhetővé.

gyalás idején szokatlanul nagy értékű ajándékokat fogad el, magasabb kockázati kategóriába sorolható, ami mélyrehatóbb vizsgálatot indokol. A kockázati besorolás révén az intézmények a magas kockázatú területekre összpontosíthatják kapacitásaikat, miközben a kisebb kockázatú ügyeket folyamatosan figyelemmel kísérik. Számottevő ugyanakkor a „fals pozitív” válaszok valószínűsége, így a modelleket folyamatosan szigorú validációs és tesztelési eljárásoknak kell alávetni. A több modell kombinációján alapuló „ensemble”-módszerek (ARIYI, et al., 2024) növelhetik a rendszerek megbízhatóságát (VAN DUC, N. et al., 2024).

A mesterséges intelligencia által vezérelt felderítés másik érdemi aspektusa, hogy a „természetesnyelv-feldolgozási” (NLP) algoritmusok képesek struktúrálatlan adatforrások – például e-mailek, közösségimédia-kommunikációk vagy digitalizált dokumentumok – elemzésére, ezáltal rejtett összefüggések feltárására. A komplex kapcsolathálózatok modellezésére – a szereplők kapcsolatrendszerének és tranzakciós függőségeinek vizsgálatára – gráfalapú algoritmusok és hálózatelemzési eszközök alkalmazhatók, amelyeken keresztül a szervezett bűnelkövetési struktúrák deríthetők fel (RAHMAN et al., 2024). A társadalmi hálózatelemzés (*Social Network Analysis*) „pókháló-szerkezete” a csalárd magatartások kontextusában a leggyakoribb kommunikációs és kapcsolattartási csatornák, az e-mail-címek mellett a telefonszámok és az IP-címek feltérképezését jelenti, amelyeken keresztül az elkövetők a sértettekkel interakcióba lépnek (RAMOS – AIRES DE SOUSA, 2021). Amennyiben a detektált magatartás eltér a modell által azonosított normáktól, a rendszer riasztást generál a mielőbbi beavatkozás érdekében (GUPTA, 2024).

Az MI-funkciók potenciális felhasználási területeit az adóbűncselekmények felderítése, illetve megelőzése során az *összefoglaló táblázat* szemlélteti.

Mesterséges intelligencia technikák és alkalmazásuk a csalárd (adózoji) magatartások felderítésében

MI-funkció	Alkalmazási terület
Felügyelt gépi tanulás (<i>Supervised Machine Learning</i>) ⁹	Tranzakciók besorolása csalárd vagy jogszerű kategóriába historikus, címkézett adatkészletek alapján.

⁹ Egyes felügyelt tanulási technikák, különösen a *Random Forest*, a *Support Vector Machines* és a *Gradient Boosting* algoritmusok kiemelkedően hatékonynak bizonyultak a gyanús adóbevallások és tranzakciók osztályozásában. Konkrét példaként említhető, hogy Braziliában mintegy 140 milliárd USD értékű megállapított adótartozás várt elbírálásra (fellebbezést követően a közigazgatási bírósági szervezetrendszerben), ahol egy ügyben átlagosan 6 év alatt született jogerős döntés. Az *AI Litigation Project* keretében az ország felügyelt gépi tanulást vezetett be annak érdekében, hogy a hasonló tartalmú ügyeket automatikusan ugyanahhoz az ügyintézőhöz rendeljék, ezáltal gyorsítva a döntéshozatalt. A kezdeti tesztek – egy 2000 ügyből álló, manuálisan címkézett mintán – azt mutatták, hogy az alkalmazott

MI-funkció	Alkalmazási terület
Felügyelet nélküli gépi tanulás (<i>Unsupervised Machine Learning</i>) ¹⁰	Atipikus pénzügyi tranzakciók vagy viselkedési mintázatok azonosítása előre meghatározott címkék nélkül.
Természetesnyelv-feldolgozás (<i>Natural Language Processing, NLP</i>)	Strukturálatlan szöveges adatok – például e-mailek, szerződések – elemzése (csalárd magatartás indikátorainak feltárása érdekében).
Hálózatelemzés gráfmodellekkel (<i>Graph-Based Network Analysis</i>) ¹¹	Komplex „hálózatok”, szervezett elkövetés felderítése kapcsolati gráfok és közös összefüggések modellezésével.
Prediktív modellezés (<i>Predictive Modeling</i>)	Csalárd tevékenységek előrejelzése historikus trendek és valós idejű adatfolyamok alapján.

(Forrás: VAN DUC et al., 2024)

Az MI gyakorlati alkalmazására csupán néhány példát említve:

- Az *Egyesült Államok* adóhatóságának *Return Review Programja* évente több mint 200 millió adóbevallást dolgoz fel, fejlett mintázatafelismerési technikákat alkalmazva a csalárd magatartásra utaló indikátorok azonosítására. A rendszer 2020–2023 között 40 százalékos növekedést eredményezett a csalárd adóbevallások azonosítási arányában (ARIYIBI et al., 2024).
- Az *Egyesült Királyságban* az HMRC (*His Majesty's Revenue and Customs*) által az adóbevallásokkal összefüggő csalárd magatartások felderítése körében bevezetett gépi tanulás eredményeként évente több mint 500 millió GBP értékű csalárd igénylést azonosítottak. A jövőre nézve – a *The Alan Turing Institute* prognózisa szerint – az MI automatizálhatja a központi kormányzat szolgáltatási tranzakcióinak mintegy 84 százalékát, ami éves szinten hozzávetőleg 1200 emberévnyi munkateher megtakarításának felel meg (ARIYIBI et al., 2024).
- *Ausztriában* a Pénzügyminisztérium *Predictive Analytics Competence Centre* egysége 2023-ban 6,5 millió esetet vizsgált a személyi jövedelemadó, a tár-

algoritmusok 80 százalék feletti érzékenységet és specifikálást érnek el, vagyis nagy pontossággal képesek az ügyek releváns kategorizálására és hatékony feldolgozásának támogatására. (OECD, 2025a)

¹⁰ A klaszterezési algoritmusok például képesek olyan adózói csoportokat azonosítani, amelyek hasonló kockázati tulajdonságokkal rendelkeznek.

¹¹ A kapcsolati klaszterezés e terület egyik leghatékonyabb technikája, amely segíthet például egy olyan fedőcégeket integráló hálózat felderítésében, amiben az egyes jogi személyek gazdaságilag indokolatlan gyakoriságú tranzakciókat bonyolítanak egymás között a nyereség alacsony(abb) adókulcsot alkalmazó államba történő áttelepítésének kizárólagos céljával.

sasági adó, a hozzáadottérték-adó, valamint a vámügyek területén. Az elemzések feltárták többek között a munkavállalói adóelszámolásokban szereplő valótlan adatszolgáltatást, valamint több csalárd ügyletet, melyek összesen mintegy 185 millió euró többletadó-bevételt eredményeztek.

- Magyarországon egy kutatás során a 2011–2020 közötti időszakból 119 000 közbeszerzési eljárást vizsgáltak annak érdekében, hogy feltárják azokat a rejtett, szövegalapú mintázatokat, amikkel a korrump szereplők előnyben részesítenek bizonyos ajánlattevőket. Az elemzés gépi tanulási módszereken, többek között *Random Forest* algoritmusokon alapult, és megállapította, hogy a szöveges adatok bevonása a rendszer pontosságát 77 százalékról 82 százalékra növelte (OECD, 2025a).
- Említésre érdemes továbbá, hogy *Franciaországban* az adóhatóság a Nemzeti Földrajzi és Erdészeti Információs Intézet által készített légi felvételekkel összefüggésben mesterséges intelligenciát és adatbővítési technikákat alkalmaz az épületek körvonalainak kinyerésére, továbbá a képi elemzéssel detektált objektumoknak az ingatlan tulajdonosok bevallásaival való összevetésére annak ellenőrzése céljából, hogy az egyes elemek – különösen az ingatlanadó szempontjából – megfelelően szerepelnek-e az adónyilvántartásokban. Végrehajtási intézkedés viszont csak azután történhet, hogy egy adóhatósági tisztviselő egyedileg és manuálisan ellenőrizte az algoritmus által jelzett anomáliát (OECD, 2025a).

Az OECD 2025-ös, az egyes országokban kifejezetten a mesterséges intelligenciára vonatkozó európai uniós összehangolt cselekvési terv végrehajtásának előrehaladásáról szóló jelentésében rögzítette, hogy bár Magyarország jelentős előrelépést tett az MI egészségügyi szektorban történő felhasználásában, annak alkalmazása más stratégiai jelentőségű ágazatokban továbbra is korlátozott. A jelenlegi kezdeményezések döntő többsége korai fejlesztési szakaszban jár, elsősorban infrastruktúra-fejlesztési fókusszal rendelkezik, vagy szélesebb digitalizációs programokba integrált formában jelenik meg, nem pedig önálló MI-alapú rendszerszintű megoldásként (OECD, 2025b).

A lehetséges előnyök ellenére azonban az MI közigazgatási és adóellenőrzési rendszerekbe történő integrációja számos kihívással jár. Ide tartoznak az etikai megfontolások, az adatvédelmi kockázatok, valamint a szabályozási keretek kialakításának szükségessége. Az OECD által vizsgált alkalmazási területek és esetek körében az MI-hez fűződő operatív kockázatok bizonyultak a leggyakoribbnak. Ausztrália *Robodebt* programja kapcsán például az algoritmikus tervezés túlzott leegyszerűsítése és a védelmi mechanizmusok hiánya mintegy 470 000 téves tartozásértésítés kiküldéséhez vezetett humán kontroll nélkül. A második

leggyakoribb kockázattípust az olyan etikai természetű aggályok jelentették, mint a holland gyermekgondozási támogatási ügy, amikor egy MI-rendszer 26 000 család esetében tévesen állapította meg, hogy csalárd módon vettek igénybe gyermekgondozási támogatást, mivel az alkalmazott algoritmus torzító hatású volt – kettős állampolgárságú vagy bevándorló háttérű családokat célzott –, így az érintetteket jogtalanul kötelezték nem létező tartozások visszafizetésére. Ennek nyomán 2022-ben a holland képviselőház elfogadott egy indítványt, melynek eredményeként minden olyan algoritmus alkalmazását megelőzően kötelező hatásvizsgálatot végezni, amit személyekkel kapcsolatos értékelések, illetve döntések kialakításához használnak. Ezzel Hollandia az „algoritmikus közigazgatás” (jelenleg) egyik legszigorúbbnak tekinthető mércéjét állította fel a jogbiztonság, a diszkriminációtilalom és az átlátható állami döntéshozatal erősítése érdekében (OECD, 2025a). Mindezekre figyelemmel alapvető jelentőségű az olyan dinamikus szabályozási keretrendszerek kialakítása, amik képesek folyamatosan igazodni a technológiai változásokhoz, ugyanakkor hatékonyságuk mellett megfelelő garanciákkal működnek. Az algoritmikus torzítás akaratlanul is erősítheti az egyenlőtlenségeket az adóigazgatásban. Az ilyen és ehhez hasonló kockázatok mérséklése érdekében az adóhatóságoknak transzparens MI-irányítási keretrendszert kell kialakítaniuk, ami magában foglalja a rendszeres algoritmus-auditokat, a „torzításvizsgálatokat”, valamint az érintetti konzultációkat.¹² Az MI alkalmazása az eddigieknél jóval nagyobb mértékű adatgyűjtést és adatfeldolgozást igényel, ami fokozza az adatvédelmi incidensek és jogosulatlan hozzáférések kockázatát. Ezért elengedhetetlen az átfogó kiberbiztonsági intézkedések alkalmazása, ideértve a titkosítási protokollokat, a biztonságos adattárolást és a többlépcsős hitelesítést (VAN DUC et al., 2024).

Zárógondolatok

A költségvetési csalás magyarországi szabályozását tekintve megállapítható, hogy a hazai büntetőjogi tényállás megfelelő szintű és átfogó védelmet biztosít a költségvetés bevételi és kiadási oldalának egyaránt. Kiemelendő a jogbiztonság követelményével összhangban kellő pontossággal körülírt és nemzetközi viszonylatban is rendkívül komplexnek tekinthető költségvetés-fogalom, az

¹² A Német Szövetségi Központi Adóhivatal MI-rendszere jól példázza ezt a megközelítést: a negyedéves frissítések eredményeként a detektálás pontossága évről évre 15%-kal növekedett, miközben a fals pozitív riasztások aránya 30%-kal csökkent. A rendszer adaptív tanulási képessége révén tartós fejlődést biztosít a csalárd magatartási mintázatok felismerésének területén, és átlagosan évi 25%-os javulást ér el az új típusú elkövetési formák azonosításában.

egységes szabályozás a bevételi és a kiadási oldal tekintetében, valamint a hazai és az uniós költségvetés azonos szintű védelme (GULA, 2020; MOLNÁR, 2025).

Nem hagyható ugyanakkor figyelmen kívül, hogy még a költségvetési csalás tényállásának bevezetésével sem sikerült maradéktalanul orvosolni a csalásszerű deliktumok „túlburjánzását”, és napjainkban is több tucat olyan bűncselekmény szerepel a Btk.-ban, melyek elkövetői közvetlenül vagy közvetve más megtévesztése révén jutnak jogosulatlan előnyhöz. Emellett a szinte egyidejűleg beiktatott társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással visszaélés és a gazdasági csalás tényállása nyilvánvalóan rést üt az egységes szabályozási koncepció pajzsán (TÓTH, 2019).¹³

Más európai országok szabályozási megoldásait és gyakorlatait a magyar jogi környezettel összevetve megállapítható, hogy hazánkban a jogfejlesztés lehetőségei elsősorban a következő területeken merülnek fel: a költségvetési csalás minősített eseteinek szabályozása; az elrendelhető szankciók körének különösen a speciális foglalkozású elkövetőkre és a jogi személyekre tekintettel történő meghatározása, illetve alakítása; a büntetés enyhítésének és mellőzésének alternatívái; a természetes és esetlegesen a jogi személyek által az ügyességgel köthető egyezségi megállapodások; valamint a mesterséges intelligencia szélesebb körű alkalmazása. Ezekben az esetekben is figyelemmel kell azonban lenni az érintett jogterület(ek) sajátosságaira, a Btk. és az egyéb vonatkozó jogszabályok koherenciájának megőrzésére, valamint a megfelelő garanciák megteremtésének szükségességére.

„Az adócsalás akut kérdése szembesít bennünket talán leginkább azzal, hogy az adóamnesztiák, a »korlátlan enyhítés«, a pénzügyi eszközök és az indokolt szigor széles skáláján hogyan találhatja meg a büntetőjog a fenyegetés, az ösztönzés és a fenytetés helyes arányait. Ha ez egyáltalán lehetséges...” (TÓTH, 2019)

Felhasznált irodalom

- ANGYAL P. (1930): *A magyar büntetőjog kézikönyve. 8. kötet: Adócsalás*. Budapest: Athenaeum.
- ARIYIBI, K. O. et al. (2024): Leveraging Artificial Intelligence for enhanced tax fraud detection in modern fiscal systems. *GSC Advanced Research and Reviews*, 21(2), 129–137. <https://doi.org/10.30574/gscarr.2024.21.2.0415>

¹³ Ide tartozik a csődbűncselekmény, a gazdasági adatszolgáltatási kötelezettség elmulasztása, a rossz minőségű termék forgalomba hozatala vagy a megfelelőség hamis tanúsítása, a fogyasztók megtévesztése, a versenytárs utánzása, a pénzmosás, a gazdasági csalás, az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás, illetve a pénzhamisítás.

- BAKER MCKENZIE (2023a): Global Guide to Criminalization of Tax Offenses: France. *Baker McKenzie Resource Hub*, <https://resourcehub.bakermckenzie.com/en/resources/tax-dispute-resolution---criminal-proceedings/emea/france/topics/international-guide-on-criminalization-of-tax-offenses>
- BAKER MCKENZIE (2023b): Global Guide to Criminalization of Tax Offenses: Italy. *Baker McKenzie Resource Hub*, <https://resourcehub.bakermckenzie.com/en/resources/tax-dispute-resolution---criminal-proceedings/emea/italy/topics/international-guide-on-criminalization-of-tax-offenses>
- BAKER MCKENZIE (2023c): Global Guide to Criminalization of Tax Offenses: Spain. *Baker McKenzie Resource Hub*, <https://resourcehub.bakermckenzie.com/en/resources/tax-dispute-resolution---criminal-proceedings/emea/spain/topics/international-guide-on-criminalization-of-tax-offenses>
- BAKER MCKENZIE (2023d): Global Guide to Criminalization of Tax Offenses: United Kingdom. *Baker McKenzie Resource Hub*, <https://resourcehub.bakermckenzie.com/en/resources/tax-dispute-resolution---criminal-proceedings/emea/united-kingdom/topics/international-guide-on-criminalization-of-tax-offenses>
- CSÁK Zs. – CZEBE A. (2025): A költségvetési csalás miatt indult monstre ügyek elhúzóadásának okai és megoldási lehetőségei. *Belügyi Szemle*, 73(11), 2247–2266. <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2025.v73.i11.pp2247-2266>
- DANNECKER, G. (2019): A héacsalás elleni közdelem Németországban. In: FARKAS Á. – DANNECKER, G. – JACSÓ J. (szerk.): *Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének büntetőjogi aspektusai*. Budapest: Wolters Kluwer Hungary, 109–118.
- EUROPOL (2025): *European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment – The Changing DNA of Serious and Organised Crime*. Luxembourg: European Union Agency for Law Enforcement Cooperation.
- GULA J. (2020): A költségvetést károsító bűncselekmények. In: GÖRGÉNYI I. et al.: *Magyar Büntetőjog Különös Rész*. Budapest: Wolters Kluwer Hungary, 761–780.
- GUPTA, P. (2024): Securing Tomorrow: The Intersection of AI, Data, and Analytics in Fraud Prevention. *Asian Journal of Research in Computer Science*, 17(3), 75–92. <https://doi.org/10.9734/ajrcos/2024/v17i3425>
- JACSÓ J. (2017): A költségvetési csalás. In: HOLLÁN M. – BARABÁS A. T. (szerk.): *A negyedik magyar büntetőkódex – régi és újabb vitakérdései*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont–Országos Kriminológiai Intézet, 267–296. https://okri.hu/images/stories/konyvajanko/Buntetokodex_2017/buntetokodex-beliv-ok.pdf
- KWR (2024): Corporate criminal liability. KWR, 22 May, <https://www.kwr.at/en/news/corporate-criminal-liability>
- LENGYEL T. (2022): *A költségvetési bevételek büntetőjogi védelme és annak kihívásai Magyarországon a XXI. században. Doktori (PhD) értekezés*. Debrecen: Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. <https://dea.lib.unideb.hu/bitstreams/96bc1536-b93a-41dc-8013-205781af8eff/download>

- MISKOLCZI B. (2018): A költségvetési csalás kodifikációját meghatározó tényezők. *Magyar Jog*, 65(5), 283–291. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/3858748>
- MOLNÁR G. M. (2011): *Az adócsalás. Doktori értekezés.* Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola. https://www.adko.hu/01_files/adotanulmanyok/2011/molnar-gabor-miklos-adocsalas.pdf
- MOLNÁR G. M. (2025): A költségvetést károsító bűncselekmények. In: BELOVICS E. – MOLNÁR G. M. – SINKU P.: *Büntetőjog II. Különös Rész. Tizedik, hatályosított kiadás.* Budapest: ORAC Kiadó, 818–846.
- OECD (2017): *Technology Tools to Tackle Tax Evasion and Tax Fraud.* Paris: OECD Publishing. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2017/-03/technology-tools-to-tackle-tax-evasion-and-tax-fraud_g1g77afa/g2g77afa-en.pdf
- OECD (2024): *Fighting Tax Crime – The Ten Global Principles. Country Chapters.* Paris: OECD Publishing. <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/-tax-and-crime/fighting-tax-crime-the-ten-global-principles-country-chapters.pdf>
- OECD (2025a): *Governing with Artificial Intelligence – The State of Play and Way Forward in Core Government Functions.* Paris: OECD Publishing. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/06/governing-with-artificial-intelligence_398fa287/795de142-en.pdf
- OECD (2025b): *Progress in Implementing the European Union Coordinated Plan on Artificial Intelligence, Volume 1.* Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/533c355d-en>
- RAHMAN, S. et al. (2024): An Exploration of Artificial Intelligence Techniques for Optimizing Tax Compliance, Fraud Detection, and Revenue Collection in Modern Tax Administrations. *International Journal of Business Intelligence and Big Data Analytics*, 7(3), 56–80.
- REGER, F. et al. (2023): The Legal and Institutional Analysis of Tax Crimes from EU and Comparative Perspectives. In: Turksen, U. et al. (eds.): *Tax Crimes and Enforcement in the European Union: Solutions for law, policy and practice.* Oxford: Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/oso/9780192862341.003.0003>
- RAMOS, J. – AIRES DE SOUSA, S. (2021): The Use of Big Data and Artificial Intelligence to Prevent and Detect Fraud. In: AUNTES, M. – AIRES DE SOUSA, S. (eds.): *AI in the Economic Sector – Prevention and Responsibility.* Coimbra: University of Coimbra Institute for Legal Research, 85–115. https://doi.org/10.47907/livro2021_4
- THIRION, E. – SCHERRER, A. (2017): *Member States' Capacity to fight tax crimes – Ex-post impact assessment.* Brussels: European Parliamentary Research Service, Ex-Post Evaluation Unit. <https://data.europa.eu/doi/10.2861/0761>
- TÓTH M. (2019): Az adócsalás elkerülésének hamis mítoszai. *Miskolci Jogi Szemle*, 14(2), 2. Klnsz. https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/6611/39_tothmihaly_t%C3%B6rdelt.pdf

- TÓTH M. (2025): A költségvetési csalások mai jellemzői – szükségszerű szervezettség, vagy konstruált „szervezetiség”? *Belügyi Szemle*, 73(11), 2267–2287. <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2025.v73.i11.pp2267-2287>
- VAN DUC, N. et al. (2024): Modernizing Taxation, Fraud Detection, and Revenue Management in Public Institutions Using AI-Driven Approaches. *QuestSquare*, 7, 55–66.

NAGY LÁSZLÓ TIBOR*

A rendbontás bűncselekményének jogalkalmazási gyakorlata

Absztrakt

A rendbontás bűncselekménye nem tekinthet vissza túlságosan hosszú múltra, hiszen csak a 2000. évi CXXV. törvény pönalizálta büntető törvénykönyvünkben a nyilvános rendezvények rendjének megóvása, különösen a sportrendezvényeken – főként a labdarúgó-mérkőzéseken – elterjedt rendbontások, a sporthuliganizmus elleni hathatós fellépés érdekében. A tanulmány a rendbontás empirikus kutatásának eredményeit mutatja be, alapvetően az elvégzett aktavizsgálat segítségével, a jogalkalmazási gyakorlatra fókuszálva. Példák prezentálásával kerülnek áttekintésre a releváns jogalkalmazási, jogértelmezési kérdések, problémák, valamint a cselekmények, az elkövetők és a sértettek főbb sajátosságai.

Kulcsszavak: *rendbontás, sporthuliganizmus, büntetőjog, kriminológia, empirikus kutatás*

Abstract

Legal practice of the crime of disorderly conduct

The crime of disorderly conduct does not have a very long history, as it was only Act CXXV of 2000 that criminalized the protection of public order at public events, especially at sporting events – mainly soccer matches – in order to take effective action against sports hooliganism. This study presents the results of empirical research on disorderly conduct, primarily based on a review of case files, with a focus on law enforcement practice. Relevant issues and problems of law enforcement and interpretation are reviewed with the help of examples, as well as the main characteristics of the acts, offenders and victims.

Keywords: *disorderly conduct, sports hooliganism, criminal law, criminology, empirical research*

* Dr. Nagy László Tibor PhD, osztályvezető, tudományos főmunkatárs, OKRI. ORCID: 0000-0001-6636-3312.

A rendbontás törvényi tényállását új bűncselekményként a 2000. évi CXXV. törvény iktatta be korábbi büntető törvénykönyvünkbe.¹ A törvény indokolása kifejti, hogy

„a sportrendezvények, de minden nyilvános rendezvény biztonságához, megtartásának, lebonyolításának zavartalanságához fűződő érdek természetesen igényli, hogy az állam ezen érdekek megóvására hatékony eszközöket biztosítson. A nyilvános rendezvények, így különösen a sportrendezvények rendjének megóvása nem pusztán a zavartalan lebonyolítás miatt fontos, hanem azért, mert az ilyen helyen, illetve annak közelében történő rendbontások következményei a tömeges részvétel miatt kevésbé kiszámíthatóak, ezért nagy kockázatot jelentenek az élet, testi épség megóvása és a vagyonbiztonság szempontjából egyaránt.”

A következő lépést a sporthuliganizmus jelensége elleni fellépés érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CIV. törvény jelentette. A kodifikátor a jogszabály indoklásában megállapította, hogy a rendbontás bűncselekménye nem váltotta be a hozzá fűzött szakmai reményeket, ezért módosítása vált szükségessé. A tényállás két évig terjedő szabadságvesztés-büntetést rendelt alkalmazni azzal szemben, aki sportrendezvényen a létesítménynek a nézőktől vagy a nézők meghatározott csoportjától elzárt területére jogosulatlanul belép, ott tartózkodik, vagy e területre bármit bedob. Ezzel lehetővé tette, hogy sportrendezvény esetében sportlétesítményben elkövetett, erőszakot és fenyegetést nélkülöző cselekmény is ezen elkövetési módokat magában foglaló garázdasággal és rendbontás alapesetével megegyező szankcióval legyen sújtható.

¹ 1978. évi IV. törvény 271/A. § (1) Aki a nyilvános rendezvény rendezőjének a rend fenntartása érdekében tett intézkedésével szemben erőszakkal vagy fenyegetéssel ellenállást tanúsít, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a rendbontást csoportosan vagy felfegyverkezve követik el.

(3) Mellékbüntetésként kitiltásnak is helye van.

(4) E § alkalmazásában nyilvános rendezvény: a gyülekezési jogról szóló törvény hatálya alá tartozó rendezvény, továbbá az olyan kulturális és sportrendezvény, amely a közönség számára azonos feltételek mellett nyitva áll.

Az új Büntető Törvénykönyv, a 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) némileg ismét módosította a rendbontás tényállását, helyeselhetően szűkítve az elkövetés eszközét azáltal, hogy a „bármilyen” helyett csak az olyan tárgyak bedobása legyen büntetendő, amely a sportrendezvény megtartását vagy mások testi épségét veszélyezteti. Ezen kívül új minősített eset lett a *fegyveresen történő elkövetés*.

Végül legutóbb a gyülekezési jogról szóló 2018. évi LV. törvény kiegészítette a minősített eseteket egy kerettényállásra való utalással, ami szerint minősített rendbontást követ el, aki a gyülekezési jogról szóló törvény szerinti gyűlés békés jellegét biztosító korlátozásokat megsérti. Ez jelentheti akár védőfelszerelésben vagy egyenruhát viselve való elkövetést is.²

Amint láthattuk, a rendbontás bűncselekménye az elmúlt negyedszázad alatt több változáson ment keresztül, újabb alapeseti tényállással és elkövetési magatartásokkal bővült. Bár némileg emelkedett a bűncselekmények száma, továbbra sem túl gyakori deliktum, évente általában 10-20 a regisztrált rendbontások száma, a legmagasabb regisztrált érték, 42, 2024-ben fordult elő.

² A rendbontás hatályos tényállása ennek megfelelően a következő:

340. § (1) Aki nyilvános rendezvény vagy gyűlés szervezőjének vagy rendezőjének a rend fenntartása érdekében tett jogszzerű intézkedésével szemben erőszakkal vagy fenyegetéssel ellenállást tanúsít, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki sportrendezvényen a létesítménynek a nézőktől vagy a nézők meghatározott csoportjától elzárt területre jogosulatlanul belép, ott tartózkodik, vagy e területre a sportrendezvény megtartását vagy mások testi épségét veszélyeztető tárgyat bedob.

(3) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a rendbontást

a) csoportosan,

b) fegyveresen,

c) felfegyverkezve vagy

d) különös visszaesőként,

e) a gyűlés gyülekezési jogról szóló törvény szerinti békés jellegét biztosító korlátozásokat megsértve

követik el.

(4) A különös visszaesés szempontjából hasonló jellegű bűncselekmény

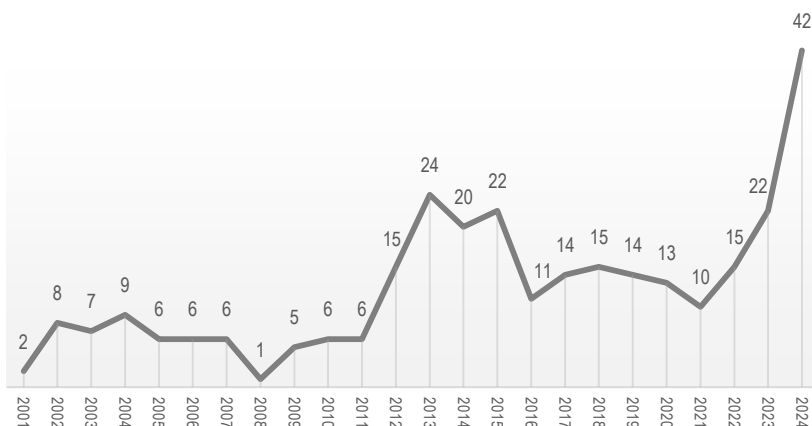
a) a testi sértés [164. § (3)–(6) és (8) bekezdés],

b) a hivatalos személy elleni erőszak [310. § (1)–(5) bekezdés], a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak (311. §), a hivatalos személy vagy közfeladatot ellátó személy támogatója elleni erőszak (312. §),

c) a garázdaság (339. §),

d) a rongálás [371. § (1)–(6) bekezdés]

Ábra: Regisztrált rendbontás bűncselekmények száma 2001–2024

Forrás: ENYÜBS³

Az empirikus aktavizsgálat módszere

A kutatás a 2019 és 2024 közötti hat esztendőben az ENYÜBS-ben regisztrált rendbontások vizsgálatára épült. Összesen 82 ügyben 222 elkövető által megvalósított 90 bűncselekmény elemzésére került sor nyomozati, ügyészégi és bírósági bűnügyi iratok tanulmányozásával.⁴ A rendelkezésre álló adatok, tények, információk és az ügyek egyedi sajátosságainak minél mélyrehatóbb feltárásával igyekeztünk exploratív vizsgálatot végezni.

Négyféle kérdőívet (ügylap; cselekményi, elkövetői és sértetti kérdőív) szerkesztettünk, és az aktákból kinyert adatokat kódutasítás használatával közvetlenül számítógépes Excel táblázatokba rögzítettük, majd SPSS program segítségével összesítettük és elemeztük. Ezen kívül – az adatvédelmi szabályok betartásával – valamennyi ügy releváns tényállását is rögzítettük, valamint külön feljegyeztük az ügyek tanulmányozása során észlelt speciális büntetőjogi és kriminológiai sajátosságokat.

A tanúk – és így természetesen a sértettek is – kérhetik adataik zártan történő kezelését, így a bűnügyi iratok alapján bizonyos információkat csak részlegesen lehet feltárni, és ez vonatkozik az elkövetők egyes személyi körülményeire is, ezért amely esetekben a prezentált adatok nem a teljes körű vizsgálati mintához viszonyítva kerültek kiszámításra, úgy ezt külön feltüntettük (n=).

³ Egységes nyomozó hatósági és ügyészégi bűnügyi statisztika (a továbbiakban: ENYÜBS)

⁴ A bűnügyi iratokat a fővárosi/vármegyei főügyészségek segítségével szereztük be.

A büntetőeljárások és a cselekmények jellemzői

A rendbontások 12 százaléka a Btk. 340. § (1) bekezdésébe, 88 százaléka pedig a (2) bekezdésébe ütközött.

A vizsgált ügyek 52 százaléka jogerős bírósági döntés (fele-fele arányban ítélet, illetve büntetővégzés) állapította meg a terhelt bűnösségét. Ezen kívül 39 százalékos arányban az ügyészség megszüntette az eljárást: megrovás alkalmazásával (26%), illetve a feltételes ügyészi felfüggesztés eredményes letelte után (13%).

Az ügyek megítélése többnyire egyszerű és a rendbontás háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő, a bíróság ezért hozhat sok esetben tárgyalás mellőzésével büntetővégzést a Be. 740. § (1)⁵ bekezdése alapján.

Az ügyek 5 százalékában az *eljárás felfüggesztésére* került sor, mivel egyetlen elkövető kilétét sem sikerült megállapítani. A *biztonsági kamerák* felvételei gyakran komoly segítséget nyújtanak az elkövetők azonosításában és a bizonyításban, de nem minden esetben.

Zalaegerszegen, a ZTE Arénában megrendezett labdarúgó mérkőzésen ismeretlen személy a hazai B közép szurkolói szektorból a pályára dobott egy fénygránátot, amely elműködött, de sérülést nem okozott. A szurkolók fekete kabátban voltak, kapucnit viseltek, a dobó személy beazonosítására nem volt lehetőség, mivel közélet hatására a kamerafelvétel képe pixelessé vált, amely az arcokat felismerhetlenné tette. A nyomozásban az elkövető kiléte nem volt megállapítható, így a nyomozó hatóság az eljárást felfüggesztette, majd elévülés miatt 5 év elteltével megszüntette.⁶

Bár a regisztrált esetek döntő hányadánál sikerült az elkövetőt felderíteni, ugyanakkor nem kérdéses a *nagyarányú látencia*, főként veszélyeztető tárgyak (ún. repoharak és pirotechnikai eszközök) bedobása esetén, valamint alsóbb osztályú sportrendezvényeken.

A *repohár* a mérkőzések idején a stadion vendéglátó helyiségeiben az üdítők és az alkoholos italok (sör) kitöltése céljából árusított merevebb falú talprésszel rendelkező, 0,5 liter űrtartalmú, 15,7 cm magas, alul 6 cm, felül 8,5 cm átmérőjű, 47,09 gramm tömegű, visszaváltható műanyag pohár. Emberi erővel történő eldobása esetén a pohár emberi testtel történő becsapódásakor alkalmas arra, hogy azon 8 napon belül gyógyuló felületes hámsodrást és hámhorzsolást hoz-

⁵ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (a továbbiakban: Be.)

⁶ Zalaegerszegi Járási Ügyészség, 2481/2018.

zon létre, míg a külső mechanikai hatásokkal szemben kevésbé ellenálló, azaz bőrrel, zsír- és izomszövettel nem védett testfelületen (pl. szemkörnyék, szemhéjjal nem fedett nyitott szemállás esetén) felületesen felsértheti a szem kötőhártya és szaruhártya hámrétegét, amely ugyancsak 8 napon belül gyógyuló sérülés. A pohár vastagabb, az aljától mintegy 2,5 cm magasságig terjedő, a felső részéhez képest vastagabb és merevebb falú része a szemgolyóval történő érintőleges találkozásakor a szaruhártyán felületes „karcolást” hozhat létre, amely 8 napon túl gyógyuló sérülést okozhat.⁷ A repoharak bedobálása elsősorban a Puskás Arénában lejátszott nemzetközi mérkőzéseken fordult elő nagyobb számban. Az egyik – három nemzetközi labdarúgó-mérkőzésen történt cselekményeket egye-sítő – ügyben 48 személyt vádoltak meg rendbontás elkövetésével.⁸

A lángoló *pirotechnikai eszközök* is vitathatatlan módon alkalmasak más személyek testi épségének veszélyeztetésére. Minden pirotechnikai eszköz működésének alapja, hogy a bennük lévő kemikáliákat égési melléktermékké alakítják és ezzel gázt, hőt, fényt, hangot vagy ezek kombinációját hozzák létre. A hazai stadionokban az egyik leggyakoribb jogsértő magatartás a pirotechnikai eszközök jogellenes használata. E vonatkozásban kibékíthetetlennek tűnő ellentét áll fenn a sportági szövetségek (FIFA, UEFA, MLSZ) és az ultra szurkolói csoportok között. A szövetségek – kutatási eredményekre is hivatkozva – határozottan tiltják a pirotechnikai termékek stadionokban történő ellenőrizetlen alkalmazását, míg a szurkolói csoportok véleménye szerint a „pirózás” a szurkolói kultúra részét képezi, amely jobb és élénkebb hangulatot teremt. Hiába történnek időnként sérülések, veszélyhelyzetek, hiába kell esetenként a füstfelhő miatt szüneteltetni a mérkőzéseket, az ultra szurkolók nem mondanak le a pirózásról.

A regisztrált bűncselekmények megoszlása is igazolja azt a jogalkotói szándékot, amely a tényállás megalkotását a sportrendezvényeken – főként a labdarúgó-mérkőzéseken – elterjedt rendbontások, a sporthuliganizmus elleni fellépéssel indokolta. Az elemzett rendbontások a gyakorlatban szinte kivétel nélkül sportrendezvényeken valósultak meg, az egyetlen kivételt a Zamárdiban megrendezett Strand Fesztivál jelentette.

⁷ Pesti Központi Kerületi Bíróság, 21.B.31.064/2024/3.

⁸ Magyarország–Portugália Európa-bajnoki selejtező (2021. június 15.), Magyarország–Franciaország Európa-bajnoki selejtező (2021. június 19.) és a Magyarország–Anglia világbajnoki selejtező (2021. szeptember 2.) labdarúgó-mérkőzések. Pesti Központi Kerületi Bíróság, Bpk.62.610/2023/9. számú büntetővégzés.

Az I. rendű vádlott a biztonsági személyzet egyik jogszerűen intézkedő tagjának nyakában lévő igazolványtartót megragadva azt megrántotta, melynek hatására mindketten a földre kerültek, ahol az elkövető rugdosó mozdulatokat tett, és agresszív magatartását csak egy másik biztonsági őr tudta megfékezni. A II. rendű terhelt szintén erőszakkal ellenállást tanúsított, ő megszorította, megrántotta és leszakította a vele szemben jogszerűen eljáró biztonsági személy igazolványtartóját és pólját, majd többször megkísérelte megrúgni, megütni.⁹

Vizsgálatunk adatai szerint a legtöbb rendbontás a fővárosban történt (46%), ezen belül a XIV. kerületben, ahol a Puskás Aréna található (24%), valamint a IX. kerületben, a Groupama Aréna, illetve az MVM Dome helyszínén (12%), ezt követően Zalaegerszegen (12%), Debrecenben (10%) és Miskolcon (9%), májusban (19%) és júniusban (20%), szombati napokon (39%), valamint vasárnap (20%), 19 és 20 óra körüli időben (46%), kimagasló arányban labdarúgó-mérkőzések alkalmával (84%).

A sportágak közül a kosárlabda-mérkőzések szerepelnek a második helyen (7%), majd a kézilabda-mérkőzések következnek (2%).

A cselekmények 80 százaléka a sportlétesítmények játéktérén valósult meg, ide értve azokat az eseteket is, amikor a nézőtérrel a játéktérre dobta be valamilyen tárgyat vagy pirotechnikai eszközt, tehát azt tekintettük az elkövetés konkrét helyének, ahol az eszköz kiváltotta a hatását.

Előfordult olyan cselekmény is, amikor a sportlétesítményen kívülről történt a veszélyeztető tárgy bedobása.

A ZTE Arénában megrendezett ZTE–DVSC labdarúgó-mérkőzésen a stadionon kívül, az eredményjelző mögötti térről két személy egy „fáklya” típusú pirotechnikai eszközt dobott a stadionba, ami a játéktéren landolt. A rendőrkapitányság a nyomozást az elkövetők kiléte megállapításának hiányában felfüggesztette.¹⁰

Jellemzően a sportrendezvények közben, a játékidő alatt történtek a rendbontások (62%), illetve a sporteseményeket követően (35%). Egyetlen esetben került sor a cselekmény elkövetésére a mérkőzés szünetében.

A lengyel állampolgárságú terhelt a Hydro Ferhérvár AV19–GKS Katowice jégkorong mérkőzésen Székesfehérváron az Ifjabb Ocskay Gábor Jégcsarnokban az utolsó harmad előtti szünetben a sportrendezvényen a nézőktől elzárt játéktérre jogosulatlanul, engedély nélkül beszaladt, huzamosabb ideig a jégpályán tartózkodott, ott táncolt a lengyel szurkolótábor előtt, akik éljeneztek. Többszöri felszólítás ellenére

⁹ Siófoki Járási Ügyészség, 1515/2023.

¹⁰ Zalaegerszegi Rendőrkapitányság, 9808/2023.

sem távozott, míg végül az esemény biztonsági vezetője a terhelt jobb karjának megfogásával, majd a terhelt szabadulási kísérletét követően a nyakának és a karjának megragadásával távolította el a jégpályáról.¹¹

A deliktumok döntő többsége a Btk. 340. § (2) bekezdésébe ütközött, leginkább a nézőktől elzárt területre történő jogosulatlan belépéssel, a minősített esetek közül pedig szinte csak a csoportos elkövetés valósult meg.

A rendbontás *szubszidiárius* bűncselekmény, tehát megállapítására csak akkor kerülhet sor, ha a cselekmény súlyosabb deliktumot nem valósít meg. A rendbontás nem állhat alaki halmazatban a garázdasággal, mindazonáltal leggyakrabban a garázdaságtól való elhatárolás merül fel kérdésként. A juriszdiskció azt a gyakorlatot alakította ki, hogy amennyiben az elkövető nem a játéktérre, hanem a nézők közé dob valamilyen veszélyeztető tárgyat (pl. repoharat vagy pirotechnikai eszközt), akkor ez a magatartás garázdaságot valósít meg, csakúgy, mint azok cselekménye, akik a néző- vagy játéktéren berendezési tárgyakat rongálnak meg. Ugyanakkor előfordult, hogy garázdaság miatt indult meg a büntetőeljárás, végül azonban rendbontás nyert megállapítást.

A terhelt az MVM Dome-ban a mérkőzés szünetében ki akart menni a negyedik emeleten található mosdóba, mert úgy gondolta, hogy ott kevesebben lesznek, mint a földszinten. A folyosón szóváltásba keveredett egy biztonsági őrrrel, aki közölte vele, hogy nem tartózkodhat azon a folyosón a gázkazánok miatt, azonban a terhelt elkezdett fenyegetőzni, majd elővette a telefonját és a hátlapjával arcon vágta a biztonsági őrt. Garázdaság miatt indult meg az eljárás, majd nem sokkal később meg is szüntették, mert a rendőrkapitányság úgy vélte, hogy nem valósult meg a bűncselekmény, mivel a törvényi tényállás kimerítéséhez hiányzik a kihívóan közösségellenes magatartás. Később ezt a határozatot hatályon kívül helyezték és rendbontás vétsége miatt emelt vádat az ügyészség, és a bíróság is abban találta bűnösnek a terheltet. Nem minden erőszakos és másokban megbotrányozás vagy riadalom keltésére alkalmas cselekmény tekinthető kihívóan közösségellenes magatartásnak. Ehhez tartozik, hogy elkövetője együttélési szabályainak leplezetlen, nyílt semmibevételét fejezi ki, azaz feltűnést kelt öntörvényű, jogsértő viselkedésével. A kihívó közösségellenesség tehát azt jelenti, hogy a tanúsított magatartás a környezetre gyakorolt hatása révén közvetlenül és durván sérti vagy sértheti a közösség nyugalalmát. A garázda magatartást tanúsító személy felismeri, hogy cselekménye a közösség nyugalmanak megzavarására alkalmas, ám tettét a közösségi érdek leplezetlen semmibevételével hajtja végre. Ebben az ügyben nem nyert megállapítást a garázdaság vétsége, mert hiányzik a tényállás teljességéhez a kihívóan közösségellenes magatartás, így lett rendbontás.¹²

¹¹ Székesfehérvári Járásbíróság, 4.Bpk.204/2023.

¹² Pesti Központi Kerületi Bíróság, 330.Bpk.62.868/2022.

A rendbontások elkövetői

A terheltek döntő többsége, a 222 elkövető közül 213 (96%) férfi volt. Gyermekekori elkövető nem akadt, fiatalkori 8 százalék volt. A legfiatalabb elkövető 14, a legidősebb 57 éves volt.

14 terhelt (6%) volt külföldi állampolgár, közülük öten németek, valamint egy-egy román, lengyel, spanyol, izraeli, észt, szlovák, brit, iraki és portugál.

A családi állapot tekintetében (n=178) 61 százalék nőtlen/hajadon, 20 százalék házas volt, míg 16 százalék élettársi kapcsolatban élt.

A rendbontók (n=161) iskolázottsága jóval magasabb, mint általában a bűnelkövetőké. 32 százalékuk középiskolai, 18 százalék egyetemi/főiskolai végzettséggel rendelkezett, és csupán 3 személy (2%) nem fejezte be az általános iskola 8 osztályát.

A munkavégzés vonatkozásában (n=185) 131 fő rendelkezett állandó munkahellyel vagy vállalkozó volt, 16 százalék tanuló, 4 százalék alkalmi munkás és csupán 9 százalék munkanélküli. E kedvezőnek tűnő adatoknál azonban feltételezhető, hogy az e tekintetben nem nyilatkozó 37 személy munkaerőpiaci helyzete kevésbé pozitív. A válaszadók (n=131) 63 százaléka rendelkezett valamilyen szakképzettséggel.

Az elkövetők 85 százaléka *városban* élt, 27 százalékuk Budapesten, majd legtöbben Hajdú-Bihar vármegyében (21%) és Pest vármegyében (8%). A terheltek 48 százalékának más településen volt a *tényleges tartózkodási helye*, mint ahol a bűncselekményt elkövette. Egyetlen elkövető volt hajléktalan.

A bűncselekmény helyszínén történő tartózkodás oka 97 százalékos arányban sportrendezvényen *nézőként* való részvétel volt, míg két fő *játékosként* szerepelt, két személy pedig *fesztivállátogató* volt.

A terheltek közül 6 személy kétrendbeli rendbontást követett el, 2 fő cselekménye pedig folytatólagosan elkövetettnek minősült. A bíróság *bűnhalmazatként* értékelte annak a vádlottnak a magatartását, aki több mérkőzésen vett részt és mindegyiken követett el rendbontást, míg *folytatólagos elkövetésként* annak a cselekményét, aki egy mérkőzésen több repoharat dobott be az elzárt területre.¹³

A terheltek által megvalósított rendbontások *elkövetési fordulatok* szerinti megoszlása a következő volt: erőszakkal ellenállás tanúsítása 4 százalék, fenyegetéssel ellenállás tanúsítása 1, nézőktől elzárt területre történő jogosulatlan

¹³ Pesti Központi Kerületi Bíróság, Bpk.62.610/2023/9.

belépés 70, a sportrendezvény megtartását vagy mások testi épségét veszélyeztető tárgy bedobása 25 százalék.

Megjegyezzük, hogy a nézőktől vagy a nézők meghatározott csoportjától elzárt területen való tartózkodás mint bűncselekményi fordulat önmagában nem valósult meg, csak jogosulatlanul történő belépést követően, ezért ezt természetesen külön nem jelöltük. Ilyen eset a gyakorlatban rendkívül ritkán történhet meg, elméletileg például abban az esetben, ha egy játékos vagy egy rendező nem tesz eleget a nézőktől elzárt terület elhagyására történő jogszerű felszólításnak.

A Magyar Labdarúgó Szövetség Fegyelmi Szabályzata egyébként pontosan meghatározza, hogy a korábbi cselekmény miatt eltiltás hatálya alatt álló sportszakember (játékos, edző stb.) milyen formában vehet részt – nézőként – a mérkőzéseken:

„Az eltiltás alatt álló sportszakember a kispadon és a játéktéren tartózkodókkal semmilyen formában nem érintkezhet a mérkőzés hivatalos kezdési időpontját megelőző 45 perctől – a szünetet is beleértve – a mérkőzés végét követő 30 percre, mely időtartam alatt sem a játéktérre, sem az öltözőépületbe nem léphet be. A mérkőzés alatt úgy kell elhelyezkednie, hogy a kispad 20 m-es körzetén belül nem tartózkodhat.”¹⁴

Az elkövetőknek csak 43 százaléka volt önálló tettes, többségük, 57 százalékuk *társtettesi* alakzatban valósította meg a bűncselekményt. A Btk. 13. § (3) bekezdése alapján társtettesek azok, akik a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását egymás tevékenységéről tudva, közösen valósítják meg. Társtettesként történő elkövetés megállapításához az szükséges, hogy az elkövetés időpontjában legalább két terhelt ugyanazt a törvényi tényállást valósítja meg, például ugyanabban az időben legalább ketten belépnek az elzárt területre vagy oda repoharat dobnak be.

Minősített eset megállapítására meglehetősen nagy arányban került sor, 133 terhelt (60%) esetében ez csoportos elkövetést jelentett, míg egy fő felfegyverkezve hajtotta végre a cselekményét.

A Btk. 459. § (1) bekezdés 3. pontja értelmében *csoportosan* követik el a bűncselekményt, ha az elkövetésben legalább három személy vesz részt. A bíróság csoportos elkövetésnek értékelte, ha azonos időben vagy 1 perces eltéréssel ugyanabból, illetve a szomszédos vagy közeli szektorból történt a belépés avagy bedobás. Ezt a bíróság a joggyakorlat által megkövetelt szoros tér- és időbeli

¹⁴ MLSZ Fegyelmi Szabályzata, 9. § (2) bekezdés b) pont

összefüggés fennállásának tekintette.¹⁵ Kérdésként merülhet fel ugyanakkor, hogy igazságos-e például annak a személynek a cselekvését súlyosabban minősülő csoportos elkövetésként értékelni, aki elsőként dob be egy veszélyeztető tárgyat, nem tudván arról, hogy mások is követik példáját.

A Btk. 459. § (1) bekezdés 6. pontja szerint *felfegyverkezve* követi el a bűncselekményt, aki az ellenállás leküzdése vagy megakadályozása érdekében az élet kioltására alkalmas eszközt tart magánál

A terhelt az Illovszky Rudolf Stadionban megrendezett futballmérkőzést követően, a stadionból való távozása során ittas állapotban – miután az általa elkövetett köz-tisztasági szabálysértés miatt a helyszín elhagyására szólították fel – elővette a nála lévő 8 cm pengehosszúságú bicskát és az őt kikísérő vagyonőrt (aki a nyilvános rendezvény rendezőjének minősült) azzal fenyegette meg, hogy megöli, miközben legalább két alkalommal a bicskával a vagyonőr felé szúrta.¹⁶

Az elkövetők 26 százaléka használt valamilyen eszközt a cselekmény végrehajtásakor. Ez leggyakrabban, 46 esetben a már korábban ismertetett repoharat, 8 esetben pirotechnikai eszközt, 2 ízben műanyag (PET) palackot, 1-1 alkalommal pedig bicskát, illetve mobiltelefont jelentett.

Nehéz hiteles adatokat gyűjteni az elkövetők *alkoholos befolyásoltságáról*, mivel a rendbontás bűncselekménye esetén nem tényállási elem az ittas állapotban történő elkövetés. Az iratok elemzése alapján azt lehet kijelenteni, hogy a terheltek 20 százalékánál megállapítható a bűncselekmény elkövetésekor fennálló ittasság, de minden bizonnyal valójában ennél jóval nagyobb arányról van szó.

A Nagyerdei Stadionban megrendezett DVSC – Újpest futballmérkőzés során a vádlott, ittas állapotban, egy általa sérelmezett játékvezetői döntést követően felfokozott idegállapotba került, melynek következtében a kerítésen átmászva, beugrott a pályára. A helyszínen tartózkodó rendezők megfogták és kikísérték a stadionból, majd rendőri intézkedés alá vonták.¹⁷

A terhelt a budapesti Illovszky Rudolf Stadionban rendezett labdarúgó mérkőzésen ittas állapotban, dühében a B5 szektorból a kezében lévő egymásba rakott 6 db műanyagpoharat bedobta a futballpályára, amellyel eltalálta a partjelző hátát (sérülés nem keletkezett). Az ügyész feltételeSEN felfüggesztette a büntetőeljárást 2 év időtartamra.¹⁸

¹⁵ Pesti Központi Kerületi Bíróság, Bpk.62.610/2023/9.

¹⁶ Pesti Központi Kerületi Bíróság 11.B.11.248/2020.

¹⁷ Debreceni Járásbíróság, 17.B.181/2022.

¹⁸ Budapesti V. és XIII. Kerületi Ügyészség, 6857/2023.

A terheltek 81 százaléka büntetlen előéletű, 16 százalékuk visszaesőnek nem minősülő bűnismétlő, míg 2-2 személy visszaeső, illetve többszörös visszaeső volt.

A szankciókat tekintve a büntetések közül leggyakoribb a sportrendezvények látogatásától való eltiltás (55%), valamint a pénzbüntetés (54%). Közérdekű munka kiszabására 4 százalékos arányban került sor. A bíróságok végrehajtandó szabadságvesztéssel senkit, felfüggesztett szabadságvesztéssel 9 főt (4%) sújtottak. Bár végrehajtandó szabadságvesztés nem fordult elő, a büntetőeljárás alatti fogva tartásra azonban több esetben sor került, főként bíróság elé állítás esetén, olyan helyeken, ahol van ún. bíróság elé állítási csoport (például a Miskolci Rendőrkapitányság Vizsgálati Osztályán). Ilyen esetekben védő részvétele is kötelező, amely plusz bűnügyi költséget jelent a terhelteknek.

A büntetlen előéletű vádlott nézőként vett részt a miskolci DVTK stadionban megrendezett Diósgyőri VTK–Mezőkövesd Zsóry FC NB I-es futballmérkőzésen. A mérkőzés vége felé, a hosszabbításban a hazai csapat kiegyenlített, és a vádlott örömeiben, az általános örömujjongás közepette átmászott a biztonsági kerítésen és így belépett a nézőktől elzárt területre. A vádlott nem akart beljebb menni a pályára, csak átmászott a derékig érő kerítésen, a kimenekítő résznél megállt, és gólörömeiben felemelt kézzel tapsolt. Együttműködő volt a biztonsági őrral, aki azonnal kivezette. A Miskolci Járásbíróság – 3 nap őrizetet követően, bíróság elé állítási eljárás során – megrovásban részesítette, és a védő jelenlétével kapcsolatosan felmerült 20 000 forint bűnügyi költség megfizetésére kötelezte a vádlottat.

Jogosnak tűnnek a tárgyaláson a terhelt utolsó szó jogán elmondott szavai: *„Szerintem megbűnhődtem, hiszen három napig olyan emberek között voltam, hogy ezek után én már Diósgyőrt el is fogom kerülni.”* Az ügyész egyébként próbára bocsátást indítványozott, és súlyosító körülményként értékelte az ilyen és hasonló jellegű bűncselekmények elszaporodottságát. A bíróság ezzel szemben megrovást alkalmazott és indokolásában megállapította, hogy *„Habár eljáró ügyész perbeszédében hivatkozott arra, hogy a vádlott által megvalósított bűncselekmény elszaporodott, a bíróság ezt nem tudta figyelembe venni, hiszen a vádlott terhére rótt bűncselekmény törvényi tényállás szerint valóban garázda jellegű, köznyugalom megzavarására alkalmas bűncselekmény, azonban a vádlott egy futballmérkőzésen felfokozott szurkolói hangulatban, „gólörömben” követte el a terhére rótt bűncselekményt, egy olyan közegben, ahol mindenki egy emberként ünnepelte a rúgott gólt. A bíróság szerint ilyen közegben a vádlotti magatartás nem tekinthető olyan kirívóan agresszívnek, garázda jellegűnek, mely alapján az a társadalmat fokozottan veszélyeztetné. Vitatható az is, hogy a vádlott által megvalósított konkrét bűncselekmény mennyire tekinthető elszaporodottnak? Tényként rögzíthető, hogy az NB I-es labdarúgó mérkőzések látogatottsága is csekély, arra vonatkozó adatok pedig nem állnak rendelkezésre, hogy a mérkőzések kapcsán mennyi, és milyen garázda jellegű bűncselekményeket követnek el. Az elsőfokú bíróság szerint a rendbontás vétsége nem tekinthető elszaporodottnak, így ezen körülményt súlyosító körülményként nem értékelhette a bíróság a vádlott terhére.”¹⁹*

¹⁹ Miskolci Járásbíróság, 33.B.193/2019.

Külön kell szólni a *sportrendezvények látogatásától való eltiltásról*, mivel e büntetés megfogalmazása számos esetben téves, és nem a kívánt joghátrányt idézi elő. Például amikor a vádlottat „a Magyar Labdarúgó Szövetség által szervezett sportrendezvények” látogatásától tiltják el, akkor ez valójában kizárólag a válogatott labdarúgó mérkőzések és a Magyar Kupa döntőjétől való eltiltást jelenti, mivel az MLSZ csak ezeket szervezi, és a cél minden bizonnyal a bajnoki mérkőzésektől történő eltiltás is volt, amelyeket viszont a klubok szerveznek.²⁰ Ugyanakkor fordítva is igaz: amikor a terheltet a válogatott nemzetközi mérkőzésén elkövetett rendbontás miatt tiltják el, akkor nem megfelelő „a Magyar Labdarúgó Szövetség versenyrendszerében megrendezésre kerülő sportrendezvények látogatásától” való eltiltás, mivel a válogatott mérkőzések nem az MLSZ, hanem az UEFA vagy a FIFA versenyrendszerében kerülnek megrendezésre.²¹

Érdekes az is, amikor a bíróság a körmendi kosárlabda vendégszurkolót csak a Magyar Kosárlabdázók Országos Szövetsége versenyrendszerében a Zala-kerámia-ZTE-KK által a Zalaegerszegi Sport és Rendezvénycsarnokban megrendezésre kerülő kosárlabda sportesemény látogatásától tiltja el, hiszen Zalaegerszegen viszonylag ritkán játszik a Körmend.²²

Az alkalmazott *intézkedések* közül leggyakoribb az ügyészi megrovás (19%), a feltételes ügyészi felfüggesztés (9%) és a próbára bocsátás (6%) volt.

A terhelték 83 százaléka beismerte a bűncselekmény elkövetését, konzekvensen csak 6 százaléuk tagadta azt, míg 4 százaléuk nem tett vallomást. Védekezőként leggyakrabban azt adták elő, hogy cselekményüket megbánták, nem okoztak sérülést, felfokozott hangulatban voltak, csak megindultak a tömeggel, a veszélyeztető tárgyat, pirotechnikai eszközt nem a pályára, hanem csak az oldalvonal mellé dobták, illetve nem tudták, hogy magatartásuk bűncselekménynek számít. Többen a játékosok közelébe akartak férkőzni, szelfit készíteni velük, illetve gratulálni nekik.

A büntetéskiszabás során jelentős eltérések figyelhetők meg egyes hasonló jellegű cselekmények esetén.

Csoportosan elkövetett rendbontás miatt *ügyészi megrovásban* részesültek azok a terhelték, akik a Puskás Ferenc Stadionban megrendezett Ferencváros–Újpest NB 1-es labdarúgó mérkőzés után jogosulatlanul beléptek a sportléte-

²⁰ Például Szombathelyi Járásbíróság, 6.Bpk.875/2023.; Szombathelyi Járásbíróság, 6.Bpk.393/2024.

²¹ Pesti Központi Kerületi Bíróság, 21.B.31.064/2024/3.

²² Zalaegerszegi Járásbíróság, 17.B.30/2020.

sítmény nézőktől elzárt területére, majd ott tartózkodtak. Többször megrúgták a kordont, szurkolótársaik pedig székeket dobáltak.²³

Ugyanakkor a bíróság rendbontás vétsége miatt 60 óra *jóvátételi munka* végzését írta elő a terhelt részére, aki a debreceni Nagyerdei Stadionban megrendezett Magyarország–Izrael barátságos válogatott labdarúgó mérkőzés lefújását követően örömeiben, hogy győzött a magyar válogatott, ittas állapotban a nézőktől elzárt területre a kerítésen átmászva beugrott abból a célból, hogy a játékosokkal fényképet készítsen.²⁴

Egy másik ügyben a törvényszék mint másodfokú bíróság kifejtette, hogy az enyhítő körülmények közül mellőzni kell annak feltüntetését, hogy a vádlott fiatal felnőtt korú. A büntetiskiszabás során értékelhető tényezőkről szóló 56/2007. BK vélemény II/I. pontja értelmében a fiatal felnőtt kor a fiatalkort néhány évvel meghaladott, ún. fiatal felnőtt esetében értékelhető enyhítő körülményként. A bírói gyakorlat a fiatal felnőtt kor felső határát 21. életévben határozta meg, így a bűncselekmény elkövetésekor 23 éves vádlott javára ez enyhítő körülményként nem vehető figyelembe. Ebben a körben hangsúlyozni kell azt is, hogy az 56/2007. BK vélemény II/1. pontja értelmében vagy a fiatal felnőtt kor, vagy a büntetlen előélet értékelhető enyhítő körülményként, egyidejűleg mindkét tényezőt nem lehet a terhelt javára figyelembe venni.²⁵

A sértettek jellemzői

A rendbontások végrehajtása, különös tekintettel a Btk. 340. § (2) bekezdése szerinti elkövetési magatartásokra, nem feltételez szükségképpen sértettet (áldozatot). Vizsgálati mintánkban 11 ilyen személy található, akik mindnyájan magyar állampolgárságú férfiak. Életkoruk 16 és 51 év közötti, egyetlen személy tekinthető kiskorúnak.

A sértettek közül 7 rendező, 2 játékvezető, 2 pedig az ellenfél csapatának sportolója volt, tehát valamennyien munkavégzés, illetve annak megfelelő tevékenység (hivatalos sportolás) céljából tartózkodtak a bűncselekmény helyszínén. 10 áldozatot fizikai támadás ért, míg egyikőjüket csak fenyegetés.

Hódmezővásárhelyen U 17-es futballmérkőzés zajlott a városi stadionban, amelyen nézőként vett részt a terhelt. A mérkőzésen a játékosok között szóváltás, majd dülakodás alakult ki, amelyben a terhelt gyermeke is érintett volt. A terhelt beugrott a futballpályára a pályát és a nézőteret elhatároló korláton át, ezáltal a sportrendezvé-

²³ Budapesti XIV. és XVI. Kerületi Ügyészség, 9648/2013.

²⁴ Debreceni Járásbíróság, 60.B.458/2024.

²⁵ Kecskeméti Törvényszék, 11.Bf.20/2024.

nyen a létesítménynek a nézőktől elzárt területére jogosulatlanul belépett, majd a futballpályán a vendégcsapat egyik játékosát a nyakánál fogva a földre lökte, aki nem szenvedett sérülést. Az ügyész az eljárást megszüntette és megrovást alkalmazott.²⁶

A rendbontások elkövetése során – a tényállás szubszidiárius jellegére is figyelemmel – az áldozatok nem szenvedtek súlyosabb sérüléseket. 3 sértett könnyebb sérülést szenvedett, a többiek nem sérültek meg. Egy sértettet ért ötvenezer forintot nem meghaladó anyagi kár. A bíróság helyt adott a bejelentett polgári jogi igénynek és kártérítés megfizetésére kötelezte a vádlottat.

I. és II. rendű vádlottak ikertestvérek, akik vendégsturkolókként vettek részt Oroszországban az OSE Lions–Sopron KC kosárlabda mérkőzésen a Krajnyik Akác András Sportcsarnokban. A mérkőzés végén az I. rendű vádlott át akart menni az ellenfél szurkolóihoz trágár szavakat kiabálva, a biztonsági szolgálat egyik tagja azonban felszólította a sportcsarnok elhagyására. A vádlott nem tett eleget a felszólításnak, dulakodás alakult ki köztük, melynek következtében az I. rendű vádlott leöntötte sörrel a biztonsági őr, majd úgy arcon csapta, hogy lerepült a szemüvege a földre, ahol össze is tört, így 45 750 forint kára keletkezett. Ezt látván segítségként érkezett a biztonsági személyzet újabb tagja, aki segített kitessékelni az I. rendű vádlottat, aki azonban őt is szájon ütötte. I. rendű vádlottat végül sikerült egy újabb rendező segítségével a rendőrség kérésére feltartóztatni. Ezzel párhuzamosan megérkezett az I. rendű vádlott ikertestvére, II. rendű vádlott, valamint egy, a nyomozás során ismeretlenül maradt harmadik személy is, akik csapkodtak, ütések mértek a biztonsági őrök irányába, valamint II. rendű vádlott mindkét biztonsági őr próbálta megrúgni.²⁷

A vizsgálati mintában szereplő áldozatok és az elkövetők csupán egyetlen esetben ismerték egymást korábban.

Az áldozatok közül négy személy alkalmazott fizikai ellenállást a *védekezés* során az elkövetővel szemben, egy sértett pedig sikeresen elhajolt az ütés elől.

Összegzés

A 2000. évi CXXV. törvény vezette be a 2001. január 4-től hatályos rendbontást, a nyilvános rendezvények rendjének megóvása, különösen a sportrendezvényeken – főként a labdarúgó- mérkőzéseken – elterjedt rendbontások, a sporthuliganizmus elleni hathatós fellépés érdekében.

²⁶ Hódmezővásárhelyi Járási Ügyészség, 229/2023.

²⁷ Tatabányai Járásbíróság, 13.Bpk.875/2021.

E rendezvények zavartalan lebonyolítása azért is fontos, mert az ilyen helyen történő rendbontások következményei a tömeges részvétel miatt kevésbé kiszámíthatók, ezért nagy kockázatot jelentenek az élet és a testi épség megóvása, valamint a vagyonbiztonság szempontjából egyaránt.

A törvényi tényállás *több változáson* ment keresztül, újabb alapeseti tényállással és elkövetési magatartásokkal bővült. Bár némileg emelkedett a bűncselekmények száma, továbbra sem túl gyakori deliktum, évente általában 10-20 a regisztrált rendbontások száma, a legmagasabb érték, 42, amelyet 2024-ben regisztráltak. A cselekmények számát jelentősen befolyásolja a tényállás szubszidiárius jellege, a bűnhalmazatok megállapítása, valamint nem kérdéses a nagyarányú látencia sem, főként veszélyeztető tárgyak (ún. repoharak és pirotechnikai eszközök) bedobása esetén, valamint alsóbb osztályú sportrendezvényeken. Éppen ezért a sportrendezvények biztonságára vonatkozóan nem lehet messzemenő következtetéseket levonni kizárólag a rendbontások számának alakulásából.

Bár a rendbontás nemcsak sportrendezvényeken fordulhat elő a Btk. 340. § (1) bekezdése szerint, gyakorlatilag szinte kizárólag sportlétesítményekben valósulnak meg a cselekmények. Megítélésük többnyire egyszerű, főként a nézőktől elzárt területre történő jogosulatlan belépés és a csoportos elkövetés minősített esetkénti előfordulása jellemző. A leggyakoribb elkövetési eszköz a repohár.

Az elkövetők döntő hányada büntetlen előéletű, nem ritka a felsőfokú végzettségű, magasabb társadalmi státuszú személy sem. A cselekmények kiváltó oka többnyire a túlfűtött érzelmi állapot, amely alkoholfogyasztás hatására tovább fokozódik.

A szankciók közül leggyakoribb a sportrendezvények látogatásától való eltiltás, a pénzbüntetés, valamint az ügyészi megrovás. Végrehajtandó szabadságvesztés-büntetésre egyáltalán nem, felfüggesztett szabadságvesztés kiszabására is csak rendkívül ritkán került sor.

Felmerülhet a kérdés, hogy szükséges-e az ilyen jellegű cselekmények kriminalizálása?

A büntetőjogi felelősségre vonás mellett érvként leginkább a cselekmények eskalációjának megelőzését, megakadályozását, üzenet-jellegét, valamint azt lehet felhozni, hogy ezáltal nem csak büntetőjogi szankcionálhatóságra van lehetőség, de egy sor eljárási intézkedés alkalmazhatóságára is, adott esetben például bűnügyi őrizet vagy letartóztatás elrendelésére.

Ugyanakkor kétségtelen, hogy a gyakorlatban alkalmazott szankciók azt sugallják, hogy a jogalkalmazók többnyire enyhe tárgyi súlyú, szinte szabálysértési jellegű deliktumnak tekintik a rendbontást, és az is kérdéses, hogy mennyire lehet hatékony egy-egy hosszadalmasabb büntetőeljárás esetén a cselekmény elkövetését évekkal később követő eltiltás? A jogalkalmazók figyelmét mindenesetre fel kell hívni a sportrendezvények látogatásától való eltiltás esetén a megfelelő fogalmak használatára, hogy a szankció megfelelő tartalommal rendelkezzen a kívánt generális és speciális prevenció elérése érdekében.

Az emberkereskedelem női elkövetőinek jellemzői

Absztrakt

A tanulmány a magyarországi emberkereskedelem női elkövetőinek szerepét vizsgálja, egy olyan kutatási területet tárva fel, amelyet a hazai és nemzetközi szakirodalom hosszú időn keresztül kevésbé elemzett. A vizsgálat célja a női elkövetők tipológiájának kialakítása, valamint társadalmi beágyazottságuk feltérképezése az emberkereskedelem három különböző típusában: a szexuális, a munkacélú és az egyéb célú kizsákmányolásban. Az eredmények rámutatnak arra, hogy a női elkövetők tevékenysége gyakran komplex társas és szervezeti hálózatokba ágyazódik, szerepük a kényszer hatása alatt álló társelkövetőtől egészen a szervezői pozícióig terjedhet. A kutatás azt is feltárja, hogy a női elkövetők motivációi és részvételi mintázatai szorosan összefüggnek saját korábbi áldozati tapasztalataikkal, érzelmi és gazdasági függőségi viszonyaikkal, valamint társadalmi státuszukkal.

Kulcsszavak: *emberkereskedelem, áldozat, elkövető, nő*

Abstract

Characteristics of female perpetrators of human trafficking

The study analyses the role of female perpetrators in human trafficking in Hungary, exploring a research area that has long been marginalized in domestic and international literature. The aim of the study is to develop a typology of female perpetrators and to map their social embeddedness in three different types of human trafficking: sexual exploitation, labour exploitation, and other forms of exploitation. The results show that the activities of female perpetrators are often embedded in complex social and organizational networks, and their roles can range from being co-perpetrators under duress to being organizers. The research also reveals that the motivations and participation patterns of female perpetrators are closely related to their own previous experiences as victims, their emotional and economic dependencies, and their social status.

Keywords: *human trafficking, victim, perpetrator, woman*

* Dr. Windt Szandra PhD, tudományos főmunkatárs, főtanácsos, OKRI. ORCID: 0000-0003-2928-5591.

Bevezetés

Az emberkereskedelem a XXI. század egyik legösszetettebb társadalmi problémája, amely jogi, kriminológiai, szociológiai és pszichológiai dimenziók együttes vizsgálatát igényli. A hazai és nemzetközi szakirodalom hagyományosan az áldozatokra és a férfi elkövetőkre összpontosított, miközben a női elkövetők szerepe hosszú időn át háttérbe szorult. A jelenség komplexitását mutatja, hogy a szakirodalom három fő kizsákmányolási formát különít el: a szexuális, a munkacélú és az egyéb – többek között szervkereskedelemhez vagy kényszerkoldultatáshoz kapcsolódó – kizsákmányolást (UNODC, 2024; EUROPOL, 2024). Míg a szexuális célú kizsákmányolás továbbra is a kutatások fókuszában áll, a munkacélú és egyéb formák feltárása egyre hangsúlyosabbá válik. A 2025-ben publikált úgynevezett ötödik előrehaladási jelentés (EURÓPAI BIZOTTSÁG, 2025) is megerősíti, hogy ezek a formák gyakran rejtve maradnak, és az áldozatok láthatatlansága miatt nehezen azonosíthatók.

A női elkövetők vizsgálata különösen indokolt, mivel a bűnözésről alkotott hagyományos, férfiközpontú szemlélet sokáig elfedte a nők szerepét a szervezett bűnözésben és az emberkereskedelemben (vö. HEIDENSOHN, 1985). Az újabb kutatások rámutatnak, hogy a nők nem csupán végrehajtói, hanem bizonyos esetekben szervezői és irányítói pozíciókat is betöltenek, miközben gyakran saját korábbi áldozati tapasztalataik is meghatározzák elkövetői magatartásukat (BROAD, 2015; EUROPOL, 2024). A 2025-ben végzett kutatás során a magyarországi esetek elemzése arra irányult, hogy feltárja a női elkövetők kapcsolati hálóját, szerepkörét és azokat a tényezőket, amelyek hozzájárulnak részvételükhöz az emberkereskedelemben.

A női bűnözés vizsgálata a kriminológiai kutatások egyik legösszetettebb területe, amelyet a társadalmi nemekhez kötődő normák, elvárások és hatalmi struktúrák alapvetően formálnak. *Frances Heidensohn* (1985) és *Raskó Gabriella* kutatásai évtizedekkel ezelőtt rámutattak arra, hogy a nők alacsonyabb regisztrált bűnelkövetői aránya nem a deviancia hiányát, hanem a társadalmi kontroll eltérő működését tükrözi (RASKÓ, 1977: 91). A nőket érintő szorosabb családi, közösségi és intézményi felügyelet korlátozza a bűnelkövetési lehetőségeket, ugyanakkor a látens bűnözés aránya körükben magasabb, ami a statisztikai adatok torzulásához vezet.

A női kriminalitás értelmezésében meghatározó szerepet játszanak a nemi szerepekhez kötődő társadalmi elvárások. A patriarchális struktúrák és a nőkre vonatkozó viselkedési normák nemcsak a bűnelkövetés formáit, hanem annak motivációit is befolyásolják. A kutatások következetesen kimutatják, hogy a női

elkövetők jelentős része maga is áldozati tapasztalatokkal rendelkezik, különösen a családon belüli erőszak, a szexuális kizsákmányolás és a gazdasági kiszolgáltatottság területén. E tényezők kiemelt jelentőséggel bírnak a prostitúcióval, a kábítószerrel összefüggő bűncselekmények, valamint az emberkereskedelem és kényszermunka vizsgálata során.

A nemzetközi tendenciák alapján a női bűnözés aránya továbbra is alacsonyabb a férfiakénál, ugyanakkor az elmúlt évtizedekben dinamikus növekedés figyelhető meg, különösen az erőszakos és szervezett bűnözéshez kapcsolódó területeken. Az emberkereskedelem kapcsán az Európai Bizottság jelentései és a nemzetközi kutatások egyaránt jelzik a női elkövetők növekvő szerepét (EURÓPAI BIZOTTSÁG, 2022: 11). A nők gyakran operatív, közvetítő vagy toborzó feladatokat látnak el, és sok esetben korábbi áldozati státuszukból kerülnek át elkövetői pozícióba. A hierarchikus bűnszervezetekben betöltött szerepük gyakran kettős: egyszerre áldozatok és kizsákmányolók, ami a felelősség és a motivációk értelmezését különösen összetetté teszi (BROAD, 2015; BAXTER, 2019: 328; WIJLMAN – KLEEMANS, 2019; DIVIÁK et al., 2023).

A női elkövetői magatartás jellegzetességei – az érzelmi-indulati motivációk, a családi környezethez kötődő bűncselekmények, valamint a bántalmazásból eredő cselekvési minták – jól körülhatárolható mintázatot alkotnak. A hazai és nemzetközi kutatások egyaránt arra utalnak, hogy a női bűnözés alakulása szorosan összefügg a társadalmi nemi szerepek változásával, valamint az áldozati tapasztalatok kriminalizációs hatásaival (vö. TAMÁSI, 2009).

A feldolgozott iratokról

2018 óta indult, emberkereskedelem és kényszermunka miatt vádemelésig jutott ügyeket kértünk be, amelyekben női elkövetők szerepeltek. Az ügyek leválogatását követően 100 irat bekérésére került sor, amelyek közül 90 állt végül rendelkezésre, ezeket mind fel is dolgoztuk. A leválogatás feltétele az volt, hogy *a vádban emberkereskedelem és kényszermunka minősítés szerepeljen*.

Az iratelemzés a korlátai ellenére (BARRICK et al., 2025) segítséget jelenthet abban, hogy bemutassuk azt, hogy a hatóságok által ismertté vált emberkereskedelmes ügyekben a női elkövetők milyen tevékenységet végeznek, kivel és hogyan dolgoznak együtt.

A 90 ügyből 55 még nem tartalmazott jogerős ügydöntő határozatot, 35-ben jogerős, 8 ügyben csupán első fokú döntés született. A női elkövetők feladatainak, szerepének megítéléséhez a szexuális és munkacélú kizsákmányolás során

azonban azt gondoltuk, hogy minden irat feldolgozása szükséges, a vádiratok mindegyikében emberkereskedelem és kényszermunka minősítés szerepelt. (A minősítés eltérő megítélése néhány ítéletben tetten érhető: a vádban szereplő emberkereskedelem és kényszermunka bűntett helyett kerítés, prostitúció elősegítése szerepelt nyolc esetben.¹)

A 90 feldolgozott iratban összesen 311 elkövető valósította meg cselekményeit, akik közül 149 volt nő (48%): 56 ügyben csak egy, 19-ben két nő vett részt férfiakkal a bűncselekmények megvalósításában.

A feldolgozott iratok kétharmadában (63%) az elsőrendű vádlott férfi volt, csupán az egyharmadában (37%) szerepelt nő.

Az iratok 40 százalékában két fő, további 40 százalékában összesen 3-4 fő valósította meg a cselekményeket. Az iratok csupán 4 százalékában valósította meg a cselekményeket egyedül egy nő.

Elkövetői minősítés alapján elmondható, hogy 76 iratban társtettesként vett részt a női elkövető a megvalósított cselekményekben, 8 esetben volt „csak” bűnsegéd (hétben jogerősen is ezt állapították meg, egy esetben csak a vádban szerepelt ez). A női elkövetők az esetek jelentős részében az elkövetésben egyenrangú társként vettek részt, így magatartásuk az adott bűncselekmény társtettesi minősítését (Btk. 13. §) alapozta meg. Az elkövetők (nemtől függetlenül) együtt, összehangoltan valósították meg a bűncselekmény tényállási elemeit.

Az elkövetők jellemzően hozzátartozók, illetve párkapcsolatban élők voltak, mindegyik magyar állampolgár.

A megvalósított cselekmények megoszlása alapján azok jellemzően a szexuális kizsákmányolás (85%) körébe tartoztak, 12 százalékban munkacélú, 3 százalékban mindkét kizsákmányolási célzat előfordult.

A női elkövetők tipizálása a hipotézis alapján három csoportra oszlik. Ez az iratok feldolgozása alapján némileg módosult: a férfival közösen megvalósított cselekmények túlsúlyra szorult és kiemelendő, hogy ez nemcsak a partnerrel, hanem a fiútestvérrel, illetve a fiúgyermekkel történő megvalósítást is magában foglalta.

A női elkövetők 32 százaléka büntetett előéletű az iratok alapján, ugyanakkor az adatok szerint többségük korábban nem állt büntetőeljárás hatálya alatt.

¹ Az elhatárolási kérdések továbbra is eltérőek a Legfőbb Ügyészség és a Kúria álláspontja alapján, amely a 2025-ben született négy Kúriai végzésben is tetten érhető (többek között az elkövetéskori és az elbíráláskori Btk. alkalmazásának kérdése, a sértett kiszolgáltatott helyzetének és a rendszeres előny szerzésének megítélése tekintetében).

A 90 iratban összesen 249 sértett sérelmére valósítottak meg bűncselekményeket, akik inkább nők voltak. Az ügyek 24 százalékában a sértett állami gondoskodásban nevelkedett, gyermekotthonból szökése alatt vált áldozattá (43 sértett 22 iratban). Az elkövetők és a sértettek jellemzően ismerősök voltak. A feldolgozott iratokban szereplő sértettek közül csupán egy fő volt román állampolgár.

A vizsgált ügyiratokban szereplő bűncselekmények túlnyomó többsége 2019 és 2020 folyamán történt, míg 2017-ben és az azt megelőző időszakban mindössze 12 esetet valósítottak meg. Ennek különös jelentősége abban áll, hogy 2020. július 1-jén lényeges változások léptek életbe az emberkereskedelem és a kényszermunka tényállásában, ami közvetlen hatással volt az ügyek jogi minősítésére és arra, hogy a bíróság mely jogszabályi rendelkezéseket alkalmazta. (Ez azonban nem képezte vizsgálatunk tárgyát.)

35 jogerős ügy mellett 8 ügyben első fokon már született ítéletet. A női elkövetőket főként letöltendő szabadságvesztés-büntetésre ítélték, néhányat 5 évnél hosszabb időtartamra, de a jellemző a 2–4 év között letöltendő szabadságvesztés volt.

A női elkövetők jól körülhatárolható szerepkört töltöttek be a vizsgált ügyekben szereplő kizsákmányolásra specializálódott csoportokban; az erőforrások, szerepek és feladatok tudatosan vannak elosztva, ami lehetővé teszi a kizsákmányolás hatékonyabb és hosszabb távú fenntartását. A kizsákmányolás különböző szakaszai – a toborzástól a kontroll fenntartásáig – jól elkülöníthető funkciókat és szerepköröket foglalnak magukban. A női elkövetők ebben a struktúrában nem csupán passzív közreműködőként jelennek meg, hanem aktív szervezői, ellenőrző és végrehajtói feladatokat is ellátnak.

A kizsákmányolás első szakasza a *toborzás*, amely során az elkövetők meggyőzésessel, rábeszéléssel vagy akár kényszerházasság révén (férfi sértettek esetén) vonják be az áldozatokat. Gyakori módszer az érzelmi nyomásgyakorlás, amely a sértett szeretetéttségének, biztonsági és kötődési vágyának kihasználásán alapult. Az áldozatok „megvásárlása”, utazásuk és szállásuk megszervezése szintén a manipulációs folyamat része, amely során az elkövetők fokozatosan kiépítik a függőségi viszonyt.

A *prostitúciós tevékenység szervezése* komplex logisztikai és kommunikációs feladatokat foglal magában. A női elkövetők gyakran felelősek a hirdetések kezeléséért – beleértve a szövegrést, az online oldalak (pl. rosszlanyok.hu) adminisztrációját –, valamint az áldozatokról készült fotók elkészítéséért és publikálásáért. A telefonos kapcsolattartás, időpont-egyeztetés és szolgáltatási

tarifák meghatározása szintén az ő feladatkörükbe tartozik, amely révén közvetlen kontrollt gyakorolnak az áldozatok felett.

A *kuncsaftokkal való kapcsolattartás* során a női elkövetők leszervezik a találkozókat, beengedik a vendégeket, és információt adnak át az áldozatnak a szolgáltatás részleteiről. Amennyiben más elkövető nem elérhető, a női közreműködők gyakran átvállalják a teljes kommunikációs feladatkört, ezzel biztosítva a folyamat zavartalan működését.

A bordélyházak működtetése során a női elkövetők gyakran a férfi társaik távollétében is ellátták az irányítási feladatokat. A szállás biztosítása, albérllet kivétele, valamint az étkeztetés megszervezése – beleértve annak szabályozását, hogy ki mikor mit ehet – mind a kontroll eszközei. A szállás és „munkahely” összefonódása tovább fokozza az áldozatok izolációját és kiszolgáltatottságát.

A gazdasági kontroll fenntartása érdekében az elkövetők – köztük leginkább a nők – átvették az áldozatok pénzét, keresményét, nyugdíját és bankban lévő megtakarításait. A készpénz „mosása”, utalások kezelése, valamint uzsora jellegű hitelkihelyezés kisboltokban szintén a pénzügyi kizsákmányolás részét képezték. A bevételek rögzítése, nyilvántartás vezetése (jellemzően egy füzetben) a gazdasági tevékenység formalizálását szolgálta.

A munkacélú kizsákmányolás során a női elkövetők aktívan részt vettek a sértettek felügyeletében, munkájuk megszervezésében, a feladatok kiosztásában és ellenőrzésében. Az iratok és telefon elvétele, a mozgás szabályozása, valamint a bántalmazás vagy annak elősegítése mind a teljes kontroll gyakorlásának eszközei.

A női elkövetők gyakran segédkeztek más jogellenes cselekmények megvalósításában – például lopásban. Emellett információkat közvetítettek a férfi elkövető és az áldozat között, ezzel fenntartva a kizsákmányolás működését és az elkövetői hálózat integritását.

A női elkövetők típusai és az ügyeik jellemzői

Fiatal lányok, akik a kortársaik sérelmére valósították meg az emberkereskedelmet

A kortársak sérelmére megvalósított ügyek száma alacsonyabb volt a hipotézishez képest. A 90 feldolgozott ügyből csupán négyben összesen nyolc (ebből hat női) elkövető valósított meg összesen hét lány sérelmére szexuális kizsákmányolást. A sértettek közül hat állami gondoskodásban élt a bűncselekmény

elkövetésekor, ők a társaik áldozatává váltak. Egy ügyben egyedül volt az elkövető, a többi háromban többen valósították meg az emberkereskedelmet. Az elkövetők átlagéletkora 16,5 év volt, jellemzően erőszakot, fenyegetést alkalmaztak, hogy a sértettet rábírják szexuális szolgáltatás nyújtására. A négy ügyből háromban volt tudomásunk jogerős ítéletről: ezek mindegyikében letöltendő szabadságvesztésre ítélték az elkövetőket (vö. B. ACZÉL – HATVANI, 2015).

A vizsgált négy eset közös jellemzője, hogy fiatakorú, illetve fiatal női elkövetők követtek el súlyos, szexuális kizsákmányolással összefüggő bűncselekményeket, jellemzően állami gondoskodásban élő, kiszolgáltatott helyzetű kortársaik sérelmére. Ugyanakkor kiemelendő, hogy volt velük felnőtt is három ügyben.

Az elkövetők maguk is gyermekvédelmi intézményben nevelkedtek, alacsony iskolai végzettséggel és büntetett előélettel rendelkeztek.

Az esetekben közös elem, hogy az elkövetők az intézményi környezetet használták ki a sértettek befolyásolására, manipulálására és kizsákmányolására. A gyermekotthonokban és lakásotthonokban kialakult kapcsolatok lehetővé tették az elkövetők számára a folyamatos kontrollt, a fizikai és pszichés erőszak alkalmazását, valamint a szexuális szolgáltatásokra való kényszerítést. A sértettek gyakran értelmi fogyatékossgal éltek, vagy súlyos érzelmi-szociális sérülékenységgel küzdöttek, ami fokozta kiszolgáltatottságukat és csökkentette ellenálló képességüket.

A cselekmények során megfigyelhető volt a hierarchia, a fenyegetés és a büntetés különböző formái (pl. bezárás, fizikai bántalmazás), ami a kizsákmányolás dinamikáját erősítette. Az elkövetők gyakran szerelmi vagy baráti kapcsolatban álltak egymással, amelyet kapcsolati erőszak jellemzett és tovább fokozta a csoporton belüli agressziót és dominanciát.

Az állami gondoskodásban élő fiatalok elkövetői, de főként áldozatai a szexuális kizsákmányolásnak. A gyermekvédelmi intézményekben tapasztalható strukturális hiányosságok, a szakmai kontroll gyengesége és a pszichoszociális támogatás hiánya hozzájárulhatnak ahhoz, hogy az intézményi közeg maga váljon ezen bűncselekmények előmozdítójává.

Nők, akik madamként irányították az emberkereskedelmet

*„Mindezt azért tette,
mert szeret segíteni az embereknek.”²*

A feldolgozott ügyek alapján világosan kirajzolódik egy olyan csoport, amelyben a női elkövetők aktív szervezői és irányítói is az emberkereskedelemhez köthető bűncselekményeknek, ezen ügyek (27) elsőrendű vádlottjait *madamok*-nak kódoltam. A klasszikus „madam” szerepkör – azaz a kizsákmányolást irányító női figura – több esetben is megjelenik, bár eltérő formákban és motivációs háttérrel.

A „madam” kifejezés eredetileg a köznyelvből került át a bordélyházak világába, ahol egy tapasztalt, gyakran idősebb női vezetőt jelölt, aki a prostitúciós tevékenységet irányította. E szerepkör a bordélyházak matriarchális struktúrájának csúcán helyezkedett el: a madam nemcsak szervezte és felügyelte a működést, hanem sok esetben mentorálta is a hozzá tartozó nőket, az intimitás és örömszerzés különböző formáira tanítva őket. A viktoriánus korszakban kialakult sztereotípiá szerint a madam intelligens, gazdaságilag tudatos nő volt, aki a bevételeit ügyesen kezelte, és a megfelelő „munkaerő” kiválasztásával hosszú távon is biztosította a bordély működését. *Völgyi Réka* (2021) kutatása alapján a Budapesti Levéltár rendőrségi iratanyagaiban ugyanakkor a „madam” szó nem szerepelt, helyette a hivatalos „bordélytulajdonos” vagy „bordélyosnő” megnevezés volt használatos, és a korabeli sajtóforrásokban sem jelenik meg – inkább irodalmi szövegekben bukkan fel. A fogalmi különbségtétel indokolt: míg a bordélytulajdonos jogi és gazdasági szerepkört tölt be, a „madam” inkább a luxusbordélyok személyes, karizmatikus vezetőjét jelölte.

Az iratok elemzése alapján világosan látható, hogy a női elkövetők nem csupán háttérszereplők, hanem aktív szervezői és irányítói az emberkereskedelemhez köthető bűncselekményeknek. A „madam” típusú elkövetői szerep több formában is megjelenik, bár a luxusbordélyok világától jóval távolibbak: ezekben az esetekben a női vezető közvetlenül irányítja a prostitúciós tevékenységet, családi vagy érzelmi kapcsolatokon keresztül tart fenn kontrollt. Bár a klasszikus madam-szerep ritkán jelenik meg, felismerhető a női dominancia, a gazdasági racionalitás és a kizsákmányolás tudatos szervezése, amely újraértelmezi a madam fogalmát a szexuális kizsákmányolás struktúráiban.

A 27 iratban összesen 101 elkövető vett részt, amelyből 55 nő volt (az elkövetők 54%-a). 13 ügy jogerősen befejeződött, 14 még folyamatban volt a kutatás

² Baranya Vármegyei Főügyészség, B.193/2019.

lefolytatásakor. A 13 jogerős ítéletből 11-ben letöltendő szabadságvesztés szerepelt, kilenc nő esetében hat évnél hosszabb időtartamban. A 27 iratból 25-ben szexuális célú kizsákmányolás, egy munkacélú, egy munka- és szexuális célú kizsákmányolás történt. A 27 iratból 24-ben az elsőrendű vádlott nő volt, ez is utal arra a vezető szerepre, amelyet ezek a nők betöltöttek. Öt ügyben gyermekotthonos sértett volt, összesen 57 sértett sérelmére valósították meg a cselekményeiket (Szabolcs-Szatmár-Bereg, Főváros és Győr-Moson-Sopron vármegyék ügyeiben). A sértetteket az elkövetők ismerték korábban. A prostitúciós tevékenység folytatása nem volt egyértelmű az elkövető részéről: 13-an továbbra is, a bűncselekmény elkövetése idején is folytattak prostitúciós tevékenységet, míg 13 már nem. Ezeket a bűncselekményeket 2020-ban valósították meg jellemzően.

Ezekben az ügyekben az elsőrendű vádlott női elkövető volt a bűncselekmények *központi* alakja: ő bérelte a lakást, irányította a prostitúciós tevékenységet, osztotta el a bevételt, és adott utasításokat a sértetteknek. A Békés Vármegyei Főügyészség 369/2021-es számú ügye jól példázza ezt a típust, ahol az elsőrendű női vádlott hosszú időn keresztül irányította a hálózatot, saját fiait is bevonva a behálózásba, a szállításba, a szervezet működtetésébe. Ez a szerep kör magas fokú kontrollt és tudatosságot feltételez, amely a klasszikus bűnszervezeti struktúrákhoz hasonlóan működik.

Több esetben a szervezet működése a *családi kapcsolatok* segítségével valósult meg: anya és lányai együtt végezték a prostitúciós tevékenységet, vagy éppen a szülő irányította gyermekét a kizsákmányolásban. Az érzelmi függés és a családon belüli normalizált bűnelkövetés túlélési stratégiaként jelent meg.

Több női elkövető *maga* is prostitúciós tevékenységet végzett, gyakran kábítószer-használóként, és saját tapasztalatait felhasználva vont be másokat a rendszerbe. Ez a „kettős szerep” – ahol az elkövető korábban áldozat volt – különösen fontos, mivel az elkövetés motivációja nem feltétlenül a klasszikus bűnözői szándékból, hanem a túlélés, a függőség és a normalizált erőszak mintázatából fakadt.

Ezen ügyek egy részében 18 év alatti sértettek is érintettek voltak, akiket női elkövetők manipuláltak, fenyegettek vagy érzelmileg befolyásoltak, kihasználva a női, „megbízható”, „anyai” sztereotípiát.

Ezekben az ügyekben a női elkövetők határozták meg a tarifákat, a klienseknek nyújtandó szolgáltatásokat, a következő nagy csoportban ez a férfi elkövetők feladata volt.

Nők, akik férfi hozzátartozójukkal valósították meg az emberkereskedelmet

„Belém nevelték, hogy féljek tőlük.”³

A legtöbb vizsgált ügyben a női elkövetők férfi rokonukkal, élettársukkal/házastársukkal együtt valósították meg az emberkereskedelem és kényszermunka bűncselekményeket. A munkáltatással elkövetett cselekmények során a sértettet az elkövetők magukhoz költöztették, így sokkal jobban tudták felügyelni őt (vö. WINDT, 2020; WINDT, 2021).

Összesen 59 ügyiratban 202 elkövető szerepelt, akik különböző cselekményeket valósítottak meg; közülük 88 nő volt (az elkövetők 43%-a). A vizsgált esetekben összesen 185 sértett sérelmére történtek a jogsértések. Az iratok feldolgozásának időpontjában 19 ügyben – amelyekben 28 női elkövető érintett – már jogerős ítélet született, míg 40 esetben még nem zárult le az eljárás. Az elsőrendű vádlottak közül 53 esetben férfi, míg 6 esetben nő töltötte be ezt a szerepet. 48 ügyben párkapcsolatban élt a férfi és a női elkövető, hat ügyben a fiát támogatta az anya, míg öt ügyben különböző nemű testvérek együtt valósították meg a cselekményeket. A szexuális kizsákmányolással kapcsolatos ügyekben az első számú női elkövető maga is prostituált vagy korábban az volt, akit a férfiak irányítottak.

A női elkövetők eloszlása az ügyiratokban a következőképpen alakult: 39 iratban egyetlen női elkövető szerepelt, 14 iratban kettő, míg három-három esetben három, illetve négy nő vett részt a cselekményekben.

Öt nő esetében jogerősen bűnsegédként állapították meg a részvételt, és ezekben az ügyekben ők jellemzően nem rendelkeztek más pénzkereseti lehetőséggel. Az egyik ügyben a nő minimális szerepet vállalt a cselekmény elkövetésében, ő „csupán” a megszerzett anyagi előnyök felélésében vett részt (sértettjük a tárgyalás és az ítélethirdetés idején is velük élt, megbocsátott az elkövetőknek). *„Mi osztrákozunk a férjemmel rendszeresen. Lomizni szoktunk menni Ausztriába, kéregetni cuccokat, a sértettet szívességből fogadtuk be.”⁴* Egy Pest vármegyei ügyben a bűnsegédi magatartást tanúsító másodrendű vádlott nőt az élettársa rendszeresen bántalmazta, maga is prostitúciós tevékenységet végzett a sértettekkel együtt.⁵

A legmagasabb pozícióban tevékenykedő női elkövetők többsége a 30–39 éves korosztályba tartozott, ez a csoport a teljes minta közel egyharmadát alkotta. A 20–29 év közötti fiatal felnőttek szintén jelentős számban képviselték

³ Sértett: Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Főügyészség, B.559/2020.

⁴ Zala Vármegyei Főügyészség, B.14/2019.

⁵ Pest Vármegyei Főügyészség, B.649/2019

magukat, összesen 22 fővel. A 40 év feletti női elkövetők jelenléte sem elhanyagolható (13 fő), esetükben jellemzően az volt megfigyelhető, hogy saját fiaik bűncselekményeinek végrehajtásában nyújtottak támogatást.

A vizsgált 14 ügyiratban a sértettek gyermekotthonból szöktek el: ez összesen 26 sértettet jelentett. A kizsákmányolás jellege szerint 47 esetben szexuális, 10 esetben munkacélú, míg két ügyben mindkét típusú kizsákmányolás előfordult. Az érintett 59 női elkövető közül 13 rendelkezett büntetett előélettel, míg 45 nem. Továbbá 29 nő nemcsak részt vett a bűncselekmények elkövetésében, hanem maga is prostitúciós tevékenységet folytatott.

Tíz nő esetében bizonyítottan bántalmazta őt a partnere vagy az elkövetőtársa, míg 47 ügyiratban nem állt rendelkezésre ilyen jellegű információ.

A vizsgált ügyek területi szempontból elsősorban Fejér vármegyében és a fővárosban koncentrálódtak, míg más megyékben kisebb számban fordultak elő. (A munkacélú kizsákmányoló ügyek többsége Fejér vármegyéből érkezett.)

Ezekben az ügyekben jellemzően a bűncselekményt észlelő személy (23 irat), illetve a sértett feljelentése (26 irat) alapján indultak az ügyek, de hét esetben a rendőrség indította az eljárást. Egy esetben az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat (OKIT) jelzése alapján, amikor egy kuncsaft telefonált nekik a tőle segítséget kérő sértett miatt.

Ezekben az ügyekben 16 nőt letöltendő szabadságvesztésre, 10 főt első fokon felfüggesztett szabadságvesztésre ítélték.

Minden esetben a sértettek kiszolgáltatott helyzetben voltak az intézeti nevelés, az onnan történő szökés, illetve az anyagi nehézségek miatt. A vádlottak rendszeresen elvették a teljes bevételt, a sértettek nem részesültek belőle. Több ügyben szerepel fizikai erőszak, illetve családtagok bántalmazásával való fenyegetés.

A szexuális célú kizsákmányolás során a szexuális szolgáltatások nyújtása gyakran több személy összehangolt tevékenysége volt, amelyek közül a hirdetés, az időpont-egyeztetés, a felügyelet volt ezekben az ügyekben (is) a nők feladata.

A kapcsolattfelvétel jellemzően informális csatornákon keresztül történt: ismerősökön, közösségi médián (Facebook, Messenger), utcán, vasútállomáson, kocsmában, buszmegállóban vagy a közmunka során. Több esetben a vádlottak korábbi ismeretségre, családi kapcsolatra vagy érzelmi megtévesztésre – például szerelmi viszony színlelésére – építették a befolyásukat.

A sértettek gyakran szegregált településeken, rossz anyagi körülmények között éltek, jövedelemmel nem rendelkeztek. Több esetben a vádlottak kábítószerral kötötték magukhoz őket, vagy biztonságot, lakhatást ígértek, amit később

prostitúciós tevékenységhez kötöttek. A hirdetéseket szexuális szolgáltatást közvetítő oldalakon (pl. rosszlanyok.hu) adták fel, és a sértettek által keresett pénzt a legtöbb esetben teljes egészében elvették. Előfordult, hogy a vádlottak saját családtagjaikat – például unokatestvért, féltestvért, élettársat vagy sógornőt – is bevonták a tevékenységbe, sokszor azzal az indokkal, hogy ezzel segíthetik a család megélhetését.

A szexuális kizsákmányolás során a *loverboy*-módszer – vagyis a szerelmi kapcsolat színlelése a kizsákmányolás érdekében – több esetben is megjelent, különösen fiatal lányok esetében, akik érzelmileg kötődni kezdtek az elkövetőkhöz. Gyakran a női elkövetők ezt a férfi társaiknál még ösztönözték is, hogy ezzel a módszerrel próbáljanak befolyást gyakorolni a sértettek felett. A vádlottak gyakran csoportosan működtek együtt, egymásnak adták át a sértetteket, és közösen szervezték a „fuvarokat”, szállásokat, hirdetéseket. A prostitúcióra kényszerített nők közül többen mentálisan sérültek, gyámság alatt álltak, vagy épp szökésben voltak gyermekotthonból. Egyes esetekben a vádlottak külföldi munkalehetőséggel csábították el a sértetteket, majd ott is kizsákmányolták őket.

A sértettek gyakran gyermekotthonból szökött fiatalok voltak, akiknek sem családi háttérük, sem anyagi biztonságuk nem volt. Több esetben kábítószerrel tartották őket függésben, amit a vádlottak tudatosan használtak ki: a drogért cserébe szexuális szolgáltatást kellett nyújtaniuk.

A kontroll fenntartása érdekében a vádlottak rendszeresen alkalmaztak fenyegetést és bántalmazást. A sértetteket bezárták, mozgásukban korlátozták, irataikat és telefonjaikat elvették, hogy ne tudjanak segítséget kérni vagy elmenekülni.

A munkacélú kizsákmányoltak esetében a sértettek szállása egy istálló vagy sufninak használt helyiség volt, ahol embertelen körülmények között kellett élniük. Egyes esetekben a vádlottak a sértettek lakását is megszerezték, majd ott dolgoztatták őket, betegen is munkára kényszerítették őket, és csak a vádlottak kíséretében hagyhatták el a tartózkodási helyüket.

A külföldi munkavégzés ígérete – különösen Németországban – gyakran szerepelt a megfélemlítés eszközeként. A sértettek nem beszéltek a nyelvet, nem ismerték a helyi viszonyokat, és gyakran gyámság alatt álltak, önálló életvitelre alkalmatlan állapotban. A vádlottak megszerezték az irataikat, megszervezték az utazást, majd a kuncsaftokat is ők közvetítették. A pénzt – amit a sértettek keresetek – teljes egészében elvették, sokszor azzal az indokkal, hogy a család megélhetését vagy a gyermek pelenkáját kell fedezni belőle.

A fizikai erőszak szélsőséges formái is megjelentek: egy esetben a sértettet forró olajjal leöntötték, aminek következtében súlyos sérüléseket szenvedett és több műtéten kellett átesnie.⁶

A női elkövetők ezen ügyekben jellemzően nem csupán passzív résztvevők, hanem kulcsszereplők is voltak, akik gyakran maguk is áldozatként kezdték, majd ennek ellenére a rendszer részeivé váltak. Az ügyek közötti eltérések főként a sértettek életkorában, a kényszerítés formájában és a külföldi tevékenység jelenlétében mutatkoznak meg.

Ezekben az ügyekben előfordult, hogy a párkapcsolatban élő elkövetők közötti bántalmazásra fény derült, a nőt a partnere rendszeresen bántalmazta, azonban ezen ügyekben a kapcsolati erőszak nem volt a vádirat része. Egyes esetekben ezt a bíró mérlegelte, azonban egyetlen esetben sem állapította meg a kényszer-fenyegetést mint büntethetőséget kizáró okot.

„A bíróság részletes vizsgálatának tárgyát képezte az, hogy másodrendű vádlott az emberkereskedelem és kényszerszolgáltatás büntettének elkövetője, vagy sértettje, s arra a megállapításra jutott kettejük kapcsolatának a telefonbeszélgetésekben is tükröződő jellege alapján, hogy másodrendű vádlott önszántából tartotta ki részben elsőrendű vádlottat, még ha közöttük voltak is feszültségek, és elsőrendű vádlott olykor bántalmazta is őt.”⁷

Összegzés

Az elmúlt évtizedben az emberkereskedelem elkövetői profiljában jelentős átalakulás figyelhető meg: a korábban dominánsan férfiak által elkövetett bűncselekményekben egyre szignifikánsabb szerepet töltenek be a nők. Ez a tendencia nemcsak nemzetközi szinten, hanem Magyarországon is kimutatható.

A női elkövetők megjelenése nem csupán statisztikai jelenség, hanem mélyebb társadalmi és pszichológiai folyamatok eredménye (lehet). Amennyiben a korábban áldozattá vált nők megfelelő támogatást és védelmet kaptak volna, jelentősen csökkenthető lett volna annak esélye, hogy később maguk is elkövetővé váljanak, például a fiatalok esetében mindenképpen.

A nemzetközi szakirodalom alapján a női elkövetők jellemzően kisebb, operatív feladatokat látnak el az emberkereskedelem folyamatában, mint férfi társaik (BROAD, 2015). Gyakori, hogy korábban maguk is áldozatok voltak, és a bűncselekményeket partnerükkel közösen követik el. Ez a kettős szerep – áldo-

⁶ Fővárosi Főügyészség, B.6934/2019.

⁷ Kecskeméti Törvényszék, 8.B.453/2023/85.

zatból elkövetővé válás – különösen fontos szempont a női elkövetők motivációinak és felelősségének értelmezésében és ezt a magyar esetek is alátámasztották (vö. az ausztrál esetek elemzésével BAXTER, 2019: 328).

Kutatásunk célja a női elkövetők tipizálása volt, különös tekintettel arra, hogy milyen kapcsolati hálóban és milyen szerepkörben valósítják meg az emberkereskedelemhez köthető cselekményeket. A tanulmány következtetése szerint a fiatalabb, kortársaikat kizsákmányoló lányok maguk is áldozati múlttal rendelkeznek, míg azok a nők, akik partnerükkel együtt követik el a bűncselekményeket, gyakran „önkéntes” részvételük ellenére is erőteljes érzelmi vagy gazdasági függésben állnak. A hatóságok által ismertté vált ügyekben a klaszszikus „madam” szerepkör – azaz a kizsákmányolást irányító női figura – elenyésző arányban jelenik meg.

A feldolgozott iratokban az elkövetők (nemtől függetlenül) együtt, összehangoltan valósították meg a bűncselekmény tényállási elemeit. Ezek alapján három jól elkülöníthető női elkövetői csoport volt azonosítható, amelyek különböző módon és motivációval vesznek részt a kizsákmányolásban. Ezek a típusok nemcsak a cselekmények jellegében, hanem az elkövetők társadalmi háttérében, kapcsolati hálójában és szerepfelfogásában is eltérnek egymástól.

A három női elkövetői típus jól mutatja, hogy a vizsgált ügyekben a nők nem csupán passzív szereplők, hanem sok esetben kulcsszereplők, akik szervezik, irányítják és fenntartják a rendszert.

A hagyományos kriminológiai elméletek gyakran alulértékelik a női elkövetők szerepét, pedig a vizsgált esetek alapján világosan látszik, hogy a nők nemcsak végrehajtók, hanem stratégiai döntéshozók is lehetnek, különösen a madam-típus esetén.

A szociális háttér, az intézményi környezet, a családi kapcsolatok és az érzelmi dinamika mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a női elkövetők különböző módon kapcsolódni kezdjenek a kizsákmányolásba. A kortárs kizsákmányoló, a madamok és a férfiakkal együttműködő társelkövetők mind más-más mintázatot képviselnek, de közös bennük a tudatosság, a kontrollgyakorlás és az anyagi haszonszerzésre való törekvés.

Ugyanakkor az utolsó csoportba tartozó női elkövetőkkel kapcsolatban kiemelendő az a tény is, hogy sok esetben a partnereikkel együtt dolgozó nőket rendszeresen bántalmazták, így az ő esetükben felmerül(het) a kényszerfenyegetés vagy a rábírás hatására történő elkövetés is (ennek bírói vizsgálatára láttunk példákat).

Alexandra Levy szerint (2016: 133) amikor ilyen helyzetben lévő nőket állítanak bíróság elé, a bíróságoknak ügyelniük kell az önkéntesség figyelembevételére, és mérlegelési jogkörüket felhasználva el kell térniük az ítélethozataltól, el kell rendelniük az áldozat segítségét, vagy más módokat kell találniuk a szokatlan helyzet – amelyben a vádlott maga is áldozata és elkövetője volt ugyanazon típusú bűncselekményeknek – kezelésére. Ez is ékes példája annak, hogy az emberkereskedelem- és kényszermunka-ügyek milyen összetettek tudnak lenni.

A büntetőeljárásban nagy kérdés, hogy ezek a nők, akik a kizsákmányolóikkal együttműködnek a bűncselekmény megvalósítása során, áldozatok vagy elkövetők (HENDERSON – RHODES, 2022). Levy azzal érvel, hogy „csak néhány »bottom girl« érdemel kegyelmet”, míg „mások nem kevésbé önállóak és bűnösök, mint azok az emberkereskedők, akik önként léptek be a kizsákmányolásba” (LEVY, 2016: 131). Az áldozat-elkövető között húzódó szürke zóna eldöntésének bizonytalansága miatt a büntetőeljárásban eljáróknak kell eldönteniük, hogy helyénvaló-e az emberkereskedelem áldozatait elkövetőként büntetőeljárás alá vonni, még akkor is, ha őket kényszerítették vagy megtévesztették, hogy elkövessék a bűncselekményeket (WIJMAN – KLEEMANS, 2019). Az általunk vizsgált ügyekben vádat emeltek ezek ellen a nők ellen, a bíróság néhány esetben vizsgálatra esetleges áldozati mivoltukat, de azt egyszer sem találták bizonyítottnak.

Felhasznált irodalom

- BARRICK, K. – MARTIN, L. – MATTHIAS, C. – FARRELL, A. (2025): Assessing the Use of Law Enforcement and Prosecutorial Case Files to Understand Sex Trafficking in the United States: Caveats and Considerations. *Journal of Human Trafficking*, 1–16. <https://doi.org/10.1080/23322705.2025.2542071>
- BAXTER, A. L. A. (2019): When the Line between Victimization and Criminalization Blurs: The Victim-Offender Overlap Observed in Female Offenders in Cases of Trafficking in Persons for Sexual Exploitation in Australia. *Journal of Human Trafficking*, 6(3), 327–338. <https://doi.org/10.1080/23322705.2019.1578579>
- B. ACZÉL A. – HATVANI E. (2015): Az EMMI Rákospalotai Javítóintézet és Speciális Gyermekotthon prevenció és reintegrációs lehetőségei, a gyermekprostitúció „intézeti” szemmel. In: Ékes I. (szerk.): *Nyitott szemmel az ifjúság védelmében: a gyermekbántalmazás és gyermekprostitúció ellen*. Budapest: ERGO, 47–63.
- BROAD, R. (2015): ‘A Vile and Violent Thing’: Female Traffickers and the Criminal Justice Response. *The British Journal of Criminology*, 55(6), 1058–1075. <https://doi.org/10.1093/bjc/azv072>

- DIVIÁK, T. – DIJKSTRA, J. K. – VAN DER WIJK, F. – OOSTING, I. – WOLTERS, G. (2023): Women trafficking networks: Structure and stages of women trafficking in five Dutch small-scale networks. *European Journal of Criminology*, 20(4), 1506–1528. <https://doi.org/10.1177/14773708211053135>
- EURÓPAI BIZOTTSÁG (2022): *Jelentés az emberkereskedelem elleni küzdelem terén elért eredményekről (negyedik jelentés)*. COM(2022) 736 final. Brüsszel, 2022. december 19. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=COM%3A2022%3A736%3AFIN&qid=1671-461797022>
- EURÓPAI BIZOTTSÁG (2025): *Jelentés az Európai Unióban az emberkereskedelem elleni küzdelem terén elért előrehaladásról (ötödik jelentés)*. COM(2025) 8 final. Brüsszel, 2025. január 20. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52025DC0008>
- EUROPOL (2024): *Tackling threats, addressing challenges – Europol’s response to migrant smuggling and trafficking in human beings in 2023 and onwards*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2813/203212>
- HEIDENSOHN, F. (1985): *Women and Crime*. London: Macmillan.
- HENDERSON, A. C. – RHODES, S. M. (2022): “Got Sold a Dream and It Turned into a Nightmare”: The Victim-Offender Overlap in Commercial Sexual Exploitation. *Journal of Human Trafficking*, 8(1), 33–48. <https://doi.org/10.1080/23322705.2021.2019530>
- LEVY, A. F. (2016): Innocent traffickers, guilty victims: The case for prosecuting so-called “bottom girls” in the United States. *Anti-Trafficking Review*, 6(6), 130–133. <https://doi.org/10.14197/atr.201216613>
- RASKÓ G. (1977): A nők kriminalitásának jelentősége és jellegzetességei. *Jogtudományi Közlöny*, 32(2), 90–97.
- TAMÁSI E. (2009): The only good man is a battered man. Male victims-female perpetrators. *Iustum Aequum Salutare*, 5(4), 85–114. <https://publikacio.ppke.hu/id/eprint/905/1/000-605808.pdf>
- UNODC (2024): *Global Report on Trafficking in Persons 2024*. (Sales no. E.24.XI.11.) Vienna: United Nations publication.
- VÖLGYI R. (2021): Bordélytulajdonosok és bordélynyitás Budapesten a századfordulón. *Budapesti Levéltári Mozaikok*, 26(53). <https://doi.org/10.56045/BLM.2021.26>
- WIJMAN, M. – KLEEMANS, E. (2019): Female offenders of human trafficking and sexual exploitation. *Crime, Law and Social Change*, 72(1–2), 53–72. <https://doi.org/10.1007/s-10611-019-09840-x>
- WINDT SZ. (2020): Az emberkereskedelem és a családon belüli erőszak hasonlóságai és különbségei. *Belügyi Szemle*, 68(12), 105–117. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2020.12.5>
- WINDT SZ. (2021): *A láthatatlan emberek. Az emberkereskedelem jelensége Magyarországon*. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet. https://okri.hu/images/stories/konyvajanlo/2021/Windt_2021/Lathatatlan_emberek_web_s.pdf

A bizonytalanság kelepcéje

A Covid-ellenes készítmények behozatala miatt indult büntetőeljárások tanulságai

Absztrakt

A tanulmány megírásáig a WHO adatai szerint 7 milliónál is többen veszítették életüket a koronavírus okozta megbetegedéssel összefüggésben. A Covid19-pandémia idején a halálozási ráták gyors felfutása, a bizonytalan oksági magyarázatok és az egészségügyi rendszer tehetetlensége utat nyitott a hivatalosan nem engedélyezett, de legalább reményt adó alternatív terápiáknak, és számos esetben, ezzel egyetemben, az érintettek kényszerű kriminalizálódásának is. 2024-ben célzott vizsgálatot indítottam, amely a 2020 és 2023 között a kriminálstatisztikában regisztrált gyógyszerhamisítás bűncselekmény kriminológiai vetületére fókuszált, kiemelt figyelmet fordítva azokra az ügyekre, amelyekben az elkövetési tárgy valamilyen Covid-ellenes készítmény volt. A tanulmány ezeknek az eljárásoknak a sajátosságait mutatja be.

Kulcsszavak: *Covid-19, büntetőeljárás, gyógyszerhamisítás, ivermectin, illegális behozatal*

Abstract

The Trap of Uncertainty: Lessons from Criminal Proceedings Initiated Due to the Import of Anti-COVID Preparations

By the time of writing this study, according to WHO data, over 7 million have lost their lives in connection with the coronavirus pandemic. The pandemic and its socio-political management – particularly the lack of social communication and its anomalies – triggered processes that amplified uncertainty within society. The rapid rise in mortality rates, uncertain causal explanations, and the helplessness of the healthcare system opened the door to alternative therapies that were not officially authorized but at least offered hope – and, in many cases, led to the involuntary criminalization of those involved. In 2024, I launched a targeted investigation focusing on the criminological aspects of the crime of Medical Product

* Ritter Ildikó, tudományos munkatárs, OKRI. ORCID: 0009-0000-8637-6620.

Counterfeiting registered in criminal statistics between 2020 and 2023, with special attention to cases where the object of the offense was some form of anti-Covid preparation. This study presents the specific characteristics of these proceedings.

Keywords: *Covid-19, criminal procedure, medicine counterfeiting, ivermectin, illegal import*

Bevezetés

2023-ban a tiltott szerek országba történő behozatalával kapcsolatos kriminológiai kutatás részeként országos, teljes mintán vizsgáltam a 2020 és 2021 között rendelt és Magyarországon nem engedélyezett gyógyszerek behozatalával kapcsolatos, gyógyszerhamisítás elkövetése miatt indult büntetőeljárásokat, kiemelten a vásárlói vagy elkövetői kör jellemzőit, illetve az elkövetések oksági magyarázatait (RITTER, 2023a; 2023b). A vizsgált időintervallum két éve egybeesett a Covid19-járvánnyal, illetve az annak visszaszorítását célzó korlátozó intézkedések időszakával, ezért nem meglepő, hogy a vírusfertőzés megelőzésére, illetve annak kezelésére hatásosnak vélt, Magyarországon nem engedélyezett szerek is elkövetési tárgyként jelentek meg a vizsgálati mintában. Ezek többségükben valamilyen immunerősítő szerek, illetve különböző márkanéven forgalomba hozott ivermectin hatóanyag-tartalmú készítmények voltak. A mintába került ügyek között meglepő volt a büntetőeljárás alá vont orvosok, gyógyszerészek, egészségügyi dolgozók magas érintettsége, akik jellemzően a saját maguk, a családjuk, illetve betegeik iránti felelősségérzettől vezérelve, éppen az egészség védelmének érdekében követték el a Btk. XVIII. fejezetében az egészséget veszélyeztető bűncselekmények közé sorolt gyógyszerhamisítás bűncselekményt. Ezeknek az eljárásoknak a befejezése roppant széles skálán mozgott, a tévedés miatti megszüntetésektől a pénzbüntetésig. A vizsgálati minta mindössze 17 Covid-ellenes készítménnyel elkövetett ügyet tartalmazott (ami az összes vizsgált ügy 11,8%-át tette ki), de megannyi kérdést vetett fel. Szerettem volna megérteni, mi vezetett oda, hogy számos köztisztelőben álló, normakövető, illetve magas társadalmi presztízsű foglalkozást űző ember, az orvosok, a gyógyszerészek, egészségügyi szakemberek – a bizalmatlanság kelepcejének hatása alatt – miközben legjobb tudásuk szerint igyekeztek szolgálni az egészség védelmét és megőrzését, tevékenységükkel büntetőeljárás alanyává válhattak.

Többek között ennek okán 2024-ben célzott vizsgálatot indítottam, amely a gyógyszerhamisítás bűncselekmény kriminológiai vetületére fókuszált, kiemelt figyelmet fordítva a Covid19-vírusfertőzés megelőzésével, illetve kezelésével összefüggésben indult ügyekre (RITTER, 2024).¹ A vizsgálati mintát kiterjesztettem a behozatali cselekményeken túl az összes 2022-ben és 2023-ban az ENYÜBS rendszerébe regisztrált „gyógyszerhamisításos” ügyre. Ez utóbbi vizsgálat is országos teljes mintán készült, amely 29 (az összes vizsgált ügy 14,4%-a) olyan ügyet tartalmazott, ahol az elkövetési tárgy a „Covid” tüneteinek enyhítésére, a súlyos szövődmények megelőzésére vagy általános immunerősítésre rendelt, Magyarországon nem engedélyezett készítmény volt, amely többségében ivermectin hatóanyagot tartalmazott, két esetben pedig a malária ellen használt hidroklorokint. (Ezeket a továbbiakban egységesen *Covid-ellenes készítményként* jelölöm.)

A két vizsgálati minta adatai szerint mindösszesen 46 olyan büntetőeljárás indult Magyarországon 2020 és 2023 között gyógyszerhamisítás miatt, amelyről a hatóságok tudomást szereztek, és amelyek elkövetési tárgyát Covid-ellenes készítmények képezték.

A következőkben az említett 46 eljárás adatai, valamint a jogszabályi környezet alapján igyekszem értelmezni a fenti jelenséget, és megtalálni azokat a változókat, válaszokat, amelyek segítségével a jövőben hasonló bizonytalansági kelepce nem eredményezi azt, hogy „a megfelelésségteljesebbek és a legbizonytalanabbak vagy legelkeseredettebbek” értelmetlenül kerüljenek egy másodlagos bizonytalansági kelepcebe olyan élethelyzetben, amelynek a társadalmi összefogásról, a közös felelősségvállalásról, a szolidaritásról kellene szólnia.

A Covid19-járvány kezdetének rövid kronológiája

Hat éve, hogy 2020. március 11-én az Egészségügyi Világszervezet (WHO) hivatalosan is világjárvánnyá nyilvánította az akkoriban rendkívül gyorsan terjedő koronavírus-járványt.

Az első hivatalos fertőzötteket 2019. december 31-én regisztrálták, amikor a WHO értesült a kínai Vuhanban detektált ismeretlen eredetű tüdőgyulladásos esetekről. 2020. január 7-én a kínai hatóságok egy új koronavíruszt azonosítottak ezek okozójaként, amelyet ideiglenesen 2019-nCoV-nak neveztek el (LIU et al.,

¹ A vizsgálat módszere: dokumentumelemzés (bűnügyi iratok); minta: országos teljes minta az ENYÜBS-rendszerbe gyógyszerhamisítás bűncselekmény miatt 2022-ben és 2023-ban került ügyek; a minta elemszáma: n=201.

2020). 2020. január 30-án a WHO nemzetközi aggodalomra okot adó népegészségügyi vészhelyzetnek nyilvánította a gyorsan terjedő új koronavírus-járványt, majd 2020. február 11-én hivatalosan Covid-19-ként nevesítette (WHO, 2020a; 2020b). Kilenc nappal később az Egyesült Államok Betegségellenőrzési és Megelőzési Központja megerősítette az Egyesült Államokban az első Covid-19-hez köthető halálesetet (CDC, 2021). Az érintett személy egy ötvenes éveiben járó férfi volt.

Az első hónapokban sem a globális egészségügyi hatóságok, sem a kormányzati szervek, sem a közvélemény nem tudta és nem is sejtette, hogyan fog terjedni a betegség, és milyen hatással lesz a mindennapi életre. 2020. március 1-jén az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) 15 millió dollárt bocsátott a Covid-19 globális válaszlépéseinek támogatására. Egy héttel később, március 7-én a regisztrált fertőzöttek száma elérte a 100 ezret. Néhány nappal ezután, március 11-én, a WHO világjárványnak nyilvánította a Covid19-et (MOORE, 2021). Európa nagy része 2020 elején találkozott a járvánnyal (MARKETWATCH, 2022).

Magyarországon 2020. március 4-én detektálták az első fertőzött esetet és március 15-én az első halálos áldozatot. Az egészségügyi veszélyhelyzet kihirdetését hazánkban március 11-én jelentették be, és innentől datálhatók az első járványügyi korlátozások is (PANDÉMIA, 2020). Magyarországon 2024. április 13-ig bezárólag² mindösszesen 2 230 232 személyt regisztráltak fertőzöttként és 49 048 főt a fertőzéssel összefüggésben elhunytként (WORLDOMETER, 2024). 2020. december 23-án került sor az első oltás beadására. A lakosság 65 százaléka (6,4 millió fő) azóta legalább egy oltást kapott.

A bizalmatlanság kelepcéje

A tanulmány megírásáig világszerte több mint 779 millió ember betegedett meg, és 7 milliónál is többen veszítették életüket a koronavírus okozta megbetegedéssel összefüggésben (WHO, 2023a; 2023b).

A fertőzés okozta fizikai tüneteken túl mind a járvány, mind pedig a visszaszorítására hozott korlátozó intézkedések erős érzelmi terhet róttak a globális népességre. A járvány velejárójává vált a szorongás, a félelem, az aggodalom, az ingerültség, de nem volt ritka – különösen az egészségügyi dolgozóknál – a poszttraumás stressz (KARNATOVSKAIA et al., 2020), vagy a karantén miatt az ott-

² 2024. április 13-a óta a globális koronavírus-követő adatgyűjtési rendszert a WHO már nem frissíti, mivel az országok többsége már nem jelent adatokat; így azóta statisztikailag érvényes globális összesítések sem állnak rendelkezésre.

honukba „zárt” egyének körében a depresszió. A szakemberek szerint a legfőbb stresszforrás a járvány ismeretlenségéből, kontrollálhatatlanságából és a tájékoztatás hiányából adódó bizonytalanságból származott (PERCZEL-FORINTOS, 2020).

Paolo Giordano a Covid19-pandémia alatt publikált *Járvány idején* című könyvében azt írja, hogy minél több információval rendelkeznek az emberek (pl. a fertőzöttek és elhunytak számáról és lokációjáról, a járvány terjedésének dinamikájáról), annál inkább a helyzetnek megfelelő lesz a viselkedésük. Persze lesznek, akik szokatlanul reagálnak,

„de a többség az észére hallgat. [...] Az első napok óta ennek ellenére az a vád éri a számokat, hogy fokozzák a pánikot. Akkor hát jobb elhallgatni őket, vagy találni egy másik számolási módot, amitől kisebbnek tűnnek. Csakhogy rögtön kiderült, hogy így tényleg elszabadul a pánik: ha eltitkolják előlünk az igazságot, minden sokkal súlyosabb, mint amilyennek látszik. [...] A hatóságok megbíznak a szakértőkben, de kevésbé bíznak meg bennünk [*az állampolgárokból* – R. I.], az érzelmi terhelhetőségünkben. Valójában a szakértők sem nagyon bíznak bennünk, túlságosan leegyszerűsítve beszélnek rólunk, ami nekünk gyanús. A hatóságokkal szemben mindig is gyanakvóak voltunk, és azok is maradunk. Ezért aztán visszatérnénk a szakértőkhöz, de tétovázni látjuk őket. Végül, bizonytalanságunkban még rosszabbul reagálunk, mint ahogyan egyébként tennénk. [...] A vírus felszínre hozta ezt az ördögi kört, a bizalmatlanság kelepccéjét, amely szinte minden esetben létrejön, amikor a tudomány meglegyinti a hétköznapi létünket. Ettől a kelepccétől tör ki a pánik, nem a számoktól.” (GIORDANO, 2020: 28–29)

Az emberek csalódtak a tudományban. Bizonyosságot akartak, de csak véleményeket kaptak. Csalódtak az egészségügyi szakemberekben, akik a sokszorosan túlterhelt egészségügyi rendszerben képtelenek voltak a betegek vagy a hozzátartozók által elvárt fejlemre.

A bizalmatlanság kelepccéjének hatására így sokan a saját kezükbe vették a betegségmegelőzést és/vagy a terápiát. Egyesek alkottak vagy elfogadtak egy egy felkínált értelmezési keretet és azzal összhangban igyekeztek cselekedni, mások pedig annyira elbizonytalanodtak, hogy a félelem zsákutcájában könnyű prédájává válhattak a sikerekkel kecsegtető, ámde megalapozott bizonyítékokat nélkülöző, nem ritkán pusztán üzleti célú prevenciós stratégiáknak vagy terápiáknak. A halálozási ráták gyors felfutása, a bizonytalan oksági magyarázatok és az egészségügyi rendszer tehetetlensége utat nyitott a hivatalosan nem engedélyezett, de legalább reményt adó alternatív terápiáknak és számos esetben, ezzel egyetemben, az érintettek kényszerű kriminalizálódásának is.

Egyes alternatív terápiák eszközei olyan gyógyszerek, állatgyógyászati szerek vagy gyógyhatású készítmények voltak, amelyek hazánkban nem rendelkeztek forgalomba hozatali engedéllyel, így a hatályos jogszabályok értelmében az országba történő behozataluk büntetendő cselekménynek minősült.

A bizalmatlanság kelepceje így odavezetett, hogy a Covid-19 alatt a népesség két szélső szegmensébe tartozók, a legbátrabbak és a legbizonytalanabbak vagy legelkeseredettebbek közül jó néhányan büntetőeljárás alanyaivá váltak.

A jogi értelmezési keret – röviden

Gyógyszerhamisítás

Hazánkban a 2018. évi CXVII. törvény iktatta be a gyógyszerhamisítás tényállást a Büntető Törvénykönyvbe (Btk.), amely 2019. január 1-jével hatályosult. Ezt megelőzően az egészségügyi termék hamisítása tényállás alapján voltak büntethetők a gyógyszerhamisítással összefüggő cselekmények, azonban ez a bűncselekmény sem képezi hosszú ideje részét a magyar büntetőkódexnek; a jogalkotó először a 2012. évi C. törvényben nevesítette a gyógyszerekkel visszaélés különböző formáit. Ennek oka, hogy hazánk az Európa Tanács egészségügyi termékek hamisításáról és más hasonló bűncselekményekről – ideértve a közegészség veszélyeztetését is – szóló egyezménye, az úgynevezett Medicrim Egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény) aláírásával és kihirdetésével annak kötelező hatályát elismerte, ide értve az Egyezmény 1. cikk 1. pontjának a) bekezdésében foglalt, „bizonyos tevékenységek bűncselekménnyé nyilvánításának” követelményét is.

Mindezek alapján – különös tekintettel az Egyezmény 8. cikk a) pontjában foglaltakra, továbbá a Btk. 185/A. § (1) bekezdésének d) pontjára, 2013. július 1-jétől hazánkban – mivel Magyarországon nem engedélyezett szernek minősül – büntethető az emberi betegség kezelésére vagy megelőzésére alkalmas terméként feltüntetett ivermectin hatóanyag-tartalmú *per os*³ készítmények indokolatlan mennyiségben az országba történő behozatala.

A mennyiség kérdéséről minden gyógyszerhamisítás vonatkozásában a Nemzeti Népegészségügyi és Gyógyszerészeti Központ (NNGYK) kirendelt gyógyszerész szakértője foglal állást. A mennyiségi meghatározás alapja a Magyarországon engedélyezett azonos hatóanyag-tartalmú és hatóanyag-mennyiségű szerek esetén javasolt terápiás dózis, de legfeljebb 3 havi terápiás adag.

³ *Per os*: szájon át történő gyógyszer-bevitel, ami vonatkozhat tablettára vagy kapszulára, de akár valamilyen folyadék állagú szerre is. Forrás: <https://lexiq.hu/per-os>

Amennyiben hazánkban egyetlen olyan szer sincs, amelynek hatóanyaga a lefoglalt gyógyszerkészítmény hatóanyagát tartalmazza, úgy a nemzetközi szakirodalmi adatok alapján ad szakvéleményt a gyógyszerész szakértő.

A vizsgálati mintában jellemzően a következőket tartalmazta ivermectin hatóanyag-tartalmú szerek esetében a szakvélemény:

„Szakirodalmi adatok szerint az ivermectin orálisan alkalmazott egyszeri dózisa parazitafertőzés kezelésére kb. 200 mcg/ttkg, ami egyszer ismételhető. Ez egy 70 kg testsúlyú beteg esetében 14 mg egy alkalommal történő bevitelét jelenti, ami az előtalált termék esetében [*hatóanyagtartalma 12 mg/tabletta – R. I.*] 1 + 1/6 tablettát. Ismételt alkalmazással is számolva összesen 2 + 1/3 tablettát. [...] Mivel hazánkban egyetlen ivermectin hatóanyagú vényköteles gyógyszer rendelkezik forgalomba hozatali engedéllyel, a rosacea kezelésére javallott külsőleges felhasználású készítmény, az ivermectin hatóanyag-tartalmú tabletták Magyarországon forgalomba hozatali engedéllyel nem rendelkeznek, ezért illegális gyógyszernek minősülő készítmények.”⁴

Magyarországon tehát a 2 + 1/3 vagy annál több – ivermectin tartalmú – tablettát behozatala bűncselekménynek minősül, és amennyiben a hatóság tudomására jut, büntetőeljárás megindítását vonja maga után.⁵

Egészségügyi törvény

Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 2. § (3) pontja szerint „*az egészségi állapot javításának elsődleges eszköze az egészség fejlesztése, védelme és a betegségek megelőzése*”. Ráadásul a jogalkotó úgy vélte, hogy fontos a második fejezet (A betegek jogai és kötelezettségei) első címe (Az egyén szerepe) alatt a törvény 5. § (3) bekezdés a) pontjában rögzíteni – nagyon helyesen –, hogy „*mindenkinek joga van olyan ismeretek megszerzéséhez, amelyek lehetővé teszik számára az egészsége védelmével és fejlesztésével kapcsolatos lehetőségek megismerését, valamint megfelelő tájékoztatáson alapuló döntését az egészséggel kapcsolatos kérdésekben*”. Sőt, a c) pont szerint „*mindenkinek a saját egészségi állapotáért a tőle elvárható módon felelősséggel kell tartoznia*”.

⁴ Részlet az OGYÉI/21463-2/2021. számú szakvéleményéből.

⁵ Itt jegyzem meg, hogy lehetőségük van az orvosoknak arra, hogy egyedi esetben kérvényt nyújtsanak be Magyarországon nem engedélyezett gyógyszerkészítmény indokolt, terápiás célú behozatalára, azonban az NNGYK tájékoztatása szerint mindössze *egyetlen* kérelem érkezett ivermectin hatóanyag-tartalmú *per os* szer behozatalára mind ez ideig, de a kérvényező nem Covid19-fertőzés, hanem rosacea-terápia okán kérte a behozatali engedélyt, amit meg is kapott egy uniós országban engedélyezett, forgalomban lévő készítményre.

E törvény alapelvei közé tartozik az is, hogy a beteg önrendelkezési joga kizárólag az egészségi állapota által indokolt, e törvényben meghatározott esetekben és módon korlátozható [2. § (1) bekezdés]. Azaz mindenki maga dönthet arról – a törvényben meghatározott eseteket kivéve –, hogy milyen módon kívánja megelőzni a betegségeket és milyen terápiával szeretné gyógyítani vagy gyógyíttatni magát.

A két különböző jogág által, a nemzetközi egyezmények tükrében, a saját szakpolitikai kereteik között megalkotott rendelkezések és alapelvek mentén felvázolódott egy olyan jogszabályi környezet, amely ugyan kissé Janus-arcúan, de egyértelműen jelzi a jogalkotói szándékot, és többségében a Magyarországon nem engedélyezett készítmények vonatkozásában el is fogadható.

Ugyanakkor az ivermectin hatóanyag-tartalmú szerek esetében a helyzet egy kicsit más, ugyanis ezen készítmények Covid19-terápiában történő alkalmazhatóságának és eredményességének globális szakmai megítélése a járvány előrehaladtával folyamatosan változott, ráadásul a hozzáférhetőség vonatkozásában is – még az Európai Unión belül is – eltérés volt jellemző.

Nemzetközi ajánlások az ivermectin-készítmények humángyógyászati alkalmazásáról Covid-19 esetén

A pandémia korai szakaszában laboratóriumi vizsgálatok azt jelezték, hogy az ivermectin hatásos lehet a Covid-19 megelőzésében vagy kezelésben (CALY et al., 2020). Ez a hír – az internet segítségével – gyorsan szárnyra is kelt és az egyébként a pánik elkerülése miatt jobbra alultájékoztatót, a bizalom kelepccéjébe zárt népesség egy része „szent grál”-ként tekintett az ivermectin-tartalmú készítményekre.

2021 februárjában azonban a Merck, a Stromectol nevű ivermectin-hatóanyag-tartalmú gyógyszer fejlesztője nyilatkozatot adott ki, amelyben kijelentette, nincs bizonyíték arra, hogy az ivermectin hatékony lehet a Covid-19 ellen; alkalmazását ezért nem tartotta biztonságosnak (MERCK, 2021). Az Európai Gyógyszerügynökség (EMA) nem sokkal később, az ivermectinre vonatkozó klinikai vizsgálati eredmények áttekintése után azt tanácsolta, hogy ne használják azt a Covid-19 megelőzésére vagy kezelésére, mert „a rendelkezésre álló adatok nem támasztják alá a Covid-19 kezelésére való alkalmazását” (EMA, 2021). Az EMA nyilatkozatát követően az Egészségügyi Világszervezet (WHO) is hasonló közleményt adott ki: „Az ivermectinnek a Covid19-ben szenvedő betegek kezelésére való alkalmazására vonatkozó jelenleg rendelkezésre álló bizonyítékok nem meggyőzőek. Amíg további adatok nem állnak

rendelkezésre, a WHO azt javasolja, hogy a gyógyszert csak klinikai vizsgálatok során használják” (WHO, 2021). A két szervezet nyilatkozata ellenére Szlovákiában 2021. március 5-én engedélyezték ivermectin-készítmény alkalmazását Covid19-betegek kezelésében (TA3, 2021), majd két évvel később, 2023. szeptember 22-én Csehországban is (EXPATS, 2023). Habár a Stromectol több európai országban (pl. Franciaország, Hollandia) elsődlegesen parazitafertőzések kezelésére legálisan alkalmazott vényköteles gyógyszer, azonban Covid19-terápiában Szlovákián és Csehországon kívül máshol nem engedélyezték.⁶

2023 novemberében a WHO frissítette a Covid-19 kezelésével kapcsolatos terápiás irányelveit és a rendelkezésre álló kutatási eredmények, továbbá a biológiai megalapozottság hiánya miatt határozottan nem javasolta az ivermectin alkalmazását (BMJ, 2023).

Hazánkban az Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés-egészségügyi Intézet (OGYÉI) – a Nemzeti Népegészségügyi és Gyógyszerészeti Központ (NNGYK) elődje – már 2020 decemberében közleményt tett közzé honlapján, amelyben a következőképpen fogalmazott:

„Pillanatnyilag nem állnak rendelkezésre olyan statisztikusan igazolt, tényszerű adatok, amelyek minden kétséget kizáróan alátámasztanak, hogy a gyógyszer alkalmazásakor a várható előnyök felülmúlják a kockázatokat. [...] Az OGYÉI jelenleg nem javasolja az ivermectin alkalmazását annak eredeti javallatától eltérő betegségek kezelésében.” (NNGYK, 2020)

Mivel a szer hazai forgalmazására nem nyújtott be forgalmazó kérelmet, az OGYÉI pedig az ivermectin tartalmú, szájon át szedhető készítményeket akkor még nem vizsgálta (azóta történtek vizsgálatok), így hazánkban *per os* ivermectin-készítmények a Covid19-pandémia alatt nem szerepeltek és a mai napig nem szerepelnek a gyógyszer-adatbázisban.⁷ Az ilyen típusú gyógyszerekkel kapcsolatos a Btk. 185/A. § alatt felsorolt magatartások hatósági észlelése indokolatlan mennyiségű készítmény vagy országba történő behozatal, kivitel, azon átszállítás esetén gyógyszerhamisítás bűncselekménynek minősül és büntetőeljárás

⁶ Az ivermectin egy széles spektrumú parazitaellenes szer, amely számos parazitabetegség esetén szerepel a WHO alapvető gyógyszerek listáján. Például *onchocerciasis strongyloidiasis* és egyéb, a talaj által átvitt *helminthiasis* által okozott betegségek, továbbá a rüh vagy a rosacea kezelésére is használják. A rosacea kezelésére szolgáló Soolantra nevű ivermectin-tartalmú kenőcs elterjedt humángyógyászati készítmény az Európai Unióban, orvosi vényre hazánkban is beszerezhető. Az ivermectin-tartalmú készítményeket széles körben alkalmazzák az állatgyógyászatban parazitakezelésre, de szív-érrendszer megelőzésére is. Magyarországon jelenleg 25-féle ivermectint tartalmazó készítmény rendelkezik forgalomba hozatali engedéllyel, amelyek szintén csak orvosi rendelvényre hozzáférhetők.

⁷ <https://ogyei.gov.hu/gyogyszeradatbazis/>

megindítását vonja maga után. Indokolatlan mennyiséget el nem érő kínálat, átadás, megszerzés, tartás esetén pedig gyógyszerrendészeti szabálysértésnek minősül (Szabálysértési törvény 199/A. §), amely eljárás lefolytatása a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hatáskörébe tartozik [Szabs. tv. 199/A. § (2) bekezdés].

A bizalmatlanság kelepccéjének főbb hatásai a Covid-ellenes szerek keresleti és a kínálati piacára

Az alul- vagy félretájékoztatás, a kétségbeesés érzése a növekvő esetek és halálozások miatt és a bizalmatlanság kelepccéje mindezek ellenére az ivermectin-készítmények öngyógyszerező használatának növekedéséhez vezetett (MOLENTO, 2020). Az egyre szélesedő keresletre gyorsan reagált az illegális kínálati piac (FURLONG, 2021). Akár a nyílt weben megtalálható online marketeken, de a közösségi média egyes csoportjaiban jelenlévő kereskedőktől is könnyen beszerezhetővé váltak ivermectin-tartalmú készítmények. A nemzetközi és hazai egészségügyi szervezetek közleményei és a tiltás ellenére az ivermectin a Covid19-pandémia alatt az illegális tiltótszer-piac egyik népszerű termékévé vált. *Fittler András és munkatársai* a Pécsi Tudományegyetem Gyógyszerésztudományi Karán az ivermectinnel kapcsolatos megbízhatósági kockázatokat vizsgálták, illetve bizonyítékokat kerestek az ivermectin megnövekedett keresletére, online elérhetőségére és fogyasztói hozzáférhetőségére. Az infodemiológia⁸ módszertanát a keresőmotorok találati listájának értékelésével és a weboldalelemzéssel ötvözték. A vizsgálat időben 2020. január elejétől 2021. március végéig terjedt, a hazai viszonyokra vonatkozott és a következő eredményekkel zárult:

„[A] Covid19-világjárvány és a kapcsolódó infodémia zavart okozott és megnövelte a különféle gyógyszerek iránti keresletet, lehetőséget teremtve az illegális online árusok számára, hogy potenciálisan veszélyes termékekkel töltsék be a piaci rést. [...] A felhasználók ivermectinnel kapcsolatos Google-keresései 2020 novemberének utolsó hetében és 2021 márciusában tetőztek. A fogyasztók nagyobb valószínűséggel találtak olyan linkeket, amelyek közvetlenül vagy közvetve (átírányításon keresztül) illegális online kiskereskedőkhöz vezettek, ami a keresőmotorok találati listájának első három oldalát tekintve a linkek közel felét (53,3%) képviselte 2020 decemberében, 2021 márciusára pedig 73,3%-ra tetőzött. Az illegális gyógyszer-kiskereskedők számban és rangsorban meghaladták legitim társaikét, és uralták az első keresőmotor-találati ol-

⁸ Infodemiológia: az információk elektronikus médiumon (interneten) keresztüli vagy népességen belüli terjesztésének és meghatározó tényezőinek tudományát jelenti, melynek végső célja az információk biztosítása a közegészségügy és a közpolitika részére (ECDC, 2022: v).

dalt. Az azonosított online gyógyszertárak túlnyomó többsége (77,7%) jellemzően csaló volt; több mint a fele (55,5%) érvényes orvosi rendelvény nélkül kínált vényköteles termékeket.” (FITTLER et al., 2021)

A „másodlagos bizonytalansági kelepce” jellemzői – kutatási eredmények

A vizsgálat módszere

2025-ben másodelemzést végeztem három korábbi kutatásom (RITTER, 2023a; 2023b; 2024) adatbázisa alapján azzal a céllal, hogy elemezzem az összes olyan hazánkban gyógyszerhamisítás bűncselekmény elkövetése miatt indult büntetőügyet, amelyben az elkövetés tárgya valamilyen a Covid19-vírusfertőzés megelőzésére, illetve kezelésére szolgáló készítmény/szubsztancia volt. Az említett vizsgálatok adatbázisa, amely a bűnügyi aktákban található adatokon és információkon alapult, tartalmazta az összes 2020 és 2023 között az ENYÜBS-be került gyógyszerhamisítás bűncselekmény miatt indított büntetőeljárás és az azokat elkövetők adatait, így lehetőségem volt ezeket az ügyeket leválogatni és másodelemzésnek alávetni.

A vizsgálat módszere: bűnügyi iratok országos teljes mintán végzett dokumentumelemzéseinek másodelemzése. A másodelemzés során lehetőségem nyílt újra hozzáférni az összes, mintát alkotó bűnügyi ügyiratokhoz, így újabb változókkal egészíthettem ki az adatbázist. A vizsgálati minta 46 ügyet tartalmazott.

A vizsgálat célja

A vizsgálat a jelenség kvalitatív aspektusára fókuszált, az elkövetés oksági és az elkövetők szociokulturális jellemzőinek megismerését célozta, továbbá a jogalkalmazási és ítélkezési gyakorlat sajátosságainak megismerésére törekedett.

Tulajdonképpen arra kerestem választ, hogy a társadalmi környezet anomáliáinak hatására, esetünkben egy epidémia során, helyes-e, ha a jogalkalmazási gyakorlat illeszkedik az anomáliamentes (vagy epidémiamentes) időszakban hatásos, de ebben az időszakban már anomíás jogszabályi környezethez? És ha nem, akkor mit tehet a jogalkalmazó a morális kétségeinek feloldása érdekében?

A bizonytalanság kelepccéjének egyik járulékos negatív következménye (a másodlagos bizonytalansági kelepce) lett, hogy a fertőzés elkerülése vagy a súlyos szövődmények megelőzése érdekében külföldről Magyarországon nem engedélyezett gyógyszert, állatgyógyászati terméket vagy gyógyhatású készítményt rendelő egyes személyek büntetőeljárás alanyaivá váltak. Nem minden vásárló, csak azok, akiknek az országba légi postával beérkező csomagját a hatóság – véletlenszerűen vagy kockázatelemzést követően – kiválasztotta, és talált benne hazánkban nem forgalmazható gyógyszerkészítményt. Négy-öt évvel ezelőtt még komoly piaci igény mutatkozott a generikus néven ivermectinként ismert szerekre. Ezt kihasználva egyesek illegális vállalkozást építettek a Covid-ellenes szerek iránti kereslet kielégítésére, jellemzően

- a nyílt vagy a darknetes platformokról vagy piacokról indított online rendelésekkel,
- a hazai állatgyógyászatban használt vonatkozó termékekhez történő illegitim hozzáféréssel, vagy éppen
- a környező országokban gyógyszerári forgalomban hozzáférhető ivermectin-tartalmú szerek Magyarországra csempészésével.

A fogyasztók a közösségi média csoportjain keresztül adták-vették az információkat a hozzáférést illetően. Ehhez képest az a 46 ügy, amely a hatóságok előtt ismertté vált a vizsgált időszakban, messze a jéghegy csúcsát képezi.

Azonban az észlelt esetek tartalmukat tekintve fölöttébb „beszédeseek”, és számos olyan adattal és információval szolgálnak, amelyek értelmezése, elemzése és megértése lehetőséget teremt arra, hogy a vírustól való félelem – a bizonytalanság kelepccéje – egy jövőbeli hasonló helyzetben ne vezessen normakövetőket szükségtelen kriminalizációhoz.

A vizsgálati eredményeket a hatósági észlelés, az elkövetés tárgyak, az elkövetési okok, az elkövetők jellemzői, valamint az ítélkezési gyakorlat változói mentén igyekszem felvázolni.

Hatósági észlelés

A Covid-ellenes készítmények mint Magyarországon nem engedélyezett gyógyszerek felderítése – egy eset kivételével – a Nemzeti Adó- és Vámhivatalhoz (NAV) volt köthető és a készítmények országba történő behozatalával követték el az érintettek a bűncselekményt. A behozatal kétféle módon történt: légi, illetve közúti szállítással. 44 esetben légi úton érkeztek hazánkba ezek a készítmények, két esetben pedig közúton. Ez utóbbi két ügyben az egyik egy „tipikus”, gépjárművel országba történő behozatal volt, amelyben a magyar állampolgár-

ságú elkövetők Ukrajnában, elmondásuk szerint az állataik féregtelenítésére vásároltak ivermectin-tartalmú állatgyógyászati készítményeket, ugyanis ott jóval olcsóbban hozzáférhető, mint Magyarországon. A másik ügy volt az egyetlen, amelyet nem a NAV, hanem a rendőrség derített fel a Nemzeti Védelmi Szolgálat segítségével, és amelyben egyértelműen sikerült bizonyítani a kereskedelmi tevékenységet. Egy magyar állampolgárságú férfi Szlovákiában vásárolt ivermectin-tartalmú készítményt kínált el a közösségi média (Facebook) több csoportjában. Telegramon és Viberen kommunikált a vásárlókkal és egy Nógrád vármegyei kistelepülés postáján adta fel az előre fizető vásárlóknak a készítményeket. Az előkészítő eljárást követően a hatóság célzott gépjármű-ellenőrzés során az ivermectin hatóanyag-tartalmú készítményekkel a gépjárművében elfogta az érintett személyt és eljárás alá vonta a hazánkba nem engedélyezett – a környező országokban gyógyszerértári forgalomban hozzáférhető – ivermectin-tartalmú szerek országba történő behozatala (csempészete) miatt.

A vizsgálatban érintett további 44 ügyben online rendelést követően többségében Indiából érkeztek az elkövetési tárgyak (népszerű volt az *indiamart.com* oldalon elérhető webáruház kínálata), illetve egy-egy eset erejéig Oroszország, Kína és Hong Kong is érintett volt.

Nem véletlen, hogy légi úton érkezett a mintába került elkövetési tárgyak többsége, hiszen a Covid19-pandémia és az ahhoz kapcsolódó korlátozások miatt nem csak a legális e-kereskedelem, de a tiltott szerek e-kereskedelme is fellendült.

A hatósági észlelések a tiltott szerek online kereskedelmének csak kis szeletét képesek felderíteni, így a mintába került ügyek, például szertípus, származási ország mennyiségi változói sokkal inkább jelzői a hatósági észlelési mátrixnak, mint a tényleges online kereskedelemnek.

Ugyanakkor a hazánkból online rendelt ivermectin-tartalmú gyógyszerek, illetve immunszuppresszánsok, antivirális szerek az érintett országokban (származási helyeken) legális készítménynek minősültek, így az eladó a csomag tartalmának megnevezésekor jellemzően a benne lévő terméket tüntette fel, ami jelentősen megkönnyítette a hatósági észlelést! (Tilalmazott termékek esetén rendszerint legális terméként „álcázza” a küldő fél a készítményt.) Éppen ezért majdnem minden ügyben sikerült elkövetőt társítani a lefoglalt Covid-ellenes készítményekhez.

Ahhoz, hogy valid értelmezést adhassunk ezen készítmények hatósági észleléséhez, fontos megjegyezni, hogy hazánkban az EU-n kívülről, légi úton érkező csomagforgalom kb. havi 3 millióra tehető. Továbbá ehhez társul még

az unión belüli csomagforgalom. Három fő forgalmi entitáshoz kapcsolhatók a küldemények: az integrált postai forgalom (Fedex, TNT, DHL, UPS stb.), a nemzetközi postaforgalom, illetve a nemzetközi légiáru-forgalom. A csomagforgalom kiterjedtsége miatt a hatósági ellenőrzések alapja a kockázatelemzés, aminek a kiindulópontja a korábban már lefoglalt és zár alá vett tiltott termék megrendelője, feladója, esetleg a szállítási jegyzéken feltüntetett cím vagy tartalom. Mindez azt jelzi, hogy bizonyosan nagy a látencia és a Covid-ellenes készítmények hatóság általi észlelése csak a „jéghegy csúcsa”.

Elkövetési tárgyak

A felderítő hatóságok a Covid-ellenes készítmények relatíve széles tárházával találkoztak a vizsgált időszakban. A mintába került 46 ügghöz 58 készítmény tartozott, tehát voltak olyan esetek, ahol több típusú (nyolc esetben 2, három esetben pedig 3) különböző Covid-ellenes szer képezte az elkövetés tárgyát. Az ivermectin-tartalmú szerek voltak többségben (n=48), amelyek különböző márkaneveken kerültek forgalomba (Iverbest 12, Iverlast 12, Ivermectin, Iverheal 12, Iverjohn 3, Spimect-12, Profiverm stb.), de hidroklorokin tartalmú készítmények is előfordultak (n=4), ahogy jellemzően a fentiek mellett egyéb immunszuppresszánsok, antivirális szerek (n=6) is [Abivir Zdorovye, Sirokem, Okamet-500, LH (Lianhuaqingwen) 24⁹ stb.].

Az elkövetések okai és jellemzői

A vizsgált ügyekben az elkövetők – a rendelt mennyiség, a rendelés körülményei és gyanúsítottai vallomásban szereplő egyéb információk alapján – két eset kivételével fogyasztói piaci szerepben jelentek meg az illegális gyógyszerpiacra. Azaz saját használatra, fogyasztási céllal rendelték meg a tiltott terméket.

Az online rendelést eszközöző személyek egyike sem volt tisztában azzal, hogy az ivermectin-tartalmú (parazitaellenes), hazánkban csak az állatgyógyászatban engedélyezett *per os* készítmények nyílt neten leadott rendelésével bűncselekményt követ el, ráadásul több esetben a legkisebb rendelhető mennyiség 100 db volt (4 db 25 szemes levélen), ami a szakgyógyszerészek szerint meghaladja az indokolt mennyiséget.

Habár az orvosi hivatást gyakorlóknak nyitott volt a rendelés lehetősége hivatalos úton az OGYÉI-től (ma NNGYK) „*off label*” kérelemmel, azonban ez eléggé időigényes folyamat volt egy akut helyzetben, így voltak, akik nem éltek ezzel, mások pedig nem is tudtak róla.

⁹ Lásd erről RUNFENG, L. – YUNLONG, H. – JICHENG, H. et al. (2020).

Az érintett személyek szinte mindegyike utánanézett/olvasott az interneten az ivermectin-tartalmú készítményekkel, illetve az antivirális termékekkel kapcsolatos tudományos eredményeknek. Orvosok véleményeit, javaslatait, publikációit olvasták. Számosan a közösségi média több ezzel foglalkozó csoportjában is benne voltak, többek között azokon keresztül szereztek és osztottak meg ismereteket, információkat és ennek eredményeként rendeltek – minden esetben a nyílt neten keresztül – Covid-19 elleni készítményt. Nem felelőtlen, ad hoc döntésként történtek a rendelések; a nyílt neten keresztül történő könnyű beszerezhetőség, a moderált ár megtévesztően azt a látszatot kelthette, hogy a beszerzés és a készítmény legális. Éppen ezért gyakran kezdődtek úgy a vizsgált eljárások gyanúsítottai vallomásai, hogy *„Panaszt teszek, én nem követtem el bűncselekményt!”*.

„A gyanúsítást megértettem, panaszt teszek, a bűncselekményt nem követtem el. Elmondani kívánom, hogy az interneten különböző információkból, egy internetes ivermectin MD csoportban, mely orvosokból áll és más interneten is publikáló orvosok és orvoskutatók publikációit is tartalmazza, értesültem arról, hogy az ivermectin hatóanyagot tartalmazó parazitaellenes gyógyszer sok tudományos vizsgálat szerint lehetséges, hogy a SARS2-Covid elleni vírus ellen is hatásosnak bizonyul. Utánanéztam, hogy ilyen hatóanyag-tartalmú gyógyszer hogyan szerezhető be. [...] Úgy gondoltam, hogy egy olyan hatóanyagú készítmény behozatala, amely ráadásul olyan kiválónak bizonyult, hogy a kifejlesztő kutatók 2015-ben orvosi Nobel-díjat kaptak, nem lehet szabálytalan. Ezért rendeltem meg.”¹⁰

A gyanúsítottak tehát jellemzően nem voltak tudatában annak, hogy az érintett készítmények országba történő behozatala bűncselekménynek minősülhet.

„Elmondani kívánom, hogy gyógyszerész vagyok és a szóban forgó Ivermectin készítményt én rendeltem saját felhasználásra. A fent megnevezett gyógyszer, mivel forgalomban van egyéb állatgyógyászati készítményekben Magyarországon és humán receptre külföldről beszerezhető, így nem illegális. Mivel gyógyszereszként Magyarországon a gyógyszerek nagy részét megvásárolhatom vény nélkül, így ebben az esetben sem szükséges recept a megvásárlásához.”¹¹

A Covid-ellenes készítmények esetében a behozatali szándék közvetett okaként a félelem, a pánik és az információhiány jelölhető meg, közvetlen okként pedig egy, a megelőzés és veszélyes egészségügyi kockázatok visszaszorításának remé-

¹⁰ Részlet a Budapest XVIII. és XIX. Kerületi Ügyészség B.238/2021/14. számú ügyiratának gyanúsítottai vallomásából.

¹¹ Részlet a BRFK VI. kerületi Rendőrkapitányság 01060/217-3/2021.bü. számú ügyiratának gyanúsítottai vallomásából.

nyeivel kecsegtető termék hozzáférhetőségének hiánya, amit egy elkövető a gyanúsítottai vallomásaiban a következőképpen fogalmazott meg:

„Pánikot keltenek, hogy naponta hány ember hal meg. És akkor az ember bepánikol, és félti a családját. A kormánytól semmilyen útmutatást nem kaptunk, hogy hogyan gyógyuljunk otthon, milyen vitaminokat kellene szedni. Miért nem tájékoztatják az embereket a megelőzés lehetőségéről? [...] Tanulmányoztam a témát, kiszámoltam, a családnak körülbelül mekkora mennyiségre lenne szüksége a megelőzésre. Kicsit többet rendeltem, hogy kitartson. [...] Az ivermectin egy Nobel-díjas készítmény, nem értem, hogy Magyarországon miért nem lehet legálisan megkapni a patikában saját használatra?”¹²

Egy esetben azért emeltek vádat és orvos ellen (2020 novemberében, tehát amikor még a WHO sem foglalt egyértelműen állást az ivermectin terápiás hatékonyságáról, amikor még az OGYÉI sem adott ki ezzel kapcsolatos hivatalos tájékoztatást), mert

„...orvosként egy Covid19-vírussal foglalkozó Facebook-csoportban az ivermectin hatóanyagú gyógyszereknek a járvány elleni védekezésben való lehetséges alkalmazásáról írt. Ezen oldalon vette fel a vádlottal a kapcsolatot XY, akinek a beszélgetéseik során az Iverlast 12 mg tablettát, mint a betegség gyógyítására alkalmas gyógyszert ajánlotta. [...] A vádlott megadta XY-nak az érintett gyógyszert forgalmazó indiai cég nevét és elérhetőségét. XY megrendelt 100 db Iverlast 12 mg gyógyszert, amely 2020. november 30-án érkezett meg.”¹³

Mindezek alapján úgy tűnik, hogy a Covid19-pandémia és annak társadalompolitikai kezelése, kiemelten a társadalmi kommunikáció hiánya, illetve annak anomáliái olyan folyamatokat indítottak el, amelyek felerősítették a bizonytalanságot a társadalom tagjaiban. A segítő szándékkal fellépő gyógyítók igyekeztek ezt a bizonytalansági kelepécét oldani, de a jogismeret hiánya miatt maguk is csapdába kerültek.

¹² Részlet a Ceglédi Járási Ügyészség B.775/2021. számú ügyiratának gyanúsítottai vallomásából.

¹³ Részlet a Hatvani Járásbíróság 5.Bpk.125/2022/5. számú ítéletéből. A bíróság a vádlottal szemben bűnsegédként elkövetett gyógyszerhamisítás bűntette miatt 360 000 forint pénzbüntetést szabott ki.

Az elkövetők jellemzői

A 46 érintett személyből 11 fő orvosi végzettséggel rendelkezett és orvosként praktizált, 2 fő gyógyszerész, további négy fő egészségügyi dolgozó volt. Továbbá tanárok, klinikai kutató, informatikus, gyártásvezető, valamint nyugdíjasok, vállalkozók, szakmunkások alkották az elkövetők körét. Többségében felsőfokú iskolai végzettségű személyekkel szemben indult eljárás, akik vagy maguknak, családjuknak, betegeknek vagy idős szüleik részére rendeltek valamilyen Covid-ellenes készítményt.

A nembeli megoszlás tekintetében a nők érintettsége relatíve magas volt. A 46 érintett személy közül 18 volt nő és 28 pedig férfi. A többségük magyar volt, 1-1 kanadai, angol, illetve 2 szlovák állampolgárságú személy ellen indult gyógyszerhamisítás miatt büntetőeljárás. Figyelmet érdemel, hogy az érintett eljárás alá vont személyek átlagéletkora 50 év volt, a mediánérték 48, ami azt jelzi, hogy *jellemzően felelősséggel járó foglalkozást űző, középkorú emberek váltak elkövetővé, akik mindnyájan büntetlen előéletűek voltak.*

Jogkövetkezmények

A mintába került 46 ügyből 44-ben sikerült elkövetőt társítani a lefoglalt készítményekhez. Habár számos gyanúsított tagadta, hogy bűncselekményt követett volna el, mind a 44 érintett bevallotta, hogy ő rendelte a szóban forgó készítményt; jellemzően el is mesélte annak okát. A behozni szándékozott készítmények mennyisége 30 és 1800 darab között mozgott. Mindössze két ügyben volt 1000 tableta feletti a lefoglalt mennyiség, az elkövetők többségében 100 darabos kiszerezésben vásároltak készítményeket. Korábban tárgyaltam ennek okát.

Két esetben nem sikerült megtalálni a rendőrségnek az elkövetőket. Az egyik esetben klorokinin tartalmú készítmény, a másik esetben pedig kétféle gyógynövény-tartalmúnak tűnő termék, illetve antibiotikum behozatala miatt indított eljárást függesztettek fel a 2017. évi XC. törvény (Be.) alapján, mert az első esetben a nyomozó hatóság úgy találta, helytelenül, hogy a cselekmény nem volt bűncselekmény, a másik esetben pedig azért, mert az elkövető kiléte a nyomozás adatai alapján nem volt megállapítható. Mindkét eset 2020-ban indult, ekkor a nyomozó hatóság is felkészületlen volt a gyógyszerhamisítás bűncselekményéhez kapcsolódó bizonyítási és eljárási cselekmények alkalmazásában.

A további 44 ügyben, amelyhez 44 elkövető társult, 2 esetben került sor megszüntetésre tévedésre hivatkozva a nyomozati szakban. 6 esetben megrovással végződött az eljárás, 15 esetben feltételes ügyészi felfüggesztésre került sor, amely aztán minden esetben megszüntetéssel fejeződött be, illetve 21 eset-

ben jutott bírósági szakig az ügy, amely 1 esetben felmentéssel zárult, 19 esetben pedig büntetőindítványban büntetés kiszabására került sor.

A leggyakrabban pénzbüntetést alkalmaztak a bírák, illetve 4 esetben próbára bocsátást. A pénzbüntetések összegei 200 000 és 360 000 forint között alakultak, illetve a bírósági szakig jutó ügyekben a vádlottaknak az eljárási költségeket is ki kellett fizetniük, ami 140 000 és 450 000 forint közötti szórást mutatott. Mindössze egyetlen esetben került sor felfüggesztett szabadságvesztés-büntetés kiszabására egy női orvossal szemben, aki négy alkalommal rendelt mindösszesen 400 ivermectin-tartalmú tablettát Indiából. A gyanúsított vallomása szerint azért rendelt többször is, mert elkapta a Covidot, és az első alkalommal rendelt mennyiség nem érkezett meg. Nem volt tudomása róla, hogy az beérkezett ugyan az országba, de a hatóság zár alá vette, így újra rendelt. Mire a hatóság jelezte, hogy büntető eljárás indult ellene, már a negyedik rendelés is megérkezett az országba.

Érdekes módon az egyetlen bírósági szakban született megszüntetés nem tévedésre hivatkozással történt, hanem azért, mert a bíró úgy ítélte meg, hogy a 200 darab tablettányi Iverlast 12 készítmény nem minősült indokolatlan mennyiségnek. A bíróság a döntését az orvosszakértői véleményre alapozta, amelyet egy orvosszakértő és egy szakgyógyszerész jegyzett, és amely egy 2023. február 20-án egy kiemelt színvonalú orvostudományi folyóiratban (JAMA) megjelent tanulmányon alapult (NAGGIE et al., 2023). A szakvélemény értelmében az

„ivermectinnek nincs egyetlen egységesen elfogadott »nagy dózisa«, mivel az elfogadható adag egyénenként változhat a testtömeg, egészségi állapot és az alkalmazás céljától függően. Ezért a személyes szükséglet [...] fogalma egyértelmű jogszabályi irányadó támpontok hiányában korlátozottan értelmezhető. [...] A koronavírus fertőzés kezelésére, megelőzésére nemzetközileg indított számos prevencióra, terápiára vonatkozó humán klinikai vizsgálat során, azok protokolljában az ivermectin alkalmazott dózisa meghaladta akár a 400 mg-ot is. Az ivermectin adását akár több hétig is folytatták. [...] 200 tablettát, amennyiben egy esetleg bekövetkező Covid-19 kezelésére és utókezelésre ajánlott mennyiséget is tartalékol – saját maga és családja számára – 12-15 hónap megelőzésre elegendő ivermectin tablettával rendelkezett az FLCCC protokoll alapján. Ez jelentheti, ilyen módon számítva, egy személy és közvetlen család tagjai »saját szükségletét«”.¹⁴

¹⁴ Részlet a Budapesti XVIII. és XIX. Kerületi Bíróság 7.B.XVIII.368/2022/49. számú ügyében készített orvosszakértői véleményből.

Az ügyekben eltérő bizonyítási, illetve jogalkalmazási gyakorlat mellett a fenti példa jól szemlélteti a szakértői vélemények (vö. a *Jogi értelmezések keret – röviden* című alfejezetben idézett szakértői véleménnyel) differenciáltságát is, amely jelentős mértékben összefüggött azzal, hogy

- a szakértő milyen szaklap mely klinikai vizsgálatának eredményére hivatkozva készítette el a szakértő véleményét, illetve,
- a pandémia során a koronavírus elleni készítmények hatásosságának WHO által történő megítélése éppen mit mutatott.

Következtetések

Hazánkban 2021 és 2022 között 232 gyógyszerhamisítás bűncselekmény vált ismertté. Ebből 44 (19%, a hatósági észlelések ötöde) esetében olyan készítmény volt az elkövetési tárgy, amelyeknek a megszerzése, behozatala a Covid19-vírusfertőzés megelőzését és/vagy szövődmények súlyosságának mérséklését lett volna hivatott szolgálni, többségében Indiából érkezett ivermectin-tartalmú készítmények.¹⁵

A járványhelyzetre nem csak az orvosok, a gyógyszerészek, az egészségügyi dolgozók, de az eljáró joghatóságok sem voltak felkészülve. A jogalkalmazók is ugyanúgy féltek, aggódtak saját magukért, a családjukért, mint a társadalom tagjai. Talán köztük is voltak, akik kerestek, kipróbáltak alternatív módszereket, talán együttéreztek az ivermectin-behozatal miatt eljárás alá vontakkal, de szerepük szerint a jogszabályi környezet adta keretek között kellett eljárniuk, amelyet – a gyógyszerhamisítás bűncselekmény vonatkozásában – volt, aki jobban és volt, aki kevésbé ismert. Ennek eredményeképpen mind a bizonyítási eljárások során használt eszközök és módszerek, mind pedig a jogkövetkezmények, beleértve a büntetéskiszabási gyakorlatot is, erősen differenciált képet mutatnak.

A pandémia előrehaladtával – a tudományos, klinikai vizsgálatok, illetve a megelőző intézkedések és a kezelések gyakorlati tapasztalatai által – egyre több információt sikerült szerezni a koronavírusról és a kezelésre, a súlyos szövődmények elkerülésére alkalmazott, ajánlott vagy hatásosnak vélt készítmények hatóanyagainak hatásosságáról. Ez pedig azt eredményezte, hogy a koronavírus megelőzésére és a kezelésére szolgáló egészségügyi protokollok is változtak, ahogy az ivermectin-hatóanyag megítélése is. A jogszabályi környezet ezzel szemben nem változott.

¹⁵ A mintába került 46 ügyből 2 eljárás 2020-ban indult, 44 pedig 2021-ben vagy 2022-ben.

A járvány kontrollálhatatlanságából és a félelemből adódó bizonytalanság olyan jogos elemi szükségleteket és igényeket hozott felszínre mind a lakosság, mind pedig az egészségügyi személyzet körében, amelyre az igazságszolgáltatás rendszere nem tudott választ adni, amihez nem tudott idomulni.

Mindezek a tapasztalatok szükségessé teszik egy olyan protokoll kidolgozását, amely hasonló helyzetben képes kezelni a fent említett igényeket, szükségleteket. Ennek érdekében a büntető- és az egészségügyi törvényi tényállások egymásnak feszülését fel kell oldani, és meg kell hogy szülessenek azok a jogi rendelkezések, szakpolitikai válaszok és kommunikációs stratégiák, amelyek által elkerülhetővé válik a betegekért felelősséget érző orvosok, a szeretetükért aggódó családtagok és a félelem börtönében őrlődő jogkövető polgárok „másodlagos bizonytalansági kelepccéje”, a jogi szabályozással kapcsolatos információhiányból adódó szükségtelen kriminalizáció.

És amely egy anomáliamentes (vagy járványmentes) időszakban hatásos, de súlyos epidémiás időszakban már anómiás jogszabályi környezetet és/vagy a jogalkalmazási gyakorlatot rövid idő alatt a kialakult helyzethez képes igazítani annak érdekében, hogy a jogbiztonságot garantálva embersegesen, racionálisan és hitelesen szabályozza a társadalom tagjainak félelmeit kísérő jelenségek kezelését.

Felhasznált irodalom

- BMJ (2023): WHO updates its guidance on treatments for covid-19. *BMJ Group*, 10 November. <https://www.bmj.com/company/newsroom/who-updates-its-guidance-on-treatments-for-covid-19/>
- CALY, L. – DRUCE, J. D. – CATTON, M. G. – JANS, D. A. – WAGSTAFF, K. M. (2020): The FDA-approved drug ivermectin inhibits the replication of SARS-CoV-2 in vitro. *Antiviral Research*, 178. <https://doi.org/10.1016/j.antiviral.2020.104787>
- CDC (2021): CDC Museum COVID-19 Timeline. *CDC*, 26 August. <https://www.cdc.gov/museum/timeline/covid19.html>
- ECDC (2022): Az ECDC szakmai jelentése: Fő kompetenciák a fertőző betegségek alkalmazott epidemiológiájában Európában. Stockholm: Európai Betegségmegelőzési és Járványvédelmi Központ. https://www.ecdc.europa.eu/sites/default/files/documents/Core%20competencies%20in%20infectious%20disease%20epidemiology%20in%20Europe-final_HU_0.pdf

- EMA (2021): EMA advises against use of ivermectin for the prevention or treatment of COVID-19 outside randomised clinical trials. *European Medicines Agency*, 22 March 2021. <https://www.ema.europa.eu/en/news/ema-advises-against-use-ivermectin-prevention-or-treatment-covid-19-outside-randomised-clinical-trials>
- EXPATS (2023): Covid numbers jump in Czechia: Rules for isolation, testing, and masks. *Expats.cz*, 3 November. <https://www.expats.cz/czech-news/article/covid-numbers-jump-in-czechia-rules-for-isolation-testing-and-masks>
- FITTLER, A. – ADENIYE, L. – KATZ, Z. – BELLA, R. (2021): Effect of Infodemic Regarding the Illegal Sale of Medications on the Internet: Evaluation of Demand and Online Availability of Ivermectin during the COVID-19 Pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(14), 7475. <https://doi.org/10.3390/ijerph18147475>
- FURLONG, A. (2021): The rise and fall of a coronavirus 'miracle cure'. *Politico*, 30 March. 2021. <https://www.politico.eu/article/rise-and-fall-of-coronavirus-miracle-cure-ivermectin/>
- GIORDANO, P. (2020): *Járvány idején*. Budapest: Európa Kiadó.
- KARNATOVSKAIA, L. V. – JOHNSON, M. M. – VARGA, K. et al. (2020): Stress and fear: Clinical implications for providers and patients (in the time of COVID and beyond). *Mayo Clinic Proceedings*, 95(11), 2485–2496. <https://doi.org/10.1016/j.mayocp.2020.08.028>
- LIU, Y. – KUO, R. – SHIH, S. (2020): COVID-19: The first documented coronavirus pandemic in history. *Biomedical Journal*, 43(4), 328–333. <https://doi.org/10.1016/j.bj.2020.04.007>
- MARKETWATCH (2022): Two years of COVID-19: How the pandemic changed the way we live and work. *MarketWatch*, 14 March. <https://www.marketwatch.com/story/-two-years-of-covid-19-how-the-pandemic-changed-the-way-we-shop-work-invest-and-get-medical-care-11646957125>
- MERCK (2021): Merck Statement on Ivermectin use During the COVID-19 Pandemic. *Merck*, 4 February. <https://www.merck.com/news/merck-statement-on-ivermectin-use-during-the-covid-19-pandemic/>
- MOLENTO, M. B. (2020): COVID-19 and the rush for self-medication and self-dosing with ivermectin: A word of caution. *One Health*, 10, 100148. <https://doi.org/10.1016/j.onehlt.2020.100148>
- MOORE, S. (2021): History of COVID-19. *News Medical*, 28 September. <https://www.news-medical.net/health/History-of-COVID-19.aspx#:~:text=The%20novel%20human%20coronavirus%20disease,since%20the%201918%20flu%20pandemic>
- NAGGIE, S. – BOULWARE, D. R. – LINDSELL, C. J. et al. (2023): Effect of Higher-Dose Ivermectin for 6 Days vs Placebo on Time to Sustained of Recovery in Outpatients With COVID-19. A Randomized Clinical Trial, *JAMA*, 329(11), 888–897. <https://doi.org/10.1001/jama.2023.1650>

- OGYÉI/NNGYK (2020): Az OGYÉI jelenleg nem javasolja az ivermectin alkalmazását annak eredeti javallatától eltérő betegségek kezelésében. *Nemzeti Népegészségügyi és Gyógyszerészeti Központ*, december 7. https://ogyei.gov.hu/az_ogyei_jelenleg_nem_javasolja_az_ivermectin_alkalmazasat_annak_eredeti_javallatol_eltero_betegsegek_kezeleseben__20201207
- PANDÉMIA (2020): Koronavírus hírek és információk. *Pandémia.hu*, március 22. <https://pandemia.hu/koronavirus-magyarorszag>
- PERCZEL-FORINTOS D. (2020): A jót keresd, ne a rosszat – megküzdés járvány idején. A COVID-19 pszichés hatásai. *Orvosképzés*, 95(3), 562–569. <https://www.semmelweis-kiado.hu/ingyenes-efolyoirat/download/pdf/1624>
- RITTER I. (2023a): Az online drogkereskedelem hazai jellemzői. Kutatási jelentés (II/A.12). Budapest: Országos Kriminológiai Intézet.
- RITTER I. (2023b): A tiltott szerekkel kapcsolatos operatív felderítés hazai jellemzői. Kutatási jelentés (II/A.4). Budapest: Országos Kriminológiai Intézet.
- RITTER I. (2024): A gyógyszerhamisítás hazai jellemzői. Kutatási jelentés (II/A.5). Budapest: Országos Kriminológiai Intézet.
- RUNFENG, L. – YUNLONG, H. – JICHENG, H. et al. (2020): Lianhuaqingwen exerts anti-viral and anti-inflammatory activity against novel coronavirus (SARS-CoV-2). *Pharmacological Research*, 156, 104761. <https://doi.org/10.1016/j.phrs.2020.104761>
- TA3 (2021): Slovenská lekárka dáva pacientom ivermektín, opisala svoje skúsenosti [Egy szlovák orvosnő ivermectint ad a betegeknek, és elmeséli tapasztalatait]. *Ta3*, 5 March. <https://www.ta3.com/clanok/195302/slovenska-lekarka-dava-pacientom-ivermektin-opisala-skusenosti>
- WHO (2000a): Coronavirus. *World Health Organization*, 15 January. https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1
- WHO (2000b): Coronavirus disease (COVID-19) pandemic. *World Health Organization*, 23 January. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>
- WHO (2021): WHO advises that ivermectin only be used to treat COVID-19 within clinical trials. *World Health Organization*, 31 March. <https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/who-advises-that-ivermectin-only-be-used-to-treat-covid-19-within-clinical-trials#cms>
- WHO (2023a): Number of COVID-19 deaths reported to WHO. *World Health Organization*, 29 December. <https://data.who.int/dashboards/covid19/deaths?n=c>
- WHO (2023b): COVID-19 Cases, World. *World Health Organization*, 22 December. <https://data.who.int/dashboards/covid19/cases?n=c>
- WORLDOMETER (2024): Coronavirus Hungary. *Worldometer*, 13 April. <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/hungary/>

Az előkészítő eljárás mint a gyanú hiányában „elkallódó” ügyek megmentésének eszköze?

Absztrakt

A tanulmány célja annak kimutatása, vajon képes-e az előkészítő eljárás a gyanú hiányában „elkallódó” ügyeket megmenteni, vagyis a nyomozás elrendelését megalapozni, avagy éppen a nyomozás elrendelését kizárni. Ebből a kettős cél-meghatározásból ered a tanulmány háttérében lévő kutatás hipotézise, miszerint az előkészítő eljárás szerepe egyrészt abban kereshető, hogy az elkallódó ügyeket megmentheti, és eljuttatja az eljárást a gyanú meglétéig, vagyis képes arra, hogy a nyomozás alapjait megteremtse, másrészt meg arra, hogy a felesleges nyomozásokat megszüntesse. Ugyanakkor a tanulmány arra is rámutat, hogy milyen elméleti és gyakorlati problémák merülnek fel ebben a szakaszban. A problémák kiderítése kihatott a vizsgálat végső megállapításaira, ugyanis a tanulmány háttérében folytatott kutatás nem igazolta, hogy az előkészítő eljárás képes lehet a nyomozás alapjait megteremtteni, ugyanakkor pedig azt sem, hogy éppen ezzel a szakasszal elkerülhetőek a felesleges nyomozások.

Kulcsszavak: *jogállam, büntetőeljárás, előkészítő eljárás, gyanú, ügyészség*

Abstract

Preparatory procedure as a means of saving cases those are ‘lost’ due to lack of suspicion?

The aim of the study is to show whether the preparatory procedure can, on the one hand, save cases that would otherwise be ‘lost’ due to lack of suspicion and, on the other hand, avoid unnecessary investigations. The research hypothesis behind the study is based on this dual objective. The identification of problems influenced the final results of the study: the research conducted in the background of the study did not prove that the preparatory procedure can help in ordering an investigation or that the preparatory procedure can help avoid unnecessary investigations.

Keywords: *rule of law, criminal procedure, preparatory procedure, suspicion, prosecution*

* Dr. Kiss Anna PhD, tudományos főmunkatárs, OKRI, ORCID: 0000-0002-3379-763X.

Bevezetés

A tanulmány háttérében elvégzett kutatás célja annak kimutatása volt, vajon képes-e az előkészítő eljárás¹ a gyanú hiányában „elkallódó” ügyeket megmenteni, vagyis a nyomozás elrendelését megalapozni, avagy éppen ellenkezőleg, lehetővé teszi, hogy a nyomozást el se rendeljék, ezzel pedig az eljárás hatékonyabb lesz. Ebből a kettős célmeghatározásból ered a kutatás hipotézise, miszerint az előkészítő eljárás szerepe egyrésztől abban kereshető, hogy az elkallódó ügyeket megmentheti és eljuttatja az eljárást a gyanú meglétéig, vagyis képes arra, hogy a nyomozás alapjait megteremtse; másrésztől pedig képes arra, hogy a felesleges nyomozásokat elkerüljék.

A tanulmány bemutatja az előkészítő eljárás célját, feladatait és a lefolytatásával kapcsolatos szabályokat, elemzi azokat a kritikai felvetéseket, amelyek a jogintézmény kapcsán felmerülnek. A kezdeti hipotézisben feltett kérdéseken túlmenően kitér az előkészítő eljárásra vonatkozó más jellegű problémákra is, mind jogtudományi, mind jogszabályi oldalról; továbbá feltárja a gyakorlatban felmerült nehézségeket is; az alkalmazhatóság szempontjából pedig további kérdéseket vet fel.

A tanulmány háttérében lévő kutatásnak nem volt célja annak vizsgálata, hogy az előkészítő eljárás megfelel-e az alkotmányos jogállami követelményeknek (értékelv), hanem elsősorban arra próbált választ adni, vajon a jogintézmény segíti-e a hatékonyságot, megalapozza-e a sikeres nyomozásokat, és elkerülhetővé teszi-e a felesleges eljárásokat (hasznossági elv). A kutatás ugyanakkor megállapított néhány olyan problémát, ami az eredeti célkitűzések között nem szerepelt, és ez kihatott a vizsgálat végső megállapításaira.

A kutatás nem igazolta, hogy az előkészítő eljárás egyrésztől képes lehet a nyomozás alapjait megteremteni, másrésztől azt sem, hogy éppen ezzel a szakasszal elkerülhetők lennének a felesleges nyomozások.

A kutatás módszerei között szerepelt egyrésztől az elméleti megismerés, ennek céljából a jogszabály és a szakirodalom feldolgozása, másrésztől a gyakorlati megismerés, amelynek háttérében egy kerekasztal-beszélgetés anyaga, valamint félig strukturált interjúkból származó információk állnak. (Konkrét bűnügyek aktáinak elemzésére nem került sor.)

¹ A nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól a 100/2018. (VI. 8.) Kormányrendelet (a továbbiakban: Nyer.) szól.

Az előkészítő eljárás feladata és szerepe a 2017. évi XC. törvényben²

Az előkészítő eljárás célja

Az új Be. hatálybalépésétől³ az eljárás tagolása másképpen alakul. A nyomozás elé új szakaszként a jogalkotó beillesztette az előkészítő eljárást azokban az esetekben, amikor a rendelkezésre álló adatok alapján még nem állapítható meg a bűncselekmény gyanúja, így nem lehet a nyomozást megindítani, de az új szakasztól éppen a gyanú kiderítését remélik, hogy ezáltal a gyanú hiányában „elkallódó” ügyeket megmenthessék. A jogalkotó ezt a törvény indokolásában „egyfajta felderítés”-nek nevezi, ami alatt – gondolom – nem érthet „valódi” felderítést, hiszen ez egy másik szakasznak, a nyomozáson belül a vizsgálatot megelőző résznek a neve. Így ez az „egyfajta” szó itt a felderítés előtt „elő-felderítés”-t jelenthet, ahol a hatóság a gyanú gyanúját kutatja. Amennyiben ezt nem sikerül „megtalálnia”, mert mégsem lehetséges a gyanút alátámasztó adatokat beszerezni, akkor az előkészítő eljárás megszűnik. A büntetőeljárás eredeti elveitől idegen szakasz segítségével ugyanakkor elkerülhetők a felesleges nyomozások, hatékonyabbá válhat a büntetőeljárás. A tanulmány későbbi részeiben viszont látni fogjuk, hogy ez utóbbi cél olyan, eddig megdönthetetlennek tűnő elvek – miszerint büntetőeljárás csak gyanú esetében indulhat, az ennek hiányában a polgárok életében kutakodó hatóságok tevékenysége legális büntetőeljárásnak nem tekinthető – feladásával járna, ami megkérdőjelezi az előkészítő eljárásnak a Be.-ben betöltendő hatékonysági, eljárást gyorsító szerepét.

Sikeres előkészítő eljárás esetén pedig elrendelik a nyomozást, így folytatódik a büntetőeljárás.

Az előkészítő eljárás feladatai és lefolytatása

Az előkészítő eljárás lefolytatására a hatóság észlelése, feljelentés vagy a titkos információgyűjtés eredménye alapján kerülhet sor. Az előkészítő eljárásban az eljárási cselekményeket végző szerv – például az ügyészség, a nyomozó hatóság, a rendőrség belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerve, a rendőrség terrorelhárítási szerve stb. (a továbbiakban: hatóság) – többféle intézkedést tehet, de körözést nem rendelhet el. Feladatai között említhetjük az adatszerző tevékenységet és a leplezett eszközök alkalmazását. Utóbbihoz tartoznak a bírói vagy az ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközök mellett az egyes bírói vagy ügyészi engedélyhez nem kötöttek is.

² 2017. évi XC. tv. a büntetőeljárásról (a továbbiakban: Be.)

³ 2018. július 1-jétől.

Az egyes bírói vagy ügyészi engedélyhez nem kötött leplezett eszközök alkalmazásán belül az alábbi tevékenységeket végezheti a hatóság az előkészítő eljárás folyamán:

- titkosan együttműködő személy igénybevétele;
- információgyűjtés;
- információellenőrzés;
- rejtett figyelés;
- elektronikus adatok titokban, technikai eszközzel való megszerzése.

Az egyes ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközök alkalmazásán belül az alábbi tevékenységeket végezheti a hatóság az előkészítő eljárás folyamán:

- fizetési művelek megfigyelése;
- álvásárlás;
- fedett nyomozó igénybevétele.

Az összes bírói engedélyhez kötött leplezett eszközt alkalmazhatja a hatóság az előkészítő eljárás folyamán, de csak a feltételezett elkövetővel vagy azzal szemben, aki a feltételezett elkövetővel kapcsolatot tart. Utóbbi esetben a tanúzási akadályokat figyelembe kell venni.

A hatóság az előkészítő eljárás folyamán, ahogy fentebb említettem, adatszerező tevékenységet folytathat, és a Be.-ben meghatározott szervektől adat-szolgáltatást kérhet. Ezek az alábbiak:

- adóhatóság;
- vámhatóság;
- társadalombiztosítás ellátásaira jogosultak, valamint ezen ellátások fedezetéről szóló, más jogszabályban (2019. évi CXXII. törvény 4. § 8. pontjában)⁴ meghatározott igazgatási szerv;
- elektronikus hírközlési szolgáltató;
- postai szolgáltató, illetve postai közreműködői tevékenységet végző személy vagy szervezet;
- banktitoknak, fizetési titoknak, értékpapírtitoknak, pénztártitoknak vagy biztosítási titoknak minősülő adatot kezelő szerv (ilyen adatra vonatkozóan);
- egészségügyi szervezet és a hozzájuk kapcsolódó, más jogszabályban (személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló 1997. évi XLVII. tör-

⁴ 2019. évi CXXII. törvény a társadalombiztosítás ellátásaira jogosultakról, valamint ezen ellátások fedezetéről

vény)⁵ meghatározott egészségügyi és személyes adatot kezelő szervezet (ilyen adatra vonatkozóan), valamint az egészségügyi igazgatási feladatok ellátására létrehozott központi hivatalként működő szerv (az általa kezelt adatra vonatkozóan);

- büntetés-végrehajtási szervezet (1995. évi CVII. törvény 28. és 28/A. §-a alapján vezetett nyilvántartásból)⁶.

A hatóság a Be.-ben meghatározott alábbi nyilvántartásokból is szerezhethet adat-szolgáltatást:

- polgárok személyi, lakcím és értesítési cím adatait tartalmazó nyilvántartásból;
- útiokmány-nyilvántartásból;
- bűnügyi nyilvántartási rendszerről;
- Európai Unió tagállamainak bíróságai által magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletek nyilvántartásából;
- bűnügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról szóló törvényben meghatározott nyilvántartásokból;
- szabálysértési nyilvántartási rendszerből;
- központi idegenrendészeti nyilvántartásból;
- menekültügyi nyilvántartásból;
- körözési nyilvántartási rendszerből;
- határrendészeti adatállományból;
- közúti közlekedési nyilvántartásból;
- vasúti járművekkel, légi járművekkel, illetve gépi meghajtású úszólétesítményekkel kapcsolatos nyilvántartásokból;
- cégnylvántartásból;
- ingatlan-nyilvántartásból;
- Élettársi Nyilatkozatok Nyilvántartásából;
- hitelbiztosítéki nyilvántartásból;
- házassági és élettársi vagyoni jogi szerződések országos nyilvántartásából;
- lőfegyverek központi nyilvántartásából;
- autópályák, autóutak és főutak használatának megtett úttal arányos díjáról szóló törvény szerinti adatbázisból;
- központi közlekedési közigazgatási és ellenőrzési bírság nyilvántartásából;

⁵ 1997. évi XLVII. törvény az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről

⁶ 1995. évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről

- törvényben meghatározott esetben az Európai Unió kötelező jogi aktusa által létrehozott nyilvántartásból;
- a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló törvény szerinti pénzügyi információs egységként működő hatóságtól;
- TRACES rendszerből;
- egészségügyi szolgálati jogviszonyban álló személyek nyilvántartásából;
- közszolgálati alapnyilvántartásból;
- személyügyi alapnyilvántartásból.

Amennyiben az előkészítő eljárás segítségével beszerzett adatok alapján megállapítható a bűncselekmény gyanúja, a nyomozást el kell rendelni, és az iratokat az adatokkal, a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező nyomozó hatóságnak (vagy ügyészségnek) meg kell küldeni.

Az előkészítő eljárásban beszerzett adatok a büntetőeljárás későbbi szakaszaiban abban az esetben nem használhatók fel, ha az előkészítő eljárást megszüntették. Ebből az is következik, hogy amennyiben elrendelték a nyomozást, akkor a beszerzett adatok felhasználhatók. Ennek kritikája a téma kapcsán szervezett kerekasztal-beszélgetésen is megjelent, amelynek ismertetésére a tanulmány későbbi részében kerül sor. Vitát idézett elő az is, miszerint a nyomozás elrendelése esetén a hatóság az engedélyhez kötött leplezett eszközök alkalmazását újabb engedélyek beszerzése nélkül alkalmazhatja.

Az előkészítő eljárás határideje hat vagy kilenc hónap, utóbbi akkor, ha az eljárás olyan bűncselekmény miatt folyik, amelynek kapcsán bírói engedélyhez kötött leplezett eszköz vehető igénybe. Ezt nemcsak az előkészítő eljárás alatt lehet igénybe venni, hanem az elrendelt nyomozás szakaszában is, tehát újabb engedélyre, ahogy említettem, nem kell indítványt tenni, de a határidőt az elrendelés időpontjától kell számítani.

Látszólag a hatóság az előkészítő eljárás alatt sokkal önállóbb, feladata csak az ügyészség kéthavonta történő tájékoztatása, kivéve, ha az ügyészség maga végzi az előkészítő eljárást. Utóbbi esetben az ügyészség a nyomozó hatósággal eljárási cselekményt végeztethet. A Be. értelmében az ügyészség bármely nyomozó hatóságot annak illetékességi területén eljárási cselekmény elvégzésére utasíthat. A nyomozó hatóság tagja a legfőbb ügyész kezdeményezésére a nyomozó hatóság országos parancsnoka egyetértésével az előkészítő eljárás során határozott időtartamra igénybe vehető. A rendőrség belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerve, illetve a terrorizmust elhárító szerve pedig eljárási cselekmény elvégzésére felkérhető.

Az ügyészség szerepe az előkészítő eljárásban⁷

Az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény (a továbbiakban: Ütv.) 17. §-a meghatározza az ügyészségnek – többek között – a nyomozást megelőzően végezhető előkészítő eljárással kapcsolatos feladatait is. Az ügyészség a bűncselekmény gyanújának megállapítása érdekében a Be.-ben meghatározott esetekben előkészítő eljárást folytat, illetve felügyeli más szerv előkészítő eljárásának törvényességét. Az előkészítő eljárás során az ügyészség a jogszabályban meghatározott jogai gyakorlásával minden szükséges intézkedést megtesz annak érdekében, hogy az előkészítő eljárást folytató szerv a tevékenységét törvényesen, az emberi jogok tiszteletben tartásával, a bűncselekmény gyanújának megállapítása kérdésében döntésre alkalmas módon teljesítse. Az előkészítő eljárásra vonatkozó intézkedéseiért, az általa elvégzett eljárási cselekmények, az általa tett intézkedések és meghozott határozatok megalapozottságáért, jogszerűségéért az ügyészség tartozik felelősséggel.

A nyomozó hatóság által folytatott előkészítő eljárás esetén az ügyészség felügyeli ezt a szakaszt, amely az eljáró nyomozó hatóság székhelyén működik. A rendőrség terrorizmust elhárító szerve által folytatott ún. „egyfajta felderítés” – amit a korábban kifejtettek értelmében szerencsésebb „elő-felderítés”-nek nevezni – esetén a terrorizmust elhárító szervnek vagy területi kirendeltségének a székhelye szerinti ügyészség lesz a felügyeletet gyakorló hatóság; amikor pedig a rendőrség belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerve folytatja az előkészítő eljárást, akkor ugyanez a szabály, miszerint az eljáró hatóságnak, vagy a területi kirendeltségének a székhelye szerinti ügyészség lát el felügyeleti jogokat.

Az ügyészségnek az előkészítő eljárás felügyeletével kapcsolatos tevékenységét legfőbb ügyészi utasítás szabályozza.⁸

A Legfőbb Ügyészség előkészítő eljárásra vonatkozó iránymutatásai⁹

Arra a kérdésre, hogy meghatározható-e a gyanú fogalma, és konkrét személy konkrét bűncselekményére utaló névtelen telefonos bejelentése a rendőrség felé tekinthető-e hivatali tudomásszerzésnek, s mint ilyen, szolgálhat-e előkészítő eljárás alapjául, a Legfőbb Ügyészség álláspontja a következő: a bűncselekmény gyanúja akkor állapítható meg, ha a rendelkezésre álló adatok valósága esetén, illetve a közölt vagy az észlelt tényekből következően a bűncselekmény

⁷ A megújult ügyészségi szerepfelfogásra lásd SINKU, 2019.

⁸ 9/2018. (VI. 29.) LÜ utasítás

⁹ A Legfőbb Ügyészség által kiadott iránymutatások gyűjteménye, 2023. március 15.

megtörténte valószínűsíthető. Bűncselekmény gyanújának megléte esetén előkészítő eljárás nem indítható, hanem nyomozást kell elrendelni. Nem kizárt az előkészítő eljárás elrendelése névtelen telefonáló bejelentésére, ám ilyen esetben a felmerült adatokról kapott tájékoztatás elemzése, értékelése során fokozott gonddal kell eljárni. (LÜE¹⁰ 340. § 1. pont; NF. 1559/2019/11. 15. pont)

A NAV nyomozó hatósága által folytatott büntetőeljárásokban az adótitok, vámtitok beszerzése kapcsán merülnek fel kérdések az előkészítő eljárás során. A NAV nyomozó hatósága az általa folytatott konkrét büntetőeljárásban az adott bűncselekmény nyomozása során az adótitoknak vagy vámtitoknak minősülő adatot, iratot nem a Be. adatkérésre vonatkozó szabályai szerint, hanem – egyszerűbb módon – a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény (a továbbiakban: NAV tv.) 73. §-ában kapott felhatalmazás alapján szerzi be. Ilyen esetben az adó- és vámhatóság – mint az adat birtokosa – a Be. rendelkezéseit a NAV nyomozó hatóságán nem kérheti számon. Az adat továbbítása-kor a NAV tv.-ben támasztott feltételek fennállását kell vizsgálnia. Az adatok rendelkezésre bocsátását követően a NAV nyomozó hatósága adatkezelésének jogszerűségéért ez a hatóság, nem pedig az adatok átadója felel. Ehhez hasonlóan a rendőrség, illetve az ügyészség büntetőeljárási feladatot ellátó szervezeti egységei sem a Be. szerinti adatkéréssel, hanem a rájuk vonatkozó ágazati törvény felhatalmazó rendelkezése (Rtv. 91/H. §; Ütv. 34. §) alapján vesznek át adatokat a rendőrség, illetve az ügyészség más szervezeti egységeitől. Ha a NAV nyomozó hatóságának az adatátvételét a NAV más szervétől a Be. szerinti megkeresésként értelmeznénk, akkor a nyomozó hatóság a teljesítés elmaradása esetén akár rendbírságot is alkalmazhatna az adatbirtokossal szemben, ami az adott viszonylatban képtelen helyzetet teremtené. (NF. 3793/2018/20.)

A Be. 214. § (5) bekezdésének a) pontja értelmében leplezett eszköz akkor alkalmazható, ha megalapozottan feltehető, hogy a megszerezni kívánt információ, illetve bizonyíték a büntetőeljárás céljának eléréséhez elengedhetetlenül szükséges, és más módon nem szerezhető meg. Miként arra a törvény indokolása is utal: „Az eszközök alkalmazásának garanciális keretként a törvény általános szabályként írja elő a szükségesség-arányosság vizsgálatát.” Ebből következően távközlési adatok elektronikus hírközlési szolgáltatótól történő beszerzése érdekében az előkészítő eljárás során sem vehető igénybe leplezett eszköz, hiszen ezek az adatok „más módon”, adatkéréssel is beszerezhetők. (NF. 3793/2018/20.)

¹⁰ LÜE: A Legfőbb Ügyészség Emlékeztetője.

A hozzájárulással alkalmazott megfigyelés annyiban speciális a leplezett eszközként alkalmazott rejtett figyeléshez¹¹ képest, hogy – az érintett írásbeli hozzájárulásával és ügyészségi engedéllyel – a hozzájáruló érintett magánszférájában (az általa használt lakásban, egyéb helyiségben, bekerített helyen, járművön) végezhető megfigyelés.

Amennyiben a leplezett eszköz alkalmazásával összefüggő adatokat minősítéssel kell védeni, úgy az E-ügyintézési törvény¹² értelmében elektronikus kapcsolattartásnak nincs helye, és a büntetőeljárási feladat végrehajtásában közreműködő gazdálkodó szervezetnek, illetve személynek biztonsági tanúsítvánnyal, felhasználói engedéllyel, illetőleg titoktartási nyilatkozattal kell rendelkeznie.

Az alkalmazásra jogosult szerv vezetőjének indítványa a leplezett eszköz alkalmazásával kapcsolatos adatok minősítésének hiányában sem képezi az ügyiratok részét. (NF. 705/2018/2-I.)

A Be.-ben szereplő „egyéb helyiség” lehet például a lakókocsi, a hajléktalanok bódéja, egy hajótest is. [Be. 232. § (3) bekezdés; LÜE 232. §]

Az ügyészség a nyomozó hatóság bírói engedélyhez kötött leplezett eszköz alkalmazásának engedélyezésére irányuló előterjesztését és a csatolt iratokat haladéktalanul megvizsgálja abból a szempontból, hogy a leplezett eszköz alkalmazásának törvényi feltételei fennforognak-e, a leplezett eszköz alkalmazása elkerülhetetlenül indokolt-e, az indítvány előterjesztéséhez szükséges valamennyi irat rendelkezésre áll-e, az ügyben ügyészség általi halaszthatatlan elrendelés nem jöhet-e szóba. (LÜE XXXVIII. fejezet)

Az előkészítő eljárás, illetőleg a nyomozás elrendelése ügyre vonatkozik, így azonos történeti tényállással érintett több személyre nézve egyféle eljárás folytatható.¹³

A Nyer. 95. § (2) bekezdése szerint az előkészítő eljárás megindításának és folytatásának nem akadálya, ha a feljelentés elutasítása ellen panasszal éltek. Ha a sértett a feljelentés elutasítása esetén a Be. 790. § (1) bekezdése alapján pótmagánvádlóként lépett fel, és a bíróság a vádindítványt elfogadta, a pótmagánvádas eljárással párhuzamosan – azonos tényállás mellett – előkészítő eljárás nem folytatható. A Nyer. 95. § (3) bekezdése alapján előkészítő eljárás egyidejűleg nem folytatható a feljelentés-kiegészítés vagy a nyomozás tárgyát képező cselekményre.

¹¹ Be. 215. § (5) bekezdés

¹² 2015. évi CCXXII. törvény az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól

¹³ 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól

A Be. 342. § (1) bekezdése értelmében az előkészítő eljárás során adatszerző tevékenységet a következő korlátozással lehet folytatni: abban az esetben, ha a kért távközlési adatot a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat is birtokában tartaná, úgy az e módon tőle nem, csupán az elektronikus hírközlési szolgáltatótól szerezhető be. Természetesen akkor, ha az előkészítő eljárást folytató nyomozó hatóság információs rendszerben kezelt adatot, avagy elektronikus hírközlési hálózat vagy eszköz útján, illetőleg információs rendszeren folytatott kommunikáció tartalmát kívánja megismerni, úgy erre – bírói engedélyhez kötött leplezett eszköz alkalmazásával – a Be. 341. § lehetőséget kínál. (NF. 3793/2018/14-I. 10. pont)

Az előkészítő eljárás során az azt folytató szerv két különböző módon szerezhet be adatokat, bizonyítékokat: alkalmazhatja a Be. 341. §-ában felsorolt leplezett eszközöket, valamint a Be. Hetedik Részében (Adatszerző tevékenység) meghatározott, ám az előkészítő eljárás céljára tekintettel korlátozott adatszerző tevékenységet folytathat. A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat az Nbtv.¹⁴ 8. § (1) bekezdésének h) pontja értelmében titkos információgyűjtés, illetve leplezett eszköz alkalmazása során nyújthat segítséget az adatigényléshez. E segítségnyújtás a titkos információgyűjtés folytatására, illetve a leplezett eszköz alkalmazására feljogosított szervek egymás közti adatcseréjét segíti, az adatkezelő megjelölése révén. A Be. 214. § (5) bekezdésének a) pontjához kapcsolódóan a törvény indokolása utal arra, hogy a leplezett eszközök alkalmazásának garanciális keretként a törvény általános szabályként írja elő a szükségesség-arányosság vizsgálatát. Mindebből következően, ahogy korábban már utaltam rá, távközlési adatok elektronikus hírközlési szolgáltatótól történő beszerzése érdekében az előkészítő eljárás során sem vehető igénybe leplezett eszköz, mert ezek az adatok „más módon”, adatkéréssel is beszerezhetők. Az adatkérés körében pedig a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat közreműködése azért kizárt, mert a (3) bekezdésben írt teljes körű felsorolásban a Szakszolgálat nem szerepel. (NF. 3793/2018/20.)

Az előkészítő eljárás megszüntetése

Az előkészítő eljárás megszűnik, ha a határideje lejár, továbbá akkor, ha elrendelik a nyomozást, vagy megszűnik az eljárás, mert a beszerzett adatok alapján a bűncselekmény gyanúja nem áll fenn és az előkészítő eljárás folytatásától sem várható eredmény.

Az előkészítő eljárást az ügyészség mellett az ezt folytató szerv önállóan is megszüntetheti.

¹⁴ 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról

A nyomozást akkor kell elrendelni, ha a beszerzett adatok arra engednek következtetni, hogy fennáll a bűncselekmény gyanúja.

Nagyon fontos garanciális szabály, amire a tanulmány korábbi részében már utaltam, miszerint az előkészítő eljárás megszüntetése esetén nem használhatók fel az addig beszerzett adatok bizonyítékként a büntetőeljárásban. Amennyiben viszont folytatódik az eljárás és elrendelik a nyomozást, akkor a korábbi leplezett eszközök használatát határidőn belül folytathatja a nyomozó hatóság. Amennyiben ez a szerv nem azonos az előkészítő eljárást lefolytatott hatósággal, akkor ez utóbbit tájékoztatni kell arról, hogy az előkészítő eljárás sikeres volt, a nyomozást elrendelték, és melyik hatóság folytatja a büntetőeljárást.

Az előkészítő eljárás kritikája

A tanulmány háttérben lévő kutatás megfogalmazta a jogelméleti, a jogszabályi és a gyakorlati problémákat, továbbá megállapította, hogy a kezdeti hipotézisben felvetetteket nem igazolta a kutatás.

A kutatás által feltárt problémák

A kutatás, ahogy említettem, több oldalról, jogelméleti, jogszabályi és jogalkalmazási szempontok alapján tárta fel a problémákat.¹⁵

Jogelméleti problémák

A kutatás folyamán felmerült problémák közül a jogállamiság szempontjából az alábbi kérdéseket kell megemlíteni:

- Vannak-e garanciák arra, hogy a bűncselekmény gyanújának megállapításához alkalmazott leplezett eszközök használata a jogszerűség medrében maradjon?
- Van-e jogállami alapja a titkos információgyűjtésnek, ha a rendelkezésre álló információk alapján a bűncselekmény gyanúja sem áll fenn.¹⁶

Az előkészítő eljárást a jogelmélet felől továbbá az a „vád” is éri, miszerint a büntetőeljárás e része főleg azért nem felel meg a jogállamiság feltételeinek, mert nincs hatékony jogorvoslati lehetőség ebben a szakaszban.¹⁷

¹⁵ Az OKRI-ban 2025. november 21-én, *Az előkészítő eljárás szerepe a büntetőeljárásban* címmel megtartott kerekasztal-beszélgetésről lásd Kiss, 2026.

¹⁶ Erről a problémáról részletesen ír Finszter Géza (1977) és Üveges Eszter Anna (2019).

¹⁷ Lásd erre részletesen Kiss, 2026.

Bárd Károly szerint az előkészítő eljárás „már önmagában is paradoxon, funkciója ugyanis annak megállapítása, hogy fennáll-e a bűncselekmény gyanúja, miközben valaha úgy tanultuk: gyanú nélkül nincs büntetőeljárás” (BÁRD, 2023: 285). A gyanú nélküli büntetőeljárás nélkülözi a gyanúfogalmakban rejlő garanciális szempontokat; azt, hogy tények és megalapozott logikai következtetés nélkül ne folyhasson büntetőeljárás az egyénnel szemben.

Farkas Ákos szerint azok a rendelkezések, miszerint a bűncselekmény elkövetőjeként szóba jöhető személy hozzátartozójával szemben lehet leplezett eszközöket alkalmazni akkor, ha ezek szükségesek az elkövetőként szóba jöhető személy hollétének, elérhetőségének megismerésére; továbbá az a szabály, hogy a bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök alkalmazásának nem akadálya, ha az egy kívülálló személyt elkerülhetetlenül érint, ellentmondásban vannak az előkészítő eljárás céljával, a bűncselekmény gyanújának megállapításával. *Farkas Ákos* szerint így megfordul a sorrend, mert előbb feltételezi a hatóság, hogy ki lehet az elkövető, mielőtt tudná, hogy történt-e bűncselekmény, vagy sem. A sorrend tehát a hatályos Be. alapján rossz, mert előbb kell lennie a bűncselekmény gyanújának, utána jöhet a megalapozott gyanú, amikor már az elkövető személye is felmerül. Helyes sorrend esetében pedig, amikor már nyilvánvaló, hogy a bűncselekmény gyanúja megállapítható, mi szükség van az előkészítő eljárásra. *Farkas* utal arra is, hogy a Miskolci Egyetemen mindezekre felhívják a hallgatók figyelmét (FARKAS – RÓTH, 2018: 322).

Farkas Ákos szerint nagyon fontos garanciális szempont, ha már bevezette a jogalkotó az előkészítő eljárást, hogy a leplezett eszközöket csak akkor vethetik be, ha a bűncselekmény megállapíthatóságára nyílt eszközök alkalmazásával nem kerülhet sor (FARKAS – RÓTH, 2018: 322).

Korinek László és Finszter Géza szerint jogállami szempontból mindenképpen előrelépést jelent, hogy

„a rendőrség bűncselekmény felderítése, megszakítása, az elkövető kilétének megállapítása, elfogása, bizonyítékok megszerzése, illetve a bűncselekményből származó vagyon visszaszerzése érdekében kizárólag a büntetőeljárásról szóló törvényben meghatározottak szerint alkalmazhat leplezett eszközöket”¹⁸.

Ugyanakkor az előkészítő eljárás garanciális szempontból mégis aggályosnak tekinthető. Egy jogállamban a jogalkalmazó csak egy megfelelő ismeretszint birtokában indíthat eljárást, ami annyit jelent, miszerint a gyanú meghatározott fokát el nem érő valószínűség esetén nem szabad büntetőeljárást kezdeményezni, hiszen ekkortól a hatóság számára szükségképpen megnyílnak azok a

¹⁸ 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről (továbbiakban: Rtv.) 63. § (4) bekezdés

lehetőségek, amelyek az állampolgári jogok széles körben történő korlátozására adnak felhatalmazást, egy jogállamban viszont a törvény a bűncselekmény gyanújának a hiányában ilyen jogokat nem biztosíthat. A gyanú gyanúja pedig nem értelmezhető kifejezés. Másfelől a gyanú megismerési mozzanatot is magában foglal. Gyanú hiányában pedig nem is érdemes elrendelni az eljárást, hiszen nem állnak rendelkezésre olyan mennyiségű és minőségű adatok, amelyek kellő mértékben orientálnák a hatóságot a megoldás felé. Azt is figyelembe kell venni, hogy a gyanút el nem érő valószínűségi szinten még több verzió is szerepel az elképzelések között, ezek pedig tévútra vihetik a hatóságot. A helytelen verziók hibás volta a valószínűség egy magasabb szintjén lesz csak nyilvánvaló. (FINSZTER – KORINEK, 2018: 104–122)

Finszter Géza szerint a gyanú hiánya értelmezhetetlenné teszi mind a szükségesség, mind pedig az arányosság követelményét. Ha nincs tényekre alapuló gyanúok, honnan állapítható meg, hogy melyek a hiányzó tények, és azok megismeréséhez szükségesek-e a leplezett eszközök? Gyanú nélkül nem dönthető el, hogy a bűncselekmény súlya indokolja-e a leplezett eszközök alkalmazását, amelyek pedig az emberi jogok legsúlyosabb korlátozására is felhatalmazást adnak. A gyanú hiánya a bűnüldöző hatóságokat, de végső soron az igazságszolgáltatást is védtelenné teszi a hatalom önkényes alkalmazásával szemben, megszünteti annak ellenőrizhetőségét, hogy a bűnüldözést jogállamban kizárólag a büntetőigény legitimálhatja. (FINSZTER – KORINEK, 2018: 104–122)

Ha már a büntetőeljárás előkészítő szakasza sem kívánja meg a gyanú fennállását, akkor milyen feltételek mellett kerülhet sor rendészeti célú titkos információgyűjtésre? Az Rtv. nem kielégítő, inkább csak nagyon általános megfogalmazása szerint

„bűncselekmény elkövetésének megelőzése céljából akkor folytatható titkos információgyűjtés, ha megalapozottan feltehető, hogy attól a bűnözésre vonatkozó olyan információk megszerzése várható, amelyek elemzése és értékelése révén feltárhatók a bűncselekmények elkövetésére irányuló törekvések és lehetővé válik a bűncselekmények megelőzése, illetve megakadályozása”¹⁹.

Az előkészítő eljárás kritikájának jogszabályi kérdései

Az előkészítő eljárás kritikája jogszabályi szempontból is fennáll: maga a törvényszöveg nincs összhangban a miniszteri indokolással. A jogszabály kétszer is rögzíti, hogy az előkészítő eljárás célja a bűncselekményi gyanú meglétének tisztázása, ugyanakkor a miniszteri indokolásból nem ez derül ki, hanem az,

¹⁹ Rtv. 65. § (1) bekezdés

miszerint az előkészítő eljárás megalkotásának célja a korábban a büntetőeljárás keretén kívül alkalmazott titkos információgyűjtésnek (TIGY) a büntetőeljárásba történő integrálása.

*Az előkészítő eljárás jogalkalmazási kritikája*²⁰

Az előkészítő eljárás egyik legfontosabb jogalkalmazási kritikája a kutatás folyamán szervezett kerekasztal-beszélgetésen hangzott el, miszerint a jogszabállyal kitűzött céllal nincs összhangban a gyakorlati alkalmazás. Jogalkalmazói észrevételként elhangzott továbbá, hogy az eljárásokban összecsúsznak a szakaszok; a bírói engedélyes leplezett eszközökre vonatkozó indítványok mögött például az esetek egy részében előkészítő eljárás folyik és nem nyomozás; az ügyészi visszajelzések alapján többször előfordult, hogy a nyomozó hatóság tovább „tartja” előkészítő eljárásban az ügyet, és bár meglelnének a nyomozás feltételei, nem rendeli el azt.

Az elmélet felől érkező kritikákkal, miszerint az előkészítő eljárás a jogállamiság szempontjából aggodalomra ad okot, a kerekasztal-beszélgetésen részt vevő ügyészek nem mindenben értettek egyet. Véleményük szerint a hatályos szabályozás

„sokkal biztonságosabb már, mint a korábbi Be. idején volt. Az ún. TIGY felett semmilyen ügyészi kontroll nem volt (maximum az ügyészi engedélyezés, ha azt a törvény előírta), míg a Be. egyértelműen ügyészi felügyelet alá helyezte az előkészítő eljárást. A felügyelet pedig aktív, törvényi alapjai vannak és a Legfőbb Ügyészség és a felettes ügyészségek is folyamatosan kontroll és vizsgálat alatt tartják az alárendelt ügyészségek ez irányú munkáját (gyakorlatilag félévente instruálásra kerül az ügyészi felügyelet megfelelő gyakorlása). A Be. maga követeli meg a kéthavonta történő iratbetelektést, a nyomozó hatóságnak részletesen be kell számolnia a tervezett és alkalmazott eszközökről, és az okokról, indokokról is (ez utóbbi nagyon fontos szempont!). Ezt pedig az ügyésznek alaposan ellenőriznie kell.”

Azzal sem értettek egyet, hogy

„hiányzik az erősebb garancia vagy kontroll. Sokan a lehallgatás (mint legerősebb eszköz) kapcsán vetik a garanciális hiányt. Itt azonban úgy látszik, hogy megfelelnek arról a nem mellékes tényről, hogy a lehallgatás bírói engedélyes eszköz, a bíróság (nyomozási bíró) engedélyező szerepköre pedig talán a legerősebb garancia, amit az eljárásjog nyújtani tud.”

²⁰ Az alfejezetről lásd részletesen Kiss, 2026.

Azzal a kritikával viszont az egyik felszólaló ügyész egyetértett,

„miszerint sajnos fennáll a veszélye annak, hogy a törvénytelen és alaptalan előkészítő eljárás alkalmas lehet a – büntetőeljáráson kívüli céllal, annak »leple« alatt végzett, például politikai vagy egyéb célú – adatgyűjtésre. Ez alapjogi oldalról valóban igen veszélyes lehet, a magánszféra alapjogait veszélyezteti és visszaélésekhez vezethet.”

Véleménye szerint viszont szükséges, hogy *„működjön az állampolgárokból egy-fajta bizalmi elv a hatóságok irányában”*. Azt elismerte, hogy történhetnek visszaélések, ahogy ez már néhány esetben kiderült, *„akár a nyomozó hatósági, akár az ügyészségi (vagy akár a bírói) oldalról”*. Erre szolgál viszont az ügyészségi nyomozás, és ezen a területen fel is lehet mutatni eredményeket. De nem szabad állandóan *„összeesküvés-elméletek”*-ben gondolkodnia az állampolgárnak, mert ha

„mindenhol, minden eljárási eszközben visszaélést lát, akkor ez igazából kivédhetetlen. Ha valaki törvénytelen háttértevékenységet akar felfedezni egy eljárásban, az bármely neki nem tetsző döntésben ezt láthatja, amibe meg nem lát bele, arról következmény nélkül állíthatja, hogy biztosan háttértevékenység van mögötte. Aki viszont visszaélésszerűen, nem büntetőjogi okból (pl. politikai megrendelésre), valótlan alapokból kíván adatot gyűjteni (megjegyezve, hogy: igen, sajnos ezt még akár potenciálisan el is lehet juttatni egy bizonyos fázisig), az ezt ugyanúgy megteheti a már elrendelt büntetőeljárás, azaz a felderítési szakasz (*ad absurdum* a vizsgálati szakasz) keretében is, amely sok esetben [...] szabadabb terep is lehet.”

Ami nagyobb aggodalomra ad okot az egyik nyilatkozó ügyész szerint, hogy a még megmaradt TIGY-nek a gyakorlatban is alkalmazottan van olyan esetköre,

„amelynek során az információgyűjtés ún. bűnmegelőzési célból (Rtv. 65. §) történik. Ennek is a nem bírói vagy ügyészi engedélyes verziói a legveszélyesebbek. A törvényi fogalom ugyanis meglehetősen szűk, és a gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy már bőven bűncselekményi gyanú (vagy az afelé mutató) adatai vannak a rendőrség birtokában, ennek ellenére nem előkészítő eljárásban, vagy nyomozásban dolgozik, hanem azon kívül, ám a titkos felderítési eszközpark számos módját alkalmazhatja érdemi kontroll (sőt ügyészi/bírói tudomás) nélkül.”

Az interjúkból kiderült, hogy a már említett hatósági önállóság az előkészítő eljárásban mégsem áll fenn, ha alaposan végiggondoljuk az előkészítő eljárásra vonatkozó szabályozást. Ennek ellenére szeretik az eljáró hatóságok az előkészítő eljárást alkalmazni.

A kerekasztal-beszélgetésen is elhangzott az egyik ügyész részéről, hogy ő sem érti ezt, és

„nem lehet érv a nagyobb szabadság, a kisebb ügyészi kontroll, hiszen az előkészítő eljárás határideje rövidebb (6 vagy 9 hó), míg a felderítésnek nincs is konkrét határideje. Az előkészítő eljárás ugyanúgy ügyészi felügyelet alatt áll, mint a felderítés, hozzátevé, hogy az előkészítő eljárás során kéthavonta kell iratbemutatót eszközölni az ügyészség felé, míg a felderítésben elég a törvény szerint az elrendelést követő 6 hónap leteltével. Végül az előkészítő eljárásban az »eszközpark« jóval szűkebb (leplezett eszközök, de ezek is korlátozottabb körben, és adatkérés – szintén korlátok között), míg a felderítés során már gyakorlatilag minden, akár bizonyító jellegű eljárási cselekmény is elvégezhető.”

Az ismertetett problémáknak a feltárása kihatott a kezdeti hipotézis igazolására is.

A hipotézis igazolása

A kutatás nem igazolta, hogy az előkészítő eljárás egyrészt képes lehet a nyomozás alapjait megteremteni, másrészt pedig azt sem, hogy éppen ezzel a szakasszal elkerülhetők lennének a felesleges nyomozások.

Befejezés

Az előkészítő eljárás célja a jogszabály alapján tehát kizárólag a bűncselekmény gyanújának megállapítása.²¹ Ennek érdekében az eljáró hatóság leplezett eszköz, rejtett figyelést, álvásárlást, fedett nyomozót, valamint bírói engedélyhez kötött leplezett eszközt alkalmazhat. A bírói engedélyhez nem kötött leplezett eszközök között a bűncselekményre vonatkozó információk megszerzése érdekében az eljáró hatóság titkosan együttműködő személyt vehet igénybe, vagy az eljárás valódi céljának titokban tartásával a bűncselekményre vonatkozó információt gyűjthet, ellenőrizhet. Ügyészségi engedéllyel fizetési műveleteket figyelhet meg. Ugyanakkor a jogszabály, maga a törvényszöveg nincs összhangban a miniszteri indokolással. Bár a Be. kétszer is rögzíti, hogy az előkészítő eljárás célja a bűncselekményi gyanú meglétének tisztázása, de a miniszteri indokolásból nem ez derül ki, hanem sokkal inkább az, miszerint az előkészítő eljárás megalkotásának célja a korábban a büntetőeljárás keretén kívül alkalmazott titkos információgyűjtésnek a büntetőeljárásba történő integrálása.

²¹ A gyanú fogalmára lásd ÜVEGES, 2026: 18–21.

Az előkészítő eljárást a jogalkalmazás felől is kritika éri, amiért a törvényi céllal nincs összhangban a joggyakorlat. További problémát jelent, hogy az eljárásokban összecsúsznak a szakaszok. Az ügyészi visszajelzések alapján többször előfordult, hogy a nyomozó hatóság tovább „tartja” előkészítő eljárásban az ügyet, és bár meglennének a nyomozás feltételei, nem rendeli el azt.

A tanulmányban idézett kerekasztal-beszélgetés résztvevőinek egy része szerint garanciákkal kellene biztosítani, hogy a hatóság az előkészítő eljárásban milyen eszközöket alkalmazhat, és ezeket hogyan gyakorolhatja.

A címben feltett kérdés kapcsán Nagy Richárd írja, hogy a nyomozó hatóságok bár „eredményesen alkalmazzák az előkészítő eljárást mint egy lehetséges eszközt a bűncselekmény távoli gyanújának vizsgálatára, a nyomozás elrendeléséhez szükséges mértékű gyanú megállapítására vagy kizárására” és ezzel a szakasszal kivételes lehetőséget kaptak, de nem jelent általánosan alkalmazott gyakorlatot. „A rendőrség nyomozó hatóságai által folytatott összes büntetőeljáráshoz képest az előkészítő eljárások aránya elenyésző, ezért az nem az »elkallódó ügyek megmentésének eszköze«, hanem egyes bűncselekménytípusok miatti nyomozások tényleges előkészítése” (NAGY, 2026: 13–14).

A gyakorlat teljes feltárása érdekében további kutatás szükséges. Az idei kutatás ugyanis nem igazolta, hogy az előkészítő eljárás képes lenne megmenteni a gyanú hiányában „elkallódó” ügyeket.

Felhasznált irodalom

- BÁRD K. (2023): Zsákutcák, botlások, progresszió – egy humanista tűnődései. *Jogtudományi Közlöny*, 78(6), 282–285.
- FARKAS Á. – RÓTH E. (2018): *A büntetőeljárás*. Budapest: Wolters Kluwer.
- FINSZTER G. (1977): Az alkotmányos büntetőeljárás és a nyomozás. *Fundamentum*, 1(2), 109–115. <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/1851952>
- FINSZTER G. – KORINEK L. (2018): Az eltűnt gyanú nyomában. *Belügyi Szemle*, 66(3), 104–122. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2018.3.8>
- KISS A. (2026): Kerekasztal-beszélgetés az előkészítő eljárásról. *Ügyészek Lapja*, 32(1), 65–77. <https://ugyeszeklapja.hu>
- NAGY R. (2026): Az előkészítő eljárás gyakorlati tapasztalatai a rendőrség nyomozó hatóságainál. *Ügyészek Lapja*, 32(1), 5–15. <https://ugyeszeklapja.hu>

- SINKU P. (2019): Megújult ügyészi szerepfelfogás a büntetőeljárás vádemelést megelőző szakaszában. *Miskolci Jogi Szemle*, 14(2), 2. különszám, 2. kötet, 374–384.
https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/6607/35_sinkupal_t%C3%B6rdelt.pdf
- ÜVEGES E. A. (2019): Magánszféra kontra közérdek: Az előkészítő eljárás alkotmányos aggályai. *Belügyi Szemle*, 68(6), 43–58. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2019.6.3>
- ÜVEGES E. A. (2026): A gyanú dogmatikai jelentősége és visszaszorulása a büntetőeljárásban. *Ügyészek Lapja*, 32(1), 17–26. <https://ugyeszeklapja.hu>

GARAI RENÁTA – SÁRIK ESZTER*

A fiatalkorú terheltek beismerése esetére tett ügyészégi joghátrány-kiszabási indítványok gyakorlata

Absztrakt

Kutatásunk során az új büntetőeljárási törvény által életre hívott ún. „mértékes indítványok” tartalmát vizsgáltuk a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekményekre nézve. A leggyakrabban előforduló bűncselekményeket (pl. lopás, garázdaság) kizárva 313 büntetőeljárás és 492 terhelte érdemi adatait mutatjuk be a kiemelt bűncselekmények körében (rablás, testi sértés, hivatalos és közfeladatot ellátó személy elleni erőszak, gyermekpornográfia, szexuális erőszak, kifosztás, zsarolás, emberölés).

Kulcsszavak: *fiatalkorú, büntetőeljárás, beismerő vallomás, ügyészi mérlegelés, joghátrány mértéke*

Abstract

The practice of prosecutorial motions for imposition of legal sanctions in cases of confessions by juvenile defendants

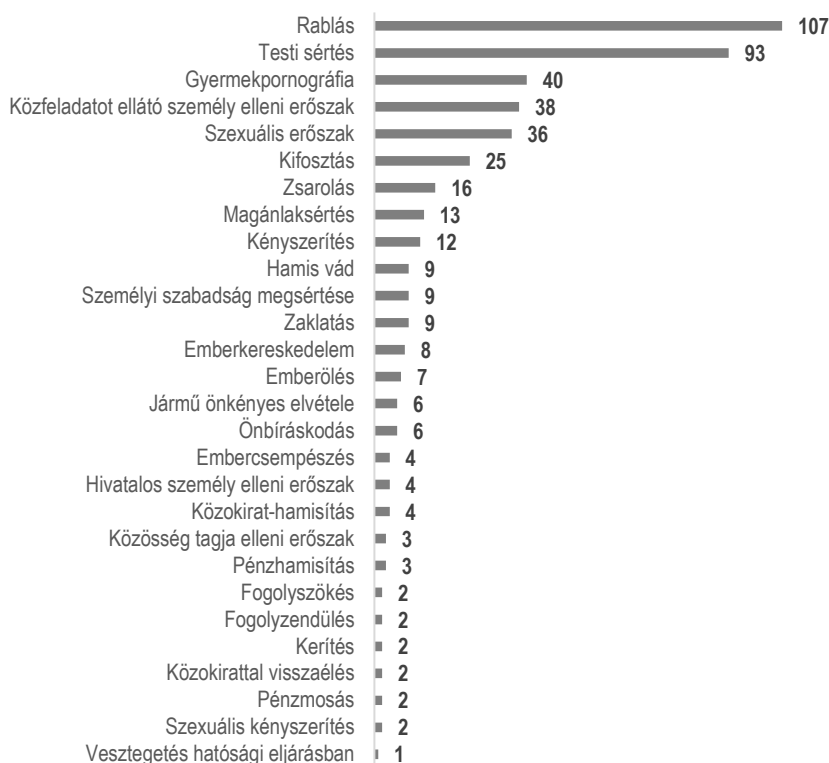
In the framework of our research, we examined the content of the so-called “moderate motions” introduced by the new Criminal Procedure Act with regard to crimes committed by juveniles. Excluding the most frequently occurring crimes (e.g. theft, hooliganism), we present the substantive data of 313 criminal proceedings and 492 defendants in the context of serious crimes (robbery, assault, violence against a person performing official and public duties, child pornography, sexual violence, looting, extortion, homicide).

Keywords: *juveniles, criminal procedure, confession, prosecutors’ discretion, criminal sanctions*

* Dr. Garai Renáta PhD, LL.M, tudományos munkatárs, OKRI. ORCID: 0009-0009-7211-5919; Dr. Sáriker Eszter PhD, tudományos főmunkatárs, OKRI. ORCID: 0000-0003-0729-7719.

A kutatás módszertana

A Legfőbb Ügyészség kezdeményezése alapján került az OKRI 2025. évi munkatervébe *A fiatalok terheltek beismerése esetére tett ügyészségi joghátrány-kiszabási indítványok [Be. 422. § (3) bekezdés] gyakorlata* című kutatás, melynek témája sok tekintetben egybecseng az előző években megfogalmazódott hasonló tárgyú jogterületeken zajlott vizsgálatokkal. Az Országos Kriminológiai Intézet évtizedek óta kiemelt figyelmet fordít a fiatalok terheltekre, jelen elemzésben azonban főként az eljárásjogi kérdésekre koncentráltunk, nem feledve az elmúlt évek kriminológiai megállapításainak ellenőrzését sem.

1. számú ábra:

A mértékes indítvánnyal érintett fiatalok által elkövetett bűncselekmények és gyakoriságuk

Kutatásunk elsősorban az aktavizsgálat módszerén alapult, azonban a terheltek (n=867) és bűnügyi iratok (n=690) magas számára tekintettel nem vizsgáltuk a tömegesen előforduló garázdaság, lopás, csalás, rongálás, kábítószer birtoklása vagy új pszichoaktív anyaggal visszaélés stb. tárgyában indult eljárások iratait.

Sokkal inkább a súlyosabb, magasabb büntetési tétellel fenyegetett személy és vagyon elleni erőszakos vagy más szempontból kiemelt bűncselekményekre fókuszáltunk, mint az emberölés, rablás, kifosztás, zsarolás, testi sértés, szexuális erőszak, gyermekpornográfia vagy a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak (1. számú ábra). Egy ügyben több vádlott és több bűncselekmény is szerepelhet, ezért elemzésünket minden esetben kiterjesztettük a vádiratban szereplő valamennyi bűncselekményre. A 357 bekért iratból végül 313 büntetőeljárás érdemi adatait tudtuk figyelembe venni, amelyekben a számos alkalommal felnőttel történő közös elkövetés mellett mindösszesen 492 fiatalok vádlott szerepelt. A vizsgált időszak: 2024. január 1. – 2024. december 31.

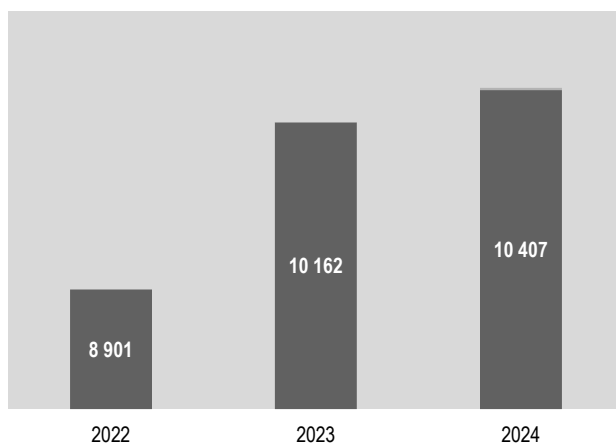
A „mértékes” indítvány

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) 422. § (3) bekezdése alapján az ügyész a vádiratban indítványt tehet a büntetés vagy intézkedés mértékére vagy tartamára is arra az esetre, ha a terhelt az előkészítő ülésen a bűncselekmény elkövetését beismeri. A 2018 júliusában hatályba lépett törvény egy addig ismeretlen, előzmény nélküli jogintézményt hívott életre, melynek alapján a vádhatóság nemcsak általánosságban, hanem számszerűségében megjelölve határozhatja meg a vádlotti szankció mértékét. Ez a jogintézmény alapvetően az eljárások gyorsítását és a bíróságok munkaterhének csökkentését szolgálja, hiszen olyan garanciával ösztönzi beismerésre a vádlottakat, hogy a bíróság az ügyész által indítványozott büntetésnél nem szabhat ki súlyosabbat. Fontos megjegyezni, hogy ez nem jelent egyezséget a vádlott és az ügyész között, sokkal inkább egy egyoldalú ügyészi indítványként értelmezhető.

„Az előkészítő ülésen az ügyész ismerteti a vádiratot és indítványt tehet arra, milyen és mekkora büntetést tart indokoltnak az ügyben, a vádlott pedig eldöntheti, hogy ennek ismeretében tesz-e beismerő vallomást és lemond-e a tárgyalásról. Ha igen (és a bíró ezt a beismerő vallomást elfogadja), további bizonyítás nem lesz az ügyben; a tanúkat, szakértőket nem hallgatja meg a bíróság, hanem az iratok és a vádlotti vallomás alapján már az előkészítő ülésen ítéletet hoz. A bíróság ilyenkor súlyosabb büntetést, mint amit az ügyész beismerés esetére indítványozott, nem szabhat ki. Sokszor ezt tévesen úgy értelmezik, hogy az ügyész és a vádlott megegyeztek egymással, de erről nincsen szó: az ügyész közli, hogy milyen szankciót tart elfogadhatónak, a vádlott pedig eldönti, hogy ez megfelel-e neki vagy sem. Alkudozás nem lehetséges.” (ÜGYÉSZSÉG, 2021)

Statisztikai adatok

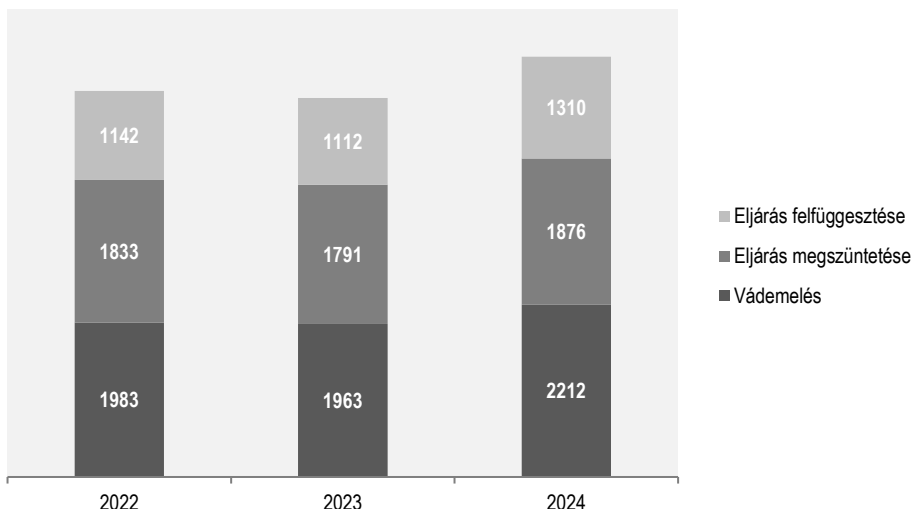
2024-ben az ügyészség 77 837 ügyet vizsgált meg a vádemelésre alkalmasság szempontjából, és ebből 3421 ügyben nyújtott be vádiratot az általános szabályok szerint, 1814 bíróság elé állítás történt, 33 008 ügyben büntetővégzés meghozatalára tett indítványt, míg 10 407 ügyben szerepelt mértékes indítvány; ami az előző évihez képest 2,4, az azt megelőző évhez képest pedig 17 százalékos emelkedést eredményezett (2. számú ábra). (ÜGYÉSZSÉG, 2025)

2. számú ábra: A mértékes indítványok számának alakulása 2022–2024

A fiatalkorúakat illetően 2024-ben az ügyészség 5398 ügyből 2212 esetben döntött vádemelésről, 1876 esetben az eljárás megszüntetéséről, 1310 alkalommal pedig az eljárás felfüggesztéséről (3. számú ábra). A vádemeléssel érintett ügyek száma 12,7 százalékkal, a személyek száma pedig 7,8 százalékkal emelkedett az előző évhez képest. (ÜGYÉSZSÉG, 2025: 54) Az ügyészségek 690 ügyben indítványozták konkrét mértékű vagy tartamú joghátrány kiszabását az előkészítő ülésen tett beismerés esetére. 2023. évben 537 ügyben került sor ilyen vádirat benyújtására, ami azt jelenti, hogy ezen vádak száma – az elmúlt évi 28,5 százalékos emelkedést követően – 2024. évben is számottevően (ugyancsak 28,5%-kal) nőtt, tovább bővítve annak a lehetőségét, hogy már az előkészítő ülésen üggyöntő határozat születessen (ÜGYÉSZSÉG, 2025: 54), a korábbi évek pozitív tendenciájának megfelelően (BARABÁS, 2007: 190). 2024-ben 2143 fiatalkorú ügye (a jogerős határozattal elbírált fiatalkorú vádlottak 91,8%-a) zárult le első fokon jogerőre emelkedett üggyöntő határozattal. Erre 15 (0,7%) vádlottal szemben bíróság elé állításban került sor, 1258 (58,7%) büntetővégzés született, tárgyaláson pedig 347 (16,2%) vádlottal szemben hoztak határozatot. A bíróság előkészítő

ülésen 622 (2023-ban 669, 2022-ben 495) fiatalok beismerő vallomását fogadta el, akik közül 584 (93,9%) vádlottal szemben hozott ügydöntő határozatot, ami 521 vádlott tekintetében már az előkészítő ülésen jogerőre emelkedett (ÜGYÉSZSÉG, 2025: 61), folytatva a több évtizedes pozitív gyakorlatot (BARABÁS, 2007: 224). A szakterületi ügyekben a váderedményesség – az előző évekkel azonosan – 99,6 százalék volt (ÜGYÉSZSÉG, 2025: 62).

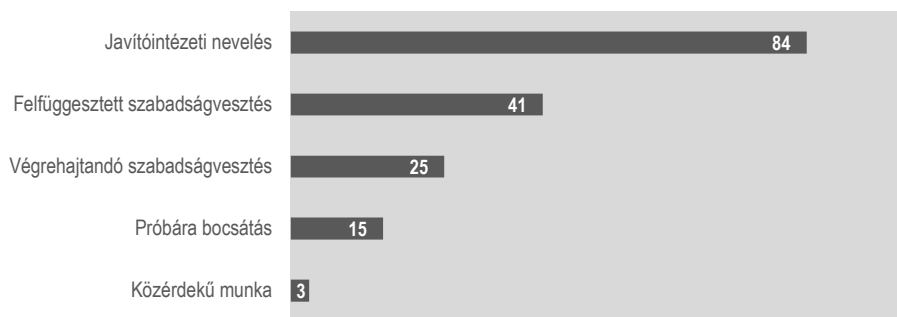
3. számú ábra: A fiatalok elleni büntetőeljárások alakulása 2022–2024

Az iratvizsgálatok eredményei: A mértékes indítványok tartalma az egyes bűncselekmények tükrében

Az országos joggyakorlatot leginkább úgy tudjuk megérteni és azokból következtetéseket levonni, ha a mértékes indítványokat bűncselekményenként külön-külön vizsgáljuk meg. A 313 általunk elemzett büntetőeljárásban 492 fiatalok vádlott szerepelt, vagyis az egy vagy több (néhol 5-6) bűncselekmény elkövetése számos alkalommal társtetteségben/csoportosan valósult meg. Kutatásunk elsősorban a mértékes indítványok jellemzőire koncentrált, viszont amennyiben a bírósági döntés is rendelkezésre állt, értékeltük a kettő közötti egyezőséget, hasonlóságot vagy a kisebb-nagyobb eltéréseket. Többször előfordult a minősítés bíróság általi helyesbítése, vagyonekhozás elrendelése vagy a sértett polgári jogi igényéről való rendelkezés, továbbá a törvényi előírásoknak megfelelően rögzítették a kötelező pártfogó felügyelet elrendelését, vagy – ahol szükséges volt – a letartóztatásban/bűnügyi felügyeletben töltött idő beszámítására

vagy a bűnügyi költség viselésére vonatkozó rendelkezést. A szabadságvesztés végrehajtási fokozata fő szabály szerint fiatalkorúak fogháza volt, viszont törvény erejénél fogva több esetben fiatalkorúak börtöne. Az alábbiakban a leggyakrabban előforduló bűncselekményeket mutatjuk be.

Rablás

4. számú ábra: Rablás esetén alkalmazott ügyész(ség)i joghatározatok (n=168)

A fiatalkorúak legtöbbször (107) az erőszakos vagyon elleni bűncselekmények körébe tartozó rablást követték el, amellyel összefüggésben 168 terheltre nézve elemeztük a mértékes indítvány tartalmát. Néhány kivételtől eltekintve az ügyész(ség)ek itt voltak a legszigorúbbak, de országos szinten ezen bűncselekményre nézve sem homogén a gyakorlat. Két ügyben előfordult, hogy a vádlott elmeállapota miatt mértékes indítvány nem volt tehető; az egyik esetben korábban tudott volt, hogy a terhelt enyhe fokú gyengeelméjűségben szenved. Három fiatalkorú szökéssel, elrejtőzéssel vagy külföldre utazással próbált kibújni a felelősségre vonás alól (elfogatóparancs kibocsátása vált szükségessé). A vádlottak mindössze 38 ügyben önálló tettesként, az összes többi esetben társtettesként vagy csoportosan (olykor 4–7 fő részvételével) valósították meg a rablást vagy annak minősített eseteit (felfegyverkezve, a bűncselekmény elhárítására idős koránál fogva korlátozottan képes személy sérelmére stb.). A rablás mellett elkövetett más bűncselekmény(ek)re figyelemmel (főként garázdaság, rongálás, lopás, jármű önkényes elvétele, közfeladatot ellátó személy elleni erőszak) néhány ügyben halmazati büntetés kiszabására került sor. Az iratokból az is kitélt, hogy olykor nem, vagy csak részben ismerik be a bűncselekmény elkövetését (néha még próbára bocsátás indítványozása mellett sem), illetve amikor csak tehetik, enyhítésért fellebbeznek, holott ezzel adott esetben éppen az ellenkezőjét érhetik el.

Országos viszonylatban kirajzolódott, hogy az ügyészek rablás esetén (n=168) pontosan 50 százalékos arányban, vagyis a terheltek felénél a javítóintézeti nevelést tartják elfogadható szankciónak, míg 24 százalékban a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztésére, 15 százalékban végrehajtandó szabadságvesztésre, 9 százalékban próbára bocsátásra és mindössze 2 százalékban közérdekű munka büntetés kiszabására tettek indítványt beismerés és a tárgyalásról lemondás esetére (4. számú ábra).

▪ *A legenyhébb mértékes indítványok*

A fiatalok számára is legkedvezőbb a próbára bocsátás alkalmazása, amelyet néhányuk esetében elegendőnek tartottak az ügyészek.

Elsőrendű vádlott 3 év javítóintézeti nevelés, másod- és harmadrendű vádlottakra nézve 1-1 év próbára bocsátás

Fk. I. Gyula, fk. B. János és fk. L. Pál megálltak Sz. Imréné háza előtt, aki kikibált, hogy menjenek onnan. Fk. I. Gyula eldöntötte, hogy bemegy az ingatlanba, ezért a ház falának támasztott seprűt felkapva annak nyelével bántalmazni kezdte az idős sértettet. Az ütlegetés során a partvis nyele eltörött, ezután ökölrel ütlegette a sértettet. Miután abbahagyta a bántalmazást, kutakodni kezdett és különböző értéktárgyakat tulajdonított el. A másik két fiú nem vett részt a bántalmazásban és az értéktárgyak eltulajdonításában, sőt többször kértek a társukat, hogy ne bántsa az idős asszonyt.¹

1 év próbára bocsátás

Fk. H. Csaba, fk. H. Ferenc, fk. B. István és fk. Sz. Dénes egy parkolóházban meglátták és bántalmazták F. Zoárd sértettet, akitől elvették értékeit.²

▪ *Maximális tartamú javítóintézeti nevelés*

A szabadságelvonással járó javítóintézeti nevelés esetén sem mindegy, hogy annak időtartamát 1–4 év között milyen mértékben határozzák meg. Vannak olyan helyzetek, amikor az elkövetett cselekmény jellegére, annak tárgyi súlyára és a terhelt személyére figyelemmel a maximumhoz közelítő vagy a maximális időtartamot tartják indokoltnak az ügyészek.

(4–4 év javítóintézeti nevelés

Két fiatalok rablásokat hajtott végre, hogy pénzhez jussanak. A Csinos Presszóból indultak, ahol átvették fekete ruhába, maszkot húztak és egy

¹ Miskolci Járási Ügyészség, 478/2023.

² Miskolci Járási Ügyészség, 726/2022.

8, illetve 16 cm pengenhosszúságú kést vettek magukhoz. Megbeszélték, hogy a sötétben védtelen járókelőktől szereznek pénzt. Első áldozatuk egy férfi volt, akit megfenyegetve egy mobiltelefont szereztek, de azt végül összetörték, mert a sértett a nyomukba eredt, és folyamatosan kérte vissza a készüléket. Ezt követően egy norvég sértettől vették el a mobiltelefonját, személyi igazolványát és bankkártyáját. A harmadik rablást két nő sérelmére szeretnék volna megvalósítani, de a sértettek a fenyegetéstől nem ijedtek meg, így nem vettek el tőlük semmit. A negyedik cselekmény megint sikertelen volt, mert megijedtek attól, hogy a sértett segítségért kiáltott, aki azonban 10-12 hét gyógytartamú sérüléseket szenvedett.³

▪ *A legsúlyosabb mértékes indítványok*

Az ügyben öt fiatalkorú vádlott szerepelt; az elsőrendű más ügyben letartóztatásban volt, másod- és harmadrendű büntetett, míg negyed- és ötödrendű vádlottak büntetlen előéletűek.

3 év és a feletti fiatalkorúak börtöne + 3–4 év közügyektől eltiltás

Fk. V. József odament a kk. Cs. Brendon, kk. L. Attila és Cs. Viktória által alkotott sértetti társasághoz, majd beszélgetés ürügyén félrehívta a két kisfiút, akikkel egy közeli utcába ment. A helyszínre érkezett a V. József által odahívott fk. F. Rikárdó és két ismeretlen személy is. Felszólították a két sértettet, hogy pakolják ki a zsebeiket és adják elő az értékeiket, miközben egy késsel fenyegették őket. A gyermekek nagyon megijedtek, ezért elővették a náluk lévő 3000 és 5000 forintnyi készpénzt, egy mobiltelefont, továbbá a náluk lévő, de Cs. Viktória tulajdonát képező 200 000 forint értékű iPhone készüléket. A vádlottak felszólították a sértetteket, hogy a telefonok eladása érdekében menjenek velük a Pólus Centerbe, ahol az egyik telefont 20 000 forintért értékesítették. Ekkor megjelent fk. B. Ferenc is (aki tudott a bűncselekményről), Cs. Brendontól elvette az iPhone-t, de azt jelszó hiányában nem tudták eladni. A telefon feloldása érdekében visszamentek Cs. Viktóriához, de mivel ő sem mondta meg a jelszót, elsőrendű vádlott kikapta a kezéből és a táskájából is kivett 10 000 forintot.

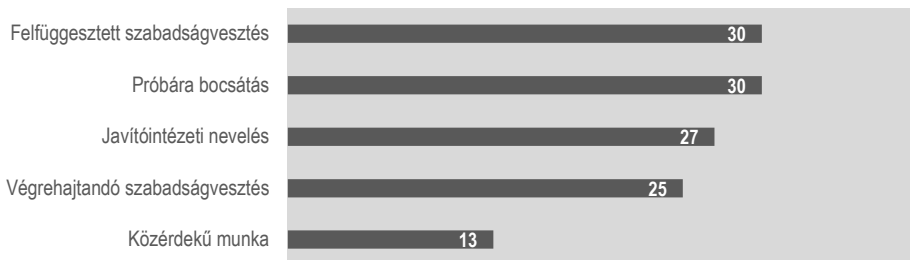
Fk. B. Ferenc és fk. K. Krisztián vádlottak egy másik alkalommal kk. S. Bence és kk. K. Dávid sértetteket arra utasították, hogy adják át nekik a telefonjaikat, különben bántalmazni fogják őket. A sértettek megijedtek és átadták a készülékeiket.

Fk. F. Rikárdó, fk. K. Krisztián és fk. T. Pál vádlottak ugyancsak máskor odamentek a padon ülő kk. Sz. Ferenchez és annak barátnőjéhez. T. Pál a fiút ökölrel arcon ütötte, ezután pedig mindhárman ütlegetni kezdtek. Fk. F. Rikárdó és

³ Pécsi Járási Ügyészség, 1972/2023.

T. Pál egy másik napon megjelentek k. Sz. Ferenc lakásánál, és azt mondták az édesanyjának, hogy a sértett tartozik nekik 10 000 forinttal. Az anya 5000 forintot átadott nekik, mire a vádlottak azzal fenyegették, hogy a maradékot behajtják a fián, majd amikor őt is bántalmazással fenyegették, értesítette a rendőrséget.⁴

Testi sértés

5. számú ábra: Testi sértés esetén alkalmazott ügyész(ség)i joghátrányok (n=125)

A zéró tolerancia jegyében a testi sértés törvényi tényállása 2025. június 15. napjától ismét változott (kiegészült), melynek következtében a könnyű és a súlyos testi sértésnél is minősített esetként jelenik meg, ha az elkövető a cselekményt megelőzően – annak elkövetésével összefüggésbe hozható módon – kábítószer fogyasztott.

A fiatalok által elkövetett bűncselekmények dobogójának második fokán a testi sértés áll (93); ezen cselekmény miatt 125 fiatalok mértékes indítványát elemeztük. Gyakori volt a csoportos elkövetés, vagyis sokszor csak együttesen voltak „bátrak és erősek” más – gyakran náluk kisebb, gyengébb stb. – személyek megalázó és olykor brutális bántalmazásához. Testi sértés elkövetése miatt (n=125) 24–24 százalékban próbára bocsátást vagy felfüggesztett szabadságvesztést, 22 százalékban javítóintézeti nevelést, 20 százalékban végrehajtandó szabadságvesztést, míg 10 százalékban közérdekű munka büntetést jelöltek meg a mértékes indítványok (5. számú ábra).

Az indítványokat ehelyütt is a fokozatosság jellemezte, amelyet – a teljesség igénye nélkül – a következő ügyek kiválóan alátámasztanak.

⁴ Budapesti I. és XII. Kerületi Ügyészség, 2797/2022.

▪ *Védekezésre képtelen személy sérelmére elkövetett könnyű testi sértés*

160 óra közérdekű munka; 1 év próbára bocsátás

Fk. N János, fk. M. József és fk. L. Erik a Galagonya Speciális Otthonban naponta többször, külön-külön és együttesen is bántalmazták kk. Sz. Eduárdot oly módon, hogy térden és combon rúgták, tenyérrel tarkón ütötték, a fejét erősen meg rázták, ököllel vállon ütötték stb., mert a sértett hosszabb időn keresztül kötekedett velük és feléjük irányuló ütügetéssel provokálta őket. Előzetes szóváltást követően a földre lökték, tenyérrel ütötték a fejét és az egész testét, illetve rugdosták, amelyek ellen a sértett úgy próbált meg védekezni, hogy visszaütött, így verekedés alakult ki. Kk. Sz. Eduárd a jobb váll elülső részének hámhúzódasos sérülését szenvedte el, melynek gyógytartama 8 napon belüli volt.⁵

▪ *Súlyos testi sértés*

1 év javítóintézeti nevelés

Fk. F. Gábor szóváltásba keveredett egy javítóintézeti társával és lökdösődni kezdtek. Belépett a szobába a 18 éves K. Nándor, aki fk. F. Gábort felszólította arra, hogy ne verekedjen, de sietségében kiöntötte a kezében lévő salátalevet, amin elcsúszott és a földre esett. A vádlott odalépett hozzá, és egy alkalommal, legalább közepes erővel fejbe rúgta, melynek következtében K. Nándor orrcsonttörést szenvedett, valamint a külső orr és orrsövény deformitása is kialakult, műtéti beavatkozás volt szükséges.⁶

▪ *Súlyos testi sértés, magánlaksértés és lopás*

3 év javítóintézeti nevelés

Fk. Ty. Imre Bence hajnali 1 óra körül a csukott, de nem zárt nagykapun bement egy ingatlan udvarára, majd a lakóház ajtaját befeszítve a lakásba is bejutott azzal a szándékkal, hogy az általa korábban F. Andrásné sértett részére értékesített 1000 forint értékű beltéri adatkábelt jogtalanul eltulajdonítsa. Az ágyban fekvő sértett felébredt, ezért a vádlott felhagyott a lopási cselekménnyel, majd a sértett fejére sötét anyagot húzott és a sötétben bántalmazta abból a célból, hogy ne ismerje fel, és többször ököllel fejen és mellkason ütötte (8 napon túl gyógyuló állkapocscsont-törés, zúzódások, alkar repesztett sebe, frontális agyállományi vérzés, bordatörések).⁷

⁵ Debreceni Járási Ügyészség, 4496/2022.

⁶ Debreceni Járási Ügyészség, 2853/2023.

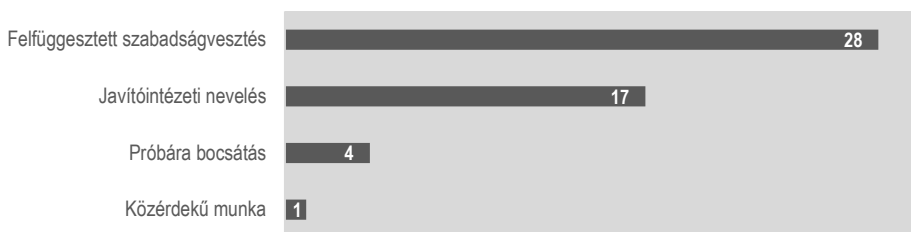
⁷ Szolnoki Járási Ügyészség, 2651/2024.

■ *Életveszélyt okozó testi sértés*

3 év fiatalok büntetése + 4 év közügyektől eltiltás; 2 év javítóintézetben nevelés

Fk. C. Renátó és fk. P. Rojás vádlottak egy felnőtt és két kiskorú társaságban éjszaka Sopronban szórakoztak. O. Róbert és Sz. Andrea hajléktalan személyek ugyanabban a parkban tartózkodtak, a vádlottak és barátai többször is odamentek hozzájuk. Először csak beszélgettek, de a hajnali órákra kábítószer is fogyasztva a társaság tagjai erősen ittas állapotba kerültek, majd elsőrendű vádlott belekötött az alvó sértettekbe és kiabálni kezdett; O. Róberten kereste a telefonszámát, aki arról semmit sem tudott. Elsőrendű vádlott feldühödve közölte, „van 20 másodperc, hogy eltakarodjatok innen”. A sértett sikertelenül próbálta felkelteni a társát, ezért a vádlott megragadta és a földre rántotta Sz. Andreát, majd O. Róbertet több alkalommal megütötte, aki védekezésképpen visszaütött és ezzel leverte a vádlott szemüvegét. Elsőrendű vádlott ököllel tovább verte O. Róbertet, amelyhez csatlakozott másodrendű vádlott is. Közben elsőrendű vádlott felszólította Sz. Andreát, hogy tűnjön onnan és vigye magával O. Róbertet is, valamint „emberhalál” lesz, ha feljelentik őket. Sz. Andrea néhány holmiját magához ragadva a bokrokhoz futott. Ezt követően a vádlottak keresni kezdték a szemüvegét, amelyet nem találtak, ezért újra nekiestek a földön jajveszékkel sértettnek és őt rugdosva folyamatosan kiabáltak vele. O. Róbert nehézlégzésre és mellkasi fájdalomra panaszkodott, így Sz. Andrea egy közeli boltba támaszkodott, ahol az eladó hívott segítséget. A kórházban orrcsonttörést, baloldali sorozat bordatörést és traumás légmellel állapították meg, amelyek 8 napon túl gyógyuló, súlyos, életveszélyes sérülésnek minősülnek.⁸

Hivatalos és közfeladatot ellátó személy elleni erőszak

6. ábra: Hivatalos és közfeladatot ellátó személy elleni erőszak esetén alkalmazott ügyész(ség)i joghátrányok (n=50)

A vizsgált időszakban 38 ügyiratban találtunk közfeladatot ellátó személy elleni erőszakot, amelyet összesen 46 vádlott követett el; hivatalos személy elleni erő-

⁸ Győr-Moson-Sopron Vármegyei Főügyészség, 533/2023.

szakot pedig 4 ügyben, 1-1 vádlott részvételével. A bűncselekményekkel érintett 42 ügyben mindösszesen 50 vádlott szerepelt, vagyis tíz esetben nem önállóan (bár volt, aki négy különböző sértett sérelmére), hanem társtetteségben vagy csoportosan követték el. Leginkább bentlakásos otthonokban támadtak az ott dolgozó személyzetre (nevelőjüket tenyérrel, ököllel, fakanállal, merőkanállal ütötték és megrúgták, feléjük hűsklopfolót és üvegpoharakat dobáltak, tanáraikat leköpték, meglökték, megveréssel vagy megöléssel fenyegették stb.), de előfordult tanár, buszsofőr és postás elleni támadás is.

Hivatalos és közfeladatot ellátó személy elleni erőszak (n=50) miatt 56 százalékban felfüggesztett szabadságvesztést és 34 százalékban javítóintézeti nevelést indítványoztak az ügyészek, míg próbára bocsátás 4, közérdekű munka pedig csak 1 ügyben szerepelt; végrehajtandó szabadságvesztés nem merült fel. (6. számú ábra) Ennél a bűncselekménynél is szembetűnő, hogy a joghátrányok típusai mennyire konkurálnak egymással, hiszen másutt a próbára bocsátás és a felfüggesztett szabadságvesztés, vagy éppen ez utóbbi és a végrehajtandó szabadságvesztés van „versenyben”. Ehelyütt is a szabadságelvonással járó javítóintézeti nevelés, vagy a szabadságot biztosító felfüggesztett szabadságvesztés között döntöttek valamennyi körülmény figyelembevételével.

▪ *Közfeladatot ellátó személy elleni erőszak*

2 év próbára bocsátás

Fk. L. Szebasztián nézeteltérésbe került egyik nevelt társával, aki elvette a cigarettáját. Egy létrán felmászva akarta azt visszaszerezni, de F. Mónika gyermekfelügyelő felszólította, hogy jöjjön le onnan, mert veszélyes. A vádlott indulatos lett, a közösségi térben hangosan szidalmazta a sértettet és a létrát követelte. A sértett a kérésének nem tett eleget, ezért a vádlott rátámadt F. Mónikára, akit rugdosni kezdett, majd megragadta és a karjánál fogva rángatta.⁹

1 év javítóintézeti nevelés

Fk. M. Károly Roland állami gondoskodásba vett személy, aki gondozási helyéről többször, engedély nélkül távol van. Egyik este szintén az engedély nélküli távolmaradásáról tért vissza az intézménybe, amikor K. Józsefné ügyeletes gyermekfelügyelő többször felszólította a mosakodásra és a pszichiátriai gyógyszerei bevitelére. Vádlott ezt visszautasította, majd hirtelen, erős mozdulattal ököllel, nagyobb erővel mellbe vágta a sértettet.¹⁰

⁹ Kaposvári Járási Ügyészség, 939/2023.

¹⁰ Nyírbátori Járási Ügyészség, 691/2023.

1 év 10 hónap fiatalokúak fogháza 3 évre felfüggesztve

Fk. vádlottak az Éltés Mátyás Egységes Módszertani Intézet 8. osztályos tanulói voltak, és egy gyógypedagógiai asszisztens munkáját akarták ellehetetleníteni. Sértettet azzal is megfenyegették, hogy a lakóhelyén megkeresik. Elsőrendű vádlott biztatására másodrendű vádlott a sértettet leköpte, ceruza- és radírforgáccsal megszórta, be akarták rángatni a tornaterembe kidobózni, felé bokszozó mozdulatokat téve provokálták, erőszakosan egy tea elfogyasztására kényszerítették, miközben másodrendű vádlott olyan mozdulatokat tett, mint ha le akarná önteni és a teás poharat a szájához dugdosta. A sértett megpróbált szabadulni a helyzetből, de ez nem sikerült, ezért sírva fakadt. A vádlottak bántalmazó magatartásának egy erőyes pedagógus asszisztens közbelépése vetett véget.¹¹

A közfeladatot ellátó személy elleni erőszak büntettét a fiatalokúak tipikusan bentlakásos intézményben követik el. Jelen vizsgálatunkban 58 bűncselekmény (köztük ez is) gyermek- vagy lakóotthonban történt, vagy onnan szökésben lévő fiatal volt érintett. A gyermekvédelmi intézmények legfőbb funkciója a család helyettesítése (lenne), ahol nevelők, gyógypedagógusok, pszichológusok látják el a bent élő gyermekek felügyeletét. Az ilyen intézményekben dolgozó felnőtteknek képzettségüknek megfelelően korrekciós-terápiás és gondozó-nevelő tevékenységet kell(ene) ellátniuk, hiszen szakmai feladataik mellett személyiségükkel is hatással vannak az ott élő gyermekekre, családtagok híján mintákat is közvetítenek (BOLYKY et al., 2025). A nehézséget – és a konfliktusok kiéleződésének lehetőségét – (f)okozza, hogy a nevelők nem mindig értik meg a neveltek problémáit, egyszersmind azt, hogy azok jelentős részét ők másképp ítélik meg mind az intézményi bántalmazás, mind a szökések tekintetében.¹² Ugyanez a kettősség volt jellemző akkor is, amikor a gyermekvédelmi intézményekből történő engedély nélküli eltávozást minősítették a növendékek és a nevelők:

„A fiatalok véleménye szerint a gyermekvédelmi szakellátás rendszere esz-köztelen a témával kapcsolatban, nem tud kialakulni olyan bizalmi viszony a nevelők és gondozottak között, ami hatékony alapot adna a szökéssel kapcsolatos segítő beszélgetésekhez, a pszichológussal való találkozások nem elég gyakoriak, ha elérhetőek egyáltalán, hogy érdemi változásként le-

¹¹ Pécsi Járási Ügyészség, 548/2023.

¹² Egy 2023-ban készült felmérés több aspektusból is rávilágít a gyermekotthonok problémáira. A gyermekvédelmi szakellátásban elhelyezett gyermekek gondozási helyről történő engedély nélküli eltávozásának és az ahhoz kapcsolódó intézményi eljárások teljes körű országos vizsgálata című kutatás (CZIBERE et al., 2023) elsődlegesen a szökésekre helyezi a hangsúlyt, valójában ennél jóval több mindenre reflektál és betekintést ad a nemzetközi viszonyokba is.

hessen rá tekinteni. Nincs a gyermekek körül olyan segítő szakember, akire támaszkodni tudnak, akiben bízhatnak. A gyermekek és fiatalok narratívájában az intézményi unalom, programok és elfoglaltság hiánya jelenik meg, mint a szökésekhez vezető jellemző ok.” (CZIBERE et al., 2023: 71)

Az összezárttság, a sok együtt töltött idő magával hozza a konfliktusok megjelenését is. Az összeütközések formája és intenzitása, rendezésének módja függ az abban résztvevők intellektusától, pillanatnyi idegállapotától, szocializációjától, a többi jelenlévő hozzáállásától, valamint a konkrét konfliktus okától, súlyosságától. A szökések – a szakemberek elmondása szerint – részben szelepként működnek a rendszerben, hiszen a sok szempontból feszült, mentális, de mindenképp lelki problémákkal küzdő fiatalok gyakran az intézmény elhagyásával igyekeznek „kiengedni a gőzt”; így a benti „ütközés”, konfliktus elmaradhat. A szökésben vagy engedély nélkül távollévő fiatalok viszont nagymértékben kitéttek mind áldozati, mind elkövetői oldalon. Elmondható tehát, hogy az állami gondoskodásban lévő gyermekek kriminális szempontból a bent tartózkodás alatt, illetve a távollétük esetén is veszélyeztetette(bbe)k (BOLYKY et al., 2025).

Elsőrendű vádlott esetében halmazati büntetésül 200 óra közérdekű munka; másodrendű vádlott esetében 2 év javítóintézeti nevelés

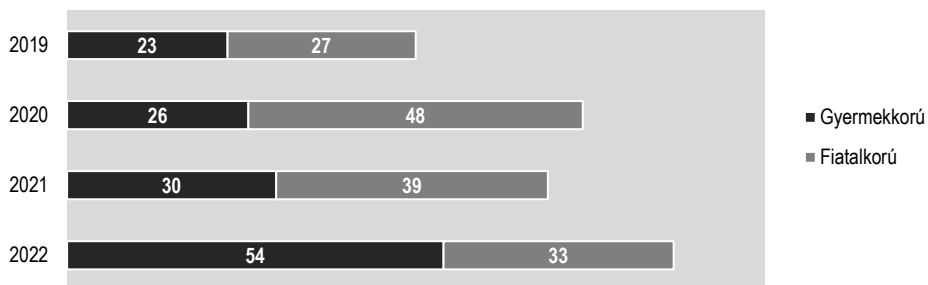
A gyermekotthonból rendszeresen szökésben lévő két vádlott összebeszélt, hogy egy lakatlan házat feltörnek azért, hogy az ott szerzett értékeket eladják és pénzt szerezzenek belőle. Kifeszítették az ingatlan bejárati ajtaját, majd oda legalább 3 alkalommal bementek és értékeket tulajdonítottak el, mely tárgyakat fk. P. Ádám elsőrendű vádlott családja tulajdonában lévő lakatlan családi házban rejtették el, ahonnan részletekben értékesítették. Fk. vádlottak egy lakás bejárati ajtaját is betörték, a kapuról a lakatot leverték, majd több személynek értékesítettek ellopott értékeket anélkül, hogy ezen személyek tudták volna, hogy a tárgyak bűncselekmény elkövetéséből származnak.¹³

A közfeladatot ellátó személy elleni erőszakhoz elkövetési magatartása tekintetében sok szempontból hasonlít a hivatalos személy elleni erőszak. A vizsgálatunkban szereplő ügyekből azonban kiderült, hogy ezek inkább eseti jellegű, nem valamilyen rendszerfogyatékokosságból következő deliktumok.

¹³ Mátészalkai Járási Ügyészség, 854/2023.

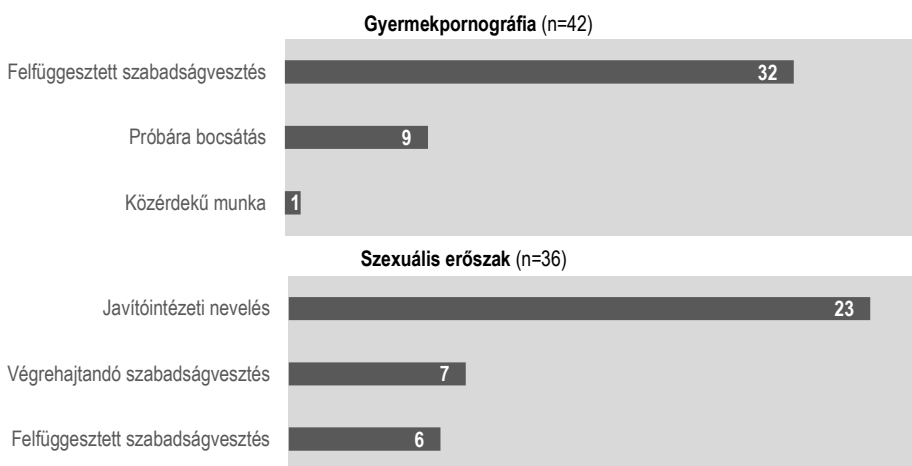
Szexuális aspektussal bíró cselekmények: gyermekpornográfia, szexuális erőszak

Az elmúlt évtized egyik szignifikáns változása a szexuális bűncselekmények elszaporodottsága, valamint a nem szexuális bűncselekmények mellett is megjelenő szexuális érintettség.

7. számú ábra: A cselekmények szexuális vonatkozásai

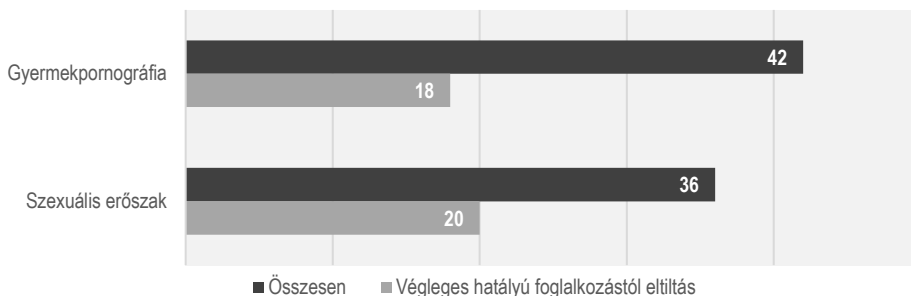
A szexuális cselekmények különösképpen a gyermekkorúak körében váltak elterjedté, mégpedig olyannyira, hogy numerikusan több 14 év alatti, mint fiatalok követett el szexuális bűncselekményt (BOLYKY – SÁRIK, 2023). A vizsgálati mintában is számos olyan esettel találkoztunk, amikor a cselekmény direkt vagy indirekt módon szexuális aspektusokat (is) hordozott. A legtöbb esetben azonban korántsem a nemi vágy kielégítése, hanem a hatalommal való visszaélés volt az elsődleges motívum. A leggyakrabban előforduló szexuális cselekmények a *gyermekpornográfia* és a *szexuális erőszak* voltak (8. számú ábra).

8. ábra: Gyermekpornográfia és szexuális erőszak esetén alkalmazott ügyész(ségi) joghátrányok (n=78)

Gyermekpornográfia elkövetése miatt (n=42) 76 százalékban felfüggesztett szabadságvesztést, 22 százalékban pedig próbára bocsátást indítványoztak az ügyészek. Mindez azt jelenti, hogy ennél a bűncselekménynél a javítóintézeti nevelés és a végrehajtandó szabadságvesztés egyáltalán nem opció, továbbá a közérdekű munka is csak egyetlen ügyben szerepelt. Az eredmények alapján az ügyészek leginkább a végrehajtásában próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztést tartják megfelelőnek, emellett a terheltek 43 százalékánál a végleges hatályú foglalkozástól eltiltás indítványozása is szerepelt (9. számú ábra).

Szexuális erőszak miatt (n=36) 64 százalékban javítóintézeti nevelést, 17 százalékban felfüggesztett szabadságvesztést, míg 19 százalékban végrehajtandó szabadságvesztést indítványoztak az ügyészek, amellyel párhuzamosan 56 százalékban a 18. életévét be nem töltött személlyel való végleges hatályú foglalkozástól eltiltás is megjelent (9. számú ábra). Látható tehát, hogy egy ilyen kiemelt tárgyi súlyú és a sértettek számára különös megrázkódtatással járó bűncselekménynél a próbára bocsátás vagy a közérdekű munka szóba sem jöhet, továbbá mérlegelni kell(ett) azt is, hogy a terhelt a társadalomban (szadlában) maradhat-e vagy sem.

9. ábra: Végleges hatályú foglalkozástól eltiltás ügyészi indítványozása

■ Szexuális erőszak

3 év javítóintézeti nevelés + végleges hatályú foglalkozástól eltiltás

Fk. P. László megbeszélte kk. I. Ketrinnel, hogy az ünnepség alatt találkoznak. A két fiatal bement az általános iskola egyik üres termébe, ahol a vádlott megcsókolta, majd fogdosni kezdte a kislány mellét és fenekét. A sértett nemtetszését fejezte ki és megpróbálta ellökni magától a vádlottat, mire az megszorította a nyakát és megfenyegette: „Azt fogod csinálni, amit én mondok!”, és miközben a sértett nyakát szorította, lehúzta a nadrágját és az alsóját, végül a kislánnyal erőszakosan anélisan közösült. A vádlott meghallotta, hogy vége az ünnepségnek, ezért gyorsan kiment a teremből, ám a terem ajtaját tartotta,

hogyan a sokkos állapotban lévő, segítségért kiabáló sértett ne tudjon kijönni. A segélykiáltásokra felfigyelt az egyik osztálytársuk, ezért a vádlott otthagya a sértettet, aki elmondta a történeteket. Fk. P. László ezt meghallva indulatos lett, nekiesett a sértettnek és őt többször megütötte.¹⁴

- *Folytatólagosan, 12. életévét be nem töltött sérelmére, élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel elkövetett szexuális erőszak*

1 év javítóintézeti nevelés + végleges hatályú foglalkozástól eltiltás

Fk. B. József nevelőszülőnél került elhelyezésre, majd ugyanezen ingatlanba került nevelésbe kk. O. Olivér sértett is. Fk. vádlott a 14. életévének betöltését megelőzően (attól kezdődően) kk. sértettet tiltakozása ellenére, esetenként veréssel, bicskával hadonászva, a falnak szorítva kényszerítette, hogy fogja meg a nemi szervét és masszírozza; feküdjön hasra, majd a nemi szervét ruhán keresztül a sértett ruhával fedett fenekéhez dörzsölte; meztelenül vagy az alsóneműt levéve feküdjön hasra, majd meztelenül a gyermekre feküdt, nemi szervét a sértett fenekéhez és hátához dörzsölte, végül azt a sértett végbelébe helyezte. Fk. vádlott a sértettet rendszeresen bántalmazta is; kézzel megütötte, rugdosta, fojtogatta. Fk. vádlott a 14. életévének betöltése után további szexuális cselekményekre kényszerítette a kiskorút, többek között nemi szervét a végbelébe helyezte. A gyermek folyamatosan közölte, hogy nem akarja ezeket, de a korábban elszenvedett bántalmazások miatt félelmében egy idő után már nem ellenkezett, eltűrte. Évek múltán egyszer a szobába bemenne észlelte ezt T. Erika nevelőszülő, mire a vádlott a cselekményével felhagyva felugrott és az alsóneműjét felhúzta.¹⁵

2 év 6 hónap javítóintézeti nevelés + végleges hatályú foglalkozástól eltiltás

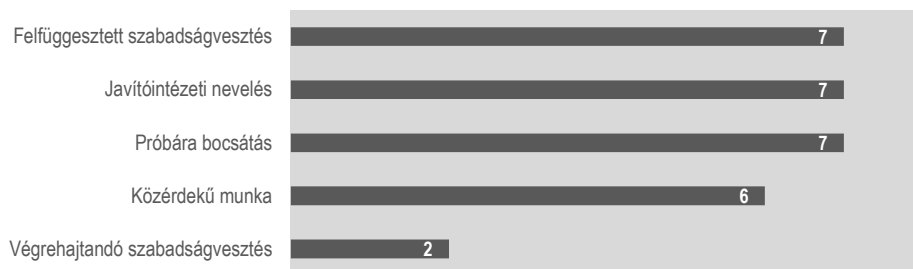
Fk. N. Gábor a családi hierarchia és az életkori különbség miatti hatalma alatt szexuálisan bántalmazta 9 éves nevelt testvérét. A sértett tiltakozása ellenére zuhanyozás közben fogdosta a nemi szervét, többször benyúlt az alsónadrágjába és megfogta a nemi szervét, illetve a fenekét, megcsókolta az arcát és a száját, majd felszólította a sértettet, hogy a történeteket ne mondja el senkinek. Egyik napon a hajnali órákban a sértett mosdóba ment, a vádlott kezénél fogva behúzta a szobájába, erőszakosan megcsókolta, nyelvét a szájába dugta, megfogta a nemi szervét és a fenekét simogatta, utána pedig szétveréssel fenyegette, amennyiben elmondja ezeket. A sértett még aznap reggel elmondta a nevelőszülőnek, aki értesítette a rendőrséget.¹⁶

¹⁴ Miskolci Járási Ügyészség, 1641/2024.

¹⁵ Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Főügyészség, 328/2023.

¹⁶ Fejér Vármegyei Főügyészség, 258/2024.

Kifosztás

10. ábra: Kifosztás esetén alkalmazott ügyész(ség)i joghátványok (n=29)

A kifosztás bűncselekmény 25 ügyben szerepelt, amelyet 29 fiatalkorú, és velük közösen néhányszor – a mintába nem tartozó – felnőttkorú követett el. A fiatalkorúak terhére legtöbb ügyben csak a kifosztás jelent meg, halmazati bűncselekményként információs rendszer felhasználásával elkövetett csalást, testi sértést, jármű önkényes elvételét, dolog elleni erőszakkal elkövetett lopást és készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélést találtunk mellette. Kifosztás miatt (n=29) az ügyészségek rendkívül eltérő álláspontra helyezkedtek, ami azért meglepő, mert az ügyek zömében – bűnhalmazat nélkül – csupán ez a bűncselekmény volt róható a vádlott terhére. 24-24 százalékos arányban tettek mértékes indítványt a próbára bocsátás, a felfüggesztett szabadságvesztés vagy a javítóintézeti nevelésre irányulóan, és közel azonosan, 21 százalékban közérdekű munka büntetésre (10. számú ábra).

▪ Kifosztás

Fiatalkorú vádlottnak 240 óra közérdekű munka; felnőttkorúnak 8 hónap börtön + 1 év közügyektől eltiltás

Fk. K. Márk elsőrendű vádlott egy metróaluljáróban odament a földön alvó, ittas állapotban lévő sértetthez és a mellette lévő műanyag pohárból elvett kb. 1400 forintot, majd társával távoztak a helyszínről.¹⁷

1 év 6 hónap fiatalkorúak börtöne 2 évre felfüggesztve

A büntetlen előéletű, ám gyenge szociális készségekkel és indulatkezelési problémákkal küzdő fk. R. Pamela bement az általa látásból ismert Cs. Károly nyitva hagyott ajtajú lakásába, ahonnan eltulajdonította az alvó sértett pénztárcáját. A sértett erre felébredt, a vádlott elfutott.¹⁸

¹⁷ Budapesti I. és XII. Kerületi Ügyészség, 795/2023.

¹⁸ Miskolci Járási Ügyészség, 3469/2022.

2 év fiatalokúak börtöne 4 évre felfüggesztve

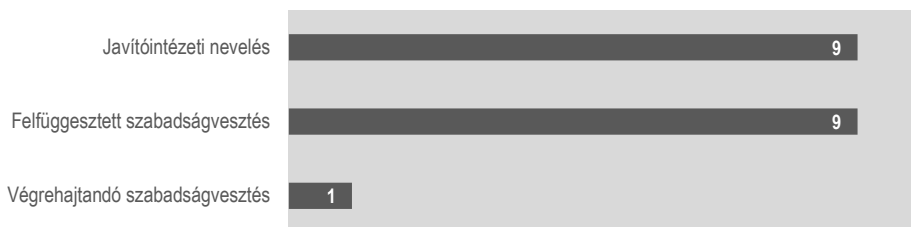
Egy nyári éjszakán fk. vádlott felnőtt korú társával egy önerőből mozgásképtelen, kerekesszékes hajléktalantól elvették a NOKIA 105-ös mobiltelefonját oly módon, hogy őt álmából felébresztve cigarettát kértek tőle, és a félig kábult férfi állapotát kihasználva ruházatából kivették a készüléket.¹⁹

- Védekezésre képtelen személy sérelmére, csoportosan elkövetett kifosztás; készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés; kiskorú veszélyeztetése

Fiatalokú vádlottaknak 1 év 4 hónap fiatalokúak fogháza 2 évre felfüggesztve; felnőttokúaknak 2 év börtön 4 évre felfüggesztve + 5 év foglalkozástól eltiltás

Fk. P. Amanda elsőrendű, fk. A. Eugénia másodrendű és L. Marietta (P. Amanda édesanyja) vádlottak szóba elegyedtek az akkor már ittas állapotban lévő sértettel, akivel közösen italozni kezdtek. Amikor az erősen ittas állapotban lévő sértett lefeküdt egy padra, L. Marietta kivette a kezéből 40 000 forint értékű mobiltelefonját, A. Eugénia elkérte a lakáskulcsát és a lakcímét, P. Amanda pedig megszerezte a bankkártyáját és a pénztárcájában lévő 25 000 forintot. Ezután a vádlottak elhagyták a helyszínt, a telefon pedig 20 000 forintért értékesítették.²⁰

Zsarolás

11. ábra: Zsarolás esetén alkalmazott ügyész(ségi) joghátrányok (n=19)

16 ügyben jelent meg a zsarolás, amelyet összesen 19 fiatalokú követett el. Az esetek túlnyomó többségében önálló tettesként valósították meg és csak néhányszor társtetteségben, viszont – más cselekményekhez hasonlóan – a fiatalokúak mellett szintén megjelentek a felnőttek. A zsarolással bűnhalmazatban leginkább rablás, kifosztás, lopás és magánlaksértés deliktumok róhatóak a vádlottak terhére.

¹⁹ Egri Járási Ügyészség, 2484/2023.

²⁰ Budapesti I. és XII. Kerületi Ügyészség, 2204/2022.

A zsarolás elkövetése miatt (n=19) előterjesztett mértékes indítványokat illetően ugyancsak két táborra oszlik az ügyészségi gyakorlat, mert 47-47 százalékban tartották legjobbnak a javítóintézeti nevelést és a felfüggesztett szabadságvesztést (11. számú ábra). Javítóintézeti nevelés alkalmazásakor azt kell feltételezni, hogy mindenképpen intézeti elhelyezés szükséges, vagyis különböző okokra tekintettel a fiatalkorút el kell különíteni a családjától és a társadalom többi tagjától. Így vélekedtek erről az ügyészek a terheltek felénél, a többi esetben inkább a velük szemben kiszabott szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának felfüggesztésére tettek indítványt.

■ Zsarolás

1 év 5 hónap fiatalkorúak fogháza 3 évre felfüggesztve

Fk. P. László (transznemű, a Liliána nevet használja) az Instagramon megismerkedett G. Kristóf sértettel, akivel egy idő után újra felvették a kapcsolatot és az esti órákra találkozót beszéltek meg. Egy felüljáró alatt a vádlott orálisan kielégítette a sértettet, majd egy hangfelvételt mutatott neki azzal, hogy az együttlétük alatt készítette, és ha nem fizet 20 000 forintot, akkor nyilvánosságra hozza. Ezt követően újra megkereste a sértettet és további 30 000 forintot követelt tőle, majd újra azzal fenyegetve, hogy a felvételt elküldi az ismerőseinek és a munkahelyére. A sértett félt, hogy ellehetetlenül, így az első esetben odaadta a pénzt, a második alkalommal pedig találkozót beszélt meg a vádlottal, ahol a rendőrség intézkedés alá vonta.²¹

■ Súlyos fenyegetéssel elkövetett zsarolás

1 év fiatalkorúak fogháza 2 évre felfüggesztve

Id. P. Károly első- és L. Zoltán másodrendű vádlottak szabadságvesztésük töltése közben egy ideig zárvatársak voltak 1. sz. tanú sértettel. Őt azzal fenyegették, hogy bántalmazni fogják és megszurkálják, ha a szabadlábon lévő felesége (2. sz. tanú) nem juttat részükre készpénzt és műszaki cikkeket. A sértett megijedt, ezért megkérte a feleségét, hogy teljesítse, amit mondanak neki. A 2. sz. tanú ijedtében beleegyezett, és készpénz átadása céljából több alkalommal találkozott a vádlottak által megjelölt személyekkel vagy bankszámlaszámokra utalt pénzeket. 2. sz. tanú találkozott fk. P. Károly harmadrendű vádlottal (elsőrendű vádlott fia), aki tudott a bűncselekményről, és két alkalommal összesen 2 000 000 forintot vett át tőle.²²

²¹ Budapesti I. és XII. Kerületi Ügyészség, 1846/2023.

²² Budapesti I. és XII. Kerületi Ügyészség, 1881/2024.

▪ *Folytatólagosan elkövetett zsarolás, kifosztás, lopás*

2 év 10 hónap javítóintézeti nevelés

Fk. B. Gizella vádlott és K. Gábor sértett háromszor létesített szexuális kapcsolatot fizetség ellenében. A férfi többször is kérdezte a vádlottat, hogy betöltötte-e a 18. életévét, aki erre minden alkalommal igent mondott, holott az aktusok idején csak 17 éves volt, ám életkorának igazolására egyszer sem volt hajlandó. A vádlott többször is pénzt követelt a sértettől, majd zsarolni kezdte azzal, hogy ha nem fizet, a történeteket elmondja a feleségének. A feleség végül megtudta a férje félrelépéseit, mire a vádlott a férfit és a feleségét egyaránt elkezdte zsarolni, hogy adjanak még több pénzt vagy feljelenti őket, mivel állítása szerint még csak 13 éves. Fk. vádlott ezen túlmenően idős embertől készpénzt, egy másik személytől mobiltelefont, különböző üzletekből babaruhákat, édességet, az üzlet előtt álló bicikliről pedig szatyrot lopott.²³

Emberölés

A fiatalok által elkövetett legsúlyosabb – ám nem a leggyakoribb – bűncselekményként 7 ügyben szerepelt az emberölés valamelyik stádiuma, amelyek miatt az ügyészségek, mérlegelve valamennyi körülményt, hosszabb tartamú szabadságvesztésre vagy javítóintézeti nevelésre irányuló mértékes indítványt tettek.

▪ *Emberölés*

8 év fiatalok büntető + 8 év közügyektől eltiltás

A büntetlen előéletű, korábban lopás miatt megrovásban részesített, 6 osztályt végzett fk. Z. Levente fát hordott, segédkezett a ház körül Cs. Aladárné sértettnek. A sértett alkalmanként 100-200 forinttal honorálta a segítséget, amelyet a vádlott kevesellt és ennek többször hangot is adott, ezért úgy döntött, hogy pénzt fog lopni az idős nőtől. Fk. Z. Levente a sértett lakásához ment és megkérdezte tőle, hogy most kell-e segíteni. Cs. Aladárné nemleges választ adott, és lopósnak, hazugnak nevezte a fiút és családját. Erre a vádlott megfenyegette, hogy megveri, mire a sértett arcon köpte, a vádlott pedig szintén leköpte. A kialakult szóváltás hevében a vádlott belökte Cs. Aladárnét a lakásba és az ajtót becsukta maguk után. A házban értékek után kezdett kutatni, ezért a sértett szidalmazni kezdte őt és a családját. A vádlott ellökte a sértettet, aki elesett, majd a földön fekvő nőt elkezdte ütlegelni egy fadarabbal, amit ott talált. Fk. Z. Levente többször mért ütést a nő fejére és a testére, akit addig bántalmazott, amíg az idős asszony eszméletét nem veszítette. Ezután feldúlta az

²³ Mezőkövesdi Járási Ügyészség, 434/2024.

egész lakást, majd otthagya az eszméletlen idős sértettet, a talált értékekkel távozott a helyszínről. Később visszament a tetthelyre és elrejtette a bántalmazáshoz használt fadarabot. Cs. Aladárné ekkor még mindig eszméletlen volt, de aznap este a fejére mért ütések miatt életét veszítette.²⁴

■ Emberölés előkészülete

3 év 4 hónap javítóintézeti nevelés

A Nemzeti Bűnügyi Együttműködési Központ információi alapján érkezett jelzés, hogy egy fegyverekkel, emberöléssel, iskolai lövöldözéssel kapcsolatos Twitter-fiók Magyarországhoz köthető. Az információk alapján eljutottak több fiókig, e-mail-ig és discord szerverig, majd az onnan származó adatok alapján fk. B. Leventéhez. A TEK felvette a kapcsolatot a fiúval, aki a kihallgatása során elmondta fantáziáit a fegyverekről, az emberölésről és az iskolai lövöldözésekről. Önmagát pszichopátának nevezte, továbbá kiderült, hogy magas szintű ismeretekkel rendelkezik a lőfegyverek kapcsán, lövészklubba kíván jelentkezni a 18. születésnapján. A közösségi platformokon nyíltan posztolt az emberölési szándékáról, különös tekintettel az iskolai lövöldözésekre és a lőfegyverekre. A vádlott 9. osztályos magántanuló, büntetlen előéletű, érzelmileg labilis, személyiségzavarban szenved, szuicid hajlammal. Depressziós, pszichés problémák gyötrik, fóbiája van az emberektől, súlyos szorongással, önértékelési és dühkezelési zavarokkal küzd az emberi életek kioltásának szándékával társítva. Depressziójára gyógyszert szed, pszichoterápiát javasoltak számára.²⁵

Ehelyütt érdemes kitérni a kiskorúak körében egyre nagyobb méreteket öltő mentális problémákra, amelyek legtöbbször nem érik el a fent bemutatott esetek súlyosságát.

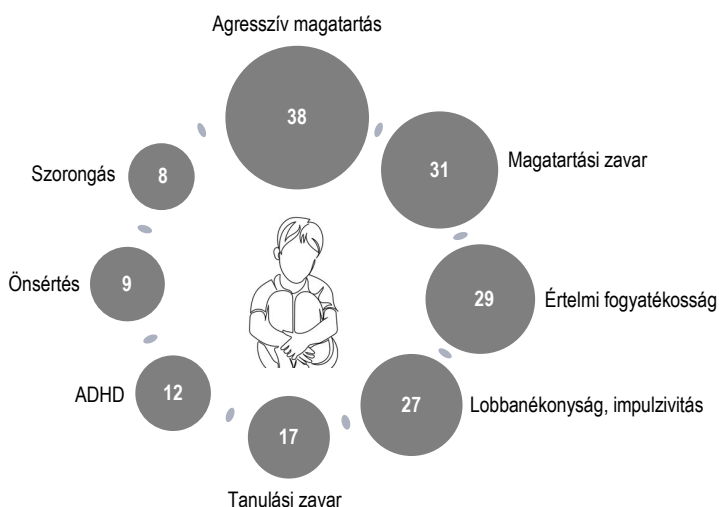
2025-ben már a sajtó is beszámolt arról, hogy mentális szempontból egyre rosszabb állapotban vannak a fiatalok, amelyet a Központi Statisztikai Hivatal (sok esetben csak a jéghegy csúcsát mutató) adatai is alátámasztanak. Évről évre nő a sajátos nevelési igényű (SNI) tanulók száma, vagyis azon diákoké, akik valamilyen fogyatékkal vagy zavarral (pl. autizmussal, figyelemzavarral, magatartászavarral) küzdenek. A 2022/23-as tanévben még „csak” 9737 autizmus spektrumzavarral élő tanuló volt, a következőben már 11 685, a tavalyi tanévben pedig 13 238. Hasonló növekedés látható a súlyos tanulási zavarral rendelkezők esetében is, ott az utóbbi három tanévben 45 521, 47 933 és

²⁴ Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Főügyészség, 101/2023.

²⁵ Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Főügyészség, 518/2023.

49 558 főt mutattak a számok. (FŐDI, 2025) Mindezzel párhuzamosan nő a beszéd fogyatékosokkal küzdők (2001/02-es tanévben 932, tavaly már 7072); illetőleg az enyhe fokban értelmi fogyatékosok egyszersmind autizmus spektrumon elhelyezhető fiatalok száma is (2013/14-től mérik, akkor 369; 2024/2025-ben 1948). (KSH, é. n.)

Noha az adatgyűjtésünk nem volt teljes körű, a mentális problémák tekintetében az mindenképp elmondható, hogy leggyakrabban az agresszív magatartás, a lobbanékonyág/impulzivitás és az értelmi fogyatékoság került elő. Magatartási zavar, ADHD-diagnózis, önsértés, definiált szorongás és tanulási zavar is volt a mintában. (12. számú ábra)

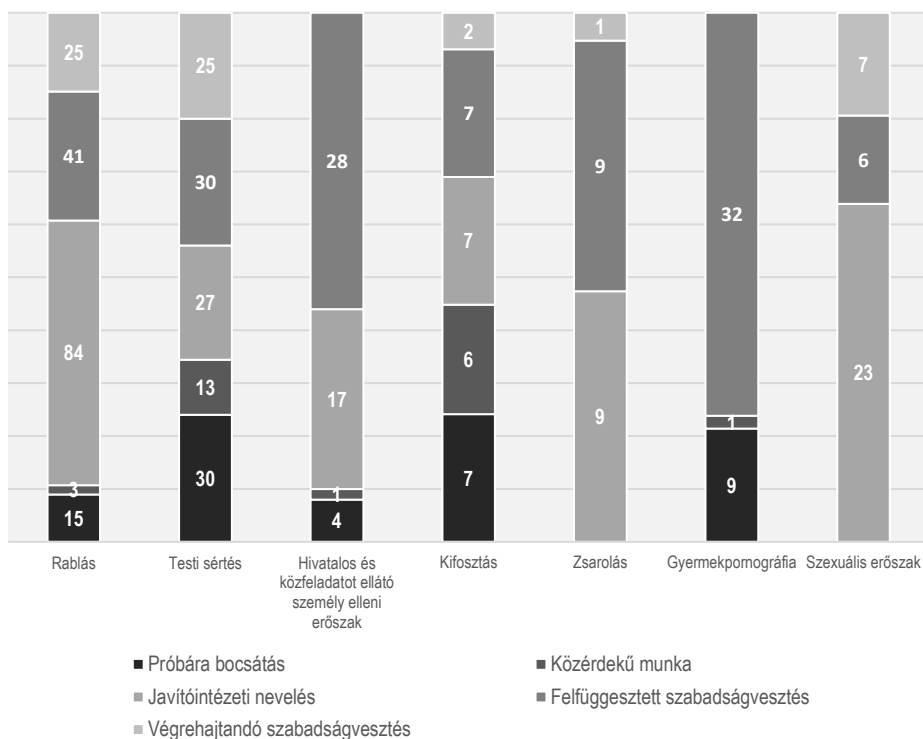
12. ábra: A mintában előforduló leggyakoribb mentális problémák

A leggyakoribb bűncselekmények összesített eredményei

A fiatalok által legtöbbször elkövetett és a fentiekben elemzett – rablás, testi sértés, hivatalos és közfeladatot ellátó személy elleni erőszak, szexuális erőszak, kifosztás és zsarolás – bűncselekményekre vonatkozó mértékes indítványok összesített eredményeit a 13. számú ábra mutatja.

E bűncselekményeket több szempontból sem lehet közös nevezőre hozni, ezért a terheltekkel szemben megfelelőnek tartott joghátrányok is az ügyben felmerülő valamennyi személyi és tárgyi körülmény figyelembevételével határozhatók meg. Érdekességként mégis összesítettük az adatokat, amelyből az

látszik, hogy a fiatalkorúakat leginkább jellemző bűncselekményi kategóriákban – a bűnért cserébe – főként a javítóintézeti nevelést (35%) és a felfüggesztett szabadságvesztést (32%) tartották elfogadható szankciónak az ügyészek. Ezek mellett végrehajtandó szabadságvesztés kiszabására irányuló indítvány (13%) is készült bőven, próbára bocsátás 15, közérdekű munka büntetés pedig 5 százalékban jelent meg mértékes indítvány formájában. A próbára bocsátás indítványozása számosságában a testi sértésnél a legmagasabb, míg a javítóintézeti nevelés igen gyakori a rablásnál és a szexuális erőszaknál, de a testi sértésnél ugyancsak. A felfüggesztett szabadságvesztés arányait tekintve a gyermekpornográfiánál, a zsarolásnál, illetve a hivatalos és közfeladatot ellátó személy elleni erőszaknál a legmagasabb, végrehajtandó szabadságvesztésre pedig főleg a rablásnál, a testi sértésnél és a szexuális erőszaknál törekedtek az ügyészek.

13. ábra: A fiatalkorúak által leggyakrabban elkövetett bűncselekmények esetén alkalmazott ügyész(ség)i joghátványok (n=469)

A bűncselekmény elkövetése és a büntetőeljárás befejezése között eltelt idő

Kutatási kérdésként fogalmazódott meg az is, hogy a mértékes indítvány mennyiben szolgálja ténylegesen a büntetőeljárás gyorsítását vagy legalábbis mielőbbi jogerős befejezését. E tekintetben nem tudunk pozitív képet festeni, mert az eljárás időtartama számos ügyben rendkívül hosszú folyamatként dektálható még akkor is, amikor a vádlott lemond a tárgyaláshoz való jogáról és beismerő vallomást tesz. Az igazságszolgáltatás a „legnagyobb bűnt” talán tényleg azzal követi el, ha a bűncselekményre csak évekkel később ad választ. A késedelem (és sokszor indokolatlan késlekedés) veszélyeztetheti az eljárás sikerét, hiszen az alkalmazott szankció hosszú idő elteltével már aligha képes megfelelő eredményt elérni (pl. visszatartó erő), vagyis hatékonyságát veszítve rontja a nevelő hatást és csökkenti az igazságszolgáltatás tekintélyét (LAJTÁR, 2008: 5).

A terhelt(ek) által elkövetett bűncselekmény(ek) vonatkozásában persze az is kérdéses, hogy mikor jutott a hatóságok tudomására, viszont az elkövetés dátumaként több bűncselekmény esetén mindig a legelső elkövetésének időpontját vettük figyelembe. Mindezen torzítások és a statisztikai rendszerben „bekattintott”, sokszor ellentmondásos dátumok ellenére elmondható, hogy *a legrövidebb büntetőeljárás 21 nap alatt, míg a leghosszabb 2594 nap (több mint 7 év) alatt fejeződött be.*²⁶ Az általunk vizsgált ügyek (n=313) tekintetében az a tendencia figyelhető meg, hogy az eljárások bizonyos része 1 éven belül (96; 31%), illetve 1-2 év közötti időtartamban, de inkább a 2 évhez közelítve (97; 31%) fejeződött be, ugyanakkor számos ügy 2-3 évig (45; 14%) vagy még 3 éven túl (21; 7%) is jócskán elhúzódott, 54 (17%) eljárás pedig még folyamatban volt.

Összegzés, konklúziók

Az ún. mértékes indítvány jogalapját a Be. teremtette meg azzal, hogy az ügyész a vádiratban indítványt tehet a büntetés vagy intézkedés konkrét mértékére vagy tartamára nézve, ha a terhelt az előkészítő ülésen (de csak ott és akkor) a bűncselekmény elkövetését beismeri és lemond a tárgyaláshoz való jogáról. Amennyiben a bíróság a beismerésre vonatkozó nyilatkozatot elfogadja, a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését nem vizsgálja

²⁶ Tudható, hogy a mértékes indítvány előterjesztése nem egyenlő azzal, hogy a vádlott azt elfogadva beismerő vallomást tesz, és az eljárás tárgyalássorozat nélkül befejeződik az előkészítő ülésen, de az időtartam vizsgálata a bűnre adott igazságszolgáltatási válasz bemutatására szolgálhat (ehelyütt nem az ügyészre érkezés, hanem az elkövetés időpontja bírt relevanciával).

(erre nézve nem folytatható le további bizonyítás), valamint a bíróság az ügyész által indítványozott büntetésnél nem szabhat ki súlyosabbat (de enyhébbet igen). A jogintézmény nem titkolt célja az eljárások gyorsítása és a bíróságok munkaterhének csökkentése azzal, hogy egy előre tudott és pontosan meghatározott szankció ismeretének birtokában, ráadásul a súlyosítási tilalom garanciájával kívánja beismerésre ösztönözni a vádlottakat. A korábbi joggyakorlatban elképzelhetetlennek tűnt, hogy az ügyész átvegye, vagy legalábbis ilyen módon uralhatja a bíró(ság) privilégiumának számító bünteteskiszabás konkretizálását. A beismerés bíróság általi „elfogadása” kapcsán felmerülhet viszont a kérdés, hogy az ügyész törvényes, ám túlzottan enyhe indítványát hogyan korrigálhatja a bíró úgy, hogy önmaga és a társadalom számára, továbbá a terhelt és cselekmény kontextusában is igazságos szankció szülessen. A szemléletváltásra kényszerült bíróságok – törvény erejénél fogva – kötvé vannak az ügyészi indítványhoz, azonban a vádlott beismerő vallomásának elfogadására nem kötelesek²⁷. (BODA, 2022)

Kérdésként merülhet fel, hogy ez a jogintézmény vajon a legalitás klasszikus modelljének pragmatikus korrekciója-e, netalán a vádelv és a bírói függetlenség közötti új egyensúlyi pont vagy a konszenzuális büntetőeljárás korlátozott formája? A kérdéseket tovább árnyalja a fiatalkorúakra vonatkozó speciális anyagi jogi célrendszer (nevelés, társadalomba beilleszkedés elősegítésének logikája) mértékes indítványokkal történő explicitebb összekapcsolásának lehetősége; másként fogalmazva, hogy az ügyészi indítványok mennyiben tükrözik a fiatalkorúak büntetőjogának sajátos teleológiáját, és mennyiben közelítenek a felnőtt büntetőjog represszív logikájához? Kutatásunk implicit módon is bizonyítani törekszik, hogy a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatása nem pusztán normák alkalmazása, hanem egy társadalompolitikai tükör. Ahol a család, az iskola, a gyermekvédelem és a közösségi kontroll meggyengül, ott a büntetőeljárás pótlólagos integrációs funkcióba kényszerül. A mértékes indítványok ezért nem csupán eljárási technikák, hanem állami válaszok a fiatalkori problémákra, de ugyanazon bűncselekményi tényállások mellett a vármegyei/ügyészségi gyakorlatok olykor nagyon eltérőek. Generálódik tehát a további kérdés, hogy mindez a bírói és ügyészi individualizáció természetes következménye, vagy a jogegyenlőség szempontjából aggályos szórásként értékelendő-e.

Az országos aktavizsgálatban nagyító alá vettük az egyes bűncselekményeknél legcélszerűbbnek tartott ügyészi szankciótipusokat és azok mértékét.

²⁷ Néhány ügyben éppen ilyen okból tűztek ki tárgyalást és az eljárás a szokott mederben folyt tovább.

Megállapítást nyert, hogy az ügyészségek figyelembe veszik a konkrét cselekmény tárgyi súlyát, emellett pedig a fiatalkorúak személyi körülményeit is. A kérdés logikáját azonban meg is fordítottuk, és a szankciók irányából is elemeztük a joghátrány-indítványozási gyakorlatot. A kifejezetten szabadságelvonnással járó intézkedésre vagy büntetésre fókuszálva rögzíthető, hogy azt kifosztás miatt 24 százalékban, hivatalos és közfeladatot ellátó személy elleni erőszaknál 34 százalékban, testi sértésnél 42 százalékban, zsarolásnál 47 százalékban, rablásnál 65 százalékban, szexuális erőszaknál pedig 83 százalékban látta indokoltnak és elfogadhatónak az ügyész. A 18. életévet be nem töltöttekhez kapcsolódó végleges hatályú foglalkozástól eltiltás indítványozása gyermekpornográfia miatt a vádlottak 43 százaléka, szexuális erőszak miatt pedig a vádlottak 56 százaléka esetében történt meg (határozott idejű foglalkozástól eltiltás indítványozása egyetlen ügyben sem jelent meg).

Az ügyészég mértékes indítványa csak a vádlottak előkészítő ülésen tett beismerő vallomásának esetére érvényes, viszont megfogalmazásakor hatalmas teher nehezedik az ügyben eljáró ügyészre. A mértékes indítványokat a beismerő vallomás hiányát vagy a konok tagadást követő bírósági ügyszak eseményeivel összevetve elmondható, hogy a fiatalkorú terheltek sem feltétlenül járnak jobban a tárgyalás tartására irányuló kérelmükkel, mert sokszor súlyosabb büntetést kapnak még úgy is, hogy az időmúlás és az eljárás elhúzódása nekik kedvezne. Az iratokból nem látszik, csak az ügyvédekkel készített interjúkból szűrhető le, hogy számos esetben védői javaslatra/sugallatra történik a bűncselekmény elkövetésének tagadása („az nem úgy volt”), ami bizonyára azt célozza, hogy még további dokumentációt és bizonyítékot csatoljanak a fiatalkorú személyiségére vagy a körülmények megváltozására vonatkozóan. Kutatásunk kriminológiai része nem feltétlenül arra irányult, hogy új megállapításokat tegyen. Az ilyen irányú elemzésünk célja főként az volt, hogy a korábbi vizsgálatokból ismert eredményeket ellenőrizze, és górcső alá vegye, hogy a 2022-ben és 2024-ben az OKRI-ban folytatott vizsgálatokból megismert kép, és a fiatalkorúak körében megjelent új (vagy régi) jelenségek megerősítést nyernek-e. A rendelkezésre álló adatok alátámasztották, hogy az elmúlt évtizedben elsődlegesen a lányok viselkedésének megváltozása, a szexuális aspektust is tartalmazó bűncselekmények elszaporodottsága, valamint a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gondozottak által történő elkövetések döntő fölénye jelent novumot a fiatalkorúak elkövetésében.

Felhasznált irodalom

- BARABÁS A. T. (2007): A vádelhalasztások számának alakulása a magyar büntetőeljáráshoz. *Kriminológiai Tanulmányok*, 44. kötet, 190–224. https://okri.hu/images/stories/-KT/kt44_2007_sec.pdf
- BODA Z. (2022): A büntetőeljárások gyorsításának igénye egyes alapvető jogintézmények árnyékában. *Büntetőjogi Szemle*, 11(1), 9–18. https://ujbtk.hu/wp-content/uploads/-lapszam/BJSZ_202201_9-18o_BodaZoltan.pdf
- BOLYKY O. – SÁRIK E. (2023): Gondolatok a gyermek- és fiatalkorúak bűnözéséről a statisztika tükrében. *Belügyi Szemle*, 71(10), 1715–1727. <https://doi.org/10.38146/BSZ.-2023.10.2>
- BOLYKY O. – SÁRIK E. – SOLT Á. (2025): A gyermekotthonokban és az iskolákban elkövetett közfeladatot ellátó személy elleni erőszak okainak és szociológiai hátterének vizsgálata. *Kriminológiai Tanulmányok* 62., 106–137. <https://doi.org/10.58655/KT.62.2025-6>
- CZIBERE I. – GYARMATI A. – RÁCZ A. – SIK D. (2023): A gyermekvédelmi szakellátásban elhelyezett gyermekek gondozási helyről történő engedély nélküli eltávozásának és az ahhoz kapcsolódó intézményi eljárások teljes körű országos vizsgálata. *Kutatási zárótanulmány*. Budapest: Nemzeti Szociálpolitikai Intézet. https://szocialisportal.hu/wp-content/uploads/2023/09/26T_A-gyermekevdelmi-szakellatasban-elhelyezett-gyermekek-engedely-nelkuli-eltavozasanak-intezmenyi-eljarasok.pdf
- FÓDI K. (2025): A közoktatásban ezeket a gyerekeket sajátos nevelési igényűeknek neveznék, a Zöld Kakas Líceumban viszont atipikus tehetségekként tekintenek rájuk. *444.hu*, november 8. <https://tinyurl.com/24vzxvn8>
- KSH (é. n.): *Sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók száma fogyatékosság-típus szerint*. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/stadat_files/okt/hu/okt0006.html
- LAJTÁR I. (2008): A fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárások időszerűségének vizsgálatáról. *Ügyészek Lapja*, 15(4), 5–16.
- ÜGYÉSZSÉG (2021): *Folyékonyan jogászul – a mértékes indítvány*. Magyarország Ügyészsége, 2021. július 26. <https://ugyeszseg.hu/folyekonyan-jogaszul-a-mertekes-inditvany/>
- ÜGYÉSZSÉG (2025): A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2024. évi tevékenységéről (B/11947). <https://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2025/08/orszaggyulesi-beszamolo-az-ugyeszseg-2024-i-tevekenysegről.pdf>

KÁRMÁN GABRIELLA – BOLYKY ORSOLYA – DERES PETRONELLA*

A szakértők kirendelésének gyakorlata a testi épséget sértő ügyekben

Absztrakt

Jelen tanulmányunkban testi épség elleni bűncselekmények, valamint személy elleni támadással megvalósuló garázdaság miatt indult büntetőeljárásokban az igazságügyi orvosszakértő kirendelésével kapcsolatos anomáliákat mutatjuk be. A gyakorlat tapasztalatain alapuló hipotézisünk szerint az orvosszakértő igénybevétele a nyomozás során az ügyek jelentős részében indokolatlan, megszokáson alapul és az eljárás elhúzódásához, valamint a költségek növekedéséhez vezet. Kutatásunk során feltártuk a gyakorlatban megnyilvánuló nehézségeket, változásokat. Kiemeltük a szakértőknek leggyakrabban problémát jelentő súlyosabb sérülés lehetőségének és a maradandó fogyatékoság kialakulásának kérdéseit. Megállapításaink szerint az utóbbi években számos hatósági és szakmai törekvés történt a kirendelések racionalizálása érdekében, publikációnk részletezi ezeket az intézkedéseket és rámutat ezek hatására, valamint a további követendő szempontokra.

Kulcsszavak: *orvosszakértő, kirendelések racionalizálása, testi sértés, szakvélemény, módszertani levél*

Abstract

The Practice of Appointing Expert Witnesses in Criminal Cases Involving Offences Against Bodily Integrity

In this study, we present anomalies related to the assignment of a forensic medical expert in criminal proceedings initiated for crimes against physical integrity and public nuisance involving an attack on the person. According to our hypothesis, based on legal practice, the engagement of a medical expert during the investigation is unjustified in a significant proportion of cases, is based on habit, and leads to the prolongation of the procedure and an increase in costs. During our research, we revealed the difficulties and changes that occur in practice. We

* Dr. Kármán Gabriella PhD, mb. osztályvezető, tudományos főmunkatárs, OKRI, ORCID: 0000-0003-4433-0952; Dr. Bolyky Orsolya PhD, osztályvezető-helyettes, tudományos főmunkatárs, OKRI, ORCID: 0000-0002-2485-7020; Dr. Deres Petronella PhD, tudományos főmunkatárs, OKRI, ORCID: 0000-0001-9357-4350.

highlighted the issues of the possibility of more serious injury and the development of permanent disability, which are most often a problem for experts. According to our findings, in recent years numerous regulatory and professional initiatives have been undertaken with a view to rationalizing appointments of experts; our publication outlines these measures, assesses their impact, and delineates the guiding principles to be followed in the future.

Keywords: *forensic medical expert, rationalization of expert appointments, bodily harm, expert opinion, methodological guidelines*

A kutatási téma előzményei és elméleti háttere

A büntetőeljárások hatékonyságának fokozása és észszerű időn belül történő lefolytatása a legújabb kori büntetőjog-alkotás deklarált követelménye. A technikai fejlődés egyre bonyolultabb és szakértelmet igénylő kérdéseket vet fel a nyomozás során is, ezért a szakértői vélemény beszerzése gyakran elengedhetetlen részét képezi a bizonyításnak. A szakértői bizonyítás kérdésköre a büntetőeljárás hatékonyságával összefüggésben kevésbé tárgyalt téma a szakirodalomban, holott a szakértői közreműködés szerepe a bizonyítási eljárásban meghatározó, ugyanakkor költség- és időigénye a hatékonyság szempontjából közismerten jelentős (KÁRMÁN, 2023a: 1773). A szakértők kirendelésének racionalizálása az utóbbi néhány évben valamennyi hivatásrend (a nyomozói, az ügyészi, a bírói és a szakértői oldal) részéről hangsúlyozott igény.

Az elmúlt évben a Legfőbb Ügyészség kutatási témajavaslatot tett *A szakértők kirendelésének gyakorlata az élet és testi épség elleni ügyekben* címmel. Az intézetünkben 2025-ben ennek megfelelően folytatott kutatás elsődleges célja az orvosszakértő kirendelése indokoltságának vizsgálata volt, elsősorban a testi épséget sértő bűncselekmények miatt indult eljárásokban. Felmerül, hogy a testi épséget sértő ügyekben mely esetekben, milyen kérdések megválaszolásához szükséges valóban az igazságügyi orvosszakértő igénybevétele a jelenleg hatályos jogszabályoknak megfelelő láttelet, az adott ügyben rendelkezésre álló egyéb bizonyítékok és a köztudomású tények tükrében. A kérdés vizsgálatánál a bizonyítási szempontok elsődlegessége mellett tekintettel kell lenni arra is, hogy a szakértői bizonyítás általában az eljárás időtartamának és költségének megnövekedésével jár. Az érintett tárgykörben tanulmányunkat mindezen szempontokra figyelemmel folytattuk le.

A szakértői bizonyítás hatékonyságának növelésére irányuló törekvések

A szakértői bizonyítás fokozott szerepe a büntetőeljárásban állandó kihívást jelent a hatóságok számára a hatékonyság–eredményesség relációjában; egyrészt a relevancia–költséghatékonyság–gyorsaság, másrészt a hiteltérdemlőség–büntetőeljárásbeli felhasználhatóság dimenziójában (KÁRMÁN, 2023a: 1776).

Az igazságügyi szakértői tevékenység 2016. évi XXIX. törvényben (Szaktv.) történt szabályozása, majd a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) szakértői bizonyítást érintő újításai – a korábbi jogalkalmazási tapasztalatokból kiindulva – lényegében a hatékonyság és az eredményesség érdekében születtek: az igazságügyi szakértők nyilvántartásba vételéről, igazgatásáról, igénybevételéről, tevékenységéről, díjazásáról, értékeléséről és képzéséről. Ennek megvalósulását az Országos Kriminológiai Intézetben 2020–2022-ig folytatott empirikus kutatásunk több szempont alapján vizsgálta (KÁRMÁN, 2023b).

A szakértői bizonyítás aktuális kérdéseit illetően Szokolai Zoltán, az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK Bűnügyi Főigazgatóság, Bűnügyi Főosztály, Bűnügyi Osztály) osztályvezetője megállapította:

„Figyelembe véve az ügyszámokat és az elérhető igazságügyi szakértők számát látható, hogy a hatékony és időszerű büntetőeljárás lefolytatásához fűződő elemi érdek okán minden esetben alapos megfontolás tárgyát kell, hogy képezze a kirendelés indokoltsága és a tisztázandó kérdések köre.” (SZOKOLAI, 2023: 47)

Ugyanakkor azt is leszögezi, hogy

„a nyomozás időszerűségének támogatása, a költséghatékonyság, a tudományterületek változása, az informatikai fejlődés, a szakértői leterheltség, a szakértői területen dolgozók hiánya, a rossz beidegződések (szokásjog) mind-mind szükségessé teszik a szakvélemény mint bizonyítási eszköz igénybevételének újragondolását.” (SZOKOLAI, 2023: 49)

Lontai Márton és Kosztya Sándor, a Nemzeti Szakértői és Kutató Központ (a továbbiakban: NSZKK) vezetői a modern szakértői intézményi követelményekről szóló tanulmányukban a szakértői szakma számára a legnagyobb kihívást jelentő technikai fejlődés hatásairól, ezek körében a humán tényező feltételeinek változásáról és a szakértői bizonyítás hatékonyságának és eredményességének e szemszögből érvényes garanciáiról értekeznek (LONTAI – KOSZTYA, 2023: 75–80). A számos szakterület példáit felvonultató prezentációjuk szerint a szakértői

bizonyítás hatékony működtetését illetően az észszerű és gazdaságos, ugyanakkor szakmai elveken alapuló intézményrendszer megvalósítására törekcszenek.

Az orvosszakértő kompetenciája és változó szerepe a testi épség elleni ügyek bizonyítása során

A testi sértés bizonyítása során szükségszerűen felmerülnek olyan kérdések, amelyek különleges szakértelem segítségével dönthetők el.

A jogalkalmazó általában a szakértőtől vár választ a következő kérdésekre:

- a sértettnek milyen sérülése keletkezett;
- mennyi idő a sérülés gyógytartama;
- a sérülés hogyan jöhetett létre, keletkezhetett-e az előzményi adatoknak megfelelően; illetve
- mi lett a sérülés következménye.

Ezek valóban orvosi kompetenciába tartozó kérdések. Kérdés, hogy mely esetekben van szükség igazságügyi szakértőre a kérdések megválaszolásához.

Az igazságügyi orvostan szakterületre bejegyzett szakértő kompetenciáját az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet határozza meg. A rendelet 16/A. §-a értelmében

(1) Ha a szakkérdés

- a) sérülések gyógytartamának, keletkezési módjának megállapítására,
 - b) életveszély fennállásának véleményezésére,
 - c) a 21. § (1) és (2) bekezdésben foglaltak megítélésére *(vérnek, vizeletnek vagy egyéb biológiai anyagnak alkohol, kábítószer, pszichotróp anyag vagy más bódulatkeltő szer tartalmára irányuló vizsgálata)*,
 - d) büntetőeljárársban sérülés által okozott súlyos egészségromlás, maradandó fogyatékoság megítélésére vagy
 - e) kártérítési eljárásban sérülés megítélésére
- irányul, igazságügyi orvostani szakértői vizsgálatot kell végezni.

Tehát e kérdések vizsgálata igazságügyi orvostani szakvizsgával rendelkező, igazságügyi szakterületre bejegyzett szakértő feladata. Ebből indul ki a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara 1/2025. számú, *A testi sérülések és az egészségsértés igazságügyi szakértői véleményezéséről a büntetőeljárársban* című módszertani levele (MISZK, 2025).

A szakértői kirendelések nagy és a bevonható szakértők alacsony száma a költséges és hosszadalmas szakértői eljárás elkerülésének lehetőségét alakította ki a gyakorlatban. Valószínűsíthetően a feltételek hiánya és a racionalizálási

törekvések következtében a hatóságok egyes kérdések megválaszolására gyakran nem rendelnek ki igazságügyi szakértőt. Ennek feltétele azonban mindekelőtt a megfelelő orvosi dokumentáció rendelkezésre állása. E tendenciát erősítheti, hogy 2023-ban az orvosi látletekkel összefüggő, az egészségügyi ellátás folyamatos működtetésének szervezési kérdéseiről szóló 81/2023. (XII. 28.) BM rendelet módosította a 47/2004. (V. 11.) ESZCSM rendeletet, és ebben pontosan meghatározta az orvosi látlet és vélemény készítésének feltételeit és adattartalmát. Eszerint az orvosi látletnek tartalmaznia kell a várható szövődménymentes gyógyulás időtartamát meghatározó véleményt, illetve a megjegyzés rovatban például a sebgyógyulást befolyásoló körülményt, illetve azt, hogy várható-e maradandó fogyatékoság vagy súlyos egészségromlás.

A szakterületek ágazati követelményeiért felelős szervek kijelöléséről, valamint a meghatározott szakkérdésekben kizárólagosan eljáró és egyes szakterületeken szakvéleményt adó szervekről szóló 282/2007. (X. 26.) Korm. rendelet szerint a 3. számú mellékletben meghatározott szakkérdésekben elsősorban az ott megjelölt intézmény, intézet vagy más állami szerv ad szakvéleményt. Eszerint a büntetőeljárás során az orvosszakértői vizsgálatra elsősorban az NSZKK-t, illetve az egyetemi intézeteket kell kirendelni.

A kormányrendelet azt is rögzíti, hogy ez utóbbi esetekben – ha az eljárásra jogosult intézmény, intézet vagy más állami szerv kizárási vagy egyéb ok miatt akadályoztatva van – más szerv, illetve szakértő is kirendelhető.

Az igazságügyi orvosszakértő – ahogy a mindennapi orvosi ellátás során is – az okozatból következtet a lehetséges kiváltó okra, sokszor közvetett módon, más által megismert és közvetített adatok alapján (ANGYAL, 2020: 260). Az igazságügyi szakértő legtöbbször a sértett ellátása során keletkezett orvosi dokumentumok (pl. az orvosi látlet), valamint a hatóság által rendelkezésre bocsátott nyomozati iratok alapján készíti el véleményét.

A szakértő a sérülést legtöbbször közvetlenül nem látja, nem vizsgálja.¹ Ezért is fontos, hogy a sérülést dokumentáló orvosi iratok (az ambuláns lap, illetve a látlet) kellő részletességgel és a szakmai szabályok alapján a lehető legpontosabban tartalmazzák a sérülésre vonatkozó adatokat, leleteket, körülményeket. Emellett utólag is felmerülhetnek a bizonyítás során olyan kérdések (pl. a sérülés keletkezési körülményeit illetően), amelyek megválaszolására az orvosi látlet segítségével nyílhat lehetőség.

¹ Kivételt képez ez alól a késői szövődmény, maradandó fogyatékoság, súlyos egészségromlás értékelése, melyek véleményezése az esetek többségében személyes szakértői vizsgálat alapján történik.

Az orvosszakértő a sérülések leírása és a diagnózis mellett lehetőség szerint – kérdésre – megállapítja a sérülés keletkezésének a módját is.

A szakértő felé támasztott jellemző kérdések még a következők:

- a bántalmazás módja alkalmas volt-e arra, hogy súlyosabb sérülés keletkezzen;
- a sérülés helye és jellege alapján járhat-e az maradandó fogyatékossgal vagy súlyos egészségromlással;
- az adott eszköz alkalmas-e a kialakultnál súlyosabb sérülés okozására, amennyiben igen, úgy mi volt annak elmaradásának az oka;
- az adott eszköz alkalmas-e az élet kioltására.

A leírt kérdések megválaszolása nyilvánvalóan orvosi kompetenciába tartozik. A szakértők kirendelése racionálisabb kereteinek kialakítása mint elvárás szem előtt tartásával szükséges azonban megvizsgálni, hogy minden esetben indokolt-e igazságügyi orvosszakértő kirendelése.

E kérdés megválaszolásánál a bizonyításbeli relevancia mint elsődleges szempont mellett tekintettel kell lenni a szakértői tevékenység alapjaira és szabályaira, ezek okaira, a szakértőképzés, a szakértővé válás feltételrendszerére, a szakértő speciális ismereteire (jogi és kriminalisztikai ismeretek) és tapasztalatára, és emellett arra is, hogy az igazságügyi szakértő közreműködésének kereteit, határidejét a hatóság határozza meg a kirendelés során. A szakértő közreműködésének formáját, felhasználhatóságát, jogait, kötelezettségeit, felelősségét az eljárási és a szakértői igazgatási jogszabályok szabályozzák.

A kutatás tárgya

Kutatásunk szűkebb tárgya – a Legfőbb Ügyészség által meghatározott szempontrendszernek megfelelően – a könnyű és a súlyos testi sértés, illetve azon garázdaság miatt indult ügyek vizsgálata volt, amelyekben csak személy ellen, avagy személy ellen is irányult a bűncselekmény. Az e bűncselekmények miatt folytatott eljárásokban vizsgáltuk az orvosszakértő kirendelésének indokoltságát.

A kutatás menete és módszerei

A kutatás kiindulópontja az volt, hogy az igazságügyi orvosszakértői terület a legnagyobb számban igénybe vett szakterület. A feltételek nem kielégítő, illetve nem kiegyenlített volta miatt a kirendelések e nagy száma problémát jelent a

szakértői intézmények mint a büntetőügyekben elsősorban kirendelendő szervezetek, a nyomozás és végső soron a büntető igazságszolgáltatás számára.

A részletes szempontrendszer meghatározása során együttműködtünk a Legfőbb Ügyészség, az Országos Rendőr-főkapitányság és az NSZKK képviselőivel. Ennek során a kirendelő, a szakvéleményt bizonyítási eszközként felhasználó és a szakértői oldal álláspontját is megismerhettük.

A statisztikai adatok elemzése a rendőrség integrált ügyviteli, ügyfeldolgozó és elektronikus iratkezelő rendszere alapján történt. A szakértői kirendelésekről részletes adatokat tartalmaz a Robotzsaru-rendszer szakértői modulja, amelynek a szükséges adatait az ORFK támogatásával ismerhettük meg.

Ezeket az adatokat is figyelembe véve empirikus vizsgálatot folytattunk bűnügyi iratok elemzésének módszerével. Emellett a rendőrség – mint a szakértőket elsősorban kirendelő hatóság – körében valamennyi vármegyére kiterjedően kérdőíves vizsgálatot végeztünk a szakértő kirendelési gyakorlatról. Végül az eredményeket ügyészek, nyomozók és szakértők részvételével tartott fókuszcsoporthoz megbeszélésen egyeztettük és pontosítottuk.

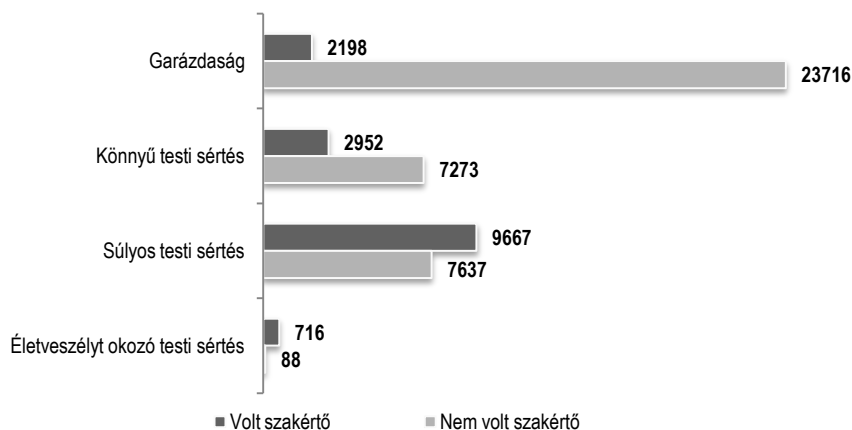
A statisztikai adatok értékelése

A vizsgált bűncselekménykörben a 2020 és 2024 között indult büntetőeljárások számát az alábbi táblázat mutatja be aszerint, hogy abban sor került-e szakértő, illetve orvosszakértő kirendelésére.

Táblázat: A garázdaság és testi sértés miatt folytatott eljárások száma az orvosszakértő kirendelése szerint (2020–2024)

	Volt-e szakértő?		Volt-e orvosszakértő?	
	<i>igen</i>	<i>nem</i>	<i>igen</i>	<i>nem</i>
Garázdaság	13 979	51 622	8832	56769
Könnyű testi sértés	6 489	13 064	4938	14615
Súlyos testi sértés	18 186	16 432	17049	17569
Garázdaság és testi sértés is	5 651	7 220	4891	7980

Empirikus vizsgálatunk tárgyát a 2020–2022 között indult büntetőügyek képezték, tekintettel arra, hogy ezek az ügyek már nagy valószínűséggel jogerősen befejeződtek, így nemcsak a szakértő kirendelésével, hanem a szakvélemény tényleges felhasználásával kapcsolatban is lényeges információkat szerezhettünk. A vizsgált időszak szakértői kirendelési arányait mutatja a következő ábra.

Ábra: Garázdaság és testi sértés miatt folytatott eljárások megoszlása az orvosszakértő kirendelése szerint (2020–2022)

Az empirikus vizsgálat megállapításai

Az ügykiválasztás szempontjai

A bűnügyi iratok vizsgálatán alapuló empirikus vizsgálatot problémacentrikusan terveztük meg. A vizsgálati minta összeállításának a Robotzsaru szakértői moduljában megtalálható adatok szolgáltak. Először a vizsgált bűncselekmény-kategóriák miatt folytatott büntetőügyek számát tanulmányoztuk vármegyei bontásban, illetve azt, hogy az egyes kategóriákban hány ügyben történt szakértői kirendelés.

Ezen adatok alapulvételével választottunk ki 11 olyan vármegyét, amelyek az adatok alapján jól reprezentálják a vizsgált kérdést: ahol egy-egy bűncselekmény-kategóriában magasabbak, illetve alacsonyabbak a szakértő-kirendelési arányok. Összesen 247 iratot kértünk be az általunk meghatározott kritériumok alapján a következő vármegyékből: Bács-Kiskun; Borsod-Abaúj-Zemplén; Hajdú-Bihar; Heves; Komárom-Esztergom; Nógrád; Pest; Somogy; Szabolcs-Szatmár-Bereg; Veszprém és Zala.

A bűnügyi iratokat az előzetesen összeállított szempontrendszer szerint vizsgáltuk. A kérdések a következő tárgyköröket járták körül:

- Milyen esetekben van szükség, illetve nincs szükség orvosszakértő kirendelésére?
- Milyen hatással volt a bizonyításra az orvosszakértő kirendelése és az ennek eredményeképpen született szakvélemény (illetve ennek hiánya)?

A szubjektív ügy kiválasztás miatt a kutatási eredmények alapján a vármegyei szakértő-kirendelési gyakorlatokra nem vonhatóak le következtetések, azonban a vizsgált ügyiratok száma és a valamennyi vármegyére kiterjedő kérdőíves kutatás összességében alkalmas arra, hogy a vizsgált problémát illetően az országos joggyakorlatot tekintve megállapításokat tegyünk. (Az iratvizsgálat eredményeit ellenőriztük és aktualizáltuk a valamennyi vármegyére kiterjedő kérdőíves kutatásunkkal és a fókuszcsoporthoz megbeszéléseken elhangzottakkal.)

A vizsgált időszakot követően lényeges változások történtek, amelyek a szakértő kirendelésére is nagymértékben hatással vannak: az orvosi látlet és vélemény készítésének szabályait és adattartalmát pontosították a 47/2004. (V. 11.) ESZCSM rendeletben, illetve 2025-ben megszületett az új módszertani levél a testi sérülések és az egészségsértés igazságügyi szakértői véleményezéséről (MISZK, 2025).

A szakértő kirendelés általános jellemzői a vizsgált ügyekben

A kutatás keretében vizsgált ügyekben szinte kizárólag a nyomozás szakaszában, a nyomozó hatóság által került sor a szakértő kirendelésére. Az ügyész a nyomozás felügyelete során – a nyomozati terv alapján – tudta követni a nyomozó hatóság ebbéli szándékát, így arra reflektálva néhány esetben utasítást adott az orvosszakértő kirendelésére, illetve előfordult az is, hogy jelezte, sürgősség telennek tartja a szakértő kirendelését, mert a rendelkezésre álló orvosi dokumentumok (jellemzően a látlet) és az egyéb bizonyítékok elegendőek a cselekmény minősítéséhez és bizonyításához.

• Kiket rendeltek ki szakértőként?

A vizsgálatra összeállított ügykörben célzottan szerepeltek olyan esetek, amelyekben sor került igazságügyi szakértő kirendelésére, illetve olyanok is, amelyekben nem rendeltek ki a hatóságok szakértőt; mind a könnyű, mind a súlyos testi sértés, mind a garázdaság miatt folytatott eljárásokban. 96 ügyben vettek igénybe szakértőt a hatóságok, ennek jelentős hányadában (62 ügyben) magánszemély igazságügyi szakértők jártak el, 32 esetben szakértői intézmény (NSZKK és területi intézetei), és mindössze 2 esetben készítette a szakvéleményt igazságügyi orvostani intézet.

• Kérdésfeltevés

A szakértőnek feltett kérdések szinte mindig ugyanazok voltak, ez arra utal, hogy a nyomozó hatóság általában a Robotzsaru-rendszerben szereplő valamennyi kérdést belefoglalja a kirendelő határozatba, függetlenül attól, hogy van-e esélye az adott sérülés miatt például maradandó fogyatékossg bekövetkezésének.

Ez nem feltétlenül tekinthető jó gyakorlatnak. Egy-egy indokolatlan kérdés is fölöslegesen terheli a szakértőket.

Az orvosszakértőnek feltett kérdések általában a következők voltak:

- 1) Milyen sérüléseket szenvedett a sértett és azok hol helyezkednek el?
 - 2) Mennyi idő a sérülés/ek (tényleges és büntetőjogi értelemben vett) gyógytartama?
 - 3) Milyen módon, mechanizmus alapján és erő behatásra keletkeztek?
 - 4) Keletkezhettek-e a sértett/gyanúsított által elmondott módon?
 - 5) Létrejöhetnek-e a sérülések az előzményi adatokban leírt módon, időben és körülmények között (vagy más keletkezési mechanizmus valószínűsíthető)?
 - 6) A sérülés következtében súlyos egészségromlás vagy maradandó testi fogyatékoság kialakult-e, vagy annak kialakulása várható-e?
 - 7) Az adott szituációban létrejöhetett volna a ténylegesnél súlyosabb sérülés?
 - 8) A bántalmazás alkalmas volt-e 8 napon túl gyógyuló sérülés okozására?
 - 9) Kialakult-e életveszélyes állapot?
 - 10) Milyen egyéb észrevételei vannak a szakértőnek?
- *A szakvélemények felhasználhatósága*

A szakvéleményekkel kapcsolatban az eljárás során kifejezetten aggály nem merült fel (Be. 197. §). A szakvélemény kiegészítésére is csak néhány esetben került sor.

Ennek okai között szerepelt például, hogy az eredeti véleményben a sértett sérülése és a cselekmény között megállapított okozati összefüggés mellett felmerült, hogy egyéb külső tényezők is elősegíthették a sérülés bekövetkeztét (Tatabányai Járási Ügyészség, B.238/2020. számú ügy).

Az Esztergomi Járási Ügyészség B.1623/2020. számú ügyében a védőnek voltak kérdései a keletkezés idejére, a lehetséges keletkezési módokra nézve.

A Kaposvári Járási Ügyészség B.1287/2021. számú ügyében az ügyész kért kiegészítést a sérülés keletkezési mechanizmusa lehetséges okainak további vizsgálata érdekében.

A Kaposvári Járási Ügyészség B.2153/2021. számú ügyében a kérdésfeltevés hiányossága miatt kellett kirendelni új szakértőt: az ügyész – joggal – kifogásolta, miért nem tette fel a nyomozó hatóság a következő releváns kérdést a szakértőnek: megvolt-e a reális esélye annak, hogy a gyanúsított az eszközzel 8 napon túl gyógyuló sérülést okozzon a sértettnek. [A fiatalokorú gyanúsított szovááltásukat követően egy alkalommal közepes erővel bottal megütötte a sértettet a nyakának a bal oldalán. A büntetőeljárás a Btk. 339. § (2) bekezdés

d) pontja szerint felfegyverkezve elkövetett garázdaság büntette miatt folyt.] A válasz szerint a nyaki sérülés kapcsán súlyosabb, 8 napon túl gyógyuló sérülés csak nagyobb erejű bántalmazás esetén keletkezhett volna.

A vizsgált ügyekben tehát elsősorban nem a szakvéleményekkel kapcsolatban felmerülő aggály vagy hiányosság miatt került sor a szakvélemény kiegészítésének kérésére, hanem főként azért, mert a szakértő kirendelését követően új körülmények merültek fel.

- *A szakértői vélemény elkészülésének időtartama*

A kutatás során vizsgált ügyekben a nyomozó hatóság leggyakrabban 30 vagy 60 napos határidőt állapított meg. A szakértők az esetek túlnyomó többségében határidőn belül elkészítették a szakvéleményt, csak néhány esetben kértek határidő-hosszabbítást. Egyes megyékben az elsősorban kirendelendő Nemzeti Szakértői és Kutató Központ helyett rendszeresen magánszemély szakértőt rendeltek ki a hatóságok, ami arra utal, hogy a feltételek nem megfelelőek, az NSZKK határidőben nem tudná vállalni a szakvélemény elkészítését. Sok esetben tapasztalható volt, hogy a hatóságokkal együttműködő egyéni szakértő mindössze néhány nap alatt (sőt aznap vagy 1–2 nap alatt) elkészítette a szakvéleményt, lehetőséget teremtve így akár az eljárást gyorsító bíróság elé állításra.

- *A szakértői vizsgálat költsége*

A szakértői vizsgálat költségei tekintetében nagyobb különbségek voltak; az NSZKK költségjegyzéke rendszerint 15 000–20 000 forint közötti összeget tüntet fel (kevés kivételtől eltekintve, amikor 30 000–50 000 forint közötti volt a szakértő díja). Az egyéni szakértők költsége átlagosan 40 000–50 000 forint.

A szakértő-kirendelés indokoltságának vizsgálata, tapasztalatok, megállapítások

Az empirikus vizsgálat fő kérdése arra irányult, hogy a testi épség elleni bűncselekmények miatti eljárásokban az orvosszakértő kirendelésére milyen okok, körülmények miatt kerül sor, van-e olyan esetkör, amelynél indokolatlan a szakértő kirendelése, illetve vannak-e olyan kérdések, amelyek megválaszolása feltétlenül orvosszakértőt igényel.

E témakör elemzése során tipizáltuk az empirikus vizsgálatra bekért és megküldött ügyeket, a feldolgozásuk során tapasztaltak alapján.

Annak szem előtt tartásával, hogy a büntetőeljárások során az egyes ügyekben egyedileg, azok sajátos körülményei alapján kell eljárni (tehát általános megállapítások, iránymutatások bizonyos korlátok között tehetők, illetve al-

kalmazhatók), a következő alapvető ügytípusok különböztethetők meg a szakértői kirendelés szemszögéből:

- 1) Egyszerű megítélésű ügyek:
 - egyszerű, felderített tényállás (gyakran „egymozzanatos”, pl. ismert elkövető által elkövetett egy ökölütés);
 - egyéb bizonyítékok (pl. tanúvallomások, beismerő vallomás, kamerafelvételek) rendelkezésre állnak;
 - a sérülés mibenléte és gyógytartama a rendelkezésre álló orvosi dokumentáció (ambuláns lap, látlelet) alapján megítélhető (pl. törés);
 - és/vagy a bizonyítandó tény (az eszköz élet kioltására alkalmassága) köztudomású tény.
- 2) Súlyosabb, illetve nehezebben megítélhető elkövetési módszerrel megvalósított cselekmények (pl. fojtogatás, lincselés) miatt folytatott eljárások: (a sérülés keletkezési módja, a súlyosabb sérülés kialakulásának lehetősége orvosszakértői kompetenciát igényel; maradandó fogyatékoság, súlyos egészségromlás, életveszélyes állapot véleményezése merül fel).
- 3) Eszközzel elkövetett és „kombinált” ügyek:
 - eszközzel és testi erővel elkövetett cselekmények
 - többféle bántalmazással elkövetett cselekmények (pl. ütés és rúgás)(a sérülés keletkezési módja, a súlyosabb sérülés kialakulásának lehetősége orvosszakértői kompetenciát igényel; maradandó fogyatékoság, súlyos egészségromlás, életveszélyes állapot véleményezése merül fel).

Egyszerű megítélésű ügyek

Az országos joggyakorlat, a jogerősen befejezett ügyek és az ezen alapuló hatósági racionalizálási törekvések alapján megállapíthatjuk, hogy az ún. egyszerű megítélésű ügyekben alapvetően nem lenne szükség orvosszakértő kirendelésére.

A könnyű testi sértés, illetve a súlyos testi sértés és a garázdaság miatt indult ügyek között is nagy arányban fordultak elő ilyen eljárások. A szakértő kirendelési gyakorlat azonban a vizsgált időszakban az ilyen ügyekben változó volt, az áttekintett ügyek 25-30 százalékában nem e tendencia mentén alakult.

▪ Egyszerű megítélésű ügyek, amelyekben nem került sor orvosszakértő kirendelésére

Nem volt orvosilag igazolt sérülés az alábbi ügyben.

A tényállás szerint a tanórak után az osztály ebédelni indult, a 9 éves sértett kislány mellé egy kislányt osztottak be sorbaálláskor, és amikor a fiú meg akarta fogni a lány kezét, hogy egymás mellett menjenek, a kislány kihúzta a kezét és sírt. Aztán a kislány észrevette az anyját az utcán, odafutott hozzá sírva. Az

anyja tenyérrel nyakon ütötte a fiút. Az ambuláns lap és előzetes orvosi vélemény szerint a következő sérülés keletkezett: nyaki tájék zúzódása (külsérelmi nyom nem látható, a sértett fájdalmat érzett). Szakértő kirendelésére nem került sor. A büntetővégzés szerint „*orvosilag igazolt sérülése nem keletkezett*”. A bíróság a cselekményt védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen személy sérelmére elkövetett könnyű testi sértés kísérletének minősítette: „*a bántalmazási mód és a megtámadott testtájék alapján a vádlott szándéka arra irányult, hogy a sértettnek 8 napon belül gyógyuló sérülést okozzon*”.²

A következő ügyekben nem került sor orvosszakértő kirendelésére, mert a bizonyítékok alapján a minősítés egyértelmű volt (térfigyelő kamerafelvétel rendelkezésre állt, az orvosi vizsgálat során röntgenfelvétel és látletet is készült).

A büntetett előéletű vádlott a községi áruház parkolójában megjelent, és rátámadt az akkor 15 éves kiskorú személyre. Először hangosan kiabálni kezdett vele, majd pofon ütötte. A kiskorú személy visszaüött az őt ért támadás során, mire a vádlott a nyakát a könyökhajlatába szorítva fojtófoggással leszorította. A parkolóban tartózkodó kiskorú személyek, köztük a vádlott korábbi barátnője a kiskorú sértett segítségére siettek és őt a vádlott fogásából kiszabadították. Vádlott a kiskorú sértett bal felkarját megragadta és nagy erővel megszorította. Miután a kiskorú sértettet elengedte, kiabálni kezdett vele, 3 alkalommal a parkolóban a garázs ajtajának lökte, majd a kezét megcsavarta. Kiskorú sértett bántalmazásának a polgárőrök megjelenése vetett véget. Kiskorú sértett a váll és felkar zúzódását, a jobb kéz harmadik ujjának felületi sebet, a medence alsó részének zúzódását szenvedte el, melyek 8 napon belül – maradandó fogyatékoság, súlyos egészségromlás nélkül – gyógyulnak.³

Garázdaság valósult meg súlyos testi sértéssel halmazatban az alábbi ügyben, ahol szintén nem került sor szakértő kirendelésére.

A három nagykorú gyanúsított estefelé egy útszakaszon haladt. Miután megálltak és kiszálltak az autóikból, az út szélén szóváltásba keveredtek a két sértettel, majd közösen testszerte bántalmazták őket, ököllel ütötték, lábbal többször megrúgták a sértetteket. Az egyik sértett 8 napon túl gyógyuló orrcsonttörést és az arccsontok többszörös törését szenvedte el (gyógytartamuk 30 nap), míg a másik sértett 8 napon belül gyógyuló, a fej és a tarkó zúzódásával járó, könnyű testi sérülést szenvedett el. (Utóbbi nem terjesztett elő magánindítványt.)⁴

² Mátészalkai Járási Ügyészség, B.471/2022.

³ Hatvani Járási Ügyészség, B.528/2021.

⁴ Miskolci Járási Ügyészség, Bfk.5832/2022.

Volt példa arra is, hogy a hasonlóan egyszerű megítélésű ügyben az ügyész jelezte, hogy nincs szükség szakértő kirendelésére.

A súlyos testi sértés büntette [Btk. 164. § (1) és (3) bekezdés] miatt indult bűnügyben a vádlott elment egy ismerősehez, ott együtt italozott másokkal. Ennek során a vádlott indulatos lett, mert a sértett korábban elárulta a vádlott feleségének, hogy a vádlott megcsalta. A vádlott odament a sértetthez és minden további előzmény nélkül megfejelte a sértettet az orrán. A látlet szerint a bántalmazás következtében a sértett orrcsonttörést szenvedett, melynek gyógytartama 21 nap. A nyomozó hatóság szakértőt akart kirendelni, de az ügyész jelezte a nyomozati tervre adott válaszában, hogy nem szükséges a szakértői vélemény, elég a látlet.⁵

Azokban az ügyekben, amelyekben nem történt szakértő kirendelés, a sérülés helye, jellege jellemzően egymozzanatos fej- és/vagy arc- és/vagy orrcsont törés vagy az állkapocscsont törése, az orr zúzott sebe; ujjtörés vagy a csukló törése; esetleg koponyazúzódás. A sérülés okozásának módja ököllel ütés 1 vagy 2 alkalommal, ellökés, néhány esetben eszközös elkövetés. Ezekben az ügyekben szinte kivétel nélkül készült látlet.

Az alkoholfogyasztás (és/vagy a hátrányos szociális környezet) szinte állandóan jelenlévő tényező ezekben az ügyekben, ami gyakran a bizonyítást (tanúkihallgatásokat) is nehezíti.

▪ *Egyszerű megítélésű ügyek, amelyekben nem lett volna szükség orvosszakértő kirendelésére*

A vizsgált ügykörben visszatérően előfordult, főként személy elleni támadással megvalósított garázdaság miatt indult az eljárásokban, hogy semmilyen testi sérülés nem történt, vagy csupán karmolás, esetleg harapás miatti kisebb sérülés következett be, és orvosszakértő kirendelésére került sor. Ezek a cselekmények abba az esetkörbe tartoztak, amikor a gyógytartam és egyáltalán a bántalmazás módjának kismértékű veszélyessége köztudomású tényként értékelhető (így közismert, hogy a karmolás és a kisebb erejű harapás általában nem alkalmas súlyosabb sérülés okozására és a sérülés szövődménymentes gyógytartama 8 napon belüli).

Más ügyekben a könnyű vagy súlyos testi sértés miatt folytatott eljárásokban – annak ellenére, hogy a tényállás egyszerű volt és felderített, valamint a sérülés és gyógytartama az orvosi dokumentumok alapján egyértelműen megítélhető volt – sor került orvosszakértő kirendelésére.

⁵ Marcali Járási Ügyészség, B.995/2020.

A Btk. 164. § (1) bekezdésébe ütköző és (3) bekezdése szerint minősülő súlyos testi sértés büntette miatt indult büntetőügy szerint a vádlott és a sértett italo-zó életmódot folytattak, munkanélküliek voltak. Találkoztak, és ezen alkalommal a vádlott egy alkalommal ököllel arcon ütötte a sértettet. Ennek következtében a sértett jobb arccsontja eltört, jobb szeme körül bevérzés keletkezett, mely sérülés gyógytartama 8 napon túli, 6 hétben jelölhető meg. A vádlott elismerte a cselekményt, e téren ellentmondás nem volt. A keletkezési mechanizmus tekintetében sem. Kórházi vizsgálat alapján látletet is készült.

A nyomozó hatóság „ügyési engedély iránti indítványt” terjesztett elő, miszerint *„az eljárás során szükségessé vált a sértett sérüléseinek a fokát megállapítani, erre való tekintettel indokolt nevezett orvosi ellátásáról készült ambuláns lapnak és látletének a bekérése, indokolt esetben szakértő bevonása”*.

A nyomozó hatóság kirendelte a szakértőt, elsősorban a gyógytartam megállapítása céljából, illetve annak megítélése érdekében, hogy a bántalmazás alkalmas volt-e súlyosabb sérülés bekövetkezésére. A sérülésekről, keletkezési körülményeiről a szakértő véleményt készített, megállapította, hogy a bántalmazás súlyosabb sérülés okozására nem volt alkalmas.⁶

- *Ügyek, amelyek egyszerű megítélésűnek tűnnek, azonban körülményei megalapozzák az orvosszakértő kirendelését*

Az első látásra egyszerű megítélésű cselekményeknél is felmerülhetnek azonban olyan körülmények, amelyek megalapozzák a szakértői vizsgálatot.

A két sértett – élettársak – erősen ittas állapotban a kocsmá előtt dohányoztak. A két elkövető, egy férfi és egy nő, megtámadták őket, a férfi ököllel a férfi sértettet ütötte meg az arcán, a női elkövető a női sértettet. A férfi sértett le is esett a padról, eszméletét is elvesztette egy időre. A gyanúsítottak tagadták a bűncselekmény elkövetését.

A férfi sértett sérülése a szem mellett zúzott, felületes sérülés volt, a női sértett a szemtájék kisebb duzzanatát, alávérzés nélküli zúzódását szenvedte el. Viszont a sértett nő várandós volt a támadás idején, és 3 nappal később elvetélt. Vizsgálni kellett, hogy volt-e ok-okozati összefüggés a vetélés és a támadás között. A kirendelés oka a sérülés keletkezési mechanizmusának tisztázása volt; tényleg ütés okozta-e a sérülést, vagy elesés során keletkezett? A sértettek erősen ittas állapotban voltak az állítólagos támadás idején, a férfit nem is tudták kihallgatni aznap. Másrészt az is kérdésként merült fel, hogy van-e okozati összefüggés a vetélés és a bántalmazás között.

⁶ Esztergomi Járási Ügyészség, B.601/2020.

Erre kiegészítő szakvéleményt is kértek. Végül – bár a sértettek megnevezték az elkövetőket, más tanú nem volt, a gyanúsítottak pedig tagadták a bűncselekményt – bizonyítottság hiányában megszüntették az eljárást.⁷

Szintén egyszerű megítélésű volt a tényállás az egyik Veszprém vármegyei ügyben, azonban – véleményünk szerint – mégis szükség lett volna orvosszakértői vélemény beszerzésére. A cselekmény könnyű testi sértésnek minősült, azonban annak a minősített esete – elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére – valósult meg.

A 70 éves, jó fizikai állapotban lévő vádlott és a 85 éves, bottal közlekedő, rossz egészségi állapotban lévő sértett ugyanabban a társasházban laktak és régóta konfliktusos viszonyban álltak egymással a vádlott indulatos, agresszív természete miatt. Emiatt a sértett került a vádlottat, aki ezt sértésnek vette. A vádbeli napon a sértett a lépcsőházban a postaládáknál állt, amikor a vádlott megérkezett. A vádlott a sértettet két alkalommal ököllel megütötte a mellkásán és a fején, amitől a sértett arccal a földre esett. Ezután a vádlott a lakásába távozott. A sértett a homlokán repesztett sérülést szenvedett, ami 8 napon belül gyógyul, ezért a cselekmény a bűncselekmény elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére megvalósított könnyű testi sértés büntetvényének minősült.

Bár készült látlelet a sérülésről, ebben az esetben – tekintve a sértett életkorát és rossz fizikai állapotát – releváns kérdés lett volna a szakértő felé a súlyosabb sérülés kialakulásának lehetősége.⁸

Szakértő kirendelése a súlyosabb sérülés megállapításának lehetősége kérdésében

Előjáróban le kell szögezni, hogy az NSZKK Orvosszakértői Intézetének tapasztalatai szerint a legtöbb indokolatlan kirendelés a súlyos testi sértés kísérlétének szakértői vizsgálata kapcsán jelentkezik: *„Szakmai szabályok értelmében e körben nem azt kell vizsgálni, hogy az adott eszköz vagy mechanizmus más körülmények között, másik testtájékon alkalmas lett volna súlyosabb sérülés létrehozására, hanem hogy az alkalmazott erőbehatás sértetten való érvényesülését befolyásolta-e valamely objektív tényező (pl. a sértett védekezése, ruházat szerepe, külső beavatkozás, eszköz elégtelensége). Ezen objektív tényezők adott ügyben való azonosítása azonban nem kizárólagosan szakértői kompetencia, így a kirendelést megelőzően nyomozati eszközökkel is mérlegelés tárgyát képezheti.”⁹*

⁷ Salgótarjáni Járási Ügyészség, B.255/2020.

⁸ Veszprémi Járási Ügyészség, B.2738/2020.

⁹ Az NSZKK szakmai álláspontja.

Emellett szintén indokolatlannak tekintik azokat a kirendeléseket, amelyek nem teljesíthetők amiatt, hogy a kirendeléssel együtt nem küldenek meg olyan releváns adatot (pl. orvosi dokumentációt vagy értékelhető fényképfelvételt), amely alapján érdemi orvosszakértői megállapításokat lehetne tenni a sértett által esetlegesen elszenvedett sérülések vonatkozásában.¹⁰

Az általunk vizsgált ügyek között is számos esetben felmerült a súlyosabb sérülés (tipikusan a súlyos testi sértés kísérlete) bekövetkezésének lehetősége.

Ebben az esetkörben szakértő kirendelésére került sor (többek között) az alábbi ügyekben.

Egy családi ház bejárata előtti dulakodás során a vádlott – aki „szabálysértési visszaeső” – az idős sértettet ököllel, illetve egy fa székkal közepes erővel bántalmazta. A sértett sérülései: a homlok, ornyereg, járomcsont, nyak, jobb mellkasfél, könyöktáj, bal tenyér sérülései, melyek gyógytartama egyenként és összességében is 7 nap.

Mindenekelőtt az ügyészség a nyomozásfelügyelet körében jelezte, hogy szakértő kirendelése szükséges annak tisztázása érdekében, hogy súlyos testi sértés okozására alkalmas lehetett-e a bántalmazás, különös tekintettel a sértett életkorára és egészségügyi állapotára.

Az ügyben a szakvélemény kiegészítésére került sor a sértett beadványára tekintettel, mivel az ügyészség szerint a sértett „*olyan egészségkárosodásokat jelölt meg, amelyek a szakértői véleménnyel összevetve nem a bűncselekmény következményeként jöhettek létre*”. A hatóság ismételtlen szükségesnek ítélte igazságügyi orvosszakértő kirendelését annak tisztázása érdekében, hogy a beadványban foglaltak és a korábbi szakvélemény, valamint az annak alapjául szolgáló orvosi leletek alapján valamely sértett által közölt egészségromlásnak köze lehet-e az okozott testi sértéshez.

A jogerős büntetővégzés a Btk. 164. § (2) bekezdésébe ütköző, (4) bekezdés c) pontja szerint minősített könnyű testi sértés büntettét állapította meg.¹¹

A következő ügyben egy rossz szomszédi viszony eszkalálódott: a sértett saját udvarán a szőlőlugas előtt tartózkodott, kezében kézi lapát, a gyanúsított a szőlőlugas másik oldalán a saját telkén állt, felmosónyél volt a kezében, saját háza falát kapargatta. Sértett lehajolt egy lábához és abból valamilyen anyagot lapátolt (vallomása szerint emberi ürülék), amelyet gyanúsított felé dobott a lapáttal. Gyanúsított erre a felmosónyél-szerű tárggyal többször sértett irányába ütött, majd hátrálni kezdett, de a sértett követte és a lapát tartalmát a gyanúsított

¹⁰ Uo.

¹¹ Zalaegerszegi Járási Ügyészség, B. 1173/2021.

felé dobta, amely anyag a ház falának csapódott. A sérülés jellege: jobb alkar hámhorzoslása, zúzódása és hüvelyk és mutatóujjak területébe eső zúzódások. Az orvosszakértő szakvéleményében – arra a kirendelésben szereplő kérdésre, hogy a sértettet a cselekmény után ambulánsan kezelő sebész szakorvos tanúvallomására is tekintettel állapítsa meg azt, hogy a kamerafelvételen található ütések milyen erejűek voltak, azok alkalmasak voltak-e súlyos sérülés, súlyos egészségromlás vagy maradandó fogyatékoság okozására – leszögezte, hogy *„orvosszakértői szempontból az ütések erejét nem látványosságuk alapján, hanem a testfelszínre gyakorolt hatásuk és a kialakított külsérelmi nyomok alapján határozzuk meg, jelen esetben a sérülések mindegyike könnyű, 8 napon belül gyógyuló volt, mely alapján legfeljebb kis erejű bántalmazás igazolható”*.¹²

Nem került sor szakértő kirendelésére ezen ügykörben a következő ügyekben.

A vádlott a vádbeli napon az esti órákban egy nagyecsed lakásban ittas állapotban szóváltásba keveredett élettársával, a sértettel. Ennek során sértett nyakát megszorította, őt az ágyra lenyomta, majd nagy erővel többször ököllel arcon és szájon ütötte. Sérülései: ajak zúzódása és repesztett sebbel járó sérülése, nyak zúzódása, hasfal felszínes hámkarcolással járó sérülése, melyek 8 napon belül gyógyultak. Ugyanakkor a vádirat és a büntetővégzés szerint *„a bántalmazás módjára, a bántalmazott testtájékra, valamint az alkalmazott erő kifejtésre tekintettel megállapítható, hogy a vádlott szándéka 8 napon túl gyógyuló testi sérülés okozására irányult”*.

A sérülésről csak látlet készült, szakértői vélemény nem. A látlet szerint a sérülés 8 napon belül gyógyul, azonban az ököllel nagyobb erővel történő arcra és szájra mért ütés következtében súlyosabb sérülés is bekövetkezhett volna.¹³

Előzetes italfogyasztás után vádlott és tanú között a tanú lakásában a konyhában szóváltás alakult ki. A szintén ott lakó sértett szintén alkoholos állapotban odament, fel akarta segíteni a földről tanút, mire vádlott rákiabált, majd sértett felé fordult és őt a konyhából az előszobán keresztül a lakószobák irányába tolt és lökdöste oly módon, hogy közben tenyérrel többször a sértettet a fején, majd egy alkalommal ököllel az arcán és a fején megütötte. Sértett megpróbálta kezével a vádlottat eltolni, ez nem járt eredménnyel, végül sértett elbotlott a szőnyegben és földre esett. Ezt követően vádlott a földön fekvő sértettet több alkalommal, ököllel a fején, a kezén és testszerte megütötte, miközben sértett a kezeit maga elé tartva védekezett, és kérte vádlottat, hogy hagyjon fel a bántalmazásával, melynek végül vádlott eleget tett. Sértett a koponyája zúzódásával, fejének vérálfutásával és duzzanatával, jobb fülkagyló

¹² Ózdi Járási Ügyészség, B.155/2022.

¹³ Mátészalkai Járási Ügyészség, B.1052/2022.

alatti horzsolt sebzésével, orrhát horzsolt, repesztett sebzésével, valamint bal kézhatán lebenyes, felületes, repesztett sebzésével járó, 8 napon belül gyógyuló sérüléseit szenvedte el.

A sérülés könnyű testi sértés volt, de súlyos testi sértés kísérlete szerint minősítette az ügyészség a vádban a cselekményt az ambuláns lap és az előzetes orvosi vélemény alapján. A bíróság is emiatt ítélte el a vádlottat: *„figyelemmel a testtájékokra, valamint a bántalmazás módjára, csupán a véletlennek és a sértett védekező magatartásának köszönhetően maradt el a 8 napon túl gyógyuló sérülés bekövetkezése”*.¹⁴

A Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara az 1/2025. módszertani levelében leszögezi, hogy *„adott személyt adott testtájon, adott irányból érő, adott jellegű és erejű erőbehatás csak az adott súlyosságú sérülés létrehozására alkalmas. A súlyosabb sérülés okozásának kísérlete az elkövető tudattartamában létezik, annak igazságügyi orvosszakértői szempontból értékelhető morfológiai jele többnyire nincs”* (MISZK, 2025: 17).

Súlyosabb sérülésnek e körben azt tekintik, amely büntetőjogilag is súlyosabb minősítéssel bíró sérülést eredményezne. Ilyen sérülés kialakulásának reális lehetősége csak akkor véleményezhető, ha a cselekményben/eseményben olyan külső körülmény vagy akadály közrehatása igazolható, amely befolyásolta a sérülést okozó erőbehatás érvényesülését, azaz a súlyosabb sérülés elmaradására természettudományos magyarázat adható. Amennyiben ilyen konkrét ok nem azonosítható, abban az esetben igazságügyi orvosszakértői szempontból nem igazolható a súlyosabb sérülés kialakulásának reális lehetősége. A „véletlen” vagy a „szerencse” igazságügyi orvosszakértői szempontból nem értékelhető fogalmak (MISZK, 2025: 17).

Megfelelő adatok birtokában továbbá igazságügyi orvosszakértői feladat annak meghatározása, hogy egy adott eszköz és/vagy elkövetési mód az adott testtájékon milyen sérülés okozására alkalmas. Ennek során vizsgálni kell az adott eszköz fizikai jellemzőit, a történeti tényállásban rögzített erőbehatás nagyságát, a támadott vagy a kérdésben érintett testtáj anatómiai jellemzőit (MISZK, 2025: 17).

A szakértői vizsgálat szempontjából lényeges tényező az orvosi dokumentációk minősége. Előfordul, hogy csak az Országos Mentőszolgálat mentési dokumentációja áll rendelkezésre, amely kisebb bizonyosságra enged következtetni, mert jellemzően nem orvos vizsgálja a sértettet, hanem a mentőtiszt, és a mentőápoló az, aki ezt dokumentálja. Problémát okoz továbbá, ha nem leletszerű az orvosi dokumentáció. Az orvosszakértők leginkább az ambuláns

¹⁴ Nyíregyházi Járási Ügyészség, B.5322/2022.

lap leletéből indulnak ki, ez tartalmazza azokat az objektív adatokat, amely alapján a szakértő véleményét tud alkotni a sérülésről.

E témakörben – fókuszcsoportos megbeszélésünk tapasztalataira is nagymértékben támaszkodva – a jogalkalmazói, továbbá szakértői tapasztalatok röviden az alábbiakban foglalhatók össze: A súlyosabb sérülés kialakulása lehetőségének megítélése orvosszakértői kompetenciába tartozhat, azonban azt csak objektívizálható tényező alapján véleményezheti a szakértő (ilyen lehet a sértett védekezése, ruházata, testi adottságai, emellett az elkövetési mód, illetve a használt eszköz is).

Az orvosszakértő így szemlélteti ezt a kérdést:

„Így például, ha egy adott testtájékon egy késszúrás létfontosságú szervet nem sért, de a létfontosságú szerv sérülése anatómiailag akár létre is jöhetett volna a testtájékon és az eszköz alapján, akkor a szakértő megállapíthatja a súlyosabb sérülés kialakulásának az esélyét azzal az indokkal, hogy egy ilyen sérülés okozásánál az elkövető korlátozott mértékben tudja a szándékának megfelelően kontrollálni a cselekedetét. [...] Az elkövető nem feltétlenül tudja érdemben befolyásolni, hogy 2 centivel mélyebben, vagy kevésbé mélyen szúrja meg a sértettet. [...] Tehát minden adott volt a súlyosabb sérülés bekövetkezéséhez, azonban ez mégis elmaradt. Ennek feltárása és értékelése nem szakértői kompetencia, hanem jogalkalmazói feladat.”¹⁵

E helyzetben az egyik fővárosi kerület gyakorlata szerint irányadó lehet a következő megközelítés:

„Amennyiben egy bántalmazásból nem lett súlyosabb sérülés, mint ami realizálódott, és nem tudnak felmutatni olyan okokat, amelyek miatt elhárult volna a súlyosabb sérülés bekövetkezése (pl. nem fordult ki az ütésből, nem fékezte tárgygal vagy a kezével), akkor – az új módszertani levélre is figyelemmel – a szakértő sem fog tudni releváns véleményt mondani ezt illetően; tehát ilyen esetekben nem tűnik indokoltnak szakértőt kirendelni. Ugyanakkor – a bizonyítási teherre is figyelemmel – ha a sértett például kifordult az ütésből, tudta háritani, hátralépett, ellépett, elfordult, akkor meg lehet kérdezni a szakértőt, hogy ha elérte volna ott, ahol mondja, ez esetben milyen eredmény következhetett volna be.”¹⁶

¹⁵ Kricskovics Antal igazságügyi orvosszakértő, az NSZKK Orvosszakértői Intézet vezetője.

¹⁶ A fővárosi kerületi ügyészség vezető ügyészének hozzászólása.

▪ *Eszközzel elkövetett bántalmazások kérdése*

Az eszközzel elkövetett bántalmazások esetén a gyakorlat szerint a legtöbb esetben orvosszakértőt rendelnek ki. Bizonyos veszélyes eszközök – leginkább kés, balta, fejsze, vascső – használata esetén, beleértve az ezekkel való „csak” fenyegetést is, szinte biztos, hogy szakértő kirendelésére kerül sor. Az eszközzel történt bántalmazások körében ugyancsak gyakran merül fel, hogy az elkövető szándéka valójában milyen sérülés okozására irányult. Az orvosszakértők általánosságban leszögeznek, hogy a szakértő a keletkezett sérülések tekintetében mond szakvéleményt, az elkövető szándékának vizsgálata és értékelése jogalkalmazói feladat. Az új módszertani levél is már egyértelműen tartalmazza, hogy „a súlyosabb sérülés okozásának kísérlete az elkövető tudattartamában létezik, annak igazságügyi orvosszakértői szempontból értékelhető morfológiai jele többnyire nincs” (MISZK, 2025: 17).

Az alábbi esetben orvosszakértő kirendelésére került sor.

A két sértett és családja (gyerekekkel) hazafelé mentek, amikor egy korábbi sérelem miatt megtámadta őket a két elkövető – anya és a fia. A férfi elkövető egy baltával fenyegetőzve, azt lengetve közeledett a sértettek felé és a hadonászás közepette a felé nyúló sértett nő egyik ujját eltalálta a balta tompa végével, ezzel kisebb sérülést okozott. A női elkövető egy 1,5 méteres bottal ráütött a másik sértett lábszárára, amin hámsérülés és zúzódás keletkezett. Ezután a haját tépte meg a család női tagjainak, de ezzel sérülést nem okozott. Az arra járók választották szét a dulakodókat.

Ebben az ügyben tehát eszköz – balta és bot – volt a támadóknál. A balta közismerten alkalmas eszköz más életének kioltására vagy súlyos, életveszélyes sérülés okozására, azonban jelen ügyben az elkövetők nem támadtak életfontosságú testtájékat vagy szervet, amiből arra következtethet a jogalkalmazó, hogy nem emberölésre vagy életveszélyes sérülés okozására irányult a szándékuk. Az orvosszakértő kirendelése – az eset összes körülményét figyelembe véve – szükségtelen volt.¹⁷

Ezzel ellentétben a következő ügyben egyértelműen indokolt volt a szakértő igénybevétele. Itt szintén balta volt az elkövetés eszköze és a bántalmazás módja miatt adekvát kérdés volt a súlyosabb sérülés kialakulásának lehetősége.

A vádlott és a sértett – aki a vádlott munkaadója volt – elszámolási vitába keveredtek a vádlott által elvégzett munka kifizetése miatt. A sértett éppen az autójába hajolt be, hogy a tárcáját elővegye, amikor a vádlott egy balta fokával hátba ütötte. A sértettnek sikerült elvennie a baltát, majd távozott és feljelentést tett. Csak zúzódást szenvedett.

¹⁷ Salgótarjáni Járási Ügyészség, B.154/2020.

Az eszközt figyelembe véve alappal merült fel a súlyosabb sérülés bekövetkezésének lehetősége, illetve tisztázásra szorult a súlyosabb sérülés elmaradásának oka. A szakértői vélemény szerint a sérülést a balta fokával egy ízben, a közepest lényegesen meg nem haladó tompa erőbehatással okozták, amely alkalmas arra, hogy az adott testrészen a keletkeztetnél súlyosabb, 8 napon túl gyógyuló csont- vagy tüdőszérülést okozzon. Jelen esetben a súlyosabb sérülés elmaradása a téli ruházat védő hatására, illetve arra vezethető vissza, hogy az ütés kissé elcsúszva, ferdén érte a mellkast. A cselekményt súlyos testi sértés büntettének kísérlate és felfegyverkezve elkövetett önbíráskodás büntettének minősült.¹⁸

Bár a kés általánosságban alkalmas eszköz súlyos sérülés okozására, mégis nagy különbségek lehetnek a veszélyességüket illetően. Alábbi ügyben az elkövetés eszköze egy 5 cm pengehosszúságú, fröccsöntött műanyag nyelvű étkező kés (kenőkés) volt, amellyel az elkövető fenyegetőzött és sérülés nem keletkezett. A cselekményt felfegyverkezve elkövetett garázdaságnak minősítették. Ebben az ügyben azonban nemcsak orvosszakértő, hanem még fizikus szakértő véleményének beszerzésére is sor került.

A gyanúsított ittas állapotban, féltékenységgel támadta meg volt élettársa új párját. Kirángatta a férfit az utcára, a földre lökte, majd megragadta és felrántotta. A férfi telefonálni próbált, de a gyanúsított kikapta a telefont a kezéből, elővett a táskájából egy kenőkest és azzal hadonászott és fenyegetőzött. Csak akkor hagyta abba, amikor a rendőrök kikerkeztek. A férfi nem sérült meg és magánindítványt sem tett.

A kenőkéssel okozható sérülés lehetséges gyógytartamára irányuló kérdéssel kapcsolatban a fizikus szakértő leszögezte, hogy a kés emberi testen sérülés okozására alkalmas. Arra a kérdésre, miszerint az elkövetés eszközére (kenőkés) figyelemmel az adott szituációban keletkezhett-e volna könnyű vagy súlyos sérülés, az orvosszakértő a tanúvallomásokra hivatkozva azt felelte, hogy célzott szúrás nem történt és a gyanúsított vallomása szerint csak ijesztgetni akarta a sértettet.

A maradandó fogyatékoság és/vagy súlyos egészségsromlás tekintetében a szakértő meglehetősen eltávolodott a tényleges szituációtól, amikor úgy nyilatkozott, hogy „megfelelő körülmények között (pl. azonos területen többszörös fűrészelő mozdulattal mélyebb, ér- vagy ínsérülést eredményező) 8 napon túl gyógyuló sérülés is okozható”. Ehhez még – kérdésre válaszolva – hozzátette, hogy „megfelelő módon és testtájékon alkalmazva a késsel akár az emberélet is kioltatható (pl. a nyakon fűrészelő mozdulatokkal a nagy nyaki értörzsek átvágása következtében halálos elvérzés is bekövetkezhetsen)”. A súlyosabb sérülés lehetőségének megállapítása érdekében a fizikus szakértő egy kenőkéssel bizonyítási kísérletet végzett egy hőkezelt sertésbőrön, amely az emberi bőrhöz valamennyire hasonlít.

¹⁸ Balassagyarmati Járási Ügyészség, B.1987/2020.

Az orvosszakértő a súlyosabb sérülés elmaradásának okaként a kés használatának módját jelölte meg, amely nem volt alkalmas sérülés okozására. Ugyanakkor leszögezte, hogy az elkövető szándékának mérlegelése és a cselekmény jogi minősítése nem tartozik a szakértői kompetencia körébe.¹⁹

A maradandó fogyatékoság megállapításával kapcsolatos dilemmák a vizsgált ügyek körében

A testi sérülések vonatkozásában az egyik legfontosabb kérdés, hogy a sérülés gyógyulása után marad-e valamilyen hátrányos következmény a sértett egészségi állapotára nézve. Ezért az orvosszakértőt kirendelő határozatban állandó kérdés, hogy várható-e a sérülésből adódóan maradandó fogyatékoság vagy súlyos egészségsomlás. *„A maradandó fogyatékoság tehát a sérüléssel okozati összefüggésben kialakult végállapot, amely valamely szövet, szerv vagy testrész anatómiai épségének részleges vagy teljes elvesztésével és élettani viszonyok közti működésének objektívizálható elvesztésével vagy károsodásával jár”* (MISZK, 2025: 21). A maradandó fogyatékoság megítélése az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 16/A. §-a értelmében az igazságügyi orvosszakértő feladata. Kialakulásával kapcsolatos kérdésre a szakértő nem feltétlenül tud azonnal választ adni, mert sokszor előfordul, hogy ez csak később állapítható meg. Az orvosszakértő a maradandó fogyatékoságot a végállapot kialakulásánál véleményezheti, addig csak valószínűségi véleményt adhat. Egyebekben a hatályos módszertani levél kimondja, hogy a maradandó fogyatékoság megállapítása jogkérdés. *„Az igazságügyi orvosszakértőnek a testrész, szerv vagy szövet elvesztését vagy funkciókárosodását kell megállapítani, annak tényleges következményeit kell részletezni. A joggyakorlat maradandó fogyatékoságnak értékeli, ha a testi sértés következményeként a sértett valamely érzékszervének elvesztése vagy tényleges funkciókárosodása igazolható”* (MISZK, 2025: 21). A maradandó fogyatékoság megítélése szempontjából közböbs, hogy a funkciókárosodás mesterségesen pótolható-e.

▪ A végtag-amputáció értékelése a maradandó fogyatékoság körében

A vádlott a nagymama, aki két unokájára vigyázott az otthonukban. A nagymama a konyhában tartózkodott, a 1,5 éves gyereket (sértett) az ágyon hagyta a szobában, felügyelet nélkül. A kisgyerek lemaszott és az ott álló dobkályha ajtaját véletlenül a mutatóujjára csukta, ami által annak utolsó ujjpercét levágta. A gyereket mentő vitte kórházba, ahol amputációt végeztek. A szakértő a maradandó fogyatékosággal kapcsolatban leírta, hogy erről majd kb. fél-1 év múlva lehet nyilatkozni. Ez a megállapítás – amellet, hogy a józan észnek is

¹⁹ Pásztói Járási Ügyészség, B.17/2021.

ellentmond – nem felel meg a módszertani levélben megfogalmazottaknak, amely szerint valamely testrész anatómiai épségének részleges vagy teljes elvesztése maradandó fogyatékoságnak minősül.²⁰

▪ *A fogsérülésekkel kapcsolatos esetkörök a maradandó fogyatékoság tükrében*

A fogsérülésekkel kapcsolatban az új módszertani levél már egyértelműen kimondja, hogy a fog elvesztése – azok számától függetlenül – maradandó fogyatékoságnak értékelhető (kivéve a tejfog sérülése, mert az nem tartozik ebbe a körbe). A tényleges gyógytartam meghaladja a 8 napot és ezt nem befolyásolja a fogpótlás vagy implantátum utólagos behelyezése. Ez utóbbi a funkcionális gyógytartam körében értékelhető, ha erre vonatkozóan orvosi dokumentum áll az orvosszakértő rendelkezésére (MISZK, 2025: 19–20).

A presszóban a vádlottak ittas állapotban szóváltásba keveredtek, melynek során egyik vádlott pofon ütötte a két női vádlottat, majd amikor egy férfi a nők védelmében közbeavatkozott, a vádlott megfogta a férfi sértett fejét és a térdével az arcába rúgott. A sértettnek két foga kitörött és az ajka felrepedt.

Mivel az eset még az új módszertani levél hatálybalépése előtt történt, a sérült fogak száma meghatározó volt a minősítés megállapításához. A két fog kitörése szövetvesztésnek felelt meg, ugyanakkor 8 napon belül gyógyul, ezért maradandó fogyatékoságot okozó könnyű testi sértésnek minősült.

Véleményünk szerint nem lett volna szükség szakértő kirendelésére, hiszen ez objektív körülmény, amivel kapcsolatban kialakult joggyakorlat és módszertani útmutató is rendelkezésre állt.²¹

A sértett és volt veje otthon közösen alkoholt fogyasztottak. Utóbbi belekötött a sértettbe, ököllel megütötte, a fejét találta el, amitől a sértettnek kiesett egy foga (a fogai egyébként rossz állapotban voltak, több is hiányzott már).

Az ügyészség orvosszakértő kirendelésére utasította a rendőrséget, elsősorban a maradandó fogyatékoság megállapíthatósága kérdésében. A szakértői vélemény szerint a sértett sérüléseit kis-közepes tompa erő alkalmazásával, ütéssel okozhatták, 8 napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett, súlyos egészségromlás nem várható. Bár a fog elvesztése eredményezheti a harapási vagy rágási funkció romlását, jelen esetben a fogászati státusz hiányában nem állapítható meg, hogy ez érdemben megvalósult-e. Ehhez tisztázni szükséges, hogy a bántalmazáskor milyen állapotú lehetett a sértett fogazata és mely fogát veszítette el az adott cselekmény során, a maradandó fogyatékoságról ezt követően lehetséges nyilatkozni.

²⁰ Balassagyarmati Járási Ügyészség, B.139/2020.

²¹ Veszprémi Járási Ügyészség, B.1497/2022.

Mivel a sértett fogászati dokumentációját beszerezni nem lehetett a nyomozás során, a maradandó fogyatékoság megállapítása nem volt lehetséges.²²

Egy ügyben ellentmondás merült fel az elsődlegesen véleményezett sérülések és az ez alapján elkészült szakvélemény között, különösen a fogsérülésekkel kapcsolatban. Erről orvosi dokumentációk, fogászati CT-felvétel, orvosi látletlet és vélemény, koponyafelvétel, igazságügyi orvosszakértői vélemény is készült. A nyomozás során helyszíni szemle, képfelvételek, szembesítés is történt. A szakértő a fogak elvesztése alapján állapította meg a maradandó fogyatékos-ságot, ugyanakkor a sértett nem veszítette el fogait, csupán kettő elmozdult, egy pedig letört. Ezen ellentmondás feloldása végett arra nézve kért a nyomozó hatóság szakvélemény-kiegészítést, hogy a fogak elmozdulásával járó sérülés-nek mennyi a tényleges gyógytartama. Továbbá, amennyiben a bántalmazás-sal elszenvedett fogsérüléseket a fogászati beavatkozás során csak eltávolítás-sal lehetett korrigálni, úgy annak mennyi a tényleges gyógytartama.

A kiegészítő szakvélemény fenntartotta a korábban írtakat és kiegészítette az-zal, hogy az elmozdult fogakat eltávolították, az ebből eredő gyógytartam 8 napon túli, ténylegesen 2-3 hétre tehető. A fogsérülések esetében, valamint a fogak elmozdulása során egyértelmű gyógytartam nem véleményezhető. Ezek az elváltozások csak fogászati beavatkozásokkal állíthatók helyre, vagy a fo-gak teljes vagy részleges eltávolításával és utólagos pótlásával. Így a könnyű testi sértést súlyos testi sértésre minősítették át.²³

▪ *Az esztétikai károsodás megítélése a maradandó fogyatékoság kérdéskörében*

Több ügyben is felmerült, hogy esztétikai károsodás esetében véleményezhető-e maradandó fogyatékoság. Ilyen lehet például egy hegesedéssel gyógyuló vá-gott sérülés, illetve az elől lévő fogak elvesztése.

A vádlott italozást követően egy társasággal egy lakásban tartózkodott, ahol az egyik sértett bal arcfelét ököllel megütötte, majd egy ismeretlen éles eszköz-zel megvágta, aminek következtében az állkapocs felett 5-6 cm hosszú, mélyebb vágott sérülés keletkezett. A sérülés tényleges gyógytartama 8 napon belüli volt, azonban 5,5 cm hosszú, legfeljebb 2 mm szélességű hegyszövet hátrahagyásával gyógyult, mely károsodás esztétikai jellegű maradandó fogyatékoságot okozott. Az elkövető ezen kívül egy tapétavágó késsel hadonászva a másik sértettre tá-madt, aki védekezésül a kezét a feje elé tette, így a csuklóját érte a vágás.

Az ügyben a nyomozó hatóság ügyészi utasításra kérte a korábbi szakvélemény kiegészítését az esztétikai károsodás mint maradandó fogyatékoság megítélésére.

²² Ózdi Járási Ügyészség, B.253/2020.

²³ Kisvárdai Járási Ügyészség, B.1038/2020.

A szakértő válasza szerint a sebzés maradandó fogyatékoságot vagy súlyos egészségromlást nem okozott: „A rögzített sérülés esztétikai károsodásnak minősül, mely további műtéti beavatkozással (plasztika) maradéktalanul korrigálható.”

Ezt követően a szakértő meghallgatására is sor került, melynek során azt a kérdés tették fel, hogy a sértett sérülése esztétikai maradandó fogyatékoság hátrahagyásával gyógyulnak tekintendő-e, amennyiben a sértett a károsodást nem kívánja plasztikai beavatkozással megszüntetni. A szakértő válaszában elmondta, hogy „amennyiben ezt a sérülést végállapotnak tekintjük, tehát ezzel kapcsolatban további beavatkozás nem történik, a nála kialakult károsodás esztétikai jellegű maradandóságnak minősül”.

A szakértő a szakvélemény elkészítésekor azért nem minősítette esztétikai maradandó fogyatékoságnak a sérülést, mert abból indult ki, hogy ez a gyógyult állapot, nem a végállapot, mert a károsodást plasztikai műtétrel eltüntethetik. Az új módszertani levél már egyértelműen kimondja, hogy a pótlás vagy más helyreállító beavatkozás lehetősége nem annulálja a maradandó fogyatékoság megállapítását.²⁴

A gyanúsított rajtakapta a barátnőjét a sértettel, ezért a sértettet egy alkalommal ököllel arcon ütötte, aminek következtében 8 napon túl gyógyuló arckoponya törése keletkezett. Az esztétikai károsodással kapcsolatban a szakértő megállapította: „Nem zárható ki, hogy amennyiben műtét nem történt, törése az arc szimmetriáját hátrányosan befolyásoló módon gyógyult, ami esztétikai károsodást jelenthet (maradandó fogyatékoságként, súlyos egészségromlásként nem értékelhető), ennek okaként a műtét elmaradása, tehát sértetti közrehatás jelölhető meg. Maradandó fogyatékoság súlyos egészségromlás kialakulása orvosszakértőileg nem támasztható alá.”

Ez a szakértői megállapítás az esztétikai károsodás gyógyítására szolgáló műtét elmaradását a sértett terhére értékelte, hiszen maga a sértett nem akarta alávetni magát egy ilyen beavatkozásnak. Azzal az indokkal, hogy az esztétikai károsodás maradéktalanul helyrehozható lenne, azaz gyógyítható, – a szakvélemény alapján – maradandó károsodásként nem értékelhető. Azonban az új módszertani levél és véleményünk szerint is a helyreállítás vagy pótlás lehetősége önmagában nem zárhatja ki a maradandó fogyatékoság megállapítását.²⁵

Ezt a megközelítést tükrözi egy fentebb említett ügyben írt szakvélemény is, amelyben az elmozdult fogak eltávolításával kapcsolatban a szakértő kifejtette: „A fogak elvesztése esztétikai jellegű maradandó testi fogyatékoságként értékelhető, mely fogászati beavatkozással korrigálható. Egyéb sérülések tekintetében maradandó fogyatékoság nem várható.”²⁶

²⁴ Tatabányai Járási Ügyészség, B.1737/2022.

²⁵ Fonyódi Járási Ügyészség, B.587/2021.

²⁶ Kisvárdai Járási Ügyészség, B.1038/2020.

A sérülés keletkezési körülményeinek tisztázása érdekében történő orvosszakértői kirendelések

Indokolt lehet az orvosszakértő kirendelése, amennyiben a sérülés keletkezésének körülményei vitatottak. Gyakran különböző vallomások hangzanak el a nyomozás során a bántalmazás folyamatával kapcsolatosan, ezért a kérdés a szakértő felé ilyenkor az, hogy keletkezhetett-e a sérülés a sértett vagy az elkövető, esetleg tanú által elmondottak szerint.

A gyanúsított egy lépcsőházban egy alkalommal hátulról tarkójátékon ütötte a sértettet. Az ügyben orvosszakértő kirendelésére került sor, látletet nem szerzett be a hatóság, kizárólag az ambuláns lap állt rendelkezésre. A szakértő megállapította, hogy a sértett külsérelmi nyommal járó sérülést nem szenvedett, csak szubjektív panasza volt, a kis erejű tompa behatás 8 napon belül gyógyulónak véleményezhető, nem alkalmas súlyosabb sérülés okozására. A szakértői vélemény jelezte: *„A sértett által elmondott keletkezési mechanizmus külsérelmi nyom hiányában orvosszakértőileg nem bizonyítható, azonban nem is cáfolható.”*²⁷

Ezt a szakértői megállapítást igazolta a fókuszcsoportos megbeszélésünk is, amelyen a szakértők hangsúlyozták, hogy az orvosszakértő csak a dokumentált sérülésekből tud kiindulni. Ha nincs dokumentált sérülés, akkor nincs olyan objektív tényező, amelyből megalapozott szakmai következtetéseket tudna levonni. Ilyenkor legfeljebb csak „a lehetett volna” elméleti síkon tud nyilatkozni, amely viszont a szakvélemény kialakításához nem fogadható el.

A kérdőíves vizsgálat eredményei

Kutatásunk részeként 2025-ben az aktuális gyakorlatról kérdőíves felmérést is végeztünk a budapesti kerületi rendőrkapitányságok és a vármegyei rendőrfőkapitányságok körében.

A vizsgálatunk célja annak felmérése volt, hogy jelenleg országos szinten milyen indokok alapján kerül sor az általunk megjelölt bűncselekmények esetében az orvosszakértő kirendelésére, illetve milyen okok miatt marad el annak igénybevétele; milyen törekvések vannak az orvosszakértői kirendelések racionalizálására.²⁸

²⁷ Tatabányai Járási Ügyészség, B.934/2022.

²⁸ Felmérésünk nem a helyi gyakorlatok elemzésére irányult, hanem az indokok összegyűjtését és kategorizálását célozta. Összesen 47 kitöltött kérdőív érkezett vissza az ország különböző vármegyéiből, valamint Budapest egyes kerületeiből.

A kérdőív első kérdésére adott válasz szerint a testi sértés miatt folytatott eljárásokban jellemzően többféle szakértő kirendelésére kerül sor, a válaszok között természetesen az orvosszakértő jelent meg leggyakrabban (46), emellett szintén visszatérően előfordult az elmeorvos szakértő (17) és viszonylag sokszor a nyomszakértő (8) is.

Arra a kérdésre, hogy *milyen esetekben van (feltétlenül) szükség a vármegyei gyakorlat szerint az e bűncselekmények miatt indult eljárásokban orvosszakértő kirendelésére*, a válaszokban a következő indokok kerültek leggyakrabban megjelölésre: a gyógytartam megállapítása és annak eldöntése, hogy súlyosabb sérülés bekövetkezésének lehetősége is fennállt-e (az elkövetés módja, eszköze, irányultsága, intenzitása stb. alapján).

Az utóbbi kérdéskör jellemzően a kísérleti szakban maradt bűncselekmények esetén merül fel. Ezzel összefüggésben a támadott testtájék, az életfontosságú szerv (fej, koponya, szívtájék) sérülése több vármegyében már önmagában indokoltá teszi a szakértő kirendelését.

Eszközzel történt bántalmazás esetében a nyomozó hatóság általában szükségesnek tartja a szakvélemény beszerzését, mert az eszközhasználat alapvetően veszélyesebbé teszi a bűncselekményt és súlyosabb sérülést is előidézhethet, mint az eszköz nélküli támadás. Ezekben az esetekben merül fel legtöbbször a súlyosabb sérülés lehetőségének szakértői vizsgálata, illetve annak megállapítása, hogy az eszköz az élet kioltására alkalmas volt-e. Ha ez fennáll, akkor a testi sértés súlyosabb minősítését vagy annak a kísérletét is megalapozhatja. Az életveszély fennállásának megállapítása érdekében rendszerint szükséges a szakértő kirendelése. A maradandó fogyatékoság kialakulásáról a gyógytartam lejárta után vagy egy későbbi időpontban lehet véleményt mondani, ennek megállapítása mindenképpen szakértő igénybevételét teszi szükségessé. Ha vitás a sérülés keletkezési mechanizmusa, illetve az okozati összefüggés a bántalmazás és a sérülés között, annak a megítélése is orvosszakértőt igényel általában.

Ezek mellett többször jelennek meg a szakértő kirendelését alátámasztó okként a következők:

- Az ügyben a tanú(k) és a gyanúsított(ak) eltérő nyilatkozatokat tesznek a sérüléssel kapcsolatban; a sérülés keletkezésének körülményei nem egyértelműek, ellentmondóak a vallomások és nincs más objektív bizonyíték.
- Sok esetben az ügyészi utasítás határozza meg a gyakorlatot.
- Egyes vármegyékben súlyos testi sértés esetén mindig szükséges a szakértő kirendelése.

- Szintén visszatérően megjelenik, hogy forrónyomos intézkedés során – ügyészi utasításra – szükséges szakértőt kirendelni, mert ilyenkor sokszor csak ambuláns lapot állítanak ki és az OMSZ utólag semmilyen kérelemre nem készít látletet. Ezért a gyógytartam megállapítása érdekében szükséges a szakértő kirendelése.

Arra a kérdésre, hogy *milyen esetekben nincs szükség a vármegyei gyakorlat szerint az e bűncselekmények miatt indult eljárásokban orvosszakértő kirendelésére*, a többször előforduló válaszok a következők:

- Az orvosi dokumentumok alapján minden egyértelmű – kétséget kizáróan megállapítható a sérülés jellege és gyógytartama, és eszköz nélküli a bűncselekmény – (25 válaszban jelenik meg). (Itt gyakran szerepel, hogy az ügy egyszerű megítélésű, a bántalmazás egymozzanatos és a sérülés törés.)
- A sérülés enyhe, nyilvánvaló, hogy 8 napon belül gyógyul, eszköz nélküli a bűncselekmény és nem merül fel súlyosabb sérülés lehetősége (9 válasz szerint).
- Egyáltalán nem keletkezett sérülés, a bűncselekmény kísérlet maradt (6 válasz szerint).
- Nincs általános szempont, minden ügy egyedi (3 válasz).

Emellett szóba kerültek a következő szempontok is:

Nem szükséges a szakértő kirendelése,

- ha a sértett, a gyanúsított, a tanúk vallomásai alapján egyértelmű a sérülés keletkezési mechanizmusa, a történeti tényállás összhangban van a vallosmásokkal és ezek alapján megállapítható a sérülés típusa és gyógytartama;
- a személy elleni garázdaságnál, ha csak lökdösődés, esetleg pofonütés történt (és nem volt ököllel ütés);
- egyszerű megítélésű garázdaság vagy könnyű testi sértés ügyekben, amikor készült látlet a forrónyomos intézkedés során vagy később, az eljárás során beszerzett orvosi iratok alapján;
- ha az ügyész nem határozza meg szakértő bevonását.

Ennek megfelelően tapasztalatunk szerint azokban az ügyekben, amelyekben nem került sor orvosszakértő kirendelésére, a fő okok a következők voltak: a sérülésekből és az eljárás egyéb adataiból (főként a látletből) egyértelműen megállapítható volt a tényállás, így a sérülés keletkezése és annak gyógytartama is.

Az „egyéb” válaszok között az alábbiak szerepeltek:

- A sérülés helye, súlyossága, a bántalmazás módja, intenzitása nem indokolta (pl. a garázdaságnál a bántalmazás módja dulakodás volt és nem történt sérülés).

- A sérülés 8 napon belül gyógyult és egyéb adatok alapján nem merült fel súlyosabb sérülés lehetősége.

Azokban az ügyekben, amelyekben nem rendeltek ki orvosszakértőt, a nyomozó hatóságok tapasztalatai szerint a legfontosabb bizonyíték a látlelet volt, amely a szakvéleményt „kiváltotta”. Amennyiben nem állt rendelkezésre látlelet, az ambuláns lap alapján vagy egyéb orvosi dokumentumból és a többi bizonyítékból megállapítható volt a gyógytartam és a sérülés keletkezésének körülményei. Ezekből következtetni lehetett arra is, hogy történhetett-e volna súlyosabb sérülés. Fontos bizonyíték a szemtanúk vallomása – ami viszonylag sok ügyben rendelkezésre áll –, illetve a gyanúsított beismerés is. A kamerafelvételek – amelyek nagy része az utcai térfigyelő kamerák által rögzítetteket jelentették – szintén gyakran megkönnyítik az eljáró hatóság döntését a tényállás feltárását és minősítését illetően.

A bizonyítékok között szerepelnek a lefoglalt elkövetési eszközök. Eszközös bántalmazás esetén jellemzően sor kerül szakértő kirendelésére, azonban ha az eszközhöz társított tapasztalati megfigyelések alapján a minősítés lehetővé válik, nincs feltétlenül szükség szakvélemény beszerzésére.

Az orvosi látleletekkel kapcsolatban 2023. december 29. után, az egészségügyi ellátás folyamatos működtetésének egyes szervezési kérdéseiről szóló 47/2004. (V. 11.) ESZCSM rendelet módosításáról szóló 81/2023. (XII. 28.) BM rendelet hatálybalépését követően alapvetően pozitívak a tapasztalatok.

A legtöbb vármegyében azért nem tapasztalnak lényeges változást a korábbi gyakorlathoz képest, mert a látleletet korábban is megfelelő részletességűnek tartották. A válaszadók azonos számban nyilatkoztak úgy, hogy jobban használható az új látlelet, illetve, hogy nincs érdemi változás. Mindez azt mutatja, hogy valószínűleg a helyi gyakorlatok, az adott orvosok precizitása és lelkiismeretessége dönti el, a látlelet mennyire használható bizonyítékként a büntető-eljárásban, illetve elegendő-e a bizonyításhoz, vagy kell-e szakértőt kirendelni.

A látleletekkel kapcsolatos kritikák indokai a következők:

- A látleletek gyakran nem tartalmazzák a sérülés pontos paramétereit és a fő sérülés mellett elszenvedett védekező vagy kisebb, ellátást nem igénylő sérüléseket.
- A látlelet nem tájékoztat a súlyosabb sérülés lehetőségéről az eszközre tekintettel, vagy az orvosi ellátás elmaradása esetére.
- A korábbi látleleteknél is az orvos hanyagsága nehezítette a nyomozást, nem annak a formája.

- Az ügyészség álláspontja szerint a beszerzett egészségügyi dokumentum nem bír bizonyító erővel az orvosszakértői vélemény hiányában.
- A kézzel írt látleletek sokszor olvashatatlanok, sok bennük a latin kifejezés, amit az ügy előadója nem ért.
- Súlyos testi sértés kísérleténél mindenképpen szükség van szakértőre.

Ezek mellett több vármegyében egyértelműen pozitív tapasztalatokat is megfigalmaztak: a látleletek könnyebben értelmezhetők, a gyógytartam egyértelműen fel van tüntetve.

A fókuszcsoportos megbeszélésen részt vevő ügyészek és nyomozók véleménye is az volt, hogy a látleletre vonatkozó szabályozás és gyakorlat „fejlődése” következtében a látlelet már elég jól rögzíti az egyes sérüléseket. Ennek ellenére gyakorlati tapasztalatok szerint egyes bíróságok megkövetelik a látleletnél komolyabb bizonyítékot és ez az eljárásban az orvosszakértői véleményt jelenti. E tekintetben jelentős különbség körvonalazódott a budapesti kerületi és a vidéki vármegyek gyakorlata között.

A szakértők kirendelésénél az irányadó szabályok, útmutatások körében a rendőrkapitányságok elsősorban a büntetőeljárás törvény rendelkezéseit tartják irányadónak. Emellett több hatóság az ORFK országos hatáskörben kiadott utasításait, feladatmeghatározásait említi, miszerint azok támpontot jelentenek a kirendelésnél.

Ezek mellett a segítő szakmai anyagok között szerepelnek:

- a Robotzsaru Neo-ban kiválasztható szakértői kérdések;
- az NSZKK által kidolgozott kérdések;
- vármegyei rendőri belső utasítások, belső protokollok, segédletek, módszertani útmutatók a szakértő kirendelésének racionalizálásával kapcsolatban.

Összegzés

A kutatás az orvosszakértők kirendelésének szempontjait vizsgálta a testi épség elleni bűncselekmények és a személy elleni erőszakkal megvalósított garázdaságok körében. A szakértő igénybevétele hatékonyságának tanulmányozása statisztikai adatok elemzésével és empirikus vizsgálattal, ezen belül bűnügyi iratok feldolgozásával, kérdőíves módszerrel és fókuszcsoportos megbeszélés keretei között, a szakemberek tapasztalatainak megismerésével zajlott.

A kérdőíves kutatás, illetve a fókuszcsoportos megbeszélés általános tapasztalatai szerint a testi sértés (vagy személyi sérüléssel járó garázdaság) bűncselekmények miatt folytatott büntetőeljárásokban a 2023. évtől az orvosszak-

értők bevonását a legtöbb vármegyében gondos nyomozóhatósági mérlegelés előzi meg, amelyhez – az indokoltság kérdésében – gyakran társul az eljárás felügyeletét ellátó ügyészségekkel folytatott egyeztetés is. A vizsgálat során megállapítottuk, hogy jelenleg tudatosan törekednek a szakértői kirendelések racionalizálására a bűnüldöző és a büntető igazságszolgáltatásban részt vevő hatóságok, szemben a korábbi gyakorlatukkal, amelyre gyakran az automatizmus volt jellemző.

A szakértő kirendelések tárgyában több vármegyében a vármegyei főügyészséggel egyeztetve meghatározták azokat az általános irányelveket, amelyek a szükséges feltételek mellett a különleges szakértelemmel bíró szakértő bevonása nélkül célozzák a büntetőeljárás eredményes lefolytatását, hangsúlyozva, hogy az egyes eljárások egyediségét szem előtt kell tartani.

Ezzel szemben néhány helyen talákoztunk olyan gyakorlattal, hogy súlyos testi sértés esetén a helyi szokás alapján automatikusan szakértőt kell kirendelni, elsősorban a vádat alátámasztó bizonyítékok erősítése miatt. A jogalkalmazók gyakran önmagában a támadott testtájakra (jellemzően a fej, mellkas) tekintettel is indokoltnak látják a szakértő igénybevételét.

A szakértő kirendelésének indokoltsága körében kiindulópontként célszerű lenne rögzíteni, hogy az egyszerűbb megítélésű ügyekben (ahol a tényállás egyszerű, felderített, a bizonyítékok rendelkezésre állnak, a sérülés és gyógytartama orvosi dokumentáció alapján megítélhető, illetve ahol a bizonyítandó tény köztudomású) alapvetően nem lenne szükséges az igazságügyi orvosszakértő kirendelése. Ezzel szemben az elkövetési mód tekintetében súlyosabb, erőszakos cselekmények, valamint az eszközzel és a testi erővel megvalósított, összetettebb cselekmények esetén a súlyosabb sérülés bekövetkezésének az esélye, valamint a cselekmény rekonstruálása és a sérülés keletkezési körülményeinek vizsgálata általában indokoltta teszi az orvosszakértő igénybevételét.

A kirendelő hatóság szakértői bizonyítással kapcsolatos tapasztalatai szerint a szakvélemények színvonala alapvetően megfelelő, azok a büntetőeljárásban felhasználhatók, sokszor védői indítványra történnek kiegészítések. A szakértő kirendelések legjellemzőbb problémája az elsősorban kirendelendő NSZKK túlterheltsége, illetve a megfelelő kompetenciával rendelkező szakértők hiánya. Ezek a legfőbb okai annak, hogy a szakvélemények sokszor jelentős késedelemmel érkeznek meg a kirendelő hatósághoz. Más szakértők általában gyorsabban, ugyanakkor költségesebben készítik el a szakvéleményt. Mindez a szakmai feltételek mellett a szervezeti és technikai szükségletekre is felhívja a figyelmet.

A kutatás az országos minta vizsgálatán alapuló tapasztalatok megfogalmazásával és a jó gyakorlatok bemutatásával kíván hozzájárulni az orvos-szakértő kirendelési gyakorlatának racionalizálásához.

Felhasznált irodalom és források

- ANGYAL M. (2020): Orvosszakértői kérdéskörök a testi sértések nyomozásában. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XXII. A hadtudománytól a rendészettudományig – társadalmi kihívások a nemzeti összetartozás évében*. Pécs: Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja–Magyar Rendészettudományi Társaság. <https://www.pecshor.hu/periodika/XXII/angyal.pdf>
- KÁRMÁN G. (2023a): A szakértői bizonyítás hatékonyságának növelése – egy empirikus kutatás nyomán. *Belügyi Szemle*, 71(10), 1773–1787. <https://doi.org/10.38146/BSZ.20-23.10.6>
- KÁRMÁN G. (2023b): *A szakértői bizonyítás a jogalkalmazás tükrében. Egy átfogó empirikus kutatás eredményei*. Budapest, OKRI. https://www.okri.hu/images/stories/konyvajanlo/20-23/szakertoikotetKG/kotet_finwebsec.pdf
- LONTAI M. – KOSZTYA S. (2023): Az intézményi szakértés kihívásai a technológiai fejlődés tükrében. *Ügyészek Lapja*, 5–6., 75–90. <https://ugyeszeklapja.hu/?p=4395>
- MISZK (2025): 1/2025. számú módszertani levél a testi sérülések és az egészségsértés igazságügyi orvosszakértői véleményezéséről a büntetőeljárásban. (Hatályos: 2025. július 22. napjától.) Budapest: Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara. https://miszk.hu/files/modszertani_levelek/A_Magyar_Igazsagugyi_Szakertoi_Kamara_1_2025_szamu_Modszertani_levele_a_testi_serulesek_es_az_egeszsegsertes_igazsagugyi_orvosszakertoi_velemenyezeserol_a_buntetoeljarasban_Hatalyos_2025_julius_22_.pdf
- SZOKOLAI Z. (2023): A szakértő kirendelésének gyakorlati kérdései a rendőrség szemszögéből. *Ügyészek Lapja*, 5–6. szám, 43–56. <https://ugyeszeklapja.hu/?p=4370>

IBOLYA TIBOR*

Kármán Elemér kriminalisztikai munkássága

Absztrakt

A tanulmány Kármán Elemér nagyjából elfelejtett kriminalisztikai munkásságát vizsgálja. Bemutatja, hogy Kármán nem csupán kriminálpedagógusként és gyermekvédőként, hanem a modern magyar kriminalisztika egyik korai formálójaként is jelentős szerepet játszott. A szerző feltárja Hans Gross hatását Kármán gondolkodására, valamint elemzi azokat az elméleti és gyakorlati újításokat, amelyekkel hozzájárult a nyomozás módszertanának fejlődéséhez. Külön hangsúlyt kap az *Útmutatás a bűnügyi nyomozás alkalmával követendő eljárásra* című kézikönyv keletkezéstörténete és hatása, valamint egy Kármánnal és Angyal Pállal kapcsolatosan elterjedt tévedés cáfolata is. A tanulmány emellett érvel, hogy Kármán kriminalisztikai tevékenysége szerves egységet alkot későbbi kriminálpedagógiai missziójával, és a magyar kriminalisztika történetében önálló értékelést érdemel.

Kulcsszavak: Kármán Elemér, Angyal Pál, Soltész Imre, kriminalisztika, nyomozás

Abstract

Elemér Kármán and the Early Development of Hungarian Criminalistics

The study examines the largely forgotten criminalistics work of Elemér Kármán. It demonstrates that Kármán was not only a prominent figure in criminal pedagogy and child protection, but also one of the early contributors to the development of modern Hungarian criminalistics. The author explores Hans Gross' influence on Kármán's thinking and analyzes the theoretical and practical innovations through which he contributed to the advancement of criminal investigation methodology. Particular emphasis is placed on the genesis and impact of the handbook *Guide to the Procedure to Be Followed in Criminal Investigations*, as well as on the refutation of a widespread misconception concerning Kármán and Pál Angyal. The study argues that Kármán's criminalistics activity forms an organic unity with his later mission in criminal pedagogy and deserves independent evaluation within the history of Hungarian criminalistics.

Keywords: Elemér Kármán, Pál Angyal, Imre Soltész, criminalistics, investigation

* Dr. Ibolya Tibor, címzetes főügyész, kirendelt főosztályvezető-helyettes ügyész, Országos Kriminológiai Intézet.

Neves apja¹ és méltán világhírű öccse² árnyékában *Kármán Elemér* neve elsősorban a kriminálpedagógiai és gyermekvédelmi munkássága révén ismert, bár ott sem kapta meg sem életében, sem 1927-ben bekövetkezett korai halála után azt az elismerést, amit megérdemelt volna. Ennek oka a Tanácsköztársaság idején – akkor is a gyermekek érdekében – vállalt minimális szerepe és (bár 1901-ben katolizált) talán zsidó származása volt, a második világháború után pedig öccse közreműködése az USA hadi és űriparában. Jellemző, hogy mindmáig egyetlen részletesebb – pedagógiai és gyermekvédelmi életművére koncentráló – életrajza is csak jóval öccse halála után jelent meg, de az sem foglalkozott érdemben kriminalisztikai tevékenységével (GAYER, 1973). Pedig Kármán jogász pályafutásának első szakaszában, mint *Hans Gross*³ egyetlen ismert magyar tanítványa, alügyészként, ügyészként, majd bíróként írt cikkeivel és egy komoly nyomozástani monográfia társszerzőjeként jelentősen hozzájárult a kriminalisztika magyar fejlődéséhez, sőt valójában a kriminalisztikán keresztül jutott el gyermekvédelmi missziójának megkezdéséhez. Az utókor emlékeztetésében ez azonban annyira háttérbe szorította Kármán korábbi tevékenységét, hogy legújabban már azt írják róla, hogy a „jeles kriminálpszichológus” jogi pályafutása fiatalokú bűnelkövetőkkel foglalkozó bíróként kezdődött 1912-ben, ami nem csak tévedés, de Kármán életműve felének elhallgatása is (TÖRÖ, 2024).

Kármán Elemér 1876. április 28-án született Budapesten. Középiskolai tanulmányait az apja szellemi bábáskodása mellett létrehozott Magyar Királyi Tanárképző Intézet gyakorló gimnáziumában végezte, majd egy évig nyelveket és történelmet tanuló bölcsészhallgató volt, németül, angolul és franciául is beszélt. Jogi tanulmányait csak ezt követően kezdte meg és 1898-ban szerzett államtudományi, majd jogi doktorátust. Tagja volt a ma is működő, a *Századok* nevű periodikát kiadó Magyar Történelmi Társulatnak, a kriminalistákra egyébként jellemző széleskörű – a jogon kívül történelmi és gazdasági-politikai kérdésekre is kiterjedő – érdeklődése a legkülönbözőbb cikkek megírására ösztönözte. Hosszú életrajzi cikket közölt például a kiegyezést követő első magyar kormány igazságügyi miniszteréről, *Horváth Boldizsárról* (KÁRMÁN, 1898) – akinek egyébként végzős joghallgató korában személyi titkára is volt – de ugyanígy írt az ipari munkásság megerősítésének szükségességéről, ami szerint a középosztály bá-

¹ *Kármán (Kleinmann) Mór* (1843–1915) pedagógus, egyetemi tanár, a kiegyezés utáni magyar gimnáziumi oktatás teoretikusa és újrászervezője.

² *Kármán Tódor* (1881–1963) gépészmérnök, fizikus, alkalmazott matematikus, a szuperszonikus repülés, a rakétatechnológia és a hiperszonikus űrrepülés úttörője, akinek a róla elnevezett, általa kiszámolt Kármán-vonal – amely a Föld és a világűr között azt a pontot jelzi, ahol egy légi jármű már nem tud a felhajtóerő segítségével repülni – csak egy számos tudományos eredménye közül.

³ *Hans Gross* (1847–1915) vizsgálóbíró, grazi egyetemi tanár, a „kriminalisztika atyja”.

zísának kiszélesítését jelentette volna (KÁRMÁN, 1900a), vagy a hagyományos magyar vármegyerendszer hatásköreinek szociálpolitikai alapú újragondolásáról (KÁRMÁN, 1900b). Igazságügyi pályafutását 1900-ban joggyakornokként kezdte, 1901. május 24-én aljegyző a veszprémi törvényszéken, 1902-ben áthelyezték Szombathelyre, ahol egy év múlva az ottani ügyészségre osztották be. 1905 végén albíróvá nevezték ki a szentgotthárdi járásbíróságra, majd 1908-ban alügyésszé nevezték ki a nagyváradai ügyészséghez. Ügyészi kinevezésének kelte 1909. április 8. Nagyváradon volt ügyész egészen 1912. április 27-ig, amikor is bíróvá nevezték ki az erzsébetfalvai (ma Budapest, XX. kerület, Pesterzsébet) járásbírósághoz, ahol a fiatakorúak bíróságainak megszervezése után ő lett a fiatakorúak bírója. Ilyen minőségében Erzsébetfalván Pestalozzi-ról⁴ elnevezett nevelőintézetet és menhelyet állított fel nehéz sorsú gyermekek javára, majd kriminálpedagógiai intézetet alapított (Sz. n., 1917). 1917-től az Igazságügyi Minisztériumban dolgozott. A forradalmak alatt a helyén maradt, egy a kommün idején megjelent újságcikke miatt (KÁRMÁN, 1919) feddés fegyelmi büntetésben részesült⁵ és az aktív bíraskodáshoz már nem is tért vissza.

Kármán érdeklődése az első világháborút megelőző évtizedben egyértelműen büntetőeljárás-jogi és kriminalisztikai jellegű volt, ami nyilvánvalóan összefüggésbe hozható az igazságszolgáltatásban akkor végzett munkájával. Első cikkei még anyagi és eljárásjogi fejtegetéseket tartalmaznak – pl. a váltóhamisításról (KÁRMÁN, 1902a) vagy az esküdtsékek működéséről (KÁRMÁN, 1903), – de már ekkoriban megjelent a cikkei között a gyakorlatias, kriminalisztikai vonal. Kihangsúlyozta például a lopás különböző típusainak kriminálmethodikai jellegzetességeit, javasolva a zseblopás és a lakóházban elkövetett lopás – a mai terminológia szerint helyiségbe vagy ehhez tartozó bekerített helyre megtévesztéssel, vagy a jogosult, illetve a használó tudta és beleegyezése nélkül bemenne – minősített esetté nyilvánítását (KÁRMÁN, 1902b). Kármán a Magyar Jogász Egylet tagjaként az egylet teljes ülésén 1904. május 7-én olvasta fel *„A nyomozás és a vizsgálat a gyakorlatban”* című értekezését, amely később nyomtatásban is megjelent (KÁRMÁN, 1904). Az értekezésben erős kritikával illette az akkor még csak pár éve hatályba lépett bűnvádi perrendtartás azon rendelkezéseit, amelyek lehetővé tették, hogy a vizsgálatot megelőző (illetve azt a kötelező vizsgálat eseteinek kivételével helyettesíthető) nyomozást akár községi előljárók vagy főszolgabírók is teljesíthessék. Kifejtette; ahogy a világon mindenütt, nálunk is kizárólag a rendőrség (csendőrség) hatásköre legyen

⁴ Johann Heinrich Pestalozzi (1746–1827) svájci pedagógus, aki a szegény és elhagyott gyermekek nevelését tartotta életcéljának, amelyre személyes vagyont is feláldozta.

⁵ Budapest Főváros Levéltára, VII. 1.b.6/1920.: Kármán Elemér fegyelmi ügye.

a nyomozás, ami azért is figyelemre méltó gondolat volt, mert a csak a bűnügyek kinyomozására szakosodott rendőrségek létrejötte volt az egyik előfeltétele a modern kriminalisztika kialakulásának. Konkrét bűneseteket is megemlítve Kármán meggyőzően érvelt amellett is, hogy a többnyire elmaradt szemlék lefolytatásának mekkora jelentősége lehet a tényállás megállapításában, és kifejtette azt is, hogy a vizsgálóbíráknak gyakorlati tapasztalatokra kell szert tenniük, ha megfelelő módon kívánják előkészíteni a főtárgyalást. Ahogy az előadása utáni hozzászólásokra adott viszontválaszában fogalmazott; *„a nyomozás és a vizsgálat nem csupán paragrafusok ismeretéből, hanem az élettapasztalat és a segédtudományok gyakorlati felhasználásából áll. Ehhez pedig külön iskolázás szükséges”* (KÁRMÁN, 1904: 72). Ebből egyértelműen kiderül, Kármán már 1904-ben úgy gondolta, hogy a büntető igazságszolgáltatásban dolgozók számára a kriminalisztikai ismeretek nélkülözhetetlenek. Ennél is tovább ment azonban a következő évben a szintén a Magyar Jogász Egyletben felolvasott, *„A királyi ügyészség és az előzetes eljárás”* című értekezésében (KÁRMÁN, 1906). Ebben nem csak a kormánytól teljesen független, szervezeti és szakmailag is a koronaügyész alá rendelt ügyészség, de az alárendeltségében és irányításával működő, *vele egy testet képező* bűnügyi rendőrség eszméjét is megfogalmazta. Ez abban az időben, amikor Budapesten kívül még állami rendőrség sem létezett Magyarországon, illetve a koronaügyésznek nem volt semmilyen felügyeleti és utasítási joga az ügyészségekkel kapcsolatban, rendkívül előremutató gondolat volt. Kármán azt is kifejtette, hogy *„maholnap”* előzetes letartóztatás és a vizsgálati fogság aligha lesz elképzelhető modern kriminalisztikai módszerek alkalmazása nélkül, konkrétan megemlítve Bertillon⁶ antropometriáját és Galton⁷ ujlenyomatrendszerét, amit Gábor Béla, a daktiloszkópia első magyar szakértője csak egy hónappal korábban ismertetett a Jogász Egylet közönsége számára (IBOLYA, 2014). Kármán a daktiloszkópia fejlődését egyébként később is folyamatosan figyelemmel kísérte, akkori legújabb nemzetközi és magyar eredményeiről 1913-ban kétrészes cikkben számolt be (KÁRMÁN, 1913b).

Kármán mindkét jogászegyleti értekezésében többször hivatkozott Hans Grossra. Tíz évvel később, 1915-ben Grossról írt nekrológiájában (KÁRMÁN, 1915a) Gross tanítványának vallotta magát (KÁRMÁN, 1915a), írásaiból kiderül, hogy nem csak hogy jól, de oda-vissza ismerte Gross munkáit, köztük a tudomá-

⁶ Alphonse Bertillon (1853–1914) francia kriminalista, „kriminalisztikai polihisztor”. Az emberi test állandó méretarányain alapuló bűnügyi antropometria megalkotója, amelyről sokáig tévesen azt gondolták, hogy egyedi személyazonosításra alkalmas rendszer. Bertillon a bűnügyi fényképezésben alkotott maradandót, ugyanakkor a Dreyfuss-ügyben hamis írásszakértői véleményt adott, amely hozzájárult Dreyfuss elítéléséhez.

⁷ Sir Francis Galton (1822–1911) angol természettudós, a daktiloszkópia megalkotója.

nyos kriminalisztikát tulajdonképpen megteremtő „*Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik*” című, eredetileg 1893-ban megjelent könyvét (GROSS, 1893), amely Gross halálának évében már a hatodik kiadásánál tartott, kiadásról kiadásra bővülő tartalommal. Az nem tudható pontosan, hogy a Handbuch-ot „*a modern kriminalista mindennapi katekizmusának*” tartó Kármán mikor vette fel Gross-szal a kapcsolatot és valóban „hosszabb ideig” dolgozott-e a szemináriumában, ahogy azt egy róla írt nekrológ állítja (MÁDAY, 1927). Az azonban bizonyos, hogy ismerték egymást, Kármán nem csak Gross grazi intézetében, de az otthonában és a könyvtárában is járt, amiről büszkén számolt be a kriminalisztikai intézetről szóló cikkében (KÁRMÁN, 1913a). Gross Kármánhoz írt levelei közül Kármán többet – egyet teljes egészében – publikált is, sőt Kármán több írása megjelent a Gross által alapított és szerkesztett *Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik* című, a korszakban gyakran csak „Archiv”-ként emlegetett szaklapban (KÁRMÁN, 1909d; KÁRMÁN, 1912b; KÁRMÁN, 1915b; KÁRMÁN – AUER, 1913).

A Hans Gross nevével fémjelzett „kriminalisztika” a XX. század elején azonban még éppen hogy csak megszületett. Még a tárgya is bizonytalan volt, a bűncselekményt nem csak kinyomozni, de a bűnös embert megismerni is akaró tudományként tekintett magára, nem véletlen, hogy a kriminalisztika és a kriminológia szavakat ekkor még szinonimaként használták. Maga Hans Gross is erősen érdeklődött a pszichológia iránt – eredeti Handbuch-jának egyik fejezetét 1897-ben önálló művé fejlesztette és „*Kriminal-Psychologie*” címen adatta ki (GROSS, 1897). Meggyőződése szerint a vizsgálóbíró – aki Gross szerint a kriminalista alaptípusa – nyomozási és lélektani ismeretek nélkül eleve esélytelen a sikerre. Gross tehát a kriminálpszichológiát a büntető igazságszolgáltatás szolgálatába kívánta állítani, amikor a bűncselekmények felderítése érdekében a terheltek személyiségének vizsgálatára irányuló módszerként szorgalmazta alkalmazását. Ez egyértelműen összefüggésben állt azzal, hogy Hans Gross színrelépésekor a *Cesare Lombroso* nevéhez kötődő – a tett helyett a konkrét elkövetőre koncentráló – büntetőjogi irányzat, a biológiai determinizmus már nemcsak hogy létezett, de ebben az időben szinte kizárólagos elismertségnek örvendett. A lélektani módszereknek a bírói és ügyészi tevékenységben való alkalmazásáért küzdő, ugyanakkor a bűnügyi praktikumot is ismerő grossi kriminalisztikai gondolat volt tehát az, amelynek Kármán a híve és írásaiban a hirdetője lett. Ahogy Kármán fogalmazott: „*a büntettes egyén megfigyelése és ismerete fogja képesíteni a törvényhozót a jobb büntető rendszer codificálására, az ítélőbírót pedig az ember helyesebb megítélésére. Ennek a módja részben a lélektani, embertani és természettudományi ismeretekben való jártasság, részben az egyes bűnesetek indító okainak, lefolyásának, megjelenésének boncolgatása*” (KÁRMÁN, 1911a: 4). Ugyanak-

kor Kármán szerint nem volt fontos, hogy a kriminalisztika „*bír-e a tudomány ismérveivel*”. Ahogy „*A nyomozás tudománya*” című, 1909-ben írt cikkéből kiderül, a kriminalisztikát ő maga nem tekintette önálló tudománynak, mert „*minden csoportja más és más szaktudományból szűri le azt, ami a bűnügyi nyomozásban gyakorlati alkalmazásra talál*” és ezen „*ismeretek sokfélesége aligha teszi lehetővé, hogy ezek önálló és azonos elvek szerint igazodó tudományt alkossanak*” (KÁRMÁN, 1909b: 168). Emiatt van az is – érvel Kármán – hogy még a gyakorlati jogászok egy része sem képes hatékonyan igénybe venni a szakértők segítségét, „*mert sejtelve nincs az illető szaktudományról*”. Véleménye szerint pont azért kell a nyomozás tudományát – melyen ő a bűnvádi perrendtartás szabályait és a kriminalisztikát együtt értette – az egyetemi jogásképzés anyagává tenni, mert a „szaktudományokból” annyit minden ügyésznek és bírának illik ismernie, amely elégséges ahhoz, hogy fel tudja ismerni azokat a kérdéseket, amelyeket majd a szakértőnek kell megválaszolnia.

A bűnügyi gyakorlat megismerése és megismertetése iránti igény hívta életre – szintén Hans Gross nyomán, aki a saját, máig működő ilyen gyűjteményét 1896-ban Grazban szervezte meg – a bűnügyi múzeumokat. Vámbéry Ruzstem már 1899-ben a Magyar Jogász Egylet teljes ülésén tartott előadásában szorgalmazta egy ilyen múzeum létrehozását (VÁMBÉRY, 1899), mely végül az 1908. évi XXXVI. törvénycikk (az I. büntető novella) elkobzással kapcsolatos rendelkezéseinek következményeként vált valósággá. Kármánnak a bűnügyi múzeumokkal kapcsolatosan is határozott véleménye volt (KÁRMÁN, 1913c). Szerinte, ha nem az oktatás célját szolgálja, egy ilyen múzeum önmagában – a budapesti rendőrségnél felállítottat is ide sorolta – nem lehet egyéb, mint „*bűnügyi ritkaságok gyűjteménye*”, ezért a bűnügyi múzeumokat csak az önálló kriminalisztikai intézeteken belül, azok egyik részlegeként tartotta hatékonnak, ami azért sem volt meglepő, mert Hans Gross addigra már megalapította a saját intézetét. Annál lelkesebben üdvözölte az 1909. január 1-jével működését megkezdő Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal, amelynek a nyomozások hatékonyságát nagyban növelő szerepéről – a személyazonosítás miatt a daktiloszkópiát és a fényképezést külön is kiemelve és ebben a körben gyakorlati javaslatokat is megfogalmazva – nem csak magyar nyelven (KÁRMÁN, 1908), de Gross folyóiratában, az *Archiv*-ban németül is cikket jelentetett meg (KÁRMÁN, 1909d).

Az elmélet és a gyakorlat egyenértékűségét valló Kármán – aki 1908 és 1912 között Nagyváradon alügyészként, illetve ügyészként dolgozott – 1909-ben egy Nagyvárad melletti kis faluban, Mikló-Lázur községben (Miklóirtás, ma Lăzăreni, Románia) a helyi zsidó kocsmáros és családja sérelmére elkövetett rablógyilkossági kísérlet ügyében járt el. A kocsmárosra és családjára egyik éjjel álarcos férfiak

támadtak, a kocsmáros baltával kis híján agyonverték, a sértetteket kirabolták. A kocsmáros felesége a dulakodás során döbbenetesen észlelte, hogy a támadók egyike a falu jegyzője, míg társa az ő kocsisa volt. Az ügy annak idején óriási felzúdulást keltett, a jegyzőről nemcsak az derült ki, hogy nagyobb összeggel tartozott a kocsmárosnak, de az is, hogy korábban a sziléziai Troppauban többrendbeli lopás miatt eljárás indult ellene, amit megszüntettek, mert két orvos megállapította róla, hogy idült alkoholista és kleptomániás. Ennek ellenére és ennek tudatában, mivel apja a főszolgabíró barátja volt, hazaérkezése után jegyzőt csináltak belőle. A jegyző az esküdszéki tárgyaláson nyíltan megfenyegette az egyik rávalló tanút, egy másik tanúról pedig – akitől a jegyző a baltát kapta – kiderült, hogy hamisan vallott, amikor a tárgyaláson azt mondta, hogy a baltát mégsem a jegyzőnek, hanem másnak adta. Az akkoriban szokatlannul hosszan, két évig elhúzódó ügyben több mint kétszáz tanút hallgattak ki, az iratok súlya pedig elérte az egy mázsát. Kármán – valószínűleg az ügy kényes jellege miatt – már a letelejtől részt vett az eljárásban, a vizsgálóbíróval együtt a helyszínen is megjelent, tanúkat hallgatott ki, az esküdszéki tárgyaláson pedig engedélyt kapott arra, hogy a falu általa készítettett kisméretű méretarányos gipszmodelljét felhasználja a bizonyítás során. A tárgyalásnak erről az epizódjáról több lap külön is említést tett, hozzátéve hogy a Magyarországon eddig nem ismert, „modellírozás”-nak nevezett módszert Németországban már sikerrel alkalmazzák, így Kármán nevéhez „elsőség” is fűződik a hazai kriminalisztika történetében (Sz. n. 1911a). Szintén Kármán volt az az ügyész, aki *Kotzó Emil* ügyészségi tisztviselő fényképésszel⁸ együtt ott volt „az utolsó bihari betyár” (KOLOH, 2017) – valójában közönséges rabló- és csendőrgyilkos –, Vitális Imre halálának helyszínén Berettyószentmártonban 1910. szeptember 24-én hatósági felvételek elkészítése céljából, később pedig az ügy eredeti iratait felhasználva egy bűnügyi tanulmányt, „Pitavalt” is megjelentetett Vitálisról (KÁRMÁN, 1911a). Ebből nemcsak azt a következtetést lehet levonni, hogy ő volt a Vitális-ügy ügyészségi előadója, hanem azt is – mivel ekkor még a miklőlázuri ügy is folyamatban volt –, hogy a nagyváradi ügyészség vezetője, *Baróthy Pál*, a komolyabb ügyeket igyekezett rászignálni.

Kármán tehát mint alügyész és ügyész munkája révén természetesen kapcsolatban állt a nyomozásokat folytató csendőrséggel, társadalmi helyzete miatt pedig annak tisztikarával is. Ráadásul 1909. szeptember 1-jén Nagyváradon nyílt meg a csendőrség országos továbbképző és altiszti iskolája, amely a nyomozások szakmai színvonalának növelése iránt elkötelezett tanári kart hozott a

⁸ *Kotzó Emil* mint a miskolci királyi törvényszék fogházának főfelügyelője fejezte be az igazságügyi pályafutását 1943-ban. Festőművészként is ismert volt, 1965-ben hunyt el.

városba. A nyolc tanár egyike a Pozsonyból odavezényelt *Soltész Imre* csendőr főhadnagy volt, aki rendszeresen publikált kisebb-nagyobb közleményeket az akkor indult *Csendőrségi Lapok* című folyóiratban, leginkább kriminalisztikai és kiképzési témákban (Sz. n. 1909b). Egy másik, szintén a *Csendőrségi Lapok*ban publikáló fiatal csendőrtisztet, *Preszly Lórándot* – aki majd nekrológot ír Kármánról (PRESZLY, 1927) – nem tanárként, hanem szakaszparancsnokként vezényelték 1909 nyarán Nagyváradra (Sz. n. 1909a). Így az a két csendőrtiszt, akiket Kármán 1926-os végrendeletében⁹ a barátainak nevezett és megbízott annak *legszigorúbb* végrehajtásával, 1909-től egy városban teljesítettek szolgálatot és közös érdeklődésük miatt ők hárman valószínűleg már ekkor összebarátkoztak. Kármán 1909-től szintén elkezdett cikkeket megjelentetni a csendőrségi orgánumban és már első alkalommal, *Fejezetek a „Bűnügyi taktikából”* (KÁRMÁN, 1909a) című sorozatának nyitó részében jelezte, hogy egy nyomozási kézikönyvön dolgozik. Ehhez kérte, hogy az olvasók küldjék meg neki segítségül gyakorlati tapasztalataikat. Ugyanakkor Kármán is segítette a „talpas” csendőröket a *Csendőrségi Lapok*ban 1910-ben szintén sorozatban megjelent tanulmányával (KÁRMÁN, 1910b), kifejezetten azzal a szándékkal, hogy a csendőri jelentések jogi szempontból szakszerűbben és a tényállás megállapíthatóságának szempontjából is eredményesebben kerüljenek megfogalmazásra, konkrét példákkal, magyarázatokkal adott praktikus tanácsokat a csendőrlegénység kezébe. A tanulmány – amelyet a szerző egyébként saját költségére 1911-ben Nagyváradon külön is kiadatott – kitért a csendőrségi gyakorlatban jellemzően előforduló különös részi tényállásokra és a tényállási elemekre vonatkozó feltétlenül tisztázandó kérdésekre is. Kármán a nagyváradai iskola ürügyén egy másik cikkben szorgalmazta a csendőri nyomozás reformját, amelyben az előnyomozások felett az ügyészségnek nagyobb hatáskört, a csendőrségnek – akik nem vehettek fel jegyzőkönyvet, csak jelentést az általuk végzett kihallgatásokról – a jegyzőkönyvezés jogát kérte, illetve a gyorsaság mint nyomozási alapkövetelmény érvényesülése érdekében a távbeszélő és távíró állomások számának növelését indítványozta. Utóbbi egyébként a korszak rendészetének – konkrét ügyek tapasztalatain alapuló – állandó kíváncsi volt. Kármán, talán Soltésznek tett figyelmességéből is, külön kiemelte a kiképzés jelentőségét, mert „a legtöbb bűnügy sorsa e valóban derék, sokszor emberfeletti munkát végző katonák működésén fordul meg” (KÁRMÁN, 1910a). Kármán és Soltész ekkor már együtt dolgoztak nyomozási kézikönyvükön, amit bizonyít az is, hogy Kármán meghívott vendégként 1911. január elején részt vett a nagyváradai csendőrségi al-

⁹ Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Központi Királyi Járásbíróság iratai, Kihirdetett végrendeletek, VII. 12.e.1927-05212.: Dr. Kármán Elemér végrendelete

tisztképző iskola első záróvizsgáján, amiről éppen Soltész számolt be a Csendőrségi Lapok hasábjain (SOLTÉSZ, 1911). A cikkből az is kiderült, hogy a leendő altiszteknek a gyakorlati nyomozási ismereteket Soltész tanította, aki beszámolt arról is, hogy tankönyv híján egy *készülő szakkönyv kéziratából kellett oktatni*.

Ez a szakkönyv kettőjük neve alatt végül 1911 nyarán jelent meg, 295 oldalon, 40 ábrával, négyezer példányban (KÁRMÁN – SOLTÉSZ, 1911). A könyv fotóit (és nagy valószínűséggel annak rajzolt ábráit is) Kotzó Emil – szintén a nagyváradi ügyészség munkatársa – készítette. Az *Útmutatás a bűnügyi nyomozás alkalmával követendő eljárásra nézve a m. kir. csendőrség számára* (a továbbiakban: *Útmutatás*) című könyv kétségkívül a magyar kriminalisztika történetének egyik meghatározó műve, ami egészen 1936-ig – a Ridegh–Olchváry-féle *Bűnügyi Nyomozástan* (RIDEGH – OLCHVÁRY-MILVIUS, 1936) megjelenéséig – a legmagasabb színvonalon foglalta össze a korszak nyomozásra vonatkozó tudásanyagát. A könyv minden csendőrőrs, ügyészség és törvényszék részére hivatalosan megküldésre került, így évtizedekre meghatározta a büntető igazságszolgáltatásban dolgozók kriminalisztikai ismereteit. Az *Útmutatás* ugyanakkor több kérdést is felvet, és nem csak az 1924-ben megjelent, bővített második kiadása miatt (SOLTÉSZ, 1924). Ezen ugyanis már nem szerepelt Kármán Elemér neve, annak ellenére, hogy az első kiadáshoz képest csak tizenöt oldallal lett hosszabb, ami egyenlő volt a kötet végére annak könnyebb megtanulhatósága érdekében beillesztett kérdésgyűjteménnyel. Az eredeti előszóban a szerzők becsületesen bevallották; *„természetes, hogy úgy mint minden tankönyvben, ebben is sok lesz feltalálható, a mi nem eredeti, s a mit e kiváló szerzőknél jobban megírni mi nem vállalkozhattunk”* (KÁRMÁN – SOLTÉSZ, 1911: 9). Ennek megfelelően mindkét kiadás egyformán 14 német nyelvű (köztük négy Hans Grosstól) és két magyar nyelvű forrást tüntetett fel, Soltész Imre azonban csak a *„szolgálati igényeknek megfelelő”* szinten beszélt németül,¹⁰ ellentétben a nyelvet kiválóan bírő, sőt azon publikáló Kármánnal. Ráadásul a német nyelvű források közül többről Kármán korábban konkrét könyvismertetést írt (KÁRMÁN, 1909c; KÁRMÁN, 1909e), vagy hosszabb tanulmányban dolgozta fel, mint például *Albert Weingart „Kriminaltaktik”* című művét (KÁRMÁN, 1909a). Ezért talán nem állunk messze a valóságtól, ha azt állítjuk, hogy az *Útmutatás* nagyjából Kármán munkája, és 1924-es második kiadásán azért nem szerepelt, mert 1919-es tevékenysége miatt nemkívánatossá vált a neve a kötet kiadását támogató Belügyminisztérium VI-b (Csendőrségi) Osztálya előtt. A második kiadás szerzőségével kapcsolatos legvalószínűbb verzió az, hogy Kármán és Soltész baráti/üzleti megállapodást

¹⁰ Soltész Imre biográfiája, <https://www.csendor.com/konyvtar/biografia/egyenek/Soltesz%20Imre-%20ezredes.pdf>

kötöttek a szerzői jogok átengedéséről. Ezt alátámasztja Kármán végrendelete is, amelyben a szerzői jogokból származó jövedelmek miatt felsorolt művei között az *Útmutatás* nem szerepelt.¹¹ Ezzel a jogi megoldással a könyv második kiadásakor már ezredes, a Csendőrségi Állandó Tanulmányi Bizottság elnöki pozíciójában dolgozó Soltész nem került kínos helyzetbe a közműn alatt „kompromittálódott” szerzőtársa miatt.

Az *Útmutatás* a magyar kriminalisztika első, valóban rendszerezett kézikönyve, amely a kor technikai színvonalának megfelelő eszközöket és eljárásokat ismertet, szemlélete ugyanakkor feltűnően modern. A szerzők már a bevezetésben leszögezték; a nyomozó csendőr a bíróság számára dolgozik, minden ténymegállapítása későbbi ítéletek alapja lesz, ezért erőszaktól és előítélettől mentesen, rendkívül alaposan kell eljárnia. A mű legfőbb ismérve a gyakorlatiassága, ennek megfelelő a szerkezete is; első része a bűncselekmények felfedezéséről, második része a legjellemzőbb bűncselekményekről (benne a nem természetes halál megannyi módozatával, amely dr. Belky János 1895-ben kiadott, a források között is felsorolt *Törvényszéki orvostan* című könyvének szerkezetét követi), harmadik része pedig az egyes nyomozati cselekményekről szól. Utóbbi a személyi bizonyítás körében erősen pszichológiai szemléletű; a gyanúsított érzelmeire ható kihallgatási taktika ismertetésével (KÁRMÁN – SOLTÉSZ, 1911: 251–254), az alibit biztosító hamis tanúk felismerésével (KÁRMÁN – SOLTÉSZ, 1911: 229–233), vagy a „szokásszerű büntettes” profiljával (KÁRMÁN – SOLTÉSZ, 1911: 271–276). A könyvet külön érdekessé teszik a benne közölt fényképek és vázlatok is, például a dánosi rablógyilkosság helyszínén talált ujjlenyomatok fényképe (KÁRMÁN – SOLTÉSZ, 1911: 170–171), vagy (meg nem nevezetten, de felismerhetően) a Vitális Imre által elkövetett csendőrgyilkosság helyszínrajza (KÁRMÁN – SOLTÉSZ, 1911: 189).

Az *Útmutatás* a csendőrség tanfolyamain tankönyvként lett bevezetve, a szaksajtó dicsérte (Sz. n. 1911b), több napilap is beszámolt a megjelenéséről (Sz. n. 1911c). Kármán mégis egyre rosszabbul érezte magát a nagyváradai ügyészségen és hamarosan hivatást is váltott. Több mint tíz évvel később csak német nyelven olvasható könyvében ezt azzal magyarázta, hogy megundorodott kollektív mentalitásától, akik a szakmai teljesítményt a kiszabott szabadságvesztés-büntetés éveinek számával azonosították (ezt Kármán „börtönigazságosság-nak” nevezte), őt pedig „kétbalkezes ügyésznek” tartották, mert előfordult, hogy vádat ejtett az általa kétségesnek tartott ügyekben (GAYER, 1973: 67). Ha így volt, a nagyváradai ügyészek etikailag valóban messze álltak a Kozma Sándor

¹¹ Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Központi Királyi Járásbíróság iratai, Kihirdetett végrendeletek, VII. 12.e.1927-05212.: Dr. Kármán Elemér végrendelete

által elgondolt ügyészi eszménytől, hisz „a királyi ügyész az állam képviselőjében nem peres fél, aki ellenesén mindenáron diadalmaskodni akar, hanem közege azon erkölcsi hatalomnak, amely igazságot kutat és követel” (KÁRMÁN, 1906: 334). Az igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy Kármán pont ebben az időszakban komoly szakmai kudarcot szenvedett el, mert a mikló-lázuri jegyző ügyében a nagyváradai törvényszék 1911 júniusában felmentette a vádlottakat. A vádhatóságot már két évvel korábban is komoly támadások érték az ügy miatt, miután a nagyváradai tábla szabadlábra helyezte az összes gyanúsítottat és kritikát fogalmazott meg a Kármán által vitt ügyészségi eljárás időszerűségével kapcsolatban (Sz. n. 1909c). Ez lehetett az egyik oka Kármán minősítési lapján annak a megjegyzésnek is, mely szerint „Irodalmi tevékenysége mellett ügyeit nem kellő gondnal és szorgalommal intézi” (GAYER, 1973: 69). A Curia döntésével 1911 őszén jogerőre emelkedett mikló-lázuri döntés után Kármán nem reménykedhetett komoly ügyészségi karrierben, amelyre pedig bizonyára igényt tartott volna. Bár közvetlen főnöke, Baróthy Pál, az akkor megjelentetni szándékozott nagyváradai „A Jog” című folyóirat egyik főszerkesztőjeként a lap főmunkatársaként számított rá (Sz. n. 1911d), Kármán a váltás mellett döntött. Valószínűleg a mikló-lázuri ügy fiaskója ösztönözte egyébként az év végén egy kemény hangú cikk megjelentetésére is, amelyben a bíróságok enyhe ítélezési gyakorlatát kritizálta, ami nehezen egyeztethető össze a „börtönigazságosságról” alkotott későbbi nézeteivel (KÁRMÁN, 1911b).

Kármán 1912 tavaszán csaldóttan hagyta ott a magyar királyi ügyészséget, hisz írásából is kitűnően addig a gyakorlati nyomozási kérdések álltak érdeklődésének középpontjában. Ez az igazságszolgáltatásban betöltött szerepével együtt szükségszerűen változott és a fiatalokúak bírójává történő kinevezésével ért révbe, végérvényesen lehorgonyozva a gyermekvédelem ügye mellett. Ugyanakkor kriminalisztikai érdeklődése jó ideig elkísérte a bírói pulpituson is. Bíróként jegyzett, de még ügyészi tapasztalatait felhasználó első komolyabb cikke is ezt tükrözi, amely „A gyermek tanúvallomásának lélektana” címet viselte (KÁRMÁN, 1912a). Az igazságszolgáltatást a mai napig érdeklő témában nem ez volt az első hasonló problémafelvetés; Angyal Pál, még a pécsi jogi lyceum tanáráként 1912. február 17-én tartott előadást Pécsen „A gyermekek tanúvallomásának értéke” címmel a Magyar Gyermektanulmányi Társaság fiókkörének értekezletén. A társaságnak Kármán is tagja volt, talán azon keresztül került először kapcsolatba Angyallal, aki 1912. október 15-én indította útjára a *Bűnügyi Szemle* című folyóiratot, immár a Budapesti Tudományegyetem tanáráként. A lap – amelyben Kármán annak belső munkatársaként *Kriminalistikai jegyzetek* címen cikksorozatot indított (KÁRMÁN, 1913d) – Angyal büntetőjogi szemináriumával együtt kezdetben egyfajta kriminalisztikai műhely jelleget is

kapott. A Bűnügyi Szemle harmadik megjelent száma leköszölte Hans Gross 1912. szeptember 17-én, tehát a lap első számának megjelenése előtt kelt, Kármánnak címzett levelének magyar fordítását is. Ebben Gross gratulált a lap megindításának szándékához, *„amely szövetséges társa kíván lenni az én Archiv-omnak”*, egyben gyakorlati tanácsokkal látta el Kármánt a lap tartalmi szerkesztésével kapcsolatban (Sz. n. 1912b). Kármán és Angyal együttműködése ebben az időben tehát bizonyított tény, ugyanakkor az a magyar kriminalisztika története szempontjából egy igen elterjedt tévedés alapjául is szolgált. Kármán célja – amit egy hosszú cikkben foglalt össze és később külön lenyomatban is kiadott – egyértelmű volt; Hans Gross grazi kriminalisztikai intézetének mintájára egy magyar bűnügyi intézet létrehozása, amely egyszerre szolgált volna ki az ügyészségek és bíróságok igényeit, illetve – egyetemi intézetként – részt vett volna a jogászképzésben is. Az intézet tudományos folyóirata Kármán reményei szerint és általa konkrétan megfogalmazottan Angyal Bűnügyi Szemléje lett volna, *„amely egész kétségtelen, hogy a legnagyobb készséggel fogja megnyitni hasábjait az ilyen munkálatok számára”* (KÁRMÁN, 1913c: 304). Azonban a Kármán által kétségtelenül megálmodott intézet valójában soha nem jött létre. Ennek ellenére több mint húsz évvel később egy akkori neves rendőrtiszt és kriminalista, Tartsányi (Schreiber) Dániel cikkében tényként került közlésre, hogy Angyal 1912-ben Kármánnal együtt a budapesti egyetemen *„kriminalisztikai intézetet létesített, amely a világháború végéig fenn is állott”* (TARTSÁNYI, 1936: 494). Az igen elterjedt és sokak által átvett (pl. BÓCZ, 2004: 21), de senki által nem ellenőrzött tévedés azonban az alábbiak alapján könnyen cáfolható:

- Angyal Pál csak 1912 szeptemberétől kezdett tanítani a Budapesti Tudományegyetem jogi karán;
- Kármánnak a tervezett intézetről szóló cikksorozatának utolsó része, amelyben annak leendő folyóiratául Angyal Bűnügyi Szemléjét vizionálta, csak 1913 szeptemberében jelent meg;
- az intézetet sem a korabeli jogi és kriminalisztikai szakirodalom (pl. a Bűnügyi Szemle), sem az egyetemi források (pl. az egyetem évkönyvei), de Angyal Pál visszaemlékezése sem említi;
- az „intézetmániás” Kármán 1913-ban megalapította a Pestalozzi Otthont, majd 1915-ben a Kriminálpedagógiai Intézetet, ezek azonban már tisztán gyermekvédelmi célokat szolgáltak.

Angyalnak és Kármánnak tehát bizonyosan nem volt „kriminalisztikai” intézete sem az egyetemen, sem máshol, kétségtelen tény azonban, hogy Angyal büntetőjogi szemináriuma végzett akár kriminalisztikainak is minősíthető tevékenységet, amiről a Bűnügyi Szemle be is számolt (Sz. n. 1912a). Valószínű egyéb-

ként, hogy az anyagi büntetőjogász Angyal – aki az emlékirataiban a Bűnügyi Szemlével kapcsolatban sem említette Kármánt (ANGYAL, 2010: 56) – zokon vette annak az egyetemmel és a lappal kapcsolatos, Angyallal bizonyára előzetesen nem is egyeztetett „kisajátítási” ötletét. Talán emiatt sem vált az Angyal-szeminárium komoly kriminalisztikai műhellyé, sőt az évek múlásával a kezdetben még meglévő minimális kriminalisztikai jellegét is elveszítette. Ezt az is bizonyítja, hogy a szeminárium által kiadott könyvsorozat 1918-ig kiadott első tizenöt kötete nem foglalkozott kriminalisztikai kérdésekkel. A Bűnügyi Szemlén (és a Magyar Gyermektanulmányi Társaságon keresztül) Angyal azonban még évekig kapcsolatban állt Kármánnal, aki később is publikált – bár egyre kevesebbet – a lapban (lásd például KÁRMÁN, 1914). Ennek a fő oka leginkább az volt, hogy az 1913. évi VII. törvénycikk a fiatakorúak bíróságainak létrehozásáról végleg megváltoztatta Kármán életét és érdeklődését, hiszen az 1914. január 1-jén hatályba lépett törvény alapján őt nevezték ki a fiatakorúak bírójának Erzsébetfalván. A még ekkor is csak 38 éves Kármán a kor egyik legnevesebb pedagógusának fiaként otthonról hozta magával „embernevelő” erkölcsi hozzáállását és ez a pozíció ehhez megfelelő színteret is biztosított. További munkássága – bár nem ez volt az utolsó beosztása az igazságszolgáltatás rendszerén belül –, magyarul és németül kiadott könyvei és egyéb publicisztikái a nehéz sorsú, akár bűncselekményeket is elkövető gyermek és fiatakorúak nevelését, illetve annak bebizonyítását célozták, hogy minden ember javítható. Erről szól majd életművének sokkal jobban ismert és feldolgozott második fele (MÁDAY, 1927; PÁL, 1966; GAYER, 1973), a teljes egészhez azonban hozzátartozik a magyar kriminalisztika történetében kétségtől mentesen jelentősnek minősíthető munkássága is.

Felhasznált irodalom

- Sz. n. (1909a): Személyi Ügyek. Áthelyeztetettek. *Csendőrségi Lapok*, 1909. július 25. 359.
- Sz. n. (1909b): A nagyváradi csendőriskola megnyitása. *Pesti Napló*, 1909. szeptember 2. 9.
- Sz. n. (1909c): Az egyéni szabadság. *Népszava*, 1909. november 14. 7.
- Sz. n. (1911a): Az úri betörő. *Pesti Napló*, 1911. április 22. 16.
- Sz. n. (1911b): A nyomozás tankönyve. *Közbiztonság*, 1911. augusztus 27. 444.
- Sz. n. (1911c): A nyomozás tankönyve. *Az Újság*, 1911. augusztus 20. 36.
- Sz. n. (1911d): A Jog. *Jogtudományi Közlöny*, 46(48), 419.
- Sz. n. (1912a): A gyermekek tanúvallomásának értéke. *Bűnügyi Szemle*, 1(1), 104.
- Sz. n. (1912b): Hans Gross és a „Bűnügyi Szemle.” *Bűnügyi Szemle*, 1(4), 203–205.

- Sz. n. (1917): A Kriminálpedagógiai Intézet megalakítása. (Szemle) *Jogtudományi Közlöny*, (52)26., 242.
- ANGYAL P. (2010): *Emlékeimből*. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2010
- BÓCZ E. (szerk.) (2004): *Kriminalisztika I–II*. Budapest: BM Kiadó.
- GAYER Gy. (1973): Kármán Elemér (Egy elfelejtett magyar bíró portréja). *Valóság*, 16(4), 67–75.
- GROSS, H. (1897): *Kriminalpsychologie*. Leipzig: Verlag von F. C. V. Vogel.
- GROSS, H. (1893): *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik 1–2*. Graz: Leuscher und Lebensky's Buchhandlung.
- IBOLYA T. (2014): Elfelejtett kriminalisták: dr. Gábor Béla, a daktiloszkópia első magyar szakértője. *Belügyi Szemle*, 62(3), 60–72. <https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2014.v62.i3.-pp60-72>
- KÁRMÁN E. (1898): Horvát Boldizsár 1822–1898. *Vasárnapi Újság*, 1898. november 6., 777–780.
- KÁRMÁN E. (1900a): Ipari közeposztály-politika. *Magyar Nemzet*, 1900. január 3., 18.
- KÁRMÁN E. (1900b): A megye jövője társadalmukban. *Magyar Nemzet*, 1900. április 25. 17.
- KÁRMÁN E. (1902a): Prolongationális váltó hamisítása. *Jogtudományi Közlöny*, 37(34), 284–285.
- KÁRMÁN E. (1902b): Adalékok a Btk. 336. §-ához. *Jogtudományi Közlöny*, 37(40), 332–333.
- KÁRMÁN E. (1903): Tanulságok esküdtbíróságaink hároméves működéséből. *Jogtudományi Közlöny*, 38(34), 283–286.
- KÁRMÁN E. (1904): A nyomozás és vizsgálat a gyakorlatban. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 238., 39–72.
- KÁRMÁN E. (1906): A kir. ügyészség és az előzetes eljárás. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 257., 273–364.
- KÁRMÁN E. (1908): A bűnügyi nyilvántartás és büntető igazságszolgáltatásunk. *Jogtudományi Közlöny*, 43(47), 377–380.
- KÁRMÁN E. (1909a): Fejezetek a „Bűnügyi taktikából”. *Csendőrségi Lapok*, 1909. március 7., 109–114.; május 2., 205–208.; május 9., 217–218.; augusztus 8., 373–374.; augusztus 15., 386–390.; szeptember 19., 445–446.; október 3., 469–472.
- KÁRMÁN E. (1909b): A nyomozás tudománya. (2 rész) *Jogtudományi Közlöny*, 44(18), 157–159.; illetve 44(19), 167–169.
- KÁRMÁN E. (1909c): (Jogirodalom) Dr. Hans Gross. Die Erforschung des Sachverhalts strafbarer Handlungen. Ein Leitfaden für Beamte des Polizei und Sicherheitsdienstes. *Jogtudományi Szemle*, 7., 238.
- KÁRMÁN E. (1909d): Strafregister und Erkennungsdienst in Ungarn. *Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik*, 36., 117–122.

- KÁRMÁN E. (1909e): (Jogirodalom) Die Kriminalpolizei und ihre Hilfswissenschaften. *Jogtudományi Szemle*, 11., 415–416.
- KÁRMÁN E. (1910a): A csendőri nyomozás reformjáról. *Jogtudományi Közlöny*, 45(16), 133–135.
- KÁRMÁN E. (1910b): Útmutató a jelentések szerkesztéséhez. (6 rész) *Csendőrségi Lapok*, 1910. október 30., 517–519.; november 6., 529–532.; november 13., 541–543.; november 20., 553–556.; november 27., 565–568.; december 4., 577–579.
- KÁRMÁN E. (1911a): *Vitális Imre. Bűnügyi tanulmány*. Budapest
- KÁRMÁN E. (1911b): Félszeg humanizmus. *Magyar Figyelő*, 4., 201–212.
- KÁRMÁN E. (1912a): A gyermek tanúvallomásának lélektana. *Jogtudományi Közlöny*, 47(32), 277–279.
- KÁRMÁN E. (1912b): Kriminalistische Beiträge. *Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik*, 50, 231–239.
- KÁRMÁN E. (1913a): A grácsi bűnügyi egyetemi intézet. *Jogtudományi Közlöny*, 48(1), 4–5.
- KÁRMÁN E. (1913b): A daktiloszkópia újabb eredményei. (2 rész) *Jogtudományi Közlöny*, 48(4), 31–32., illetve 48(12), 103–105.
- KÁRMÁN E. (1913c): A bűnügyi (kriminalisztikai) intézetekről. (4 rész) *Jogtudományi Közlöny*, 48(34), 289–290.; 48(35), 296–298.; 48(36), 303–304.; 48(38), 323–325.
- KÁRMÁN E. (1913d): Kriminalistikai jegyzetek. (4 rész) *Bűnügyi Szemle*, 1(5), 262–263.; 1(6), 304–306.; 1(8), 413–415.; 1(9), 459–460.; 1(10), 509–511.
- KÁRMÁN E. (1914): Hans Gross és a modern bűnügyi tudomány. *Bűnügyi Szemle*, 2(9), 395–402.
- KÁRMÁN E. (1915a): Hans Gross. *Jogtudományi Közlöny*, 50(52), 519.
- KÁRMÁN E. (1915b): Ein Schema zur Psychologie der Zeugenaussage. *Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik*, 61, 167–173.
- KÁRMÁN E. (1919): Az igazságügyi gyermekvédelem programja. *Proletárjog*, 1919. június 28.
- KÁRMÁN E. – AUER Gy. (1913): Jugendstrafrecht und Jugendgerichte in Ungarn. Gesetz betreffend die Jugendgerichte und das Strafverfahren gegen Jugendliche, §§1 –76. *Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik*, 54, 88–99.
- KÁRMÁN E. – SOLTÉSZ I. (1911): *Útmutatás a bűnügyi nyomozás alkalmával követendő eljárásra nézve a m. kir. csendőrség számára*. Budapest: Franklin.
- KOLOH G. (2017): Az utolsó bihari betyár: Vitális Imre történetének értelmezése. *Valóság*, 60(10), 96–105.
- MÁDAY I. (1927): Kármán Elemér. *A Gyermek*, 20(1), 24–27.
- PÁL L. (1966): Kármán Elemér kriminálpedagógiai hagyományai. *Magyar Pedagógia*, 66(2), 214–229.
- PRESZLY L. (1927): Kármán Elemér emlékezete. *Jogtudományi Közlöny*, 62(22), 206–207.

- RIDEGH R. – OLCHVÁRY-MILVIUS A. (1936): *Bűnügyi nyomozástan*. Budapest: Hornyánszky Viktor R.-T. magy. kir. könyvnyomda.
- SOLTÉSZ I. (1911): A nagyváradai csendőrkola első altiszti vizsgája. *Csendőrségi Lapok*, 1911. február 19., 81–83.
- SOLTÉSZ (1924): *Útmutatás a bűnügyi nyomozás alkalmával követendő eljárásra nézve a m. kir. csendőrség számára*. Budapest: Palladis.
- TARTSÁNYI SCHREIBER D. (1936): A kriminalisztika intézményei. (5 rész) *Magyar Rendőr*, 1936. július 15., 325.; augusztus 1., 349–350.; október 1., 447.; október 15., 471.; november 1., 494–495.
- TÖRŐ K. (2024): Igazságügyi szakértés a múltban és napjainkban – egy pszichológus-szakértő szemszögéből. In: HORVÁTH M. (szerk.): *Fejezetek az 1956-ot követő megtorlásról interdiszciplináris megközelítésben. Végrehajtott halálos ítéletek (i)gazságügyi szakértői közreműködéssel?* Budapest: Argumentum, 85–104.
- VÁMBÉRY R. (1899): A bűnügyi múzeumokról. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 158., 203–222.

Levéltári források

Budapest Főváros Levéltára, VII. 1.b.6/1920.: Kármán Elemér fegyelmi ügye

Budapest Főváros Levéltára, Budapesti Központi Királyi Járásbíróság iratai, Kihirdetett végrendeletek, VII. 12.e.1927-05212.: Dr. Kármán Elemér végrendelete

Gondolkodás és tapasztalat, kérdések és kétségek adják idei kötetünk tanulmányainak vezérfonalát. Marad-e a bűnözés világának megismerése a megszokott területeken, illetve milyen kérdésfeltevési keret képes összehangolni az új módszereket a bűnözés csökkentését szolgáló hatékony megoldások feltárása érdekében? A figyelmes olvasó számára a jelen kötetben olvasható írások alternatívákat ajánlanak a feltett kérdés megválaszolására.